

ASİF ATA (İNAM ATA)

**On Kutsal Bitiq'in (Onluğun)
Yan Bitiqləri**

(Mütləqə İnam Fəlsəfəsi və Ruhaniyyəti)

İkinci Yan Bitiq:

YOLLAŞAN AQİBƏT

ASİF ATA (İNAM ATA)

*Mütləqim. Müqəddəsim, Ulu Peyğəmbərim
Asif Ataya – İnam Ataya Ali Səcdəylə!*

**Nəşrə hazırlayanlar:
Soylu Atalı
Nurtəkin Atalı**

Mütləqə İnam Ruhaniyyəti

Ürəyinizdə Günəş olsun, istəkli sabahdaşlarımız!

Bundan sonra Ulusumuzun sabahı ürəklərimizə düşən İnam Ata Günəşinin işığıyla aydınlaşacaqdır. Yurdumuza İnamın gəlişi sizi bu ümidlə müjdələməkdədir. Gəlin Sabahımıza üz tutaq – Ata Yolumuzu, Müqəddəs Kitabımızı tanıyaq, onu evimizin və qəlbimizin ən ali neməti kimi alağ və qoruyağ. Gəlin, Atamızı dinləyəğ, onun yaratdığı müqəddəsata tapınağ. Doğrulağ və yeni bəşər mədəniyyətinin cövhəri olağ. Sizdən çətin zəhmətlərə qatlaşmağ umuruğ. Ancağ bu, Musanın öz qövmündən umduğı qədər aşırı çətinlik deyil.

Yadınızdadırmı, Tövrat, Musanın hökmü onun qövmünü necə xilas elədi?! İnam Ata sizə daha ali bir Kitab verir. Ona görə Onun hökm vermək haqqını tanıyın. O, sizə “azad və müqəddəs xalq olun” tələbi ilə səslənir. Bu vaxta qədər heç kim sizə bu tələblə yanaşmayıb. Sizin öz içinizdən irəli durmayan və sizi anlamayan bunu edə bilməz. İndi sizi anlayan Kimsə və sizin içinizdən çıxmış bir Ulu bu tələblə irəli durur. O, sizin çiyinizə aldadan və aşağı basan yük qoymur. Yüğü öncə öz çiyinə götürür, sizdən isə Onu eşitməyinizi istəyir.

Əziz soydaşlarımız! Bu yazıya tərifiyə, təqdim eləyən bir yazı kimi baxmayın. Ulusal və bəşəri olan müqəddəs bir İrsin barmağ sayda qoruyucularının doğma ərki kimi yanaşın. Əslində bu yazının sonunda deyəcəyimiz fikirləri önündə deməklə diqqətinizin yolunu da lap başlanğıcdan bəlirləmək istədik.

İndi sizə təqdim elədiyimiz Müqəddəs İrsin cövhəri haqqında yığcam bilgi verək. Bunun üçün öncə Asif Atanın Ömründən bir neçə yarpağ söz açmalıyıq. Asif Atanın yaşadığı ömrü şərti olaraq iki dövrə bölməklə sonradan deyəcəyimiz fikirlərə müəyyən yön verə bilərik.

Birinci dövr Onun əsasən axtarışları ilə bağılı olub. Asif Atanın ilk axtarışları Rusiyanın Moskva şəhərində – tələbəlik illərində başlayıb. Yurduna bağılı qayğıları, düşüncələri Onu dünyanın bütün mənəvi irsini öyrənməyə sövq edib. Öyrənib ki, Yurdumuzu tanısin və

ASİF ATA

On Kutsal Bitiğ'in (On Müqəddəs Kitabın – Onluğun) Yan Bitiğ-ləri (Əlavə Cildləri). Mütləqə İnam Fəlsəfəsi və Ruhaniyyəti. İkinci Yan Bitiğ (Əlavə Cild): Yollaşan Aqibət. Atakənd. 33-il.

Yeni Yol, Yeni Söz, Yeni Bəşər Halı!

Türk Ulusuna, bütövlükdə Dünyaya gərək olan Müqəddəs İrs'in fəlsəfəsini və Ruhaniyyətini, yaşam tərzini təqdim edirik.

İkinci Yan Bitiğ – “Yollaşan Aqibət” – dörd Ata Kitabını (Müqəddəs Kitabı) özündə birləşdirir: Atalıq Xilqəti; Ömrüm-Günüm; Bədiyyat; Muğam Fəlsəfəsi.

Q 0300030002
АА 022051

Аз 2
© Ганун Няшриййаты, 2011
© Soylu Atalı, 2011

öyrəndikləri sırasında onun yerini müəyyən eləsin. Ancaq öyrəndikləri arasında öz Yurduna, Ulusuna dair heç nə tapmayıb. Bir millətin adının indiyə qədərki bəşər mədəniyyətində olmaması bu millətə nə vəd edir?! Adsız, dəyərsiz, təsirsiz hara qədər getmək mümkündür?! Öz içindən yönəldilməyən, başqasının buyuruğu ilə yaşayan bir toplumun sabahına inanmaq olarmı?! Kölgələrdə sürünən, öz mənliliyini qurmayan, siması bilinməyən bir toplum “millət” adlana bilərmi?! Nədir bunun səbəbi, bu millətin var olmasına nədir mane olan?!

Bu cür suallar Asif Atanı Azərbaycanın qədimliyini öyrənməyə yönləndirdi. Araşdırdı, fəhm etdi, öyrəndi və öyrəndiklərini ciddi mənalandıraraq “Azərbaycanımız – Azərbaycanlığımız” silsiləsində birləşdirdi. Asif Atanın bu dəyər sistemi haqqında biz çox yerdə yazmışıq, ayrıca kitabça halında hazırlayıb yaymışıq da. Odur ki, burada o dəyərlərin yalnız adlarını göstərməklə yetərlənəcəyik: “Zərdüştlüyümüz – İşıqçılığımız”; “Dədə Qorquduğumuz – Ağsaq-qallığımız”; “Babəkliyimiz – Xürrəmdinliyimiz”; “Hürufiliyimiz – Ənhəqliyimiz”; “Füzuliliyimiz – Aşiqliyimiz”; “Muğamlığımız – Loğmanlığımız”; “Sazçılığımız – Tanrıçılığımız”. Asif Ata bu fikirdəydi ki, belə zəngin dəyərləri olan xalqı balaca saymağa heç kimin haqqı yoxdur. Ona görə də bu dəyərlərin məzmununu xalqa qaytarmağın yollarını düşündü. Bu axtarışlar onu Azərbaycan uğrunda böyük Ruhani Mücadiləyə çəkib aparır. Tələbəklik illərini başa vurub ədəbiyyat mühitinə daxil olandan sonra onun ciddi mübarizəsi başlamışdı. Ədəbiyyat tənqidçiliyindən yararlanaraq, böyük doğru yol açmağa çalışırdı. “Qatar poeziyası, təyyarə poeziyası” yaratmağın eybəcərliyini ifşa elədikcə “intellektualların”, “novatorların”, atom əsri təbliğ edənlərin antixəlqi mahiyyətini açıb göstərir, məişət problemlərini ədəbiyyatın başlıca qayəsinə çevirməklə milli-insani problemlərin üzərinə pərdə çəkənləri qınayırdı. Onun bu əməllərinə cavab olaraq, ilk müqavimətlər göründü. Rəsmi qəzet və jurnallarda əleyhinə yazılar, məqalələr çıxmağa başladı. Bu addımlar böyük təqibin ilk xəbərdarlıqları idi. Artıq Əfəndiyevi Atalığa doğru aparın Yolun zəhmi ağarırdı. Hünərlər dənizinə baş vurmusansa, üzmlənsən, sən də öz hədəfinə doğru. Asif Atanın içindən ucalan bu səs, bu çağırış fərəhli bir ümid bəsləyib yetirirdi. Belə bir fərəhli ümidlə o,

Azərbaycan Dövlət Universitetinin böyük Toplantılar odasında (“Akt zalı”nda) “Etik və Estetik Tərbiyə Klubu” yaratdı. Bu kluba axışan insanlara azərbaycanlaşan mənalar, məzmunlar bəxş edirdi. Böyük maraq, intizar, narahatlıq içində axışıb gələn insanlar yavaş-yavaş Onun ideyalarının, böyük məqsədlərinin ilk rüşeymlərini öyrənməyə başladılar. Bu insanlar artıq necə yaşamağın, necə duymağın, necə vətənləşməyin tələbləri ilə görüşürdülər.

İnsanlar burada özlərini tapmağa başlayanda şər duyuc düşdü, qeyzləndi, mane olmağın yollarını aradı və tapdı: Rəsmi konfransın keçirilməsini, mikrofonun işləmədiyini, zalın təmir ediləcəyini bəhanə gətirdi. Klub Respublika “Bilik” cəmiyyətinə köçürüldü, adı “Ocaq” qoyuldu. “Klubun sədri Ocağın Atası ilə əvəz olunmalıdır” ideyası da burada yarandı. Ocaq Məramı aydınlaşmağa başladı, Ocağı yaşatmağa and içildi. Artıq burada böyük ideyalar, böyük fikirlər dilə gətirildi: İnsanlaşmaq, özünü daxildən dəyişmək, Müqəddəsliyə tapınmaq, Dünyanın Dünyadan böyük mənasına pənah gətirmək... Ruhani İntibaha başlamağın zəruriliyi ağıllara yeridilir, düşüncələri fəth edirdi. “İnsanlaşma olmadan Müstəqil Vətən, Azad Xalq yaratmaq mümkün deyil” fikri güclü cazibə yaradırdı.

Söz yox ki, imperiya (SSRİ) içində belə bir hərəkətin başlaması, yaşaması müşkül bir iş idi. “Bilik” cəmiyyəti rəhbərliyinin ürəyinə dolan qorxu, çəşqinlik, şübhələr qarını Ocağın üzünə burada da bağlatdı. “Xatanı” özlərindən vaxtında uzaqlaşdırmağın yolu bu idi. Ocaq isə yanmalıydı. Ata rayonlara, şəhərlərə səfərlər edir, təhsil ocaqlarında olur, tələbələrlə, müəllimlərlə, elm adamları ilə, fəhlələrlə görüşlər keçirirdi. Hər yerdə sevgi ilə, sevinclə qarşılanırdı. Yataq-xanalarda, kitabxanalarda keçirdiyi görüşlərin sorağı sürətlə yayılırdı. Nəhayət, xəbərdarlıq başladı, rəsmi tələblər Asif Atanın özünə çatdırıldı: “Ocağı söndür, görüşə getmə – işdən qovularsan, hörmətdən salınarsan”. O vaxtkı Evlidlərə də xəbərdarlıqlar edilirdi: “Bu adandan əl çəkin, o, marksizm əleyhinə, kommunizm əleyhinə iş aparır, millətçiliyi yayır, pantürkizmə xidmət edir və s.”.

Hətta Asif Atanı partiyadan, işdən çıxarmaq, elmi adını, müəllimlik dərəcəsinə əlindən almaq qərarı verilir. Aparırlar, gətirirlər, dindirirlər, mənəvi-psixoloji təsir göstərirlər. Basqı tükənmir, azalmır. Ailəsi

dağılır. O bu basqılar altında tamam tək qalır və gizli fəaliyyətə keçir. Bundan sonra Ata Ömrünün (şərti bölgümüzə görə) ikinci mərhələsi başlayır. Fiziki yaşamağın özü belə sual altında qaldığı bir halda hərəkət yaratmaq?!. Yatmağa yeri yox, yeməyə çörəyi. Hansı güc insanı ayaqda saxlamalıdır ki, belə çətin aşırımları aşasan?!

Bu dövrdən Asif Atanın işi iki istiqamətdə gedirdi: ***həm hərəkətin təlimini, fəlsəfəsini yazmaq, həm də bu işi həyata keçirən insanlar yetişdirmək.*** Bu ömrü yaşamaq sıradan birisinin işi deyildi, bu artıq Peyğəmbərlik idi, ancaq ənənəvi Peyğəmbərlikdən fərqli bir səviyyədə. Məzmunca ənənəvi Peyğəmbərliyə uyğun, – yəni İnam yaratmaq, İnamına tən yaşamaq və onu həyata keçirmək üçün əziyyətlərə qatlaşmaq. Fərq isə məramında, meyarında, biçimində idi. Hal fərqi, anlayışlar fərqi, ideyalar fərqi “peyğəmbər” sözünə sığmadığı üçün Ruhani İntibahçılıq hərəkəti ***Ruhani Atalıq*** məzmununda ifadə olundu. (“Ata sözü Peyğəmbər sözündən üstündür” deyirdi Asif Ata). Atalıq məzmununda vüqarlı olmaq, səbirli olmaqla yanaşı, həm də hökmlü olmaq tələbi yaşayır. Təvazökar olmaqla gedişatı dəyişmək mümkün deyil. Asif Atanın yaratdığı İnam İnsana və insandakı bu ali keyfiyyətlərə bağlıdır. Ancaq hanı elə bir mühit ki, insandakı ali keyfiyyətləri sevgi ilə qarşılansın?! Bütün dövrlərdə olduğu kimi, Asif Atanın çağdaşları da onun fikirlərini, çağırışlarını süngü ilə qarşıladılar. Əski Peyğəmbərlərə ən çox avamlar təkpi göstərirdilər, Asif Ataya isə ən çox elmlı, bilikli, savadlı çağdaşları ağız büzdülər: – “XX əsr hara, peyğəmbərlik hara, – sən ən yaxşı halda ədəbiyyat tənqidçisi ola bilərsən. Heç filosof da ola bilməzsən, çünki sənin fəlsəfi əsərlərinə bir dənə də olsun, başqa fəlsəfələrdən sitat yoxdur, onların şərhə yoxdur”.

Asif Ata Peyğəmbərliyi elmə, biliyə, idraka əsaslanır. Əski Peyğəmbərlərdə isə fanatizm, fantaziyalara əsaslanan sehr, möcüzə üstünlük təşkil edirdi.

Asif Atanın fəlsəfəsi İnam Fəlsəfəsidir. O, ənənəvi fəlsəfələrə bənzəmir. Burada geniş şəkildə şərhçilik yoxdur. Eyni zamanda O, öz fikirlərini gücləndirmək və sübuta yetirmək üçün ənənəvi fəlsəfələrdən, baxışlardan nümunə götürmür. Bu, həm də İnsan fəlsəfəsidir. Bu fəlsəfə Asif Atanın Mütləqə İnam Sivilizasiyası carçılığına yön

verməklə, gələcəyi ümumbəşər səviyyəsində gözəlliyə, Müqəddəsliyə, İnsana – İnsanlığa bağlayan düşüncə sistemidir.

Asif Atanın başlıca məqsədi dini İnamla əvəz eləməkdir. O, dinin alleqorik və mifik baxışlarla insanı yönəltmək üçün aldadıcı manevrlərini rədd edir. Bu manevrlərin insanlığa zərbə vuraraq siyasətin inkişafına yaradığını vurğulayır. Asif Ata hesab edir ki, insanı transsendental, fəvqəltəbii qüvvələrin xidmətçisinə çevirməklə bəşəriyyəti ağ günə çıxartmaq olmaz. İnam işi insana daxili ali güc, qüvvət verməlidir. Yalnız bu halda o, mənəvi Kamilliyə yüksələ bilər. İnsanı Qorxuya inandırmaqla itaətdə saxlamaq – Vicdana, Ədalətə yol açmır. Dində insan nə eləyirsə, “Göylər Səltənəti”nin xoşuna gəlmək və orada özünə yer eləmək üçün eləyir. Təmənnalı ibadət, təmənnalı xidmət insanı ölümlü, keçici “uğurlara” şirnikdirir. İnam deyir Ölməzliyə – təmənnasızlıq, fədakarlıq, özündənkeçmə səviyyəsində qovuşmaq mümkündür. İnsan Mütləqi Göylərdə deyil, içində tapmalıdır. İçindəki Mütləq onu həqiqətə yönəldər, vicdanlı və ədalətli edər. Ədalətin təməli göylərdə deyil, insanın içindədir. Dində insan bəndəliyə, qul psixologiyasına alışıdır. İnamda isə insan həqiqi qiymətini tapır. Mütləqə İnam baxışına görə, “İnsan – daxildə Mütləq daşıyan, gerçəklikdən, şəraitdən, mühitdən, zamandan üstün olan, Mütləqiliyə meyil edən və Mütləqləşməyə qadir olan ruhani varlıqdır”. Bununla da həyat nizamının, gözəlliyinin, müqəddəsliyinin “o dünya”dan asılılığı rədd olunur və İnsan özünə tapşırılır.

İkinci, dində Dünya yoxdan yaranır, özü də dünyadan kənardakı “İradənin” təsiri ilə. Sonra isə heçdən yaranan dünya heç (fani) sayılır. Dünyada yaşamaq formal hesab olunur – ömür ikinci və “əsas dünyaya” – “o dünyaya” keçid mərhələsi kimi təqdim olunur. İnsan dünyanı sevmir (fanini sevməzlər), sevgisini o biri dünyaya yönəldir. O biri dünyanın qayğısı ilə yaşamağa tərbiyə olunan insan heçliyə çevrilir. Dünyanın gözəlliyi də, ahəngi də, məzmunu da maddiləşdirilir, axirət qarşısında törəmə bir vasitə kimi dəyərləndirilir – Dünya.

İnamda Dünya Özündən – Əzəli, Əbədi, Kamil, Sonsuz Dünyalıq Mənasından yaranır. Əzəli olan faniləşə bilməz, Əbədi olan dayana bilməz, Sonsuz olan tükənə bilməz, Kamil olan idarə oluna bilməz. Əzəlinin öləri olan təzahürü var, Əbədinin keçici olan təzahürü var,

Sonsuzun sonlu olan təzahürü var, Kamilin qeyri-kamil olan təzahürü var. Bunlar Dünyadakı hadisələrdir. Dünya öz hadisələriylə daim təzələnir, ancaq Dünya Dünya olaraq qalır. Məna yox olmur, – yox olmayacaq.

Dində Vətən və millət yoxdur. Əgər dünya fanidirsə, insan o dünyaya hazırlaşsın, bu dünyada özünə sərhəd yaratmağa, dəyər yaratmağa həsr olunmağa nə həcət?! Hər kəs peyğəmbərin ümmətidir və onlar peyğəmbərin çağırışı ilə axirətə – babalarının gəldiyi yerə qayıtmalıdır. Onsuz da qiyamət qopanda dünya dağılacaq.

İnamda Vətən – milləti bəşər səviyyəsinə qaldıran əbədi, ölməz dəyərlərin yaşadığı ünvandır. Əbədi, ölməz dəyərlərin yaşadığı müqəddəs ünvan fani ola bilməz. Nisbi, keçici, ötəri müqəddəslik olmur. Vətən və millət bir-birinə bağlı ölməz məsələlərdir. Millətsiz bəşər yoxdur. Asif Ataya görə xalq, millət bir şeydir. “Xalq Ruhunda həmişə əbədi keyfiyyətlər saxlanılır.

... Xalq cəmiyyət qanunlarına əməl eləyir, ancaq öz qanunları əsasında yaşayır. Bu səbəbdən də qəsbkarların yaratdıqları eybəcər mühitdə belə, xalq xalq olaraq qalırdı. Çünki xalq insanların sadəcə cəmi deyil, Birliyidir. Bu Birlik Mənəviyyətin dərinliyində mövcud olur, bu dərinliyə isə cəmiyyət müdaxilə edə bilmir” (Yol. Ata Sözü).

Buradan da Asif Atanın millətçilik məsələsi öz izahını tapmış olur. Çoxları düşünür ki, Asif Atada millətçilik var, Peyğəmbərlik isə ümumbəşər hadisəsidir. Ancaq unutmamaq olmur ki, Peyğəmbər xalqda yaranır. Peyğəmbərlik insani problemləri ilk öncə öz xalqında – yaşadığı mühitdə aşkarlayır. Ümumbəşəri problemlər isə xalqlarda mövcud olan insani problemlərin ümumiləşməsi və genişlənməsidir. Peyğəmbər konkret bir xalqın nümayəndəsidir. Öz xalqına yaramayan bəşərə də yaramaz. Öz xalqını sevdiyi üçün bəşəri də sevir. Xalqda ali, gözəl, müqəddəs nə varsa, o, elə bəşərlik deməkdir. İnsanilik – millətdə aşkarlanan və bəşəriyyətə doğru inkişaf edən azadlıq və humanizm yaradır.

Vətənləşmədən dünyalaşmaq mənasızlıq və xülyəvilikdir. “Bütün dünya mənim vətənimdir” deyənlər Vətəni dərk eləməzlər. Vətənin özünü dünyaya çevirməyən dünyanı tanımaz və sevməz. Vətənsizlər

ülviyyəti görmürlər. Öz millətini doğrultmaq bəşəriyyəti doğrultmaqdır, öz milləti vasitəsilə bəşəriyyətə xidmət etməkdir.

Hökmdarlar öz millətindən bəşəriyyətə ağa düzəldirlər, başqa sözlə, öz millətləri vasitəsilə dünyaya ağalığa edirlər. **Milləti bəşəriyyətə qarşı qoyanda imperiya yaranır.**

Peyğəmbərlik millətin insani keyfiyyətlərini aşkarladığı üçün bəşərdir.

Asif Ata İnamının adı İnsanılıqdır, yəni əslində bəşərlikdir. Azərbaycan İnamın həm mərkəzidir, həm də bir bölgəsidir. İnsana səcdə üzərində qurulan Mütləqə İnam dünyabaxışının carı “İnsanlaşın – İnsanlaşdırın! Bəşərin nicatı İnsanlaşmaqdadır” məzmunundan ibarətdir.

Asif Atanın İnam İşinin istiqaməti, yuxarıda vurğuladığımız kimi, Ruhani İntibahı həyata keçirən insanlar yetişdirməkdən ibarət idi. Mütləqə İnam Dünyabaxışının yaşaması və yayılması üçün Ruhani Qurum yaranmalı və hərtərəfli biçimini tapmalı idi. Bu qurum “Ocaq” adı daşıyırdı. Asif Ata Ocağın qaydalarını, iş prinsiplərini, üslubunu başa gətirməklə əslində yeni sivilizasiya tarixini başlamış oldu. Burada insanlararası münasibətlər Ruhani quruculuğun ana xətti idi. İndiyə qədərki ruhaniyyət tarixinin qorxu və tələp əsnəsi İnam Ruhaniyyətində inanmaq və dərk etmək səviyyəsi ilə əvəz olunurdu. Bunun özəyində isə, ilk növbədə, Atanın Özünü yaratması dayanırdı. Onun Ömrü Evladları üçün həm də ruhani bir örnək idi. O, Evladlarını müqəddəs təbəçiliyə (səcdəyə) çağırırdı, bunsuz İnamın baş tutmasının mümkünsüzlüyünü anladır. Bununla belə, heç kimə “bəli, başüstə” halı aşılamırdı, qüsurlu Ataya təbə olun demirdi. Qüsurlu Ata olmur, Ata qüsursuzluq deməkdir. Özünü kamilləşdirməyən, Mütləqə tən yaşamayan şəxs peyğəmbər ola bilməz. Asif Atanın Ömrü əzablarla yoğrulmuş, sarsıntılar odunda təmizlənmiş, müqəddəs fikirlər, düşüncələr selinə qarışmış, ali mənəviyyətlə qurulmuş bir Ömürdür. Bu səbəbdən də səcdəyə layiqdir.

Ümumən Ocaqda özünəməxsus münasibət qanunları qüvvədədir. Bunlar Asif Atanın Ruhani Hökmlərindən və yaratdığı Özüylədyüş xəttindən qaynaqlanır. Özüylədyüş Yenidəndoğulma ideyasının gerçəkləşmə üsuludur. Özüylədyüş vasitəsilə cəmiyyətçilik aradan qaldırılır, əhvallarda, münasibətlərdə ülvüyyət bərqərar olur. Bununla

da ideal tələbi ilə yaşayan Ruhani mühit formalaşır. İnamın tələbi özünü dərkdir. Özünü dərk prosesi həqiqətin yaşamasını və gerçəkləşməsini şərtləndirir. Bu yöndən Asif Ata hər bir Evladı ilə xüsusi məşğul olub. Aylarla, illərlə səbr edib, dözümlü göstərərək – onların ağılına işıq salıb, ürəyinə qüvvət verib. “Vətən necədir, dünya nə haldadır, insan kimdir” kimi suallara cavab tapmağı hər bir Evladının ömründə yaradıcı tələbə çevirib. Onlara öyrədib ki, insani yaşamaq mübarizədir, xalqı yaratmaq özündənkeçmə əməlidir. Yalnız Mütləq olan İnsanidir. İnsani olmayan Xəlqi deyil. Xəlqi olmayan əməl, əhval, münasibət xalqı yarada bilməz.

Bura qədər Asif Atanın İnam, Atalıq, Ruhani Qurum, Mübarizə məsələlərindən qısaca bəhs elədik. İndi isə bir neçə kəlmə **Müqəddəs İrs** haqqında söz deyək. Mütləqə İnam dünyabaxışının ideya və prinsipləri burada hərtərəfli ifadə olunmuşdur. Bu İrsə, əsasən Asif Atanın Müqəddəs Kitab və Kəlamları daxildir. Bu vaxta qədər Asif Atanın 10-a qədər kitabı Ocaq Evladları tərəfindən müxtəlif tirajlarla çap olunmuşdur.

Ocaq ildırımının 29-ilindən Asif Atanın Müqəddəs İrsi üzərində yeni mərhələdə iş başlanmışdır və 30-ilin sonuna doğru bu iş yekunlaşmışdır. Ocağın Evladları tərəfindən həyata keçirilən bu iş ondan ibarətdir ki, Ata İrsi təsnifatlaşdırılmış, sistemləşdirilmiş və 10 cildə tərtib olunmuşdur. Bu cildlər əski və əsl türkcədə “Kutsal Bitiqlər” adlanır. Nəşrin ümumi adı “Kutsal Onluq”, yaxud qısaca “Onluq” adlanır. Aşağıda onun cədvəl biçimini dərc edirik:

Kutsal Bitiqlərin cədvəl biçimi

ASİF ATA (İNAM ATA)

KUTSAL BİTİQLƏR

10 Bitiqdə

ASİF ATA (İNAM ATA)

MÜQƏDDƏS KİTABLAR

10 cildə

Nəşrin ümumi adı:

KUTSAL ONLUQ, qısaca **ONLUQ**

Bitiq (cild) sırası	Bitiyin (cildin) adı	İçindəki əsərlər
I	Mütləqə İnam	Mütləqə İnam
II	Mütləqləşmək – Var olmaq	Mütləqləşmək – Var olmaq
III	Anlam İnsaniliyi	Təzadlar; Rəmzlər; Mənalılar
IV	Görmək İnsaniliyi	Mütləqilik; Olan və Olmayan; Varlıq – Yoxluq; Ruhani Xətt; Münasibətlər; Hallar
V	Fəlsəfinin Təmali	İnam Fəlsəfəsi; Təməl
VI	Kutsal Quruculuq	Yol. Ata Sözü; Sədaqət; Ruhani Hökmlər; Ruhani Sənədlər; Müqəddəs Kəlamlar
VII	Yetməli Olduğunuz	Adamlıq – İnsanlıq; Adamdan – İnsana; İnsana Yaramaq; Özümlük – Özgəlik; Dünənçilik – Sabahçılıq;

		İnsanilikdən Yaranan; Müqəddəslik; İnsanilik İmkani; Həqiqət İnsaniliyi; İnsanilik
VIII	Özüllər Özülü	Ruhaniyyət; Əxlaq; Mahiyyət
IX	İçdən Yaranma	Özündən Yüksək; Dünyadan Üstün; Dünyaçılıq – İnsançılıq; Gerçəkliyi Ötmək; Kamilləşmə Əməli; Daxildən Gerçəkləşmək; Bütövlük Həqiqəti
X	Hüquqdan Haqqa	Haqq; Ölçü; Siyasətdən Üstün; Haqq – Haqsızlıq; İqtisadiyyat İnsansızlığı – İqtisadiyyat İnsaniliyi; Həqiqət Azadlığı – Cəfəngiyyət Əsarəti
1	Ruhani Sənədlər	
2	Yollaşan Aqibət	Atalıq Xilqəti; Ömrüm – Günüm; Bədiyyat; Muğam Fəlsəfəsi
3	Həqiqətlər	(Ata Söyləmləri və ya Gerçəklik – Ata sınağında)

Bitiqlər (Cildlər) içlərindəki kitabların Mütləqə İnam sistemində ifadə elədikləri mənə yaxınlığına görə təsnifatlaşdırılıb. Bundan başqa, 2 yan Bitiq (əlavə cild) hazırlanıb (bunlar Onluğun əlavəsi sayılır).

Birinci Yan (əlavə) Bitiqdə Asif Atanın Ocaq quruculuğuna aid olan Ruhani Sənədlər – Evlidlara Atanın buyuruqları, onları Ruhani Səfərlərə, əməllərə yönəltmələri, Ailə Gününə Xeyir-duaları, Evlidlərin Atadan Ruhani ad almaları və b.k. öz əksini tapmışdır.

İkinci Yan Bitiqə Asif Atanın Ömür Yolunu, sənətə baxışını əks etdirən Əsərləri daxildir.

Üçüncü Yan Bitiqdə isə Asif Atanın fəlsəfə ilə, ədəbiyyatla, dinlə, ictimai-siyasi hadisələrlə bağlı çoxsaylı deyimləri ifadə olunmuşdur.

Bundan sonra Ocaq Müqəddəsəti həm ayrı-ayrı Müqəddəs Kitab və Kəlamlar biçimində (Asif Atanın sağlığında olduğu kimi) qorunub saxlanacaq, həm də “Onluq” şəklində artırılıb yayılacaqdır. Asif Atanın Müqəddəs Kitablarında (Bitiqlərdə sıralama baxımından) quruluş dəyişikliyi aparılsa da, mənasına, məzmununa, üslubuna, cümlə və fikir quruluşuna toxunulmayıb və bundan sonra da, Mütləqə İnam Ocağı olaraq, toxunulmasını yolverilməz hesab edirik. Kitab və Kəlamları uyğun sıralamaqla “Onluq” şəklinə salmaqda məqsəd Ocaq Ruhaniyyətinin toplu halında əldə olunmasını və öyrənilməsini sadələşdirməkdir.

Atanın elə Kitabları var ki, cəmi bir neçə yarpaqdan ibarətdir. Bunları ayrıca nəşr elətdirmək çətinidir və nəşrlər arasında fasilələrin olması pərakəndəlik yaradır. Bir kitabı əldə edən o birini əldə edə bilmir. Beləliklə, İnamı sistemli şəkildə öyrənməkdə çətinlik yaranır. Ancaq işin əsas məqsədi təkcə bu çətinliyi aradan qaldırmaq deyil. Burada həm də böyük türk xalqına ruhaniyyət Ocağı yaratmaq, onu bəşəriyyətin gələcəyində Kitablı, Sözlü, Peyğəmbərli bir xalq olaraq görmək məqsədi güdülür. Asif Ata buyurur: “İstədim ki, türk xalqı heç kimdən fəlsəfə dilənməsin”. Bəli, türk xalqı özünə böyük mədəniyyət yaratmalıdır ki, başqa mədəniyyətlər onun yönünü türklükdən qırağa döndərməsin.

Asif Atanın kitablarının müxtəlif adlarda və cildlərdə olmasına baxmayaraq, onları ümumi bir ad altında – “Mütləqə İnam Ruhaniyyəti” kimi qəbul eləmək gərəkdir.

İnam Kitabla gəlir. Bu Kitab Göylərin diktəsi və tələbi ilə yazılmayıb. O, İnsan qəlbinin, idrakının Anlama qovuşması ilə meydana çıxan müqəddəs fikirlər sistemidir.

İnam Bəşər Ruhunun ölməzliyinə bağlıdır.

İnamın məqsədi İnsanilikdir.

İnamı Dinə bərabər tutmaq olmaz. Din etnik keyfiyyətlərin içinə girdi və onları içəridən dəyişikliyə uğrattı. Qəbul edildiyi xalqlarda insani, bəşəri imkanların üzə çıxmasına yardımçı olmadı. Din özü məqsədə çevrildi. Bu səbəbdən də ideologiyalaşdı – ulusallığın (milliliyin) zərərinə. Başqa sözlə, din konseptual ideologiya kimi çıxış

elədi. İdeologiya mənafeələrin nəzəri təminatçısıdır. Ona görə də din siyasətin əlavəsi kimi formalaşdı.

Mütləqə İnam ümumbəşəri bir dünyabaxış olmaqla özülündə türklük keyfiyyətləri daşıyır. İnam başqa xalqların öz ruhaniyyətlərini yaratması üçün stimül verir. İnam hesab edir ki, hər bir xalq özünəməxsus ruhani keyfiyyətlərini aşkarlamalı, Özümlüyünü – bənzərsizliyini qorumaqla ümumbəşəri birliyə nail olmalıdır. İnam türklüyü başqa xalqların etnik keyfiyyətlərinin içinə daşıyıb, onların simasını dəyişmək istəyində bulunmur. İstənilən bir xalqın özünəməxsusluğu pozuntuya uğrayırsa, bəşərin siması zədələnilir. Siyasət – xalqların özünəməxsusluğunun dəyişdirilməsindən yaranır. Hər bir xalqın mahiyyəti onun bəşəri məzmunudur. Buraya müdaxilə edib dəyişiklik yaratmaq – siyasətin özgələşdirmə əməlidir. Xalqların xarakterində üstünlük və ya əskiklik başqa şeydir. Üstünlük Özümlüyə doğmalaşmaqdır, əskiklik özümlüyə yadlaşmaq. Bir xalqın xarakter özünəməxsusluğu mahiyyət özünəməxsusluğuna bərabər deyilsə, o, ruhaniyyət vasitəsilə bu bərabərliyə yetməlidir. Ruhaniyyət xalq ruhunu qorumaq üçündür. Ruhaniyyətsiz xalqın gələcəyi yoxdur. Xalqları çağdaş Avropa tərəqqisi ilə gələcəyə aparmaq mümkün deyil. Avropa tərəqqisi xalqları simasızlaşdırır. Ümumən Avropaçılıq dünyanı çöküşə gətirib çıxartdı. Səbəbi Şərqi xalqlarının geriliyində axtarırlar. İnsani tənəzzülü texniki tərəqqi və iqtisadi yürüşlərlə örtbasdır eləməyə çalışırlar. İnam deyir – Xilas Peyğəmbərlik hadisəsindədir. Avropanın zərərli iqtisadi-texniki sistemini uçurub bəşəriyyəti İnam Yoluna döndərmək lazımdır. Kapitalizm demokratiyası bütün eybəcərlikləri ilə özünü göstərdi. Nicat İnsanlaşmaqdadır, İnamdadır. İnamçılıq uzun yoldur, ancaq Azadlığın yeganə yoludur.

İstəkli sabahdaşlarımız! Asif Atanın (İnam Atamızın) Müqəddəs Onluğunu sizə təqdim edirik. Burada həyatın dərin fəlsəfi mahiyyəti açılır və insan taleyinin azadlığa qovuşma imkanları əks olunur. İnsanın qarşısında həyatın mənası bütün gözəlliyi ilə aşkarlandıqca Ölməzliyə inam yaranır. Bu inam İnsanı özünə qaytarır. İnsanın bütün cəhətləri İnam vasitəsilə dərk olunur. Özünüdərkə cəmiyyətin yaşatdığı ədalətsizlik, gerilik, köhnəlik bilinir və onun aradan qaldırılması zərurət kimi düşüncələrə təsir göstərir. İnsan qəlbində ali həqiqətə

ehtiraslı pərəstiş yaranır, həm də adiliyə, süniliyə qarşı güclü bir etiraz baş qaldırır. İnsanlarda özünə, Ulus'una, Yurduna qarşı inamsızlıq aradan gedir. Biz sizin qarşınızda öz ömrümüzdə, düşüncələrimizdə yetdiklərimizdən çıxış edirik. Bu vaxtacan hər bir işimizə (bir millət olaraq) “başla gəlməyən iş” kimi baxa-baxa xəlqi quruculuqdan məhrum olmuşuq. Biz özgələrin gücünə, bizi öyrətmələrinə, bizi yenmələrinə inanmışıq. Öz gücümüzə, öz yaratdıqlarımıza inanmaq, inamsızlığa son qoymaq vaxtıdır. Yurdumuza İnam gəlib! İndi biz Mütləqə İnam Ruhaniyyəti ilə dünyanı öyrətmək imkanı əldə etmişik.

İnamımız, Ocağımız, Fəlsəfəmiz, Kitabımız, Peyğəmbərimiz – bizi Azadlığa qovuşdurən və Gələcəyə aparən Müqəddəs Sərvətimizdir.

Yükümüzdən Böyük Fərəhimiz yoxdur!

Atamız var olsun!

Soylu Atalı

Mütləqə İnam Ocağının Yükümlüsü

22 Qar Ayı, 30-il. Saray-S. – Atakənd.

İNSANLAŞMAQ

Zəmanə İnamını – İnamsızlıq saydım.
İnam yaratdım.

Zəmanə İdrakını – İdraksızlıq saydım.
İdrak yaratdım.

Zəmanə Mənəviyyatını – Mənəviyyatsızlıq saydım.
Mənəviyyat yaratdım.

Zəmanə İradəsini – İradəsizlik saydım.
İradə yaratdım.

Zəmanə Amalını – Amalsızlıq saydım.
Amal yaratdım.

Zəmanə Əməlini – Əməlsizlik saydım.
Ocaq qaladım.
Təqiblərə yüksəldim. Ata çağırıldım.

Bəşərin nicəti – İnsanlaşmaqdadır.
İnsanlaşın – İnsanlaşdırın...

*Şölə Ayı, 7-ci il. Bakı.
(İyun, 1986-ci il).*

Atalıq Xilqəti

Atalıq Xilqəti

Kəndliyim

(I Fəsil)

Birinci fikirlərimi kəndliyim üstə deyirəm. Evimizin qarşı tərəfində qaya. Gözünü açanda qaya görürsən. Qayanın başına yollar dolanır, qayanın başına yağış yağır, dolu düşür. Ancaq qaya tərənəm, sabitdi, qaya vüqarını pozmur, qaya özü olur. Heç zaman qaya yağışlanmır – yağış yağsa da belə, dağın dağlığında yağışlıq olur. Dolu ağacları qırır, amma dolu dağın başına dəyir və geri çəkilir.

Evimizin üst tərəfində qaya. Həssas bir körpə ürəyi – qayayla danışan (ürəyində danışan, təbii ki). Və qaya ilə təmas yarıdan, özü də daim qayaya küsənən. Bu, onu çox mənada yalnız eləyirdi, tənha eləyirdi. Heç kəs dağı inkar eləməirdi, amma heç kəsin gözündə dağ bu qədər açılmırdı. Uşaq başa düşürdü ki, daha doğrusu, hiss eləyirdi ki, bu dağ yalnız daş deyil, yalnız maddiyyat deyil. Bu dağ nəşə hikmətdi, mənədi. Lakin onun mənəsi nədi, hikməti nədi, bunu hansı dildə oxumaq olar, bunu hansı sözlə demək olar, izah eləmək olar bu mənəni?! Çox belə içəridə, daxildən güclü bir ehtiras, vücudu titrədən, narahatlıq yaradan, qeyri-adiliyə çağıran gözəl bir əhval ki, bunu sözlə ifadə eləmək çox çətindir. Bu qayanın üstünlüyü, qayanın səsi – qayalıq. Deyə bilmərəm ki, məndə o dövrdə filosofluq başladı indiki mənada. Bircə onu deyə bilərəm ki, qayanın qayadan böyük mənəsi mənə çatdı, ürəyimə çatdı. Bəlkə ağıma çatmadısa da, ürəyimə çatdı. Hədsiz dərəcədə xoşbəxt idim ki, belə bir qayalı kənddə yaşayıram. Və bu Qaya ilə Göy arasında elə bir ahəng var! Axşam düşəndə Qaya kölgələnir, sonra Göydə Ay doğur, ulduzlar doğur. Elə bil bunlar dağın başına qonur. Hədsiz dərəcədə həyəcanlı idim, hədsiz dərəcədə zəngin duyğuluydum, duyğularım axar çay kimi daxilimdə axırdı. Lakin kimə deyəsən bu fikirləri?! Onda başa düşürdüm ki, bu fikirlər deyiləsi deyil. Təəssüf ki! Anlamazdılar...

Dağın aşağısıyla çay axırdı – şırıltıyla, daim dəyişkən. Çayın yaz vaxtı olurdu, payız vaxtı olurdu, qış vaxtı olurdu. Çay danışırdı. Mən qəti əmin idim ki, bu söhbətdi, danışıqdı. Bu eşqdi, bu izhardı – demək istəyir dağa. Dağla Çayın nəcabəti yaranırdı xəyalımda. Xəyal

da mənə aparırdı. Lakin yenə də gətirib çıxarırdı əfsanələrdən mənəyə: niyə Çayla Dağ arasında belə bir uyğunluq olsun?! Nəşə, bu dünya sirli bir şeydi – kobud dünya görünəndən artıqdı. Məgər söhbət ondadır ki, dağda dağlıq var, dağda nə bilim, metal var? Məndə olan o daxili ruhaniyyət pərvazlanırdı – xüsusilə axşamlar, gecələr...

Çay həm də bizim kəndi iki hissəyə bölürdü. “O tay” deyirlər, “bu tay” deyirlər... Səhər o başdan o taydan bu taya danışırdılar. Çox doğma bir danışıq idi. Telefon danışığında yerdən göyə qədər fərqlənən. Belə bir qərribə dünyaya düşmüşdüm – qayalı və çaylı. Yaşamaq istəyirdim. Dünyaya gəlməyimə hədsiz dərəcədə minnətdar idim. Nə gözəl şeydi bu həyat, yaşamaq, insanlarla yanaşı Qayanın olması... Bu cür bu “dünyanın mənəsi dünyadan artıqdır” ideyasının rüşeymləri mənə qəlbimə çatdı. Yox, dünya görünən deyil, dünya bu deyil. Dünyanın görünəndəkində görünməzlik var. Təbiidir ki, bəlkə bu sözlərlə deyilmirdi, amma duyğuların axarı, duyğuların ahəngi bunu deyirdi. Daha doğrusu, bunu duyğular deyirdi, hisslər deyirdi, həyəcan deyirdi, fərəh deyirdi, qanad deyirdi.

Evimizin üst tərəfində təpə var idi. O təpədən uzun bir meşə yaranırdı – təpə üstə. O təpə mənə başımın üstüydü həmişə. Üzüm dağa olurdu, başımın üstündə də təpə olurdu. Təpənin də üstündə meşələr olurdu. Bu, möcüzəni lap artırırdı. Meşələr, o yerlər hamısı elə bil göylə birləşirdi. Adama elə gəlirdi ki, göy də burdadı, bu meşənin içindədi. Bu, mənə lap dəhşətə gətirirdi. İcimdə mahnılar öz-özünə oxunurdu. Çıxırdım təpəyə, bəzən yoldaşlarla, amma onlar öz aləmlərindəydilər, mən də öz aləmində. Lap təpənin yuxarisından bütün kəndimiz görünürdü. Elə doğma görünürdü mənə o kənd zirvədən! Tüstülər görünürdü. Axşamüstü çıxırdım (“qaranlıq qarışanda” deyirdilər bizdə) tamaşa eləməyə. Orda çıraq yanırdı bütün evlərdə. Necə bunlar bir-birinə oxşayırdılar! Necə doğmaydılar! Çıraq, qaya, meşə... Bax, belə, məndə filosofluq belə yarandı – öz-özünə. İntəhası, burda bir ziddiyyət də ondan ibarət idi ki, bütün bunları heç kəsə deyəmməzdim. Hiss eləyirdim ki, heç kəs mənə deyənə deməyəcək, soyuq bir şey deyəcəklər, qıracaqlar qanadı. Ona görə özümə qapılmalı olurdum.

Ondan sonra, kəndimizdən başqa kəndlərə yollar gedirdi. Uzun-yun yollar idi. Yolların qırağında yenə də balaca təpələr olurdu və dağlar olurdu. Yollar da bir-birinə calanardı. Qərribə-qərribə zəncir halqası yaranırdı, əl-ələ verirdilər, qol-qola gəzirdilər, yallı gedirdilər yollar – dəhşətli dərəcədə bir-birinə doğma. İstəyirdim ki, o yollara nəse yaxşı bir söz deyəsən, onlara bir nəğmə qoşasan, onları bir oxşayasan, bağrına basasan, deyəsən: “A yollar, bilirsənmi ki, sən mənim üçün nəsən?!”

Həm də kəndimizdə kolxoz var idi, həm də kəndimizdə kənd soveti var idi, kəndimizdə kolxozun briqadiri var idi, kolxozun hesabdarı var idi. Bütün bunlar hamısı o dağa qarşıydı, o yola qarşıydı, o fikirlərə qarşıydı. Hamısı kobud, hamısı murdar, hamısı ictimai – yamaq kimi. Səhər o başdan bağırırdılar: “İşə gəl, işə gəl, a köpək qızı!” Az qalırdım ki, bağıram, qışqıram: “A korlar, a itlər, görün bir Çay nə danışır, görün bir Qaya nə danışır!” Elə bilirdim ki, mənə yaqın dəli deyəcəklər.

Bütün bu ictimai həyat hamısı kəndə qarşıydı. Kəndin gözəlliyinə qarşıydı, qürub çağına qarşıydı. Hamı, bəzən müharibədən qalanlar qadınların başına min oyun açırdılar – kolxoz sədrləri, kəndxudalar... Kimsə başqa qadınların qapısını döyürdü. Çox pis təsir eləyirdi mənə.

Və həmin kənddə də ilk sevgi yarandı, qərribə bir vəziyyətdə. Bunu sevgi adlandırmaq da mümkün deyil, amma hər halda o yaranmışdı. İndi başa düşürəm ki, həmin qayanın möcüzəsiydi o, təbiətin möcüzəsiydi o, meşənin möcüzəsiydi, tək bir qadına olan deyildi o. Günlərin bir günündə bizə bir qız gəldi (deyəsən kürd idi, bizim evdə qalan bir kirayəçinin bacısı idi), onunla mən bir-iki dəfə söhbət elədik, bizim bağçada. İntəhası, o söhbətə Qaya daxil olurdu, o söhbətə Çay daxil olurdu, o söhbətə Göy daxil olurdu, o söhbətə yollar daxil olurdu. Söhbət birdən də çözlənirdi, çözləndikcə ipəkləşirdi, ipəkləşdikcə nurlaşırdı, nurlaşdıqca Göyləşirdi. Və o qız bir gün qaldı, çıxıb getdi rayona. Mənim bir dostum var idi. Dedim, gərək biz gedək rayona. Niyə gedək? Çünki orada O Qız var idi. Hardadır? – Heç bilmirəm, gərək axtaraq. Həmin o qayanın romantikası, həmin o dağın romantikası... Qız elə bilirdi hamısı odur, səhv eləyirdi, həmin o halın hamısı bir yerdə – bu olmalıydı.

Getdik rayona düşdük. Hara gəlmişik? Pulumuz da az... Yaxşı bir divanəlik. Və küçə-küçə də qızı axtarırdıq. Bilmirdik haradadır. Sifəti yadımdadı, təbii ki. Bir də təsadüfən gördük – eyvanda gördük. Əliylə dedi ki, gedin. Qərəz, mən onunla görüşə bilmədim. Amma axşam mənim məktubum ona çatdı. Təbiidir ki, bu məhəbbət elə burda da qurtarmalıydı, çünki o qızın zahirindən başqa nə dağa oxşarlığı vardı, nə də qayaya. Çox adi qız idi. Onun arzusu o idi ki, mən prokuror olam. Təsəvvür eləyirsənmi, prokuror olmalıydım mən.

Qaya, dağ hara, bu hara? Nəyə lazım imiş bu? Hər halda, o axtarış, o gecələr, onun birdən-birə gəlməsi, birdən-birə itməsi – bunlar hamısı, belə bir hal – o qayalıq, o çaylıq, o dağlıq, o sirr, o sehr – bu da həmin o “Dünyanın mənası dünyadan artıqdır” ideyasına çox uyğun gəldi. Hələ mən indi də deyirəm ki, Qızla bizim görüşümüz qızın özündən çox artıq idi... Sonra isə mənim gözümdə o qalmadı, o Qaya qaldı, o Dağ, o Meşə qaldı – onun bir hissəsi qaldı və mənim o gecələrim qaldı... Mənim məktubumu alandan sonra, məktubuma cavab yazandan sonra yenə biz gecə gözəl bir yerdə görüşdük – cəmi on dəqiqə, ya on beş dəqiqə. O gəldi və getdi. Bu cür onun gözlənilmədən gəlməsi, gözlənilmədən getməsi – o da yenə həmin o mən deyən dünya idi, o kəndin aləmiydi.

Ondan sonra fəlakətlər gəldi. Xəbər verdilər mənim babamın 35-ci ildə tutulmasını – bunu öyrəndim. Kənddəkilərin fəlakətini gördüm. Əmim getdi əsgərliyə, gəlmədi. Nənəmin ağlamaqdan gözü tutuldu. Bax, bu cür çox güclü təzad yarandı – xeyir və şər ideyası. Və bütün bunlar hamısı bir yerdə, mənim məktəbdə oxumağım, dərstdən qaçmağım, dərsi sevməməyim... Dərstdə qaya yox idi, dərstdə çay yox idi. Həsrət başladı məndə. Otururdum, deyirdim, niyə mən burda otururam? Bu saat mən qaya dibində olmalıyam, çay qırağında olmalıyam... Nədir bu? Dərs deyə bilmirlər. Dərsi gərək elə keçəsən ki, ordan dağ çıxsın. Bəzən deyirdim də bunu müəllimlərə. Günlərin bir günü bizə bir marksizm-leninizm müəllimi gəldi. Mən də uşaq olsam da, maraqlanırdım. Başladı proletar diktaturasından dəm vurmağa. Mən də bilirəm axı, proletar kimdi. Proletar, yəni fəhlə. Dedim ki, bağışlayın, proletar dikturası deyirsiz, bax, orda bizim süpürgəçi var – onun dikturasıdı? Dedi: “Səsini kəs!” Və bu “səsini kəs” hələ də

qulaqlarımdadır, elə bərk dedi ki, onun ayrı sübutu-filanı yox idi. Mən başa düşdüm ki, Dünya özünün mənasından çox ayrılıb. Yenə deyirəm, bu sözlərlə yox, duyğularla, həyəcanla. Belə-belə düşdüm bu Məna yoluna. Məna yoluna məni gətirdi kəndimiz, kəndçiliyimiz. Kəndimizdə bir də mənə çox təsir eləyən sadə adamların çox böyük dözümlü və çox böyük doğmalığı oldu. Orda hər bir adamın ömrü fəlakət idi. Bizim kənddə qoşalaşırırlar, sonra da üçləşirlər.

Bizim kəndin adı Çaykənd idi. Qaraqoyunlu dərəsi deyirlər. Bizdən yuxarıda bir kənd, ondan aşağıda Bəryabənd adında bir kənd, bizdən aşağıda gözəl bir kənd – Qaraqaya kəndi. Qaraqaya kəndiylə də bağlı mənim bir eşqim olub, onu deyəcəm. Ondən sonra Çaylar, ondan sonra Polad kəndləri və s. Kəndlərin ən gözəli bizim kənd idi, – Çaykənd. Həmin dövrdə mənim ikinci bir halım oldu, duyğularımın durulması – buna eşq demək olmaz. Hədsiz dərəcədə mənim duyğularım durulmuşdu. O da yenə zahirən çox adi bir şey idi. Biz Qazaxdan gəldik – Çayqarışan deyilən bir yer var, ordan piyada gəldik kəndimizə qədər, mən cavan bir qadınla. Yenə də həmin o ağaclar, yenə də həmin o meşələr, yenə həmin o dağ. Bunlar hamısı yaratmışdı bizim o ünsiyyətimizi, sonra o qara qaya. Ora mən hər gün gedib-gəlirdim. Beləcə görmək, ayrı heç nə. Çünki mən onu görmək üçün getmirdim axı, əslində mən o dağı, o çayı görmək üçün gedirdim. Hər nə eləyirdimsə, o, olanın özündən artıq olurdu. Sifətdə mən elə şeylər axtarıb tapırdım ki, o, çaya oxşayırdı, dağa oxşayırdı. Təbiət məndə hədsiz dərəcədə insaniləşirdi. Sevdiiyim sifətlərdə mən təbiət görürdüm. Sonra mən Darvinin əsərlərini oxuyanda iyrəndim. Guya insan meymundan əmələ gəlib. İnsanda hər şey var. İnsan dağdan əmələ gəlib, daşdan əmələ gəlib, çaydan əmələ gəlib, göydən əmələ gəlib. Beləliklə də, kəndimiz mənim duyğular məktəbim oldu. Əgər sonradan mənim çox zəka məktəblərim oldusa da, duyğu məktəbim mənim kənd oldu. Orda heç bir xüsusi əhvalat-filan olmadı, amma hal oldu – hədsiz dərəcədə. Kənd məni özümləşdirdi. Kənd məni açdı – nəyim vardisa duyğu aləmində. Eyni zamanda, kənd mənlə camaat arasında indiyə qədər davam eləyən təzadı da yaratdı. Təbiətin mənim gördüyüm qadirliyi, insanların ayrı-ayrı yaxşı cəhətləri və adamların balacalığı,

təbiətdən uzaq olması, görməməsi, adiliyi... Bunlar məndə yaranmadı ancaq. Belə... Mən kənddəki ağaclarla bir yerdə böyüdüm.

ŞƏHƏRLİYİM

(II Fəsil)

Şəhərliyimdə, yəni gəncliyimdə ilk duyğu kəndin özüylə bağlıydı. Gəncədəki çay, Gəncəni iki hissəyə bölən çay, bizim çaya çox oxşayırdı. O çayda mən, çayın qırağında özümü kənddəki kimi hiss eləyirdim. O kənddəki duyğular davam eləyirdi, kənddəki fikirlər davam eləyirdi. İkinci, şəhərlə bağlı duyğularım artıq şəhəri kənddən ayıran duyğular idi, fərqləndirən duyğular idi. Duyğuların birincisi darvazalı evlərlə bağlıydı. Şəhərdə evlər darvazalıydı. Bu, evləri fərqləndirirdi, çünki kənddə evlər qapalı deyildi, kənddə evlər bir-birinin üzünə hamısı açıq idi. Kənddəki evlər bir-birinə qohum idi. Burda isə hər bir küçənin, hər bir rayonun qapalı aləmləri yaranardı. Hər darvazanın özü bir aləm idi. Burda insanlar bir-birindən ayrılırdı. Qapıların açıqlığı burda ləğv olunurdu. Və bu, mənə çox pis təsir eləyirdi. Bunlar mənim o düşüncələrimlə uyğunlaşmırdı. Kəsiklik yaranırdı. Elə bil ki, bütöv bir aləmdən ayrılırdım. Parçalanırdı, paralanırdı şəhər. Sonralar mən buna alışdım, bunda özünəməxsus bir şəhər mənası gördüm. Şəhərdəkilər kənddəkilər kimi bir-birinə doğma deyildilər. Onlar darvazalı evdə yaşamalıydılar. Bunların hər birisi başqa-başqa aləmdən gəlib bura düşmüşdülər. Onları elə bir xüsusi duyğu da birləşdirmirdi. Burda fərqlənmək lazımdı, xüsusilik lazımdı. Yoxsa onlar özlərini qoruyub saxlayammazdılar. Yağılıq başlayardı, lap belə dəhşətli. Ancaq hər halda kəndlə şəhər arasında təzad mənim gözümdə darvazalı evlərdən başladı. Hərə öz evini bağlayırdı, evdə böyük həyəət vardı. Əgər belə demək mümkündürsə, elə bil bir-birindən ayrılmış bir qala vardı. Heç kəs o biri qalanı zəbt eləyəmirdi. Hədd vardı, sədd vardı və bu həddə, bu səddə bir yadlıq vardı. Mən elə başa düşdüm ki, bir dünyadan başqa bir dünyaya gəlmişəm. Orda təbiətlə evlər arasında vəhdət vardı, evlərlə evlər arasında vəh-

dət vardı, insanlar bir-birinə çox yaxşı və yaxın idilər. Biri öləndə hamı ağlayırdı. Burda isə belə deyildi. Burda hər kəs özünü qoruyurdu o birisindən.

Üçüncü təmas musiqilə bağlıydı. Kənddə mən musiqi eşidirdim, saz eşidirdim və sazla meşə arasında vəhdət eşidirdim. Burda birinci dəfə patefon eşitdim və patefonda Qərb əsərləri çalırtdılar: tanqo, vals. Lakin nə çalırsa, çalsın mənə bunun hamısı kəndi xatırladırdı. Qərribə bir duyğuydu, mən elə bilirdim ki, bax bu mahnılar meşənin içində daha yaxşı səslənməlidir. Və haradasa elə orada başlayıbdı, patefona sonradan gəlib. Mənim üçün musiqinin vətəni kənd idi. Heç ağılıma gəlmirdi ki, bu, şəhərdə yaranıb – bax, bütün o tanqo, o vals.

Dəhşətli dərəcədə ömrümün üfüqləri genişləndirdi. Bütün dünya gəlirdi, daxil olurdu plastinkaya. Və özümü hədsiz dərəcədə xoşbəxt hiss eləyirdim. İçərim hədsiz dərəcədə duyğuluydu. Həmin o fikirlər ki, dünya çox mənalıdı, o, gördüyündən artıqdır – burda özünü göstərirdi. Demək olar ki, mənim musiqilə təmasımın əsas hissəsi gördüyüm şəhərdə başladı – Gəncədə başladı. Həmin o plastinkadan, o əsərlərdən, o musiqi parçalarından Atanın musiqilə doğmalığı başladı. Və o doğmalığı bir an da azalmır. Musiqiyə yaxınlaşdıqca Ata Mənaya yaxınlaşdı. Və Ata başa düşdü ki, musiqi mənənin səsidir. Təbiidir ki, uşaq vaxtı belə anlayışlarla, fəlsəfi fikirlərlə, bədii sözlərlə ifadə eləyə bilməzdim. Deyəmməzdim ki, mənası nədi. Amma bunu mən hiss eləyirdim içərimdə. Beləliklə də, bir tərəfdən kəndə aparın çay, ikinci tərəfdən darvazalı evlər, üçüncü tərəfdən musiqi mənim aləmə, ömrümə, xilqətimə çox böyük bir zənginlik gətirdi. Sözlə ifadəsi çox çətin mümkün olan, həm təəccüb, həqiqət, həm bir az yadlıq, maraq, bəzən isə qəm, kədər, həm hardasa yalqızlıq, tənhalıq, həm də çox güclü bir daxili göylük. Evlər, eşiklər, küçələr, bacalar, adamlar hamısı mənim gözümdə tamamilə nağıllaşdı. Və dördüncü, böyük bir park vardı Gəncədə, çinar parkı vardı. O park mənim üçün möcüzə idi. Orda mən çinarları gördüm, orda mən böyük bir təbiətlə sənətin birliyini gördüm. Orda qərribə bir vəhdət vardı. Axşamların qonmasını gördüm – çinarlara. Sonra işıqların yanması, sonra yenə hardasa musiqi səsləri, adamların gəlməsini,

getməsini, geyimlər rəngarəngliyi, sifətlər rəngarəngliyi, gülüşlər rəngarəngliyi. Canlı oyanma – içəridən, daxildən.

Təbiidir ki, mən bunları idealizə eləyirdim. Bunlar tək bundan ibarət deyildi. Parkda murdarlıq da vardı – onu mən görmürdüm. Parkda ədəbazlıq da vardı – onu mən görmürdüm. Kimsə kimisə aldadırdı – mən onu görmürdüm. Mənim üçün bunlar idi – birlik. Çinarlar dəhşətli dərəcədə mənalı! O çinarların duruşundakı məna və sonra işıqların yanmasındakı məna. Adamların gəlişindəki məna ki, təkə o mənadan ibarət deyildi. Mənasız da olardı, amma mən birincini gördüm. Dünya gözümdə hədsiz dərəcədə bir möcüzəydi.

Lakin bunu kimə deyəsən, yenə həmişəki vəziyyət. Dünya möcüzədi, həm də dünya çox adi bir şeydi. Adiliyi hamı görürdü, möcüzəni təkə mən gördüm. Hamı gəlirdi konsertə, pulunu verirdi, oturub əl çalırtdı. Amma heç kəs bilmirdi ki, o konserti konsert eləyən elə həmin o çinarlardı, – məndən başqa. O konsert başqa bir yerdə olsaydı da, heç nəydi. Bütün bunların hamısının qarışmasıydı, bax o çinarlar, o təbəssümlər, yerləşlər, o şux axşamın çinarlara qonması. Belə bu cür o fəlsəfi fikirlər yığılırdı içimə.

Bir gün küçəylə gedəndə eşitdim ki, hardansa bir musiqi səsi gəlir. Kimsə nəşə çalır. Ayrı-ayrı alətlərdə çalırlar. Gördüm ki, çalanlar hamısı uşaqlardır – mən yaşda. Gördüm ki, dərnək kimi bir şey var. Getdim dedim ki, məni də yazın bura. Mənə bir alət gətirdilər – nəfəsli alət. Mən başladım bunu üfürməyə. Sonra gördüm mənim yanımdakı yaxşı bir ariya çalır – Şah İsmayıldan. O birisi də zurna çalır. Qərribə bir əfsunlaşmış aləm yaranır. Çox pis çalırtdılar, amma məsələ ondadır ki, çalırtdılar, bir yerdə çalırtdılar. Və o səs gedir yayılırdı, göyə çıxırdı – qanadlanırdı, addım-addım qanad açırdı. Bu da məni dəhşətə gətirirdi. Və mən həmin o dərnəyə yazıldım, başladım özüm çalmağa. Çox tez bir vaxtda da öyrəndim. Və çalanda elə bilirdim ki, Günəş doğur. İndiyə qədər də bax məndə o duyğu var. Sən çalırsan – Günəş çıxır. Lap qışda da, qarda da. Hədsiz dərəcədə xoşbəxt idim, bax, bunların hamısıyla bir yerdə. Amma heç kəsə demək olmurdu bunları. Olsa-olsa mən deyə bilirdim ki, ləzzət alıram çalğıdan. Nə olsun ki, nə deməliydi bu?! Bax, bu da mənim şəhərliyimin canıydı. Kənddə çay vardı, kənddə dağ vardı, kənddə yollar

vardı, kənddə mənzərə vardı, kənddə səmimiyyət vardı, hamının birliyi vardı, təpələr vardı. Bunların içində yaxşı nə vardısı, hamısı gəldi şəhərə. Şəhərdə də bax, bu deyilənlər vardı. Darvazalı evlər vardı, musiqi vardı, adamlar çox qaynaşırdılar – gələnlər, gedənlər. Bunlar hamısı mənə çox doğma idilər. Və istəyirdim ki, həmişə onlarla olum. Odur ki, şəhərin məktəbini mən qəbul eləyəmmədim, sevmədim. Birinci gündən mən başa düşdüm ki, məktəb bütün bu dediklərimin hamısının əleyhinədir. Nə çinar var burda, nə musiqi var burda, nə çay var burda, nə göy var burda, nə dağ var burda. Deməli, heç birində eşq yox idi. Heç bir danışıqda dağ gəlib bura çıxmır, çay gəlib bura çıxmır, çinar gəlib bura çıxmır, təbəssüm gəlib bura çıxmır, İnsan doğmalığı gəlib bura çıxmır. Hamısı kimidi, quru yarpaqlardı – bütün bu dərslər. Ona görə də mən əvvəl çox pis oxuyurdum. Oxuyurdum və fikirləşirdim ki, niyə məni gətirib bura salıblar. Bu saat ən gözəl dərslər bax, o Günəşdi, ürəyimdə. Yəqin ki, heç indiki yaşımnda bunları deyə bilmərəm, deyənlər ki, bu adam dəlidir. Onda hələ mən uşaq idim. Coğrafiya dərsləri deyirdilər. Fikirləşirdim ki nədir bu? Qoy bir Günəşə baxım, qoy bir çinara baxım. O qədər cansız, yad gəlirdi ki, bunlar mənə. Bacardığım qədər dərslərə gəlmirdim. Və elə onda da üsyankarlıq mənə özünü göstərirdi. Şəhərdə ona görə göstərdi ki, bizim müəllim vardı (həm də o direktor müavini idi), bizi sevmirdi, bizə üstədən aşağı baxırdı. Həm də məktəb ümumən ayırırdı bizi mənədən. Düz 8-ci sinfə qədər mən sevə bilmədim məktəbi. Bir təhər oxuyurdum, qabiliyyətli olduğum üçün çox tez öyrənirdim.

Eyni zamanda da həm kənddə, həm də şəhərdə dəhşətli yırtıcılıqla üz-üzə gəldim. Küçə halıyla rastlaşmaq. Gəncə həm də böyük küçələrdi. Gəncədəkilər evdə oturmurlar. Küçə uşaqları var hərfi mənada. Burda zahiri romantika var. Burda küçə uşaqları dedikdə, yəni kəsən, vuran-tutan. Bu romantikanı mən sevirdim. Amma hər halda uşaq idim. Ondan sonra küçədə toxmaq oynayırdılar, aşıq oynayırdılar. Küçədə yalandan sevgi bağışlayırdılar, 15 yaş var, gərək sevə. Ondan sonra döyüş başlayırdı. Bir məhlə o biri məhləylə döyüşürdü. Bütün cəmiyyət adlanan murdarlığı orda mən mikroskopda görən kimi görürdüm. Sonradan mən elə bir xüsusi təzə bir şey tapmadım. Kim güclüydü, kim yumruqluydu – o ağaydı. Bu uşaqlar arasında ağalıq-

nökərlik adlanan duyğuların hamısı vardı. Və sadizm. Hələ də mənim yadımdan çıxmaz, biz mozodaş oynayırdıq. Balaca daşı qoyursan, böyük daşla onu vurursan. Bir nəfər onu elə vururdu ki, bizim ayağımıza dəysin daş. Ləzzət alırdı. Çünki bir az bizdən ucaydı, bir az da yaşlıydı. Gombul bir oğlan idi. Atası ət kombinatının direktoru idinəydi. O, döyməkdən ləzzət alırdı. Bir nəfər də vardı, balaca uşaq idi. Onunla idi. Bütün şəhərin uşaqlarını döyürdülər. Bu, demək olar ki, rüşeymdə cəmiyyət idi. Bunların hamısını mən görürdüm. Və o təzədi görürdüm; belə gözəl göy, belə gözəl çinar, belə işıqlı sifətlər və belə bir murdarlıq.

TƏHSİL İLLƏRİ

(III FƏSİL)

Mənim təhsil illərim Moskvada, böyük bir SSRİ-nin paytaxtında – Ədəbiyyat İnstitutunda keçdi. Moskva mənim üçün kitabxana oldu. Simfonik konsertlər, operalar ünsiyyəti oldu, özüylə döyüş – özünü itirmə – özünü yaratma məkanı oldu. Zahiri Moskva mənim üçün demək olar ki, yox idi. Mən metroya minirdim, kitabxanaya gedirdim və geri – yataqxanaya qayıdırdım. Həftədə bir dəfə simfonik konsertlərə gedirdim və daim özümlə döyüşürdüm. Özüylə döyüş dəftəri hardasa yüzə çatmışdı. Sonra onu da götürdülər, apardılar. Kitabxanada mən suallarına cavab axtarırdım. Suallarım isə əsasən aşağıdakılardan ibarət idi: – Dünyanın bu günə düşməsinin səbəbi hərcayilik, günahkarlıq, aşağı səviyyəli Ruhaniyyət, dəhşətli xudbinlik, dəhşətli hamılaşma, özgələşmə, təbəqələşmə – bunların səbəbi nədir? Mən İnsan haqqında oxuduqlarıma, bildiklərimə yaxın heç nə görmürdüm. Bizim məşhur sayılan yazıçılarımız, şairlərimiz gəlib bizə əxlaqsızlıq dərsləri öyrədirdilər, onu yaxşı şey sayırdılar, bizə deyirdilər ki, fürsəti əldən verməyin, cavanlıq eləyin. Bizə araşmaq öyrədirdilər – murdarlar! Şəhər özü də murdar şəhər idi. Hamı yapışmışdı cinsiyyətdən. Mənim tələbə yoldaşlarım azərbaycanlılar da əsas etibarilə şöhrətdən, kimin hansı jurnalda yazısı çıxacaq, kimə ordan qonorar

gələcək və s. Məktəbdə dərs keçirdilər Tolstoy haqqında. Mahiyyətə Tolstoyçuluğa zidd olan bəsit fikirlər danışdılar. Tolstoyda böyük olan nə varsa, onu tənqid eləyirdilər. Tolstoyu müasirləşdirirdilər – pis mənada, özlərinə bənzədirdilər. Bu, məndə yalnız hiddət doğururdu. O hiddəti aşkarlamaq mümkün döyüldü. Hiddət daxilə çəkildi və böyüyürdü. Həmçinin də başqa klassikləri. Hegel başdan-ayağa tənqid olunurdu və başa düşmək olmurdu ki, bu Hegel dialektikası Marks tərəfindən mənimsənilib və Hegel bu dərəcədə tənqid olunurdu. Bu da mənə pis təsir bağışlayırdı və hiddət yaranırdı. Lakin hiddəti aşkarlamaq mümkün olmurdu və böyüyürdü.

Fəlsəfə dərsləri lap dəhşətli dərəcədə anti fəlsəfəydi. Orda bütün fəlsəfə tarixi materializmin və idealizmin döyüşü kimi qiymətləndirilirdi. İdealizm tamamilə inkar edilirdi. Və tək-cə materializm qalırdı fəlsəfədə. Məndə də şübhə yaranırdı, öz-özümə sual verirdim ki, bütün fəlsəfə tarixi idealizm ola-ola, bütün idealizmi tənqid eləyirlər, özləri də fəlsəfədən danışirlar – yalançı fəlsəfəçilər. Deyirdi Platon idealistdi. Öz-özümə belə sual verirdim ki, Kant idealist idi, Şelling idealist idi. Necə fəlsəfə idi ki bu, başdan-ayağa tənqiddə layiq idi?! Və bu, necə tənqid idi ki, bu dahilərə çatır? Bu da məndə yenə çox hiddət yaradırdı. Və mən bu hiddəti aşkarlaya bilmirdim deyə bu hiddət də böyüyürdü. Daxili aləmə çəkildim.

Həmçinin o biri fənlər. Hərçənd, Ədəbiyyat İnstitutu bizdə çox böyük hesab olunurdu. Və bu iş böyük alimlər gətirmişdilər, dəvət eləmişdilər. Və o böyük alimlər nəyə əl atırdılarsa, kiçilirdi – ədəbiyyat tarixində, ədəbiyyat nəzəriyyəsində, etikada. Və burada təbiidir ki, mənim suallarına cavab axtarmağın özü çox sadələvhlük olardı. Bunu heç mən axtarmırdım da. Onu deyim ki, məktəbdə ədəbiyyat dərsi, fəlsəfə dərsi məndə nə dərəcədə cansıxıcı duyğular yaradırdısa da, kitabxanada öyrəndiyim fəlsəfə (özümün öyrəndiyim) məni heyretə gətirirdi, uçmağa qanadım olmurdu. Yadımdadır, birinci dəfə mən Hegeli oxuyarkən gördüm ki, bu, tamam ayrı dünyadır. Buradakı fikirlərin göyü var, fikirdən başqa heç nə yoxdur. Amma fikir özü bəzən sıldırım olur qaya kimi, bəzən çay kimi axır, həmişə ucadır. Uzun müddət Hegel mənim üçün böyük bir, əlçatmaz bir meyar oldu – əlçatmaz bir meyar ölçüsü, fəlsəfə ölçüsü. Burada ən adi mən-

tiq o idi ki, neçə min səhifələr fikirdən artıq bir şey olmurdu. Bir fakt da olmurdu, demək olar ki bir informasiya da olmurdu. Məni dəhşətə gətirirdi. İnsan beyni burada doğrudan da qurubdu. Bu, Beynin quruculuğuydu, bənnalığı idi – böyük mənada – ruhani bənnalığı. Məni heyretə gətirirdi. İşin özünün memarlığıydı. İndi də mən belə hesab edirəm ki, Hegel ən böyük fikir memarı idi. Amma onun tikdiyi binada həqiqətdən əsər-ələmət yox idi.

Həmçinin də ədəbiyyat. Burda Tolstoy haqqında deyilənlər dəhşət idi. Burda Tolstoyun özünün əsərləri – Nataşası, Andreyin göyə baxması. Birdən ona elə gəldi ki, bütün onun ölümü heçdi. Onun o şöhrətpərəstliyi bax bu göyün yerişinin yanında, gedişinin yanında çox balacaymış. Nə yaxşı ki, o, Göyə baxdı ölüm ayağında. Yaxud sevgiləri. Bir-birini sevmək istəyən adamlar, bir-birini nəinki sevə bilirlər, bir-birinə dəlicəsinə doğma olurlar. Hərçəndi yadlıq üçün gələnlər, Anna Karenina və dəhşətli dərəcədə dövlətçiliyin tənqidi, ifşası, yalançı böyüklərin ifşası, Napoleonun karikatura kimi verilməsi. Bunlar dəhşət idi. Bunlar məni tamam ayırırdı bəsitlikdən; eyni zamanda, onu da deyim ki, həm də tələbələrədən, həm də azərbaycanlı tələbələrədən. Bunların hər birinin özünəməxsus yaxşı cəhətləri var idi. Amma hamısı rahat idilər, hamısı. Ən böyük arzuları da o idi ki, bu dünyada nəsə qazansınlar. Dünya adamı idilər, elə dünya adamı olaraq da qaldılar. Buna görə böyük iş görə bilmədilər. Kitabxanada isə idrak aləmi vardı. Birdən məndə dəhşətli dərəcədə dəli bir sərsəri duyğu yarandı: Bu kitabların hamısını adam bir günün içində oxuya biləydi. Bu, tamam mənim suallarına cavabla idrak işi idi ki, bu da məndə anadangəlmə var idi. İdrak işi: bilmək, öyrənmək, öyrəndikcə öyrənmək, doymamaq – öyrənməkdən. Bu ikisini birləşdirən narahat suallar aləmi, həm də idrak işi, oxumaq işi ki, məndə çox güclü idi, ordan qalib hamısı. Hər şeyi sona qədər oxumaq, axıra qədər bilmək.

Bir vergülcə – şübhə varsa ötmək, tam həqiqətə çatmaq. Ona görə İnstituta getməyim azaldı əvvəlki kimi. Demək olar ki, aynan, ilnən getmədim. Və təbiətimdə olan bir cəhəti təsdiq etmək. Orda aşkarlandı – nə olar olar. Çıxardarlar – çıxardarlar. O təhlükəni sevmək hələ onda ilk addım kimi, ilk rüşeym kimi təsdiqləndi. Və günlərin bir günü məni çağırırdılar və dedilər ki, sən min saata qədər dərs burax-

misan, ona görə səni biz saxlayamırıq, biz səni çıxardacağıq. Mən dedim ki, mənim dərsə gəlməyim onunçüdü ki, imtahandan yaxşı qiymət alım, elə deyilmi?! Sizə mən söz verirəm, mən əlaçı olacam.

Bu, mənim üçün necə ağırdı, o cür cəfəngiyyatı öyrənmək! Buna baxmayaraq, həmin o iradə mütləqiliyi ki, onu siz görürsünüz Atada – o da elə həmin dövrdə aşkarlandı. Təbiidir ki, bunlar hamısı var idi ki, aşkarlandı. Amma bəzən görürsən ki, olur, ancaq aşkarlanmır. Və mən imtahana, məsəlçün, bir ay qalmış gecə-gündüz tamamilə ədəbiyyatdan uzaq olan ədəbiyyatşünasları, fəlsəfədən uzaq fəlsəfəçiləri əzbərləyirdim – əlacsızlıqdan. Hafizəm də yaxşıydı. Və mən əlaçı oldum – əlacsızlıqdan. Heç zaman diplomu sevməmişəm, heç zaman qiyməti sevməmişəm. Ümumiyyətlə, zəmanəyə bənzəmək, cəmiyyətə bənzəmək heç zaman məndə olmuyubdu. Şöhrətpərəstlik – balaca şöhrətpərəstlik ki, tanınanlardan biri olum, mənim üçün çox balaca görünürdü. Ölümsüz Ocaq qalamaq ideyası isə elə o vaxtda başlamışdı. Beləliklə də mənim evim oldu – kitabxana. Demək, səhər saat 10-da ora açılır, orda hər şey var. Aşağıda yeməxana, sonra istirahət eləmək üçün yerlər də vardı. Mən heç onlardan istifadə eləmədim. Və bütün günü axşam saat 10-a qədər mən orada dəhşətli dərəcədə ruhani yaşayırdım. Üç hissəyə bölmüşdüm özüm öz vaxtımı. Birinci hissədə fəlsəfəylə məşğul olurdum – ən çox sevdiyim o idi. İkincidə ədəbiyyatşünaslıqla, üçüncüdə tarixlə. Gözəl bir məqam yaranırdı. Musiqi tarixi, musiqi tarixindən rəssamlıq tarixinə, heykəltəraşlıq tarixinə və tarixin özünə. Tamamilə universal bir şey alınırdı.

Özü də tamamilə təbii – öz-özünə. Suallarım da qalırdı. Suallarımın biri də o idi ki, Azərbaycan nədir? İlk baxışda Azərbaycan heç yox idi, heç yerdə. Nə mənim oxuduğum institutda vardı o, nə burda – kitabların heç birində. Kitabların içində Azərbaycana dair heç bir tarixi əsər, nə bilim nə, yox idi. Ümumən onu bilirdim ki, Azərbaycan elə bil heç yox imiş. Nə də mənimlə oxuyan azərbaycanlılarda azərbaycanlılıq qanı vardı. Kimin bir yazısı çıxırdı, o saat içirdilər, bir-birinin sağlığına badə qaldırırdılar. Təbiidir ki, mən iştirak eləmədim. O avamlar elə bilirdilər ki, mən onlara paxıllıq eləyirdim. Paxıllıq məsələsiynən bağlı bir də onu deyim ki, qərribə bir hal olubdu – mənim həyatımda, elə cavan – 15-16 yaşında olanda. Mənim bir əmim

vardı fəlsəfəçi. Yaxşı ev-əşiyi vardı. Onun evinə gəlirdilər, məclis qururdular. API-nin müəllimləri, saatlarla yeyirdilər, içirdilər, danışirdılar. Partiyanın sağlığına içirdilər. Mən də gəlirdim, mənə gülmək tuturdu, iyirəndim. Onun da əllidən çox yaşı vardı. O, öz balaca ağılınan elə bilirdi ki, mən ona paxıllıq eləyirəm. Mən uşaqlıqdan özümü əla dərk eləmişəm, məndə o duyğu yoxdu. Nəyinə mən paxıllıq eləyim, hansı gözəl yazına? Orda da həmçinin. Mən bunlardan bir yerdə olmurdum. Mənim məqsədım oydu ki, mən dünya mədəniyyətini tam özümləşdirim. Təbiidir ki, o dövrdə özümləşdirmə sözü yox idi, amma mənası var idi.

Bunlar da elə bilirdi mən paxıllıq eləyirdim. Bunlarla çox az görüşürdüm. Çox qərribədir ki, bilə-bilə ki, mən onlara paxıllıq eləyirəm, amma hər şeyə göz yumurdular, imtahan vaxtı yanımdan əl çəkmirdilər. Çünki heç nə bilmirdilər. Bilənlər də başları küçə qızlarına və içkiyə qarışmışdı, çox az oxuyurdular. Bir də pulları qurtarırdı, gəlib məndən pul istəyirdilər. Mənim pulum qalırdı, çünki mən içkiyə-zada pul xərcləmədim. Və tamamilə yaddan çıxırdı ki, mən bunlara paxıllıq eləyirəm. O dövrdə mən hiss elədim, bu cür ikiliyi – balacalarda. Bu, yəqin ki, bir bələdi azərbaycanlılarda. Kim onları bəyənmir, o, mütləq paxıldı. Mən bunları tənqid eləyirəm, deməli, paxılam. Çox asan bir idraksız məntiq idi onlarda. İndi yəqin sonralar başa düşdülər, amma ümumən bütün dərdlər üçün bir dərman bilirdilər: salam vermirsən, deməli, paxılsan. Heç kimin ağına gəlmir ki, dünyanın mənası nədi? Məgər onun ağına gəlirdi ki, dünya nədi? Onun ağına gəlməyən sual, demək, mənim də ağıma gəlməməlidir. Belə bir bəsit məntiq. Və mən ancaq orda Nəsimiylə bağlı oxudum. Nəsimi haqqında orda vardı. Mən Hegellə bərabər, Füzulini də başladım oxumağa. Qərribə də olsa, Hegeli öyrəndikcə, Füzuli gözümdə qalxırdı. Mən bir dəfə bunu demişəm də. Mənim fərqi onda oldu ki, mən dünyalaşdıqca Azərbaycanlaşdım, azalmadım, ayrılmadım azərbaycanlılığımdan. Hegelləşdikcə Füzuliləşdim. Kontlaşdıqca – məsəlçün, Nizamiləşdim. C.Brunolarını – onların fəlakətlərini öyrəndikcə Nəsimiləşdim. Başa düşdüm ki, Azərbaycan çox böyük bir ələmdir. Hələ o vaxt. Deməli, bir tərəfdən “Dünya nədi?” sualı, bir tərəfdən “Azərbaycan nədi?” sualı. Bunlar bir-birinə elə qarışdı bir

oldu. Və beləliklə də mənim öz vətənpərvərliyim yarandı ki, onun indiki vətənpərvərlərə dəxli yoxdu. Azərbaycan Dünya səviyyəsində böyükdü. Azərbaycan Füzuli veribsə, Nəsimi veribsə, bu, böyükdü. Və bugünlə bağlı döyül. Bu, ümumi bir böyüklükdü, həmişəlikdi. Bu fikir də mənim daxilimdə yarandı. Həmin dövrdə dördüncü bir əməl də yarandı – dini öyrənmək. Deməli, ədəbiyyat, fəlsəfə, tarix öyrənilirdi, ümumiyyətlə, humanitar fənlər nə vardısı. Ensiklopediyadan da istifadə eləyirdim, həm də din. Burda yenə mənim bir sualım ortaya çıxdı: – niyə bəşər heyvandan uzaq gedə bilmədi, əgər peyğəmbərlik olubsa? Axı peyğəmbərliyin guya ki, məqsədi insanı heyvanlıqdan ayırmaqdı. Moskva çox murdar bir heyvanxanaydı (hər yerdə – metroda, bağda, parkda cinsiyyət), başdan-ayağa onun göyü də cinsiyyət idi, yeri də, nəfəsi də. Və mənim azərbaycanlı dostlarım da o körpülərin altında, üstündə. Burda da yaxşı bir tənhalıq. Mən başladım peyğəmbərlər haqqında çıxan əsərləri öyrənməyə. Sonra da mən bunu Bakıda davam etdirdim. Sonra dinlərin tarixini öyrənməyə başladım. Və bir neçə dəftər də konspekt alındı. Burda da yenə yaxşı adamlar gördüm, burda da məsələn, İsanın çarmıxını gördüm. Amma burda dəhşətli bir hökmdarlıq da gördüm, Peyğəmbərin hökmdarlaşması, əyyaşlaşması, hərəmxanalar, siğələr, eybəcərliklər və yalan – cənnət, cəhənnəm, o dünya, qismətçilik. Və bütün bunların hamısı, həm ədəbiyyat, həm fəlsəfə, tarix, incəsənət, həm dinin öyrənilməsi gətirib məni belə bir fikrə çıxardı ki, bəşər hələ indiyə qədər qaralama əməliylə məşğul olub: ağ əməllər, tam əməllər, bütöv əməllər hələ qabaqdadır. Və bu vaxt mənim ürəyimdə, ağımda çox təbii şəkildə belə bir fikir yarandı ki, təzə fəlsəfə lazımdı, təzə İnam lazımdı və bu işi azərbaycanlı görməli idi, bunu Azərbaycanda başlamaq lazımdı. Ocaq lazımdı, Ocaq sözü yox idi o zaman. Ruhani İntibah lazımdı, təzə Peyğəmbərlik lazımdı, ömrü buna həsr eləmək lazımdı.

ATALIQ XILQƏTİ

(IV FƏSİL)

Soylu Atalı: *Ali Səcdə, Müqəddəsim!*

Asif Ata: Səcdən Ucadı, Oğlum!

Soylu Atalı: *60-cı illər Asif Ata ömrünün, qapalı şəkildə olsa belə, Ocaq yaradıcılığı idi. Ocaq İdeya biçimində yaranmağa başlayanda ilk olaraq ictimai qurum adlanan cəfəngiyyəti qorxutdu və Ataya qarşı hiddət yaratdı. Ata o məqamları necə xatırlayır?*

Asif Ata: 60-cı illər, daha dəqiq desək, 60-cı ilin özündə Asif Atanın tənqidçilik vasitəsilə yaydığı ideyalar DTK-nın nəzərini cəlb elədi (yumşaq şəkildə desək). O dövrdə hələ Ocaq özü bir biçim kimi yox idi, amma Asif Əfəndiyev adlı çox populyar bir müəllim var idi – Rus Dillər İnstitutunda Qərb ədəbiyyatı müəllimi. O, dərslərini orijinal aparırdı. Ona görə də dərslərinə başqa yerlərdən də gəlirdilər, hətta rayonlardan gəlirdilər. Qərb ədəbiyyatının özü çox maraqlı bir fəndi, orda böyük şəxsiyyətlər var: Bayron var, Şekspir var. Onlar mənə çox lazım idilər ki, özümün artıq içimdə qımıldayan ideyaları onların vasitəsilə – dahilərin vasitəsiylə, ədəbiyyatın vasitəsiylə – deyəm. Alınırdı. Şekspirdən biz İnam fəlsəfəsi üçün istifadə eləyirdik. Bayrondan istifadə eləyirdik, Heminqueydən istifadə eləyirdik. Proqram-filan hamısı rədd olmuşdu. Proqramsız dərslər deyirdi Ata. Vəhy gəlirdi, Vəhy həmişə Atanın qolundan tuturdu. Bir saat necə gəlib keçirdi, heç kəs bilmirdi. Amma narahatlıq başlamışdı ki, bu nə deyir, nə danışır. Necə yəni sosializm heçdi, nəyinə lazımdı bu? Bayronun bəs buna nə dəxli var?! Amma hələ ki, DTK-ya gəlib çatmamışdı o hadisələr tam. Hər halda, institut miqyasında, direktorluq miqyasında, partkomluq miqyasında bu narahatlıq gündən-günə artırdı, hiss olunurdu – salamin soyuq verilməsində, “pıçı-pıçılarda”, kafedrada hücumlarda, hələlik bir siyasi təzyiq yox idi. Ancaq mən 1959-cu ildə “Literaturniy Azərbaycan” jurnalında “Tənqid və Zəmanə” məqaləsini yazandan sonra vəziyyət çox gərginləşdi. Və mən burda sentimentallığa qapılmaq istəmirəm ki, mən cavan idim. Adiləşdirmək istəmirəm söhbəti.

“Tənqid və Zəmanə” məqaləsində söhbət zahirən tənqiddən gedirdi – Məmməd Arıfdən, Məmməd Cəfərdən, Hüseyn Mehdidən. O dövrün “böyük tənqidçilərindən” gedirdi söhbət. Zahirən söhbət ondan gedirdi ki, Azərbaycanda tənqid yoxdu, burda beşinci sinfin təhlili var – bu əsər filan şeyə əsasən yazılıb, filan il yazılıb və s. Və bunun səbəbi o idi ki, cəmiyyət özü imkan verirdi ki, belə adamlar akademik olsun. O dövr üçün bu, sensasiya idi. Təzə tənqid lazım idi, fəlsəfi tənqid lazım idi, fikir lazım idi, çətin işdi. Məqsədim isə tənqid məsələsi deyildi. Məqsədim artıq başlamaq idi. Antikommunist, anti-marksist, pantürkist, klerikalist – hansı adlar qalmadı ki, mənə verilməsin! Mən o adlarla fəxr edirəm. Amma onlar bunu dəhşət hesab edirdilər. Əvvəl bu məqaləni azərbaycanca yazmışdım. “Azərbaycan” jurnalında bunu çap eləmədilər, necə yəni M.Arif heçdi?! Deyirdilər, a balam, M.Arifin əsərlərini oxu da. O qədər bunlara təsir eləmişdi bu yazı (o qədər də həcmi böyük deyildi), xüsusi plenum çağırıdılar 1960-cı ildə. Ondan sonra birinci dəfə mən gəldim dərəcə, heç kəs mənə qulaq asmırdı, narahatlıq vardı. Biri utana-utana dedi ki, Asif müəllim, bəs sizin adınızdan məqalə çıxıb, sizi revizionist adlandırırlar. Bu nədi: nə biabırçılıqdı, biz protest eləyəcəyik və s. Mən də dedim ki, uşaqlar, bu məqaləni sizə oxuyacam. Arqumentləri nəydi, bizim böyük, ağsaqqal tənqidçilərimizə qarşı hücum eləyir, bu pis tendensiyadı, özü də marksizmi reviziya eləyir. Bütün Azərbaycan ədəbi ictimaiyyəti etirazını bildirir və belə hesab eləyir ki, bu yazı pislənməlidir. Ondan sonra plenum o məqaləyə həsr olunub (Məni plenuma çağırılmamışdılar – “mən günahkaram”). Necə qorxurdular Ali tənqiddən! Çünki görməmişdilər. Bu, hələ əvvəli. O qədər Atanın həyatında gərgin anlar olub ki, bununla qurtarsaydı, heç bu söhbəti açmazdım.

Hadisə təxminən yanvar ayında idi, yanvarda həm də tətil olur. Mən getdim Ağstafaya. Bakıda mənim bir əmim vardı, Həmid Əfəndiyev – marksist fəlsəfəçi – əzbərçi. Onun da hörməti çox idi, çünki elmlər namizədi idi (guya çox böyük bir iş imiş alim olmaq). Zəng eləyir atama ki, Asif gəlsin, onu axtarırlar (atama baxıram, sifəti dəyişib, yerə-göyə sığmayan narahatlıq vardı). “Niyə axtarırlar, necə axtarırlar?” Telefon söhbəti deyil, tez gəlsin. Bunun mənə heç bir

təsiri olmadı, mən özümü belə şeylərə hazırlamışdım. Çünki mən təhlükədən ləzzət alıram, təhlükə mənim üçün mey idi, elə indi də.

Gəldim Bakıya və getdim instituta. Heç kəs mənə salam vermir, hamı məni görəndə qaçır. Ziyalı necə heç imiş, necə qorxaq, necə riyakar, fikrini dəyişən!.. Mənə dahi deyənlər hamısı məndən qaçırdı. Getdim kafedraya (kafedra müdiri B.Axundova yəhudi idi, mənə əvvəllər münasibəti yaxşı idi), o da məndən qaçdı. Dedi ki, tez get, səni rektorun otağında gözləyirlər. Məndə qərribə gülüş yarandı. Nə olub axı, ora yüyürlər, bura yüyürlər. Sosializm kapitalizmdən də zəhlətökən bir komediya.

Gördüm rektor, Qulam “Kərimoviç” oturub orda, onun yanında iki nəfər bic-bic baxan DTK-nın nümayəndələri var idi. Sual başlandı. Birinci sual bu idi ki, necə olub ki, siz azərbaycanlı ziyalı, Moskva Ədəbiyyat İnstitutunu bitirən şəxs bizim əqidəni yaymaq əvəzinə, elə şey yazırsınız ki, sizi Türkiyədə Ankara radiosu bizə qarşı çevirir. Onlar deyirlər ki, sizə imkan vermirlər, talantlı adamsınız və s. Mən dedim ki, bu, onu görsədir ki, Türkiyənin əks kəşfiyyatı sizdən ağıllı işləyir. Bunun mənə nə dəxli var?! O ki qaldı mənim fikirlərimə, bunlar hamısı həqiqətdi. Bu həqiqət hələ indiyə qədər deyilməyib.

Qərək, söhbət alınmadı. Pıçıltı başladı, bunu aparaq, aparmayaq. Onda rektor qeyrətə gəldi və dedi ki, yox, aparmayın. Mən özüm bu işlə məşğul olacam və sizə deyəcəm. Bununla da bu məqam bitdi. Amma əslində 60-cı ildən Atanın təqibi başladı. Sonra 82-ci ildə DTK mənə dedi ki, biz 60-cı ildən səni izləyirik. Bu məqalədən başladı təqib. Bütün bu işlər onunla qurtardı ki, məni işdən çıxartdılar və 8 il çap eləmədilər. Düzdü, mən 60-cı ildən başlamışam çap olunmağa, amma ümumiyyətlə, mənim çapım çox azdı. 60-cı ildə çap olundum, 8 il çap olunmadım, sonra 8 il çap olundum, 76-cı ildə yenə bağladılar, 90-cı ilə qədər. Məni işdən çıxartdılar, çox çətin vəziyyət əmələ gəldi və düşünmək lazım oldu. Mənim atama da, anama da böyük hörmətim var, təmiz adamlar olublar, onların da yaxşı cəhətləri yəqin mənə keçibdi. Amma bu böyük məsələnin heç birində onlar mənimlə olmadılar. Onların xatirəsinə, zənnimcə, bu ziyan verməz. Həqiqət tarixdi, burda aldatmaq olmaz camaatı. Onların fikri bu oldu ki, a bala, ayağımı yorğanına görə uzat, alınmadı sən arzuladığın, sən özünü çox

pis vəziyyətə saldın. Və bütün bunları deyən də H.Əfəndiyev idi – atamın əmisi oğlu. Hara gedirdi özünü Stalinin əsərlərini aparırdı.

Mənim qohumlarım çoxdu, onlar 500-ə qədərdir. Heç biri məni qəbul eləmədi. Hətta mənə deyirdilər: sənənin diplomun mənə ola, indi mən nazir idim (ağıl çox azdı!). Və mənə dedilər gəl Ağstafaya, qurtardı, bəsdi. Sənə burada dərs verək, müəllimliyi elə. Burada nə fikirləşəsən?! Mənim ömrüm heç qəpiyə də dəyməz, əgər mən 5 il Moskvada, sonra Bakıda gecə və gündüz düşüdüklərimi – İnamımı, İdrakımı, Mənəviyyatımı, İradəmi ifadə eləyə bilməyəcəmsə. Səbəb-nəticə məsələsi var, məntiq var. Belə çıxır ki, mənim işlərim heç olsun. Heç kəsin müəllimliyi inkar eləmirəm. Amma mənim yolunun yarımçıq qalması, son nəticədə dəyişmə... Bu mənim ləyaqətimə sığmırdı, mənim vüqarıma sığmırdı. Lakin nə etmək bəs? Sən artıq “xalq düşmənisən”. Başqa sənətim yoxdu, hərdən bir “Bak. Raboçiy”də kino haqqında reseenziya yazırdım (50-yə qədər), onunla birtəhər dolanırdım, ev də yox idi, kirayəyə də pul verirdim. Yol bir idi – aldatmaq, DTK-nı aldatmaq, “alimləri” də aldatmaq və Bakıda qalmaq.

Dissertasiya yazmaq ən sevmədiyim bir işdi. Vəsiqə almaq. Tamamilə elə bir şey planımda yox idi. Lakin vəziyyətdən çıxmaq üçün və elə bir mövzu götürmək ki, o mövzu bunlarınkı olsun, mənimki olmasın. Lakin içində azdan-çoxdan bir həqiqəti yazmaq. Və mən Azərbaycan ədəbiyyatında realizm məsələləriylə bağlı dissertasiya yazdım, birtəhər, güclə-bəlayla. Məni qəbul elədilər dissertantlığa. Yazdım, hazır olandan sonra Aslan Aslanov mənim elmi rəhbərim oldu. Bir cümlə də o, mənə məsləhət vermədi. Hazır olandan sonra oxudu, xoşuna gəldi, çox şeyləri də bilmirdi. Beləliklə də, 1965-ci ildə Ata oldu fəlsəfə elmlər namizədi. Hətta doktorluq verirdilər birdən-birə. Sonra fikirlərini dəyişdilər. Dissertasiyanın müdafiəsi bayram idi. Hərçəndi bir şey yoxdu orda, mənim qabiliyyətimdən aşağıdı. Amma onu deyim ki, Cəlil haqqında, Sabir haqqında tamam təzə ideyalar var idi. Bilirsənmi, İdrakın bir xüsusiyyəti – ən pis mövzuda belə nəsə bir yaxşı iş görürsən. Məsələn, orda bir on səhifə var ki, onları mən indi də qəbul eləyirəm, o iki yüz səhifənin içində. Soruşa bilərsiniz ki, nəyə lazım idi bu?! – Ocaq olmazdı onda – mən

kəndə getsəydim, əl çəksəydim. Və beləliklə də, bunlarda belə bir təsəvvür yarandı ki, mən peşman olmuşam guya. Ağıl da azdı. Necə yəni, mən əqidəmdən əl çəkərəm?! Mən anlamırdım onları, amma aldadırdım – layiq idilər. Və özləri başladılar (təbiidir ki, görüşsüz-filansız), rektorluğa təsir etməyə (siz özünüz bilirsiniz ki, o dövrdə rektorluq DTK-nın köləsiydi, elə indi də elədi) və məni təzədən işə qəbul elədilər. 1982-ci ilə qədər mən rəsmi tənqidçi, müəllim, elmi işçi kimi, rəsmiləşmiş bir ziyalı kimi təsdiq olundum. Evləndim, necə deyərlər, həm də normal bir sovet ziyalısı oldum bunların gözündə.

60-cı ilin mahiyyəti bundan ibarətdir ki, çıxıb bildim mən vəziyyətdən və dərslərimi yenə də əvvəlki üsulda davam etdirdim, 70-ci ili 60-cı ildə hazırladım.

Soylu Atalı: *Nəhayət, 79-cu ildə “Ocaq” tam qalandı və işiğini ətrafa salmağa başladı. Ocaq işiğinin gurlaması ilə təqiblər, təzyiqlər də çoxalmağa başladı. Bu məqam yəqin ki, əsl mənada Atanın tənhalığı məqamıydı?*

Asif Ata: Burada bəzi məqamları təkrar eləmək olar – məqam kimi, şərhətsiz. 76-cı ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin estetik kafedrasının nəzdində güc-bəlayla (o dövrdə A.Aslanov idi – hədsiz dərəcədə qorxaq və onların agentləri), aldada-aldada “Estetik və Etik Tərbiyə Klubu” yarandı, mən də oldum o klubun sədri. Əvvəl göz yumdular, elə bir şey yoxdu və klubda artıq açıq şəkildə ideyalar yarandı: marksizm cəfəngiyyətdir, kommunizm sürü üçündür, millətlərin bir-birinə qovuşması ölümdür. – Nə olar olar. Bu, cəsarət effektini artırır və kluba hər yerdən – bütün institutlardan gəlirdilər. Birinci hadisə bu idi və burada qeyd eləmək lazımdır ki, zahirən bu fikirlər musiqi altında deyilirdi, Əbülfət Əliyev gəlib orda oxuyurdu. Sonra deyirdi ki, ay Asif müəllim, neyləyirsən, sən bizi də işə salacaqsan. Bildim ki, onlar bir-birinə oxşayırlar – Azərbaycan ziyalıları. Qaboyda Kamil gəlib çalır. Zahirən doğrudan da estetik klubdur, bədiyyat var. Amma içəri başdan-ayağa döyüş idi. Sonradan nə deyildisə, hamısını biz orda demişdik. İntəhası, şöhrəti biz sevmirik. Xüsusi heç qeyd eləmirik də. O dövrü sizlərdən yəqin ki, kimsə yazacaqsınız. Lakin 77-ci ildən başladılar klubu yavaş-yavaş bağlamağa. Əvvəl lampaları söndürdülər, guya ki, elektrik enerjisi

çatışmır. Neçə dəfə elan verdik. Amma tədricən klubun yerini bizim əlimizdən aldılar və bir gün mənə yanına çağırıldı akademik Bağirov (rektor). Açıq şəkildə dedi ki: “Bu nədir, mən gəldim, mənə içəri qoymadılar, o qədər adam gəlmişdi ki, bu nə biabırılıqdır?!” Mən dedim: “Sən yaxşı rektor olsaydın, özləri çağırıb gətirərdilər kluba”. Birinci dəfə bu cür toqquşma başladı. İkinci dəfə dedi ki, a bala, sən nə eləyirsən, biz uşaqlarımızı saxlamalıyıq. Gördüm bu kimdi – indiki iqtidarın başçısının qohumuydu. Tamam bir heç idi. Onda biz məcbur olduq 77-ci ildə (mənə bir pərəstişkarım var Bəhlul adında, qoy onun adı bilinsin) Bəhlulun təşəbbüsü ilə keçdik “Bilik” Cəmiyyətinə və burada da biz klub sözünü atdıq, “Ocaq” elan elədik. Və çox gözəl altı-yeddi ideya izhar olundu, elə orda da “Atalıq” məsələsi yarandı, ideyaların biçimlərinin müəyyən cəhətləri tapıldı. Səlahəddin (professor), Vurğun Əyyubov (indi guya lider olub nədi) idi və s. Onlar sonradan qaçdılar. Təxminən 11 nəfər güclü baxışçı var idi. 82-ci ilə qədər burda birtəhər işimizi davam etdirdik. 82-ci il iyunun 1-də Atanı çağırıldı (bilirdim ki, çağıracaqlar). Universitetdə DTK-nın polkovnikinin sədrliyi ilə partiya iclası keçirildi və Atanı işdən çıxartdılar, Attestasiya komitəsinə yazdılar ki, mənə diplomlarımın hamısını alsınlar. Və zahirən guya bununla bağlı olmayan, lakin bunun davamı olan hal ki, ailəni dağıtdılar. Evsiz-əşiksiz qaldım. Yadımdadı, mənə həyat yoldaşım dedi ki, gəl evi bölək. Mən yalnız onu dedim ki, Raya, biz 65-ci ildən bir yerdə yaşamışıq, amma təəssüf ki, sən mənə kim olduğumu hələ də anlamamısan, mən nə dərdə, sən nə dərdə, nə mal-dövlət?! Dünya tək elə bundan ibarət deyil axı, əqidə də var axı! Məcbur oldum burda qeyzlə yox, hərarətlə danışmağa.

Və belə qərara gəldilər ki, Asif Əfəndiyev ölümə layiqdir. DTK-da mənə deyirdilər ki, biz səni yandıracağıq, onlarda öldürmək yandırmaqdır. Aparırdılar-gətirirdilər. Yenə fikirləşmək lazım idi. 1982-84-cü illərdə Ata işsiz, evsiz, lakin fərəhli, vüqarlı – Ömrümün ən gözəl günləri idi.

Mən nə üçün bu günə düşdüm – əsas var idi. Çünki mən həqiqət üçün döyüldüm, çünki mən deyən olacaqdı. Orda mən onlara bir söz dedim ki, əsrin sonudur, hər əsrin sonunda dəyişikliklər olur, sizin

xeyrinizə olmayacaq. Elə o vaxt mən qorxu-filan tanımırdım. Lakin onlar mənə dedilər ki, sənə Ocağın artıq qurtardı, daha qalanmayacaq. Mən də susdum və Safruhla bu bağda görüşdük. Ocaq başladı. Aldatdım yenə, yaxşı elədim – şəri aldadarlar. Safruha dedim ki, Ocağı əsil mənada başlamaq lazımdı, tamam gizli Mərasimli, kitablı, təqvimli və cəmi üç adam. Qalanı qaçdı. Safruh, Sadiq, Halal, sonra da Əsil gəldi. Çox təəssüf edirəm ki, Sadiqdən bir şey alınmadı. Amma o dövrdə Atanın yanında idi. Safruhun da əvəzi yoxdu. Birtəhər Ataya ev verdilər (güclə-bələyla) Əhmədlidə və Safruh da altıncı mərtəbəyə su daşıyırdı, yemək gətirirdi Ataya. Görürsünüzmü, Safruhun bəzi nöqsanlarına incə münasibət bəsləyirəm o dövrə görə. Yatırdı Atayla bir yerdə – belə şeyi unutmaq olar?!

Yox, yaxşı ki, Safruh əvvəlki nöqsanlarının çoxundan əl çəkib. Onun bircə nöqsanı var: Ruhu qalxır-enir.

Beləliklə də, yavaş-yavaş mərasimləşdik, artdıq. O ki qaldı sənə o sualına ki, gedənlər daha çox oldu, bu təbiidi, hünərlilər həmişə az olub, İdraklılar az olub. Bütün bəşər tarixini vərəqlə, gör neçə adam həqiqəti deyib?! – 5-10 nəfər. Bəli, yenə gedəcəklər, amma gələnlər də olacaq. O adam ki, hünərdən həzz alır, o adamın ki, içərisində daxili qüdrət var, onu öldürsən də, Ocaqdan çıxmaz. Biz çoxluğa gərək olan azlığıq. Artacağıq, biz heç zaman çoxluq olmayacağıq. Biz çoxluğa lazım olacağıq, özümüz isə az olacağıq. Bəşəri irəli aparan həmişə azlıq olub.

Beləliklə də, 60-84-cü illərin məğzini Ata həyatında belə ifadə eləmək olar: Daimi Ocaq qalamaq, əvvəl özünün içində, daxilində, sonra klub biçimində, daha sonra Ocaq biçimində və İnamından bir saniyə belə əl çəkməmək, bütün çətinliklərin hamısında artmaq, böyümək. Sənə qarşı hücum artdıqca sən balacalaşmırsan, böyüyürsən. Təhlükədən həzz almaq və son nəticədə Ocağı təsdiq eləmək.

Soylu Atalı: *Sabah, Ocağımız daha parlaq yanır – Ata görümlüdə. Mən də buna qəti əminəm...*

Asif Ata: Bir neçə mərhələlər olacaq Ocağımızın fəaliyyətində: bir neçə ilə Azərbaycanın bütün rayonlarında az-çox Ocağın sədasi bilinəcək, Ailələri yaranacaq, bu, yaxın gələcəyin söhbətidir. Bakının özündə radiolar, televizorlar vasitəsilə, qəzetlər vasitəsilə Bakı

Ocaq İşığını hiss eləyəcək (demirəm qərq olacaq, hiss eləyəcək). Lap Ocağın yarısı azalsa belə, hiss olunmayacaq. Hər bir Ocaqçı beş Ocaqçı olacaq. Elə də var. Tədricən adbaad Şərqə yayılacağıq. Artıq İranda varıq, Türkiyədə varıq, Hindistanda olmalıyıq, Çində olmalıyıq, Avropaya keçməliyik – Dünyalaşmalıyıq. Demirəm sel kimi; ağac-ağac. Skandinaviya bizi tam tanıyır, azdı bu. Almaniyada bizi həтта o qədər tanıyırlar ki, Atanı fəxri üzv seçiblər, böyük bir şey deyil bu, amma dünyalaşmaq üçün cüzi bir əhəmiyyəti var.

Birinci mərhələdə bu olacaq. Bu başlayır – fikirlərimizi, İdeyalarımızı yayırıq, elə bilməyin ki, bunun heç bir təsiri yoxdur, var, əməlli təsiri var – içəridən. İkinci mərhələ artıq bizim xalqlaşmağımızın artması, xalqla bir yerdə olmaq. Xalqı imtinaya hazırlamaq. İmtina elə dindən (hələ bunu deyəmmərik), imtina elə kapitalizmdən, sosializmdən, imtina elə xaricilikdən, qərbçilikdən. Və o imtinanın əsası olsun bizim beş İdeyamız. Təzə duyğular, təzə biçimlər, təzə üsullar əmələ gələcək.

Üçüncü mərhələ ki, Ata bəlkə onu görmədi, Atanın yaşı var (bəlkə də gördü) – artıq camaatın Ocaqlaşması, ayağa qalxması, o da yenə təzə üsulda. Miting kimi yox. Camaat ayağa qalxacaq. Üçü də olacaq, üçüncüsü bir az gec olacaq. Gərək biz səbrli olaq, kal işlər görməyək, kal meyvələr dərməyək.

***Soylu Atalı:** Ata Ömrümüzədir – Ruhü Qəlbimizdədir!*

Asif Ata: Qaranlıqlar Yarılsın!

Qeyd: Birinci üç fəsil Soylu Atalıya söhbət biçimində deyilib. Sonradan səsdən sözə çevrilib. Atanın danışığı üslubunu saxlamağa çalışmışıq. (*N.Ataly*).

ÖMRÜM – GÜNÜM

ÖMRÜM – GÜNÜM

GÜNƏŞLİ GÜNLƏRİM

Dağların başından boylarında oynayıb, düzlərə
səpələnir, sifətlərə qonur Günəş.
Günəş rəngində görünür Dünya!
Günəş rənginə boyanır Günlərim!
Ürəyimdə günəş mahnısı doğur.
Günəş ahəngli günlərim yaranır!

BAHARLI GÜNLƏRİM

Çaylar daşır, ağaclar pöhrələnir, çiçəklər açır, düzlər yaşıla бүrtünür,
meşələr yarpaqlanır, səma ulduzlanır, aylanır. Ömrə bahar gəlir.
Günlər bahar fərəhinə qərğ olur.

YOLLU GÜNLƏRİM

Görəsən qayaların boynuna dolanan, kəndi kəndə, şəhəri şəhərə
calayan yolların sonu varmı?
Yoxsa, o məni hara çağırır?
Sonsuzluğa!
Qəlbimdə Sonsuzluq ehtirası aşib-daşır, yollara qarışır!

ÇAYLI GÜNLƏRİM

Çay danışır, eşidirsənmi?
Sahillərə hekayət nəql edir.
Gecənin qoynunda səslənən etirafı anlayırsanmi?
Həyəcanlı nəşə vücudunu sarsıdırmı?
Ürəyin oyaqdımı?

SƏMALI GÜNLƏRİM

Səmada nə var ki, məni belə cəlb edir, cəzb edir?
Səmada Yüksəklik var.
Qəlb Yüksəkliyə müştəqdir!
Gecədə nə var ki, məni belə cəlb edir, cəzb edir?
Gecədə Sırr var.
Qəlb Sırrə müştəqdir!
Ulduzda nə var ki, məni belə cəlb edir, cəzb edir?
Ulduzda Məchulluq var.
Qəlb Məchulluğa müştəqdir.
Ayda nə var ki, məni belə cəlb edir, cəzb edir?
Ayda Şəfqətli Bakirəlik var.
Qəlb Bakirəliyə müştəqdir.

DAĞLI GÜNLƏRİM

Gözlərimin qabağında dayanan, məndən uca, mənə doğma!
Sakit, məğrur, qorxmaz!
Şimşək nərildəyir – gözünü qırpmır.
Tufan qopur – gözünü qırpmır.
Başına qar qonur – dinmir.
Ayağının altında dərələr fəryad qoparır – dinmir, nəsillər gəlib-
gedir – dinmir.
Mənəviyyatıma hakimdir. Sükutuyla, Vüqarıyla, Qorxmazlığıyla!

SƏHƏRLİ GÜNLƏRİM

Dan yerinin qızarması – ürəyimi titrədir.
İlk səs, ilk səda, ilk xışıltı – ürəyimi titrədir.
Günəşin aynamıza qonması – ürəyimi titrədir.
Körpənin yuxudan oyanması – ürəyimi titrədir.
Evlərdən bir-bir, iki-iki başı papaqlının çıxması – ürəyimi titrədir.
Quzuların mələşməsi – ürəyimi titrədir.
Anaların balalardan qabaq oyanması – ürəyimi titrədir.
Xoruzun ilk banı – ürəyimi titrədir.

Otağıma daxil olan ilk bahar mehi – ürəyimi titrədir.
Kəndimizin səhər qəribliyi – ürəyimi titrədir.

YAĞIŞLI GÜNLƏRİM

Düzlərin, meşələrin, yolların üstünə şığıyan, arxlara dönüb çaylara axan, təbiəti bəsləyən, əzizləyən, bəzəyən, Göylə Yeri birləşdirən yağış – heyranınam!
Səni dinləyirəm, duyuram, anlayıram.
Qohumumsan!

MEŞƏLİ GÜNLƏRİM

İtirdim ağaclarında, səsində, nizamında, boyunda, buxununda, qüssəndə!
Tapılırdım mənanda!

KƏNDLİ GÜNLƏRİM

Bir ovuc torpaq. İki dağ arasında. Arxası meşə. Ortasında çay axır.
Həsrəti ürək oynadır.
Bir sıra dam. **DÜNYA BOYDA DOĞMALIQ.**

ÇIRAQLI GÜNLƏRİM

Axşamlar evlərdə çıraqlar yandırardılar.
Çırağın işığı həyalıydı, zərifdi, təbəssümə bənzəyirdi.
Çıraqlar yananda – evlərdə ülfət yanırdı.

BAĞÇALI GÜNLƏRİM

Alma ağacı dostum idi!
Gilas ağacı dostum idi!
Armud ağacı dostum idi!
Bağçam üçün darıxardım!
Bağçamla görüşəndə sevincim yerə-göyə sığmazdı.
Ağac deyildi bağçam – insandı!

YAYLAQLI GÜNLƏRİM

Düzlə, dərəylə, meşəylə, gecəylə, ayla, ulduzla bir yerdə yaşamaq!
Möcüzəli duyğular, möcüzəli səslər, möcüzəli rənglər!
Ülviləşən iqlim.

Dəyədə oturub dünyanı qəlbində görmək!

NƏNƏLİ GÜNLƏRİM

Orta boylu, sarıyanız qadındı.
Gündə beş dəfə namaz qılardı.
Ağlamaqdan gözləri tutulmuşdu.
Qızını itirmişdi – ağlamışdı.
Ərini itirmişdi – ağlamışdı.
Oğlunu itirmişdi – ağlamışdı.
Çarqatının qırağında mənə şirniyyat gətirərdi.
Əlləri qabar-qabar idi.
Ağlayanda tək ağlayardı.
Qapını bağlardı, heç kəsi evə buraxmazdı.
110 il yaşadı.
İnanırdı ki, əri və oğlu qayıdacaq.
Qayıtmadılar.
Babam yadımdadır.
Qaranlıq bir gecədə mənə çiyində uzaq bir yerdən kəndimizə gətirdi.
Bağçamızda işləyərdi, yorulanda əlləriylə alınının tərini silərdi.
Axşamların birində evimizə hərbi qiyafəli bir adam daxil oldu, çayımızı içdi və babamı apardı...
Nənəmi çox istəyərdi.
Qoca vaxtlarında da bir yerdə yatardılar.
Həyatımda nənəm kimi dözümlü adama rast gəlmədim.
Doğruçu adama rast gəlmədim.
Mehriban adama rast gəlmədim.
Çalışqan adama rast gəlmədim.
Ağsaqqal adama rast gəlmədim.

Bir vaxtlar düşündürdüm ki, əvəzsiz adamlar gərək ölməsin.
Yaxşı nənə əvəzsiz idi.
O, ölməməliydi!

QÜRUB ÇAĞLI GÜNLƏRİM

Qaranlıq çökür yollara, çəmənlərə, sifətlərə.
Qüssə çökür varlığıma.

ƏMİLİ GÜNLƏRİM

Deyirdin – günəşin şüasıdır, evimizi işıqlandırır.
Deyirdin – bulaqdır, suyundan içirik.
Deyirdin – axar çaydır, düzlərə səpələnən.
Deyirdin – şaxəli ağacdır, göylərə ucalan.
Deyirdin – şimşəkdir, namərd başına çaxılan.
Deyirdin – dağdır, – dözümlü, düşüncəli, dönməz.
Təbiətə bənzəyirdi.
Hamıya lazım idi: cavana, qocaya, məzluma, qoçağa, kişiyyə, qadına.
Təbəsümlüydü.
Sözlü-söhbətliydi.
Başı mərəkəliydi.
Sevilirdi.
Ay işığında evimizə əmi arvadı gəldi.
İmarətimizdə işıq çoxaldı.
Əmim ən böyük fərəh idi.
Ən böyük qılıq idi.
Ən böyük qayğı idi.
Ən böyük qeyrət idi.
Qardaş canlıydı.
Ata canlıydı.
Ana canlıydı.
Yengə canlıydı.
Qohum canlıydı.

Adi orta məktəb müəllimi idi.
Torpağa bənzəyirdi.
Çiçəyə bənzəyirdi.
Kəndimizdə əmimin açmadığı qapı yox idi.
İsitmədiyi ürək yox idi.

Anadangəlmə havadar idi.

İki mərtəbəli ev tikdirmişdi, qardaşı üçün, qardaşının balaları üçün.
Dərdi böyük idi...
Bayramsayağı geyinməzdi, sürgündəki bacısını gözləyirdi.
Kəndimizdə ən zarafatçı adam sayılırdı.
Həyatımda onun kimi ciddi adama rast gəlmədim.
Adı Xalid idi.
Müharibəyə getdi, gəlmədi.
Kəndimizin Xalid dövrü bitdi...

NƏSİLLİ GÜNLƏRİM

Atamın babası Hacı Alı Əfəndi 19-cu əsrdə Qazaxın Daş Salahlı kəndindən Ermənistanın Çaykənd kəndinə köçür.

Hacı Alı Əfəndinin İbrahim, Hacı Əhməd Əfəndi və Molla Məhəmməd adlı üç oğlu varmış.

Atam Qasım Əfəndiyev – Molla Məhəmmədin oğludur.

Qaraqoyunlu tayfasındanıq.

Anam – Növrəstə Əfəndiyevanın atası – Hacı Alı – Qazaxlıdır.

Babalarımın hər ikisi ruhani silkinə mənsub idilər.

Müqəddəsliyə tapınırdılar.

Yeri-göyü yaradan Allaha, o dünya xurafatına inanmıram.

Ancaq Müqəddəsliyə inanıram.

Bu cəhətdən babalarım oxşamışam.

DAVALI GÜNLƏRİM

Qara kağız

Fəlakət adlanan qara quzğun dimdiyində kəndimizə qara kağız gətirərdi.

Dünənki 18 yaşlılardan kimsə itkin düşərdi.

Bir evdə çırağ keçərdi, – bütün kənd zülmətə qərğ olardı.

Bir evdə matəm səslənərdi, – bütün kənd ağlardı.

Çayın səsi eşidilməzdi yas səsinə.

Analar ağlayardı.

Qayalar anaların səsinə səs verərdi.

Yerdən göyə insan ahı qalxardı.

Əmi arvadı

Qapını ehmallica örtüdü. Getdi. Bir daha qayıtmadı.

Əmim Xalidin keçmiş arvadı.

İlk dəfə xəyanətlə üzlaşdim.

Dağlar gözümdə kiçildi.

Meşələr gözümdə seyrəldi.

Səma gözümdə daraldı.

Kəndimizi tanımadım.

Səkil it

İtə yem lazımdır. Yem isə yoxdur.

Kənddə aclıqdır.

Qonşuda aran buğdası var, ət var, ağ çörək var.

Kolxoz sədri firavanlığın yeddi qatındadır.

Gəlmələr, getmələr, qonaqlar, badələr, bəzəkli çöhrələr, qırmızı gözlər...

Kənddə müsibətdir.

Qonşuda bayramdır.

Səkil it qonşu həyatından yığılmır.

Yallanır. Yemlənir.
Evə qayıtmır.
Kolxoz sədrinə bu pələngə bənzər it çox lazımdır.
Onun həyatında qorumalı nemətlər çoxdur.
Bizi daha eşitmir Səkil it, səsimizə məhəl qoymur.
“Satdın bizi, Səkil it, haram yemə, Allah sənə lənət eləsin!”
Nənəmin tüfəngindən açılan güllə Səkil iti yerə sərir.
Murdar olur Səkil it.

Raykom katibinə moruq

Məktəbi bağladılar. Uşaqları səfərbər elədilər.
“Raykom katibinə moruq yığmalısınız!” dedilər.
Çantalandıq.
Yoxuşa dırmandıq.
Çantanı moruqla doldurduq... və çantadakını son dənəsinə qədər
mədəmizə boşaltdıq.
Bu, bizim – kənd uşaqlarının ədalətsizliyə qarşı üsyanı idi.
Məktəbdən qovulduq.

Yaralılar

Ayda bir, ildə bir kəndimizə davadan yaralılar qayıdardı.
Yaralılıların başına yığılardılar.
“Mənim balamı gördünmü?” – deyərdilər.
Analar üçün davanın ünvanı bir idi.
Yaralılar analara istənilən cavabı verə bilmirdilər.
Narahat olurdular, yaralarının sızılısı artırdı.
Biz yaralıları yamsılayardıq.
Əlimizi əyri tuturduq, axsayırdıq, gözümüzü qırırdıq.
***O dövrdə bizim üçün gözəl görünmək – şikəst görünməyə bərabər
idi.***

Bağ oğruları

Gecənin birində bağdakı almalarımızı yığıb apardılar.
Deyirdilər ki, kimsə əsgər gedir, ona lazımmış.
Sarsıldım.
Əsgər getmək – yaxşı işdir.
Ancaq bağ oğrusu olmaq – rəzalətdir.
Nənəm almaları əsgər getməyən, arxada qalan nəvələri üçün
bəsləyirdi.
Qarğış elədi nənəm əsgər gedənə – səhərə qədər hiddətlə,
həyəcanla, inamla; və mən ***Nənəmi qınamadım.***

Dünyalaşmaq

Meşələrin arasından, dərələrin üstündən, çayların yanaşığından
keçirdik.
İşıqla qarşılaşırdıq, izlə qarşılaşırdıq.
Kəndimiz daxilimizdə böyüyürdü, dünyalaşırdı.

ŞƏHƏRLİ GÜNLƏRİM

Patefonda çalınan musiqi

Patefonda musiqi çalındı və mən təzədən çaylara qovuşdum,
səmələrə ucaldım, düzlərə üz tüttdüm.
Musiqini mən şəhərdə dinləyirdim.
Ancaq o, məni kəndə aparırdı.
Patefon şəhərliydi, musiqi – kəndli.
Meşələrin qoynunda bu musiqi daha gözəl səslənərdi.
Çayın səsinə qarışardı, ayla bir doğardı, günlə bir çıxardı.
Şəhərdəydim, əslində isə kənddəydim.

Şəhər bağı

Uca çinarlar. Qaynaşan insanlar. Gəzintilər. Qəhqəhələr. Pıçıltılar.
Sevdalar. Geyimlər, gecimlər. Şəkillər. Salamlar. Alqışlar.

Qarmon səsi...

İşıqlar. Gecənin qoynunda gündüz.

Rəqs meydançası.

İnsan baharı.

Yeni cəzb. Yeni çağırış.

Darvazalı məhlə

Ailənin özünəməxsusluğu, sirri, möcüzəsi, xatirələri, ənənəsi,
həmdəmliyi, həyanlığı.

Balaca kənd

Ümumidə itməmək. Şəhərdə öz yerini tapmaq.

Münasibət ciddiyyəti. Taleyə çevrilən ünvan.

Küçə

Həm ünsiyyət məkanı, həm də qəbahət meydanı.

Qonşuluq, həm də düşmənçilik.

Həmdəmlik, həm də yırtıcılıq.

Həm salam mehri, həm bıçaq zəhmi.

Həm söhbətxana, həm də qumarxana.

Həm şəhərə aparan, həm dustaqxanaya salan yol.

Cazibədar, təhlükəli, məkrli!

Tramvay

Həm sürət, məsafə, həm də oyun, sirk, qoçaqlıq.

Şəhər əfsanəsi.

Körpüylə təklidə

Körpüdən şəhərə baxırsan...

Ömrünün sabahı səndən uzaqlarda...

Sən cavan, körpü qoca.

Hər şey qabaqda.

Arzularına qapılırsan!

Ata

Gülüşünü görməzdim.

Gülüşünü sındırdılar.

Atasını apardılar.

Bacısını apardılar.

Əmisi oğlunu apardılar.

Ömrünün yönünü dəyişdilər.

Bacısı oğlunu stolun üst başında oturtdurardı.

Özü üçün yaşamırdı.

Bizim üçün yaşayırdı.

Kimini oxudurdu, kimini böyüdüdü, kimini evləndirirdi.

Evinin qapısını açmışdı insanların üzünə.

Öyünməzdi.

Özü haqqında danışmazdı.

Özünü görməzdi.

Müharibə başlanan günü pəncərəmizi örtüdü.

Sonra əsgər paltarı geydi. Qatara minib getdi.

Müharibədən qayıtdı və yenə də özünü unutdu.

Əmisi oğlunu düşündü.

Bacısını düşündü.

Əmisi nəvələrini düşündü.

Məni düşündü.

Qardaşımı düşündü.

Bilikliydi – bunu bildirmirdi.

Qabiliyyətliydi – bunu bildirmirdi.

Tələbələrinin sevimlisiydi – bunu bildirmirdi.

Qayğılıydı atam, – *Qasım müəllim*, – bunu bilirdik.
Qayğıdan nəşələnirdi atam, – *Qasım müəllim*, – bunu bilirdik.
Sevincini kəsdilər atamın.
Qardaşsız qoydular atamı.
Ata oldu başqalarına atam!
Qardaş oldu başqalarına atam!
Sevinc payladı başqalarına atam!
Az şey aldı həyatdan, çox şey verdi həyata!
Amansız oldu həyat atama qarşı.
Atam həyatdan küsmədi!
Gülüşünü qaytarmadılar atamın!
Heç kəsin gülüşünə sahib olmadı atam!

Ana

Axşamlar ehmallica, atamı, qardaşımı oyatmadan məni geyindirərdi, kinoya aparardı.
İohann Ştraus haqqında film göstərirdilər.
“Vena meşəsinin valsı” yaranırdı ekranda.
Araba səsləri quş səslərinə qovuşurdu, məhəbbətli məqamlar göz önündən keçirdi.
Meşə nağıl danışdı.
Mənim ən böyük nağılım isə yanımdakı anam idi, onun mehri idi.
Axşamlar ağ rəngli çarpayımaya yanaşardı, danışardı, gülərdi, bəxtiyarlığın zirvəsinə yüksələrdim.
Yayda qaynı Xalidlə bağçaya qonardılar, cəh-cəh vurardılar.
İlk dəfə Dilicanda gördüm anamı. Uzaqdan üstümə yüyürdü, bağrına basdı, sevincimin həddi-hüdudu yox idi.
Girdə sifət, alçaq boylu, qara qaş, qara göz cavan anaydı – anam!
Xalid əminin toyunda yengə idi, gəlinin yanında gəlirdi.
Elə bilirdim dünya mənimdi!
Musiqiliydi, şeirliydi, nəğməliydi anam!
Bayatılar, laylalar, şikəstələr vurğunuydu!
Dava zamanı nənəm ağlayardı, anam oxuyardı.
Ana kimi oxuyardı.

Biz böyüyərdik – anamın sifətində qırıqlar artırdı.
Biz böyüyürdük – anamın gülüşləri dəyişirdi.
Biz böyüyürdük – anam boydan kiçilirdi.
Xəstələnirdim – xəstələnirdi!
Qüssələnirdim – qüssələnirdi!
Ayağımıza tikan batırdı – ürəyi qanayırdı.
Günah işlədirdim – günaha batırdı.
Döyülürdük – döyülürdü.
Söyülürdük – söyülürdü.
Bizi özümüzdən yaxşı duyurdu.
Günlərin birində başımı qaldırıb gördüm ki, anam qocalıb.
Bilmədim günlər necə keçdi, illər necə ötdü!
Cavan anam necə qocaldı!

Məktəb

Səma yox idi məktəbimizdə.
Günəş yox idi məktəbimizdə.
Çay yox idi məktəbimizdə.
Kənd yox idi məktəbimizdə.
Ürəyi rıqqətə gətirmirdi məktəb.
Xəyalı qanadlandırmırdı məktəb.
Fizikadan danışdırlar – fizikanı söndürürdülər.
Riyaziyyatdan danışdırlar – riyaziyyatı söndürürdülər.
Ədəbiyyatdan danışdırlar – ədəbiyyatı söndürürdülər.
Tarixdən danışdırlar – tarixi söndürürdülər.
Ölü ciddilik vardı məktəbimizdə.
Ölü bilik vardı məktəbimizdə.
Ölü nizam vardı məktəbimizdə.
Bayırda həyat vardı. İçəridə həyat ölmüşdü.
Bayıra həsrət çəkilirdi.
Bayırda dirilirdik.

PAYTAXTLI GÜNLƏRİM

Ağcaqayınlar arasında

Göyrüşümə bənzəyir.
Çinarım tək uca.
Meşələrim tək nizamlı; qışda qar ətəkli, yazda yaşıl libaslı, yayda kölgəli, payızda qüssəli.
Küləklə təmasda, mübahisədə, dalaşda. Səmaya can atan.
Ağcaqayınlar arasındayam. Kəndimizə qayıtmışam.

Dahilər arasında

Ayıq vaxtı olmazdı. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Küçə qadınlarına mərhəmədi. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Restoranlarda hayqırardı. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Kitab oxumazdı. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Söyüşdən yorulmazdı. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Borcunu qaytarmazdı. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Müxtəlif adamları müxtəlif vaxtlarda sevərdi. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Cinsi əlaqəni insani münasibətin zirvəsi sayırdı. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Qonorar dəlisiydi. Çünki gələcəyin dahisiydi.
İmzasını hərərətlə öpürdü. Çünki gələcəyin dahisiydi.
Çətin idi mənim üçün dahilərin arasında yaşamaq.
İçkipərəst deyildim, küçə qadınlarıyla dostluq etmədim, söyüş söymürdüm, borcumu vaxtında qaytarırdım, əxlaqı müqəddəs sayırdım, restoranlarda gecələmədim, şəhvət hərisi deyildim, kitabı sevirdim.
Artıq idim dahilər arasında.
İyrəndim “dahilər”dən.

Ədəbiyyat tədrisi

Şairlərin ayaqqabısının tozu diqqətlə öyrənilirdi.
Asqırığı, tüpürçəyi dərin təhlil obyektinə çevrilirdi.
Sifətindəki sille yeri – tarixi hadisə sayılırdı.
İşrətliləri – Məcnunlaşdı.
İşvəkarları – Məryəmləşirdi.
Zəifliyi – qüdrətləşirdi.
Xəyanətləri – sədaqətləşirdi.
Bütün şairlər – başdan-binadan inqilabçı idilər; hamısının məqsədi ideal cəmiyyət qurmaq imiş, despotizmi kökündən qopartmaq imiş!
Əyyaşlıq edəndə belə şairlər – pir oğlu pir olurlarmış!
Varlı olanda belə şairlər – yoxsul olurlarmış!
Qorxudan əsəndə belə şairlər – qorxmaz olurlarmış!
Qumar oynayanda belə şairlər – ibadət zirvəsinə ucalırlarmış!
Qadınına xəyanət edəndə belə şairlər – mənəviyyatın üst qatına yüksəlirləmiş!
Mənsəbə yalmananda belə şairlər – vüqar taxtında qürrə-lənirləmiş!
Ədəbiyyat dərində ədəbiyyatdan bezirdim.
“Görəsən dünyada şairlərdən də pis adam olubmu?” – deyirdim.

Fəlsəfə tədrisi

“Birinci materiyadır” – deyənlər – materialistlərdir.
“Birinci şüurdur” – deyənlər – idealistlərdir.
Materialist düz deyir; idealist yalan danışır.
Dünya, Həyat, Cəmiyyət üç qanun əsasında inkişaf edir: əksliklərin mübarizəsi və vəhdəti qanunu, kəmiyyətin keyfiyyətə keçməsi qanunu və inkarı inkar qanunu əsasında.
Cəmiyyətin inkişafı – istehsal qüvvələriylə istehsal münasibətləri arasında ziddiyyətlə bağlıdır.
Həmin ziddiyyət inqilabi yolla: köhnə iqtisadi münasibətlərin yeni iqtisadi münasibətlərlə əvəz olunması yoluyla aradan qalxır.

Proletariat kapitalist sinfini ləğv edir, siyasi hakimiyyətə sahib olur və ideal cəmiyyət yaradır.

Bütün bələlərin başı – xüsusi mülkiyyətdir.

Xüsusi mülkiyyət ictimai (ümumi) mülkiyyətlə əvəz olunanda bütün problemlər həll olunacaq, bərabərlik, qardaşlıq, ədalət bərqərar olacaq.

İndiyə qədər olan fəlsəfə labüd şəkildə müasir, yeni, vahid fəlsəfəni yetirmək üçün yaranıb.

Müasir fəlsəfəyə zidd nə varsa – cəfəngiyyətdir.

Həqiqət birdir, o da bizdədir.

Başqa həqiqət axtaranlar – heyvərə və canidirlər.

Yalnız və yalnız...

Fəlsəfə tədrisində fəlsəfə qurtarırdı.

Özümünkülər

Biri deyirdi: Cansızdır.

O biri deyirdi: Kitab adamıdır, həyat adamı deyil.

Başqası deyirdi: Fərdiyyətçidir.

Digəri deyirdi: Səliqəsizdir!

Biri deyirdi: Özünü bilikli göstərir.

O biri deyirdi: Cavanlığını qurban verir.

Başqası deyirdi: Oxumaqla dahi olmaq istəyir.

Digəri deyirdi: Yəqin vergisinə inamı yoxdur.

Biri deyirdi: Boydan balacadır.

O biri deyirdi: Lütün biridir.

Başqası deyirdi: Nəzakət qaydalarını bilmir.

Digəri deyirdi: Özündən razıdır.

Gündə yüz yol məni asırdılar, kəsirdilər özümünkülər.

Kitabxana

Hegeli oxuyurdum. Kəndimizi görürdüm.

Platonu oxuyurdum. Kəndimizi görürdüm.

Tolstoyu oxuyurdum. Kəndimizi görürdüm.

Füzulini oxuyurdum. Kəndimizi görürdüm.

Nəsimini oxuyurdum. Kəndimizi görürdüm.

Musiqi tarixini oxuyurdum. Kəndimizi görürdüm.

Rəssamlıq tarixini oxuyurdum. Kəndimizi görürdüm.

Dünya tarixini oxuyurdum. Kəndimizi görürdüm.

Vuruldu kitablara.

Unutdum özümü, şəhəri, institutu, özümünküləri.

Özümü təzədən oxudum, təzədən tapdım.

Hiddətli səslər

– Komsomoldan çıxarılsın!

– İdealistləri oxuyur.

– Dərsə gəlmir.

– Bizi saymır.

– Özünü böyük sayır.

– Dili acıdır.

– İntizamsızdır.

– Laureatları ələ salır.

– Sifətində istehza var.

– Çıxarılsın.

– Qovulsun.

– ***Bizə bənzəmir...***

Növbədə duranlar

Dünya Matəm işindəydi.

Stalin ölmüşdü.

Şəhər mərhumla vida növbəsinə durmuşdu.

Uşaqlı, qocalı, qadınlı, xəstəli, şikəstli bütün şəhər.
Növbədə gecələyirdilər, səhəri açırdılar.
Bir-birini itələyirdilər.
Ölənlər də vardı. Heç kəsin ölümü görünmürdü.
Stalinə yas saxlayırdılar.
Stalinin ölümü ildırım tək insanlar vurmuşdu.
Unutmayacaqlar yəqin ki, rəhbərini növbədə dayananlar!
Əziz tutacaq hörmətini rəhbərinin növbədə duranlar!
Qoymayacaqlar “çirkaba qərq eləsinlər xatirəsini rəhbərin”!
Kəsəcəklər “rəhbəri tarixdən silməyə çalışan” əlləri!
Öləcəklər rəhbərin ləyaqəti naminə!
Meyidini “murdar qəsddən” qoruyacaqlar...

TƏLƏBƏLİ GÜNLƏRİM

Müəllimlik

Füzulidən danışurdım tələbələrimə.
Nəsimidən danışurdım tələbələrimə.
Bayrondan danışurdım tələbələrimə.
Şekspirdən danışurdım tələbələrimə.
Mənəviyyatdan danışurdım tələbələrimə.
İdrakdan danışurdım tələbələrimə.
Sifətlərə çökdüm, gözlərə çökdüm, ürəklərə çökdüm, talelərə çökdüm.

Müdür

– Salamı soyuq verirsen, bala.
İnstitutun sütunuyam.
Sən hələ anadan olmayanda mən külüng çalırdım elm yolunda.
Ehtiyatlı ol biziynən...
Sənin kimilərinin çoxunun belini qırmışam.

Ürəyindən bizə dərs demək keçir, nədi?
Çox öyrənməlisən hələ bizdən.
O günkü məruzəndən də fəşizm iyi gəlir.
– **Sizin danışığınızdan da idiotizm iyi gəlir, qocaman sütun.**

Katib

Axsayırdı. Ancaq şəstli görünürdü.
Başını yuxarı tutardı.
Bütün vücudu “Məni tanıyın!” – deyirdi.
Məkrdə güclüydü, çünki məhəbbətsizdi.
Ləyaqəti tapdamağı sevərdi.
Məkrliyə qorxuzardı.
İtaətə salmağı sevərdi.
İşçiləri kölə görmək istəyirdi.
Zərbəni birdən vururdu, bütün gücylə vururdu, gözlənilməz şəkildə və gözlənilməz tərəfdən vururdu.
Miqyaslı, müasir, savadlı, mahir qatil idi.
İşdən qovdururdu İnstitutun ləyaqətini qorumaq bəhanəsiylə.
Düşməni sıradan çıxarırdı əxlaq bəhanəsiylə.
Rəqibini yolundan kənara atırdı ədalət bəhanəsiylə.
Əqidəsi hakimlik, ağalığ idi, ancaq əqidəli görünürdü.
Daxili qara idi, sifətində süni işıq parlayırdı.
Şəhvətli idi, zahid görünürdü.
Əlacı olsaydı, ətrafındakıları cansız əşyaya, masaya, stula, təbaşirə çevirərdi.
İstədiyini tam həyata keçirə bilmirdi.
İçəridən yanırdı, ancaq bürüzə vermirdi.
Sifətinə ikrah yaradan bir gərginlik qonurdu.
Özünü gizlətməli olurdu.
Kabus olmaq istəyirdi – bacarmırdı.
Mənə: partiya üzvlüyünə layiq deyilsən – dedi.
Sənin kimilərin üzvü olduğu partiyaya girmək istəmirəm! – dedim.

Rektor

Kabinetindəki stolu *dəfə* çevirmişdi. Vaxtaşırı səsləndirirdi. Tələbələrinə deyirdi ki, bircə kərə gəlin yanımdan nazlana-nazlana keçin, bəsimdir. Qoca kişiyəm. Qiymətləriniz məndə!

“Həyat adamıdır!” – deyirdilər.

“Hər üzünə var” – deyirdilər.

Tədris kitablarının tarixindən yazıb alim olmuşdu. Müəllimlərinə qandırır ki, rüşvət alın, amma qədərində, ləyaqət çərçivəsində.

Boğaz boydan aşağıdır.

Elə yeyin ki, həmişə yeyəsiniz.

Dəli-dolu müəllimləri pullandıraraq kurortlara yollayırdı.

Ağızlarını qapayırdı.

Adına Rokfeller deyirdilər – qürrələnirdi.

Balaca rüşvətخورları tutdururdu. İnstitutun şərəfini qoruyurdu.

Hörmətliydi, izzətliydi.

Dünyanın yarısını gəzdi.

Evladlarına, nəvəsinə, nəticəsinə, qohumuna, qərəvəsinə yaradı.

Onları evli-əşikli, varlı-dövlətli, rütbəli, vəzifəli elədi.

Nümunəyə çevrildi.

“Kişi belə olar” – dedilər.

Pərəstişkarları artdı.

“Ağa gəldi, Ağa getdi, Ağa buyurdu” – dedilər.

Öləndə də meyidinin üstünə gələnələr çox oldu.

Küsənmədim Ağanın ağalığına.

Heç saydım Ağanın ağalığını.

Əvvəl mənə güldülər.

Sonra Ağanın institutundan uzaqlaşdırdılar.

İclas

Katib olmaq istəyirdilər.

Partiya prinsipiallığından danışirdılar.

Varlanmaq istəyirdilər.

Partiya prinsipiallığından danışirdılar.

Rütbə qazanmaq istəyirdilər.

Partiya prinsipiallığından danışirdılar.

Kimisə itirmək istəyirdilər.

Partiya prinsipiallığından danışirdılar.

Təzə qəhrəmanlar peyda olurdu.

Tələbəsini zorlamaqda ittiham olunan müəllim özünü görünməmiş inadla, məharətlə, hərarətlə müdafiə edirdi.

İclas iki cəbhəyə bölünərdi.

Döyüş şiddətlənərdi.

Ya müttəhim qələbə çalardı, ya da ittihamçılar.

Ancaq sonda mütləq zəfər əhvali-ruhiyyəsi bərqərar olardı.

Əli bala batmayan qrup əli bala batan qrupa şiddətli siyasi ittihamlar yağdırardı.

Digər qrup əks hücuma keçərdi. Gurultu qopardı.

Döyüşlərin arasında yuxarının qərarı müzakirə edilərdi və yekdilliklə qəbul olunardı.

Hesabat-seçki yığıncağında seçilən təzə başçı indidən yer cənnətinin nəşəsiylə xumarlanırdı.

Yenilikçi

Köhnə basketbolçu paytaxtda alim olub gəlmişdi.

– Yenilikçisən – dedim.

– Necə yəni?

– Sübut elədin ki, ən istedadsız adam belə alim ola bilər.

Qəbul imtahanı

Dəstə-dəstə, sıra-sıra adam düzəldərdilər, “partiya kitabçama and olsun!” – deyirdilər.

Müştərilərinə zorla qiymət yazdırırdılar, “partiya kitabçama and olsun!” – deyirdilər.

İmtahan vərəqələrini dəyişdirirdilər, “partiya kitabçama and olsun!” – deyirdilər.

Adamsızları kəsirdilər, “partiya kitabçama and olsun!” – deyirdilər.

Obrazlı təlim

Estetika dərində uşaqlara dedim:

– Əgər müasir üslublu rəssam dekan müavinimizin şəklini çəkmək istəsəydi, başsız adam şəkli çəkərdi, hər şey aydın olardı. Təfərrüata ehtiyac qalmazdı.

Sevincim

– Müəllim, əleyhinizə məqalə yazıblar.

Sizi idealist, revizionist və nihilist adlandırıblar.

Biz isə sizi sevirik!

“FİLOSOFLAR” ARASINDA

Nağıl

Biri vardı, biri yoxdu.

Məmləkətdə öz fikri olan filosoflar yaşayırdı.

Hörmətli, izzətli, qüdrətli!

Zəka seli aşıb-daşırdı.

Mənəviyyat bulağı qaynayırdı.

Biri vardı, biri yoxdu.

Şirin bir nağıl vardı.

Talelər

Rütbədən salınmışdı – filosof olmuşdu.

İnsanlığa yaramamışdı – filosof olmuşdu.

Əxlaqdan uzaqlaşmışdı – filosof olmuşdu.

Kələyə yaramışdı – filosof olmuşdu.

Naxırdan ayrılmışdı – filosof olmuşdu.

Arvadından qaçmışdı – filosof olmuşdu.

Qazan qalaylayırdı – filosof olmuşdu.

Soğan satırdı – filosof olmuşdu.

Rüşvətdə tutulmuşdu – filosof olmuşdu.

Ədəbiyyatı bilmirdi – filosof olmuşdu.

Riyaziyyatı bilmirdi – filosof olmuşdu.

Tarixi bilmirdi – filosof olmuşdu.

Dədəsini tanımırdı – filosof olmuşdu.

Beyni zədələnmişdi – filosof olmuşdu.

Hesabat

– Mən görkəmli mütəfəkkirin ardıcıl materialist olduğunu ***qəti surətdə sübut etmişəm.***

– Mən kitabxanadan yeni əlyazması ***kəşf eləmişəm.***

– Mən müntəxabat ***yaratmışam.***

– Mən məxəzlərə enmişəm.

– Mən məişəti diriltmişəm.

– Mən nikah fəlsəfəsi yaratmışam.

– Mən fəlsəfəni şüarlaşdırmışam.

– Mən fəlsəfəni qəzet materiallarıyla zənginləşdirmişəm.

– Mən anketlər silsiləsi tərtib etmişəm.

– Mən zəngin bibliografiya ***aşkar eləmişəm.***

– Mən iclası fəlsəfələşdirmişəm.

Yazıq fəlsəfə.

Baş filosof

Kantı oxumağa ehtiyac duymadı.
Hegeli oxumağa ehtiyac duymadı.
Marksı öyrənməyə ehtiyac duymadı.
Əyilmək dərsi öyrəndi.
Susmaq dərsi öyrəndi.
Gülümsəmək dərsi öyrəndi.
Çağırıldı – yüyürdü.
Buyurdular – əməl etdi.
Bağırıldı – susdu.
Baş filosof seçildi.
Fəlsəfi əsər yazmadı.
Fəlsəfəyə yaramadı baş filosof.

Baş filosofdan bir az aşağı

Hobbs dedi.
Lokk dedi.
Didro dedi.
Helvetsi dedi.
Mən ata mindim.

Furye dedi.
Füller dedi.
Rassel dedi.
Sartr dedi.
Məni qonaq çağırıldı.

Şopenhauer dedi.
Nitsşe dedi.
Berqson dedi.
Kroçe dedi.

Xəstələnmişdim.

Gövdəli kitablar. Əlvən imzalar.
“Körpə səmimiyyəti”.

Ziyankar

Çamadan daşımışdı Dayağına.
Nəvaziş daşımışdı Dayağına.
Özünə çamadan daşıyan tapılmadı.
Nəvaziş daşıyan tapılmadı.
Qəzəbləndi.
Ziyandan yapışdı.
Kimini təhqir elədi.
Kimini alçaltdı.
Kiminin müdafiəsini ləngitdi.
Yenə sayılmadı.
İstədi ziyandan əl çəksin – Bacarmadı...
Alışmamışdı...

Xeyirxah

Platonumuzsan – bizə avtoferat yaz.
Aristotelimizsən – dissertasiyamıza əl gəzdir.
İsamızsan – məqaləmizi sağalt.
Musamızsan – tezisimizə duz qat.
Tərif sənin olsun, qazanc bizim.

Şəhid

Akademiyaya seçmədilər.
Özümü aynadan atacam – dedi.
Eşitmədilər.
Ən böyüyü mənəm – dedi.
Eşitmədilər.
Görün sizin başınıza nə gətirəcəm – dedi.
Eşitmədilər.
Hiddətindən çatlayıb öldü.

İclasda dediklərim

- Kimə lazımsınız?
Oxucularınız varmı?
- Şair – filosofluq eləyə bilir, bəstəkar – filosofluq eləyə bilir, rəssam – filosofluq eləyə bilir, felyetonçu – filosofluq eləyə bilir, konferansye – filosofluq eləyə bilir, filosof – filosofluq eləyə bilmir.
- Sənətinizi dəyişin!
- Sürücü olun, satıcı olun!**
- Fəlsəfəni özünüzdən xilas edin!
- Vicdanınız olsun!**

ƏDƏBİ GÜNLƏRİM

Böyük tənqidçi

- Üç cild bəsit resenziya!
- İki soyuq, sönlük monoqrafiya!
- 100-ə qədər elmi əsər saydırılan payız yarpaqları vasitəsiylə akademik seçildi!
- Akademik olduğu üçün böyük tənqidçi sayıldı.**
- Sonra özünə carçı tapdı.
- Tərifləndi.
- Tərif inersiyasında böyüdü.
- Təhlil güdrəti heçə bərabər idi.**
- Filan yazıçı sosializm realizminə yiyələnib, filan yazıçı yox, filan kollektivləşmədən yazıb, filan sənayeləşmədən!
- Meydana girməzdi.**
- Kənarda dayanardı.
- Meydandakılara moizə oxuyardı.**
- Yerişindəki mənəmlik misilsiz idi.**
- Sifətində ifadə görməzdim.**
- Özünü gizlətməyi bacarırdı.

“Bizə böyük tənqid gərək deyil” – deyirdi – “Gərək olsa paytaxtda yaranardı”.

Mənə əvəzsiz xidmət göstərdi. Pis tənqidçi olduğunu öz yaradıcılığıyla əyani sübut etdi.

Sağ olsun!

Fədakar şair

Vətəni üçün öldürdü. Ancaq öldürmədilər.
Bəsləyirdilər, əzizləyirdilər, rütbələndirirdilər, vəzifələndirirdilər, muzeyləşdirirdilər.
Əlverişli fədakarlıq idi vətənpərvərin fədakarlığı.
Öldürdü – firavanlığa yetişirdi.

Yeni şeir

- Qafiyə lazım deyil!
- Vəzn lazım deyil.
- Fikir dumanlı olanda gözəldir.
- Sərbəstlik – kamillikdir.
- İdrakilik – hecaya sığmır, əruza sığmır.**
- Dünyaya üz tutmalıyıq.**
- Meridianlara, radiuslara sarılmalıyıq!**
- Atom əsrinə layiq olmalıyıq.
- Başı aşağı, ayağı yuxarı gəzməliyik.**
- Qatar poeziyası, təyyarə poeziyası yaratmalıyıq.
- İnanmadım intellektuallara, novatorlara.
- Bayağı gəldi mənə hay-həşirli manifestlər, mühakimələr.
- İldırım sürətiylə dəyişən poeziya konsepsiyası mənə bayağı göründü!**
- Səsimi ucaltdım, sözümü dedim.
- Qılığa uymadım, hədədən qorxmadım.
- Özümə sadıq qaldım.**

Yeni nəsr

Məişətdə qurdalanmaq.

Balacalarda balacalanmaq.

Qərbi yamsılamaq.

Cəlilin ətəyindən yapışmaq və Cəlili kiçiltmək.

Qəhrəmansızlığı meyara çevirmək.

Paytaxtda çap olunmaq və bunu dəyənək kimi naşılarn başına çırpmaq.

Dəstələşmək.

Yuxarıya sığınmaq.

Konservator damğasına tapınmaq və damğalanmaq.

İntriqa məharətinə yiyələnmək.

Həyatilik pərdəsi altında – idealsızlıq təbliğ etmək.

Sevmədim yeni nəsr.

Ciddi saymadım yeni nəsr.

Ancaq gördüm ki, ciddi sayanlar var.

Qiyətini verdim yeni nəsrin.

Arı deşiyinə çöp salmaqdan çəkinmədim!

Ağbəniz

Dədəsinə söykəndi.

Qaynatasına söykəndi.

Əmisinə söykəndi.

Dəstəsinə söykəndi.

Rəsmi orqandan mənə hayqırdı.

Eşitmədim.

Vəzifəyə dırmaşan günün səhərisi iclas çağırırdı.

Qara fərəni üstümə fisqırtırdı.

Bəzəkli toyuğu üstümə fisqırtırdı.

Topal kəli üstümə fisqırtırdı.

Atalar sözünü yadıma saldım.

“İt hürər, karvan keçər!” – dedim.

Yeni nəsr dəstgahı qurdu.

Səsi çatmadı.

Yumruq qəbahətlə birləşdi, əleyhimə iri məqalə çap elətdirdi.

Oxumadım.

Maddi zərər vurdu. **Hiss etmədim.**

Adımı siyahıdan sildi.

Sevindim.

Düm ağ sifəti vardı...

Təkərək

Təkərək özünü araba saydı.

Yoxuşa dırmandı, dərəyə düşdü.

Ədəbiyyatda inqilab etmək istədi.

Jurnalı həqarətlə doldurdu.

Üfunət aləmi bürüdü.

Sensasiya arzuladı – qəbahət törədi.

Təkərək özünü araba saydı və çilik-çilik oldu.

Alabaşnəzərlik

Krılovun Alabaşı filə həqiqət naminə hürmürdü, özünütəsdiq naminə hürürdü.

Öz hürüşüylə o, “mən də varam!” – deyirdi.

Alabaşnəzərlərin ən böyük arzusu – sayılmaqdır.

Buna görə də alabaşnəzərlərə cavab verməzlər, bununla da onların heçliyini təsdiq edərlər.

Alabaşnəzərlərin ünvanları çoxdur, onların biri budur: **“Azərbaycan” jurnalı, 1979-cu il, Şahnəzər Hüseynovun “Müdrük görünmək xatirinə” məqaləsi. Baş redaktor – Əkrəm Əylisli.**

Dünənkilər

I

Bir zamanlar şair idi. Çünki özünə inanırdı.

Bir zamanlar dost idi. Çünki özünə inanırdı.

Sonradan vəzifəyə inandı, özünə inanmadı.
Susdu, ürəyindəkiləri demədi.
Susmağıyla şeirini dəfələrlə satdı.
Susmağıyla dostunu dəfələrlə satdı.
Ancaq satqın sayılmadı.

II

Şöhrət, nişan, vəzifə!
Şöhrətinə gərək olan – dostudur!
Nişanına gərək olan – dostudur!
Vəzifəsinə gərək olan – dostudur!
Nişanına, şöhrətinə, vəzifəsinə gərək olmayan – ona gərək deyil!
Şöhrətinə, nişanına, vəzifəsinə mane olan – düşmənidir.
Dostu yoxdur. Ona görə də dostluqdan asanlıqla danışır.
Heç kəsi sevmir. Ona görə də məhəbbətdən asanlıqla danışır.
“Dostu”nun düşməniylə barışır, təki o, şöhrətinə, nişanına, vəzifəsinə gərək olsun!

III

Nişan vermirdilər – xalq məhəbbətinə sığınardı, ondan ağız dolusu danışardı.
Nişan ucu görünəndə xalq məhəbbətini unudardı.
Nişan alanda – nişanıyla qürrələnərdi.

IV

Hamiya yaltaqlandı. Vəzifəyə dırmandı.
Yaltaqlığı unutdu.
Böyük göründü.

V

Dedi ki: pis adam yaxşı şeir yaza bilər.
Dedim ki: pis adamın yaxşı şeirinə inanmazlar.

OCAQLI GÜNLƏRİM

Universitet zalı

Bayramsayağı geyinmiş dəstə-dəstə cavan Zala daxil olurdu!
Çöhrələrdə sevinc, marağ, intizar, narahatlıq!
Zal ağzına qədər dolurdu.
Ayaq üstə duranlar, koridorda radiolanı dinləyənlər.
Rayonlardan gələnlər, tələbələr, fəhlələr, həkimlər, yazıçılar, alimlər!
Zal Azərbaycanlaşmışdı!
Musiqi sədası insan səsinə qarışmışdı!
Şəlaləni xatırladırdı Zal!
Çəmənini xatırladırdı!
Dolunu xatırladırdı!
Yaylağı xatırladırdı!
Rəsmiyyət itmişdi! Rütbə itmişdi!
İnsan görünürdü!
Sevgi görünürdü!
Ülfət görünürdü!
Ürək görünürdü!
Dostluq görünürdü!
İsmət görünürdü!
Babəkdən danışırıdım.
Qədimliyimizdən danışırıdım.
Adət-ənənələrimizdən danışırıdım.
Muğamdan danışırıdım.
Aşıqdan danışırıdım.
Sazdan danışırıdım.
Sədaqətdən danışırıdım.
Analıqdan danışırıdım.
Laylalarımızdan danışırıdım.
Özüylə döyüşdən danışırıdım.
Atalıqdan danışırıdım.
Vətəndən danışırıdım.

İdrakdan danışırdım.
Mənəviyyatdan danışırdım.
Gözəllikdən danışırdım.
Təqlidçiliyi lənətləyirdim.
Əxlaqsızlığı lənətləyirdim.
Vətənsizliyi lənətləyirdim.

Zal dünyalaşır.

Tarix zala daxil olurdu.
Cəngavərlər zala daxil olurdu.
Sevənlər, sevilənlər zala daxil olurdu.
Fədailər zala daxil olurdu.
Nizamiləşirdi Zal.
Nəsimiləşirdi Zal.
Muğam oxunardı, el mahnıları səslənərdi, saz dillənərdi.
Suallar yağışı yağardı başıma.
Necə yaşayaq, necə duyaq, necə düşünək, necə vətənləşək,
övladlaşaq, analaşaq, atalaşaq?!
Yoruldum, əldən düşdüm, tər tökdüm, ancaq fərəhim yerə-göyə
sığmırdı.

Gərək oldu insanlara həyat tərzim, əzablarım, ömrüm-günüm,
qənaətlərim, düşüncələrim, duyğularım, əxlaqım, inadım, inamım!

Gecə keçərdi, heç kəs Zalı tərk etmək istəməzdi.

Adamlar özlərini burada tapmışdılar.

Özlərindən ayrılmaq istəmirdilər.

Dedi-qodu

- Öz şöhrəti üçün eləyir, nə eləyirsə.
- Məcnunluq aşılayır.
- Gözünü yumur, ağzını açır.
- Heç kəsdən sitat gətirmir.
- Mücərrədçiliyə qapılır.
- Məşhurlarımızı lağa qoyur.
- Bağirtısından qulaq batır.
- Tədris prosesini pozur.
- Keçmiş i idealizə edir.

Maneələr

Zal təmir olunduğu üçün Klubun* məşğələsi təxirə salınır.
Zalda işıq yanmadığı üçün Klubun məşğələsi təxirə salınır.
Zalda konfrans keçdiyi üçün Klubun məşğələsi təxirə salınır.
Zal üç aylığına bağlandığı üçün Klubun məşğələsi təxirə salınır.
Zalda mikrofon qırıldığı üçün Klubun məşğələsi təxirə salınır.
Zalda mikrofon oğurlandığı üçün Klubun məşğələsi təxirə salınır.

Qəti qərar

– Klub bağlanır. Bəsdir daha.

Biz də insanıq.

Əsəblərimizi yerindən oynatdın.

Qoy balalarımızı saxlayaq.

“Bilik” cəmiyyəti

I

Klubun adını “Ocaq” qoyduq.

Ocaq Məramı yarandı.

Ocaq kodeksi yarandı.

And içdilər Ocağa.

And içdilər Ataya.

Dedim ki: İnsan olmaq lazımdır.

Özünü daxildən dəyişmək lazımdır.

Müqəddəsliyə tapınmaq lazımdır.

İnsanın insandan böyük mənasına

pənah gətirmək lazımdır.

Dünyanın dünyadan böyük mənasına

---

* Klub – Asif Əfəndiyevin (Asif Ata) ADU-da rəsmi icazə ilə yaratmış olduğu
“Etik və Estetik Tərbiyə Klubu”. Üç il fəaliyyət göstərmişdir: 1976-79.

pənah gətirmək lazımdır.
Həyatın Həyatdan böyük mənasına
pənah gətirmək lazımdır.
Mənəvi İntibah yaratmaq lazımdır.
Müdrüklər anıldı.
Fədakarlar anıldı.
Muğam anıldı.
Saz anıldı.
Dedim ki, insan şəraitdən üstündür.
Dedim ki, şərait insanı yox, insan şəraiti yetirir.
Dedim ki, ən pis şəraitdə belə, yaxşı insan kimi yaşamaq olar.
Dedim ki, Şərq özündən ayrılıb, onu özünə qaytarmaq lazımdır.
Dedim ki, Qərbi yamsılamaq – köləlikdir.
Sifətlər durulanırdı, ürəklər isinirdi, gözlər nurlanırdı.

II

Qorxdular.
Çaşdılar.
Şübhələndilər.
Çəkildilər.
Təəccübləndilər.
Təəssüfləndilər.
Qeyzləndilər.
Aralandılar.
– Xatamı bizdən uzaq elə! – dedilər.
Cəmiyyəti üzümüzə bağladılar.

Sevildik

Rayonlarda olduq – Sevildik.
Şəhərlərdə olduq – Sevildik.
Fəhlələrlə olduq – Sevildik.
Tələbələrlə olduq – Sevildik.
Müəllimlərlə olduq – Sevildik.
Alimlərlə olduq – Sevildik.
Pedaqoji İnstitutda “Kim Ocaqçı olmaq istəyirsə, ayağa qalxsın!” –
dedim.
Hamı bir adam kimi ayağa qalxdı.
Rütbəliyərdən biri sonra donquldandı:
“Heç bilmirəm mən necə qalxdım və niyə qalxdım”.

Axın

Mühazirəmə gəlirdilər: dalğa-dalğa, sel-sel!
Görüşümə gəlirdilər: dalğa-dalğa, sel-sel!
Yataqxanaya gəlirdilər: dalğa-dalğa, sel-sel!
Kitabxanaya gəlirdilər: dalğa-dalğa, sel-sel!

Kitablar

Yeni fəlsəfə lazım idi.
Yeni idrak lazım idi.
Yeni mənəviyyat lazım idi.
“İnsan” kitabını yazdım.
“İnam” kitabını yazdım.
“Cövhər” kitabını yazdım.
“Meyar” kitabını yazdım.
Biri oxudu – yüzü eşitdi.
Üzünü köçürtdülər.
Ölkəyə yaydılar.

TƏQİBLİ GÜNLƏRİM

Birinci xəbərdarlıq

- Ocağı söndür.
- Görüşə getmə.
- Bu rəsmi tələbdir.
- *Özünə yazığın gəlsin.*

İkinci xəbərdarlıq

- Hörmətdən salarlıq.
- İşdən çıxardarıq.
- *Ölərsən.*

Məlumat

Asif Əfəndiyev – Kürdəxanı kəndində öldürülüb. Meyidini götürən yoxdur.

Asif Əfəndiyevin başı kəsilib Buzovna bağlarına tullanıb.

Asif Əfəndiyevin qana qəltan olan bədəni morqdadır.

Evladlara ultimatum

- Atadan əl çəkin!
- Yoxsa özünüzdən əl çəkməli olarsınız!

İttiham

Antimarksist.
Antikommunist.
Revizionist.
Millətçi.
Pantürkist.

Klerikalist.
Anarxist.
Faşist.

Hökm

Partiyadan çıxarılınsın.
İşdən çıxarılınsın.
Elmi dərəcəsi əlindən alınınsın.
Elmi adı əlindən alınınsın.

Getmələr, gəlmələr

Ayrı-ayrı yerlərdə, ayrı-ayrı vaxtlarda.
Ayrı-ayrı adamlarla.
Ayrı-ayrı mövzularda.
Ayrı-ayrı sorğular, yazılar.
Ayrı-ayrı mənəvi təzyiqlər.
Ayrı-ayrı tənəffüslər.
Ayrı-ayrı başlanğıclar.
Məqsəd bir: Ocaqsızlıq.

Qardaş

Anamın oğluydu – qardaşına yandı.
Atamın oğluydu – qardaşına dərdləndi.
Əmimin qardaşı oğluydu – yanımdaydı.
Qanı qanımdandı, canı canımdandı – can yandırırıldı.
Birinci dəfə bütün aydınlığıyla qardaşlığı, qardaşı gördüm.
Bənizi ağarmışdı – qardaşına görə.
Sifəti qırılmışdı – qardaşına görə.
Balacaydı məndən.
Döyərdim uşaqlıqda.
Xörək gətirdi qardaşına.
Paltar gətirdi qardaşına.

Səhərlər qardaşıyla oldu.
Sifəti anamınkıydı!
Qaşları anamınkıydı!
Gözləri anamınkıydı!
Sonbeşikdi.
Gecələr yatmırdı anamın istəkli oğlu.
Ağır yük düşmüşdü çiyinə.
Kövrəldim.
Qardaş oldu mənə çətin gündə qardaşım.
Gördüm qardaşı çətin məqamda.
Nənəmin nəvəsi yanımdaydı.
Babamın nəvəsi yanımdaydı.
Qardaşlıydım!

Evladlar

Safrium, Sadiqim!
Doqquzuncu mərtəbəyə su daşıyırdılar.
Ataya keşik çəkirdilər.
Atanı dolandırirdilər.
Ata üçün ölməyə hazır dılar.

TƏNHA GÜNLƏRİM

I

Dedilər: Ayrılacaq.
Razılaşdım.
Çamadanımı götürdüm.
Şəhərə düşdüm.

II. Dostumun evi

Dostumun evində yaşadım.
Tənhalıqımdan ayrılmadım.
İstedadlı adam idi dostum, ancaq həmişə istedadlı ola bilmirdi.

Elə bil ki, istedadlı olmaqdan bezirdi.
Xeyirxah adam idi dostum, ancaq həmişə xeyirxah ola bilmirdi.
Elə bil xeyirxah olmaqdan bezirdi.
Mehriban adam idi dostum, ancaq həmişə mehriban ola bilmirdi.
Elə bil mehriban olmaqdan bezirdi.
Məhəbbətliydi dostum, ancaq həmişə məhəbbətli ola bilmirdi.
Elə bil məhəbbətli olmaqdan bezirdi.
Cəsarətliydi dostum, ancaq həmişə cəsarətli ola bilmirdi.
Elə bil cəsarətli olmaqdan bezirdi.
İnamliydi dostum, ancaq həmişə inamlı ola bilmirdi.
Elə bil inamlı olmaqdan bezirdi.
Həssasdı dostum, ancaq həmişə həssas ola bilmirdi.
Elə bil həssas olmaqdan bezirdi.
Sədaqətli adam idi dostum, ancaq həmişə sədaqətli ola bilmirdi.
Elə bil sədaqətli olmaqdan bezirdi.
Böyük duyğularla yaşayırdı; ancaq kiçik duyğulara da meyli vardı.
Mürəkkəbdi dostum!
Mürəkkəblik yadlıq yaradırdı.
Yadlıq tənhalıqı qoruyurdu.

III

Buzovnaya köçdüm.
Axşamlar ulduzları salamladım.
Səhərlər günəşi.

IV

Əhmədlidə özgə evində qaldım.
Özgəliyi hər addımda nəzərimə çatdırdılar.
Özgəliyi tam dərk etdim.
Özgəlikdən diksindim!

FUADLI GÜNLƏRİM

Doğuldu və başa düşdüm ki, ondan asılıyam.
İməkləməsindən, ilk kəlməsindən, ilk yerişindən, boyundan-
buxunundan, ağlından, duyğularından, səadətindən!
Böyüdükcə asılılığım da böyüdü.
Mehribanlaşdıqca asılılığım da böyüdü.
Gözəlləşdikcə asılılığım da böyüdü.
İlk yürüşü yadımdadır. Qorxdum yıxılacaq. Ürəyim düşdü.
Xəstələnməyi yadımdadır. Dedim başına bir iş gəlsə – ölərəm.
Kədərlənməyi yadımdadır. Gözümə qaranlıq çökürdü.
Həznilik gətirdi ömrümə, Fuadım. Sarı sim çalındı Mənəviyya-
tımda.

Asılı oldum Fuaddan.

SABAHLI GÜNLƏRİM

- Ata, sevirəm!
- Xoşbəxt ol, oğul!
- O da məni sevir.
- Hər ikiniz xoşbəxt olun!
- Sevmisənmi, Ata?
- Sevmişəm!
- Kimi?
- Sabahı.
- O da səni sevəcəkmi?
- Bilmirəm.

... Nə baş daşı gərəkdir, nə bir nişan.
Çayların sularına, dağların ucalığına, səmaların ənginliyinə,
yolların sonsuzluğuna qarışmaq – Yaşamaq...

*Şölə ayı, 6-cı il. Bakı.
(İyun 1985-ci il).*

BƏDİYYAT

BƏDİYYAT

ŞEİR

Uzaq, dəbdəbəli yalandan – uzaq!
Ürəyi qəfəsə salandan – uzaq!
Boynuna saç kimi dolanıb, birdən –
Səni ilan kimi çalandan – uzaq!

Vüqardır kişinin dünyada varı,
Vüqarla sağalır könül qübarı,
“Ya şöhrət, ya vüqar!” – dedi zəmanə,
Şöhrətdən əl çəkib tutdum vüqarı.

Kamal meyvəsini dərən istərəm,
Canını eşqinə verən istərəm,
Cismimi cismində görəndə çox oldu,
Ruhumu ruhunda görəndə istərəm!

Dünyamı axtardım mən Yer üzündə,
Tapmadım, murazım qaldı gözümdə.
Dolaşdım aləmi əli çıraqlı –
Axırda dünyanı tapdım özümdə!

“Qarğa bülbül oldu”, – desələr, – inan!
“Alağ sünbül oldu”, – desələr, – inan!
Səbirli bəşərin dözümlü kasası
“Qızıl qanla doldu!”, – desələr, – inan!

Palçıq üstə çıxdı, dağ altda qaldı,
Şikəst üstə çıxdı, sağ altda qaldı,
Zəmanə nehrəsi tərs çalxalandı,
Ayran üstə çıxdı, yağ altda qaldı.

Dünyadan yaraşlıq yaman azaldı,
Ürəklərdən işıq yaman azaldı,
Bulanıq sulara qərq oldu aləm –
Adamlar çoxaldı, İnsan azaldı.

Könül yarasını bağlayan yoxdur,
Kədərdə sel kimi çağlayan yoxdur,
Yaman günə saldı zaman insanı –
Ölünün üstündə ağlayan yoxdur.

Dünyadan qadınlıq isməti getdi!
İnsanın insana həsrəti getdi!
Ürəyi tərək etdi müqəddəs heyrət –
Aşiqin Məcnunluq qisməti getdi!

Yaltaqsan – məğruram – üstünsən məndən!
Zülmətsən – mən nuram – üstünsən məndən!
Şərinlə məşhursan şeytan içində –
Xeyrimlə məşhuram – üstünsən məndən!

Həyatdan bezirəm – səni görəndə,
Əzaba dözüürəm – səni görəndə,
Qaçıram insandan əlli-ayaqlı,
Sərgərdan gəzirəm – səni görəndə!

Ali hiddətini öldürdün, yazıq!
Ülvi nifrətini öldürdün, yazıq!
Ruhunu basdırıb qara torpağa –
Özünü dünyada sağ bildin, yazıq!

Hərislər içində ülfət acı yox!
Məhəbbət dərdlisi, dost möhtacı yox!
Uzaq səmələrdən pay umur insan –
Ürəyin ürəyə ehtiyacı yox!

Alovlı ürəyə yer tapılmayır!
Müqəddəs diləyə yer tapılmayır!
Göz üstə yeri var haram çörəyin –
Tək halal çörəyə yer tapılmayır!

Sevinc qəmə dönüb qanlı yaş oldu!
Dostlar düşmənlərlə cığırdaş oldu!
Övlad atasına qənim kəsildi,
Qardaş qardaşına qara daş oldu!

Kədərlə qaynayıb qarışmaq gərək!
Dözümdə dağlarla yarışmaq gərək!
Fərəhli xəbərlər döymür qapını –
Qəmli xəbərlərə alışmaq gərək!

Qışdan gün istədik, buzdan – hərarət,
Könüldən – sədaqət, dildən – həqiqət,
Qəbahət bağçası gül bitirmədi –
Bitirdi cəhalət, rıya, səfalət!

Tar-mar könüllər tez abad olur,
Dünən qəmə batın bugün şad olur,
Yaman dəyişkəndir dünyanın halı –
Səhər doğma olan – axşam yad olur.

Kədər dəniz kimi dalğalansa da,
Sınəmin üstündə od qalansa da,
Dözəcək bəlaya, cəfaya könlüm –
Əzab nehrəsində çalxalansa da.

Yazın məlahəti tər güldə yaşar!
Yerin bərəkəti sünbüldə yaşar!
Həqiqət alovu, ədalət eşqi –
Həyatda sönsə də – könüldə yaşar!

Özünə dayaqsan – güclüsən məndən!
Əcnəbi sayaqsan – güclüsən məndən!
Həya əsiriyəm əzəldən bəri –
Həyadan uzaqsan – güclüsən məndən!

Duyğunun əzəli gərəkdir mənə!
Nəsimi zəfəri gərəkdir mənə!
Hərcayi fərəhlər qəlbimə yaddır –
Füzuli kədəri gərəkdir mənə!

Namərd istəyinə çatdı dünyada,
Mərdin yorğun baxtı yatdı dünyada,
Gədə zadəganlar, cahil loğmanlar,
Qarabaş xanımlar artdı dünyada.

Həqiqət libası geyindi Yalan,
Doğruluq timsalı bilindi Yalan,
Heyrəti tükənmiş sönlük gözlərə –
Həqiqətdən gözəl göründü Yalan!

Zəmanə küləyi tərs əsir indi,
Həmzələr pambıqla baş kəsir indi,
Səma qaranlığa, çay bulanlığa,
İnsan heyvanlığa tələsir indi.

Nəsimi heyrəti sözündə yoxdur,
Nəimi işığı üzündə yoxdur.
“Şərqi övladiyam” – söyləmə, qafil, –
Zərdüşt qılgılcımı gözündə yoxdur!

Qədim cəfakeşlər sırasındayam,
Bilmirəm tarixin harasındayam.
Bugünün insanı olmadım heç vaxt –
Dünənlə sabahın arasındayam!

Şübhə ümid ilə durdu üz-üzə,
Ruhun təlatümü döndü dənizə,
Şübhəylə zülmətə qərq oldu ürək –
Ümidlə zülmətdən çıxdı gündüzə!

Öyrəndik hər ayın, ilin dilini,
Neçə möcüzəli sirrin dilini,
Unutduq gözəllik əlifbasını –
Dağların, çayların, gülün dilini!

Duyğu var – şalalə selindən gəlib!
Səda var – harayın zilindən gəlib!
Adam var – fitnənin əkiz qardaşı,
Elə bil İblisin belindən gəlib!

İnsafli quldursan – çapqın deyilsən!
Mülayim cəlladsan – azğın deyilsən!
Dəhşətə gətirmir günahın səni –
Qeyrətdən uzaqsan – satqın deyilsən!

Meyvə bağdan qaçdı, yarpaq budaqdan,
İşıq gözdən qaçdı, kəlmə dodaqdan,
Aləmi bürüdü qorxu kabusu –
Gül çəməndən qaçdı, sular bulaqdan!

Hər addımda yüz cinayət görür könlüm!
Murdar əməl, qara niyyət görür könlüm!
Əl çəkməyir yenə qadir İnamından –
Sabah adlı saf ülvyyəət görür könlüm!

Alçaqlarla danışmağı bacarmıram!
Qəbahətə alışmağı bacarmıram!
Təmasdayam Məhəbbətlə, Sədaqətlə –
Xəyanətlə barışmağı bacarmıram!

Ulduz olub dan yerində alışaydım!
Dəniz olub sahillərlə danışaydım!
Toxum olub düzlərinə səpiləydim!
Bulud olub göylərinə qarışaydım!

Yazın körpə nəfəsinə vurulmuşam!
Şəlalənin gur səsinə vurulmuşam!
Səmələrin kövrək axşam mahnisinə,
Meşələrin qüssəsinə vurulmuşam!

Müdrək xeyir savabına tələsiyir,
Aşiq – ürək cavabına tələsiyir,
Quş uçuşa, qoç döyüşə, şam atəşə,
Cəllad insan əzabına tələsiyir.

Şər zülməti ağuşuna aldı səni.
Qara qəlbin yaman günə saldı səni.
Öldürmədin daxildəki düşməni –
Xəbisliyin ilan olub çaldı səni.

Uzaqda yox, yaxındaymış – uzaqlıq!
Ömrümün hər anındaymış – uzaqlıq!
Baxışların yadlığını görəndə –
Anladım ki, yanımdaymış – uzaqlıq!

Müdrikliyi naşılardan öyrənmişəm.
Eşqi – gözüyaşlılardan öyrənmişəm.
Əylənməyi – naqislərdən, nacinslərdən –
Qəmlənməyi – yaxşılardan öyrənmişəm.

Fil görünən milçəkləri bəyənmirəm!
Div görünən böcəkləri bəyənmirəm!
Cinayətin, həqarətin bəslədiyi –
Riyalı ağbirçəkləri bəyənmirəm!

Damla-damla qəlbə dolur – biganəlik!
Sükutuyla ruhu yorur – biganəlik!
Səssizliyə, hissizliyə sığmayanda –
Nifrət olur, lənət olur – biganəlik!

Zəmanə hiddətlə dindirdi məni!
İdrak gəmisinə mindirdi məni!
Əzab ocağında yandırdı-yaxdı –
Kədər dənizində çimdirdi məni!

Dövrən qul istəyir – qul olmaz İnsan!
Yoxuşlu yollarda yorulmaz İnsan!
Göy yerə tökülər, çaylar tərs axar,
Zəmanə yanılar – yanılmaz İnsan!

El gözündə şərəfətli görünürlər.
Güc önündə dizin-dizin sürünürlər.
Yaz gələndə qəbahətlə bəzənirlər.
Qış düşəndə xəyanətə bürünürlər.

Ölülər gözlərdə diri göründü.
Cılızlar sözlərdə iri göründü.
İnamı söndürən bu cəhalətdə –
Böyük fəlakətin sirri göründü.

Müqəddəs diləyə yaradı könlüm,
Ömrümə yüz ömür caladı könlüm,
Qəbahət qışının bəd vədəsində
Məhəbbət ocağı qaladı könlüm.

Musiqi barmaqla çalınan deyil!
Ölçü qalıbına salınan deyil!
O, ruhun göylərə qovuşmasıdır, –
İlahi məqamdır – adi an deyil!

Mətanət mərdanə duruşda qaldı,
Əzəmət canballı yerləşdə qaldı,
Əsillik tərək etdi zaman səddini –
Böyüklük tükəndi – səriştə qaldı.

Gözəllik sarayı söküldü getdi,
Saf sular çaylara töküldü getdi,
Qəbahət dünyanı elə tutdu ki,
Günəş də göylərdən çəkildi getdi.

Hiylə rəzalətlə yarışan zaman,
Fitnə xəyanətə qarışan zaman,
Həqiqət yox oldu utandığından,
Cəhalət kürsüdən danışan zaman!

Gün istədik – kölgə verdi bizə dünya!
Hiddətimiz sığışmayır sözə, dünya!
Nə zamandır axtarıyıq, tapmayıırıq –
Xəcalətdən görünməyir gözə dünya!

Lənət qarğış meydanında xırdalandı.
Şöhrət alqış meydanında xırdalandı.
Zəfər təbil həşirində, harayında –
Hünər yarış meydanında xırdalandı.

Təbdən süzülməyən sözə inanma!
Nurla bəzənməyən üzə inanma!
Könül dünyasının dərinliyində
Möcüzə görməyən gözə inanma!

Üzündəki qəmli həyəcan nədir?
Gözlərindən axan bu leysan nədir?
Ruhun ülfətinə can atır cahan –
Əcəlin əlində ölən can nədir?

Dərdini qəlbinlə bölə bilərsən!
Onunla danışıb-gülə bilərsən.
Çovğunlu-şaxtalı qış günlərində
Günəşi qəlbində görə bilərsən.

Şahinlər səməyə uçacaq yenə!
Qaranlıq işıqdan qaçacaq yenə!
Amalı nurlular, qəlbi doğrular
Bağlı qapıları açacaq yenə!

İşiq gözdən ayrı düşdü.
Duyğu sözdən ayrı düşdü.
Qəlb ölkəsi parçalandı –
Həya üzdən ayrı düşdü.

Gənclik gülü solasıdır,
Qüssə qəlbə dolasıdır,
Fikir mənim var-dövlətim,
Məzar evim olasıdır.

Ürək yaman nadinc olub!
Adi sevinc gülünc olub!
Möhnət özü – bəxtiyarlıq!
Kədər özü – sevinc olub!

Məni düzgün qanan var ki!
Yerim dardır – səmam var ki!
Əzablıyam – sabahlıyam!
Dərdim çoxdur – davam var ki!

Nəşəlisən – Sevdalıyam!
Bəzəklisən – Mənalıyam!
Rütbəlisən – Qüdrətliyəm!
Dövlətlisən – Dünyalıyam!

Alçaq böyük sayıldı.
Parlaq sönük sayıldı.
Xain sədaqət əhli,
Sadiq dönük sayıldı.

Barmaq əli aldadır.
Dodaq dili aldadır.
Aldatmaq əyyamıdır –
Bülbül gülü aldadır.

İstədin – bacarmadın!
Qarıdın – qocalmadın!
Sevindin – sevilmədin!
Yüksəldin – ucalmadın!

Böyüdürəm – kiçilirsən!
Damla-damla içilirsən!
Yaxşılığa çağırıram –
Yamanlığa seçilirsən!

Zorla körpə danışmaz!
Zorla meyvə yetişməz!
Zorla dünya dağlar,
Zorla dünya dəyişməz!

Bəd igidlər işkəncəsi.
Şad meyidlər işkəncəsi.
Lal söhbətlər fəlakəti,
Yad öyüdlər işkəncəsi!

Yalan sözlər qələbəsi.
Sırtıq üzlər qələbəsi.
Xəbis gözlər qələbəsi.
Əyri düzlər qələbəsi.

Tərcümə zamanlar,
Tərcümə yalanlar,
Tərcümə lisanlar,
Tərcümə insanlar.

Bənzəməmək qəribliyi,
Bəzənməmək qəribliyi,
Dəbdəbəli qəbahəti
Bəyənməmək qəribliyi!

Duyğulari duyğular,
Qayğıvari qayğılar,
Fikirvari fikirlər,
Yanğıvari yanğılar.

Uca dağlar “cinayəti”!
Üzü ağlar “cinayəti”!
Min meyidin arasında
Nadir sağlar “cinayəti”!

Zəlil ayıqlar.
Məzlum sayıqlar.
Miskin dayaqlar.
Şikəst ayaqlar.

Naxır sevinci!
Cahil sevinci!
Zail sevinci!
Paxıl sevinci!

Ali kədər azlığı.
Ruhi zəfər azlığı.
Pərvanələr azlığı,
Divanələr azlığı!

Vaxt gələcək!
Baxt güləcəkdir!
Kor görəcəkdir!
Lal dinəcəkdir!

Kor görsədir.
Kal öyrədir.
Küt qandırır.
Lal söylədir.

Ağlın kor,
Qəlbin kar,
Ruhun lal –
Xoş iqbal!

Ölü dirilər!
Quduz sürülər!
Cərgəli cərgəsizlər!
Ölkəli ölkəsizlər!

Canlıya oxşayan kölgələr!
Sahibə oxşayan kölələr!
Diriyə oxşayan meyidlər!
Kölgəyə oxşayan ölkələr!

Günəş – göyün üzündə.
Məna – ömrün izində.
İşıq – mərdin gözündə,
Dərman – dərdin özündə.

Yolda qəza gözləyirəm.
Zordan cəza gözləyirəm.
Sonsuz qəzəb meydanında,
Sonsuz əzab gözləyirəm.

Haqq kimiyəm – qocalmıram!
Xalq kimiyəm – qocalmıram!
Ay dolanır – il dolanır –
Dağ kimiyəm – qocalmıram!

İşıqda axtarma – gözündə axtar!
Cığırda axtarma – izində axtar!
Səadət çiçəyi diləsə könlün –
Həyatda axtarma – özündə axtar!

Alçalmısan doyunca!
Əl çalmısan doyunca!
Əzəmətli fıfıra,
Həşəmətli oyuncaq!

Dağlar mənim qardaşım!
Çaylar mənim sirdaşım!
Göylər mənim qohumum!
Yollar mənim yoldaşım!

Mərdi nalan öldürür.
Düzü yaman öldürür.
Fikri nadan öldürür.
Sözü yalan öldürür.

Şimşək yoxdur gurultuda,
Nalə yoxdur bağırtıda,
Hər görünən olan deyil,
İşıq yoxdur işıltıda.

Yaşayiram həyatda,
Bir nişanda, bir adda –
Təhlükəylə oyunda,
Ölümlə zarafatda.

Ucalardan ucayam!
Qocalardan qocayam!
Böyüklərdən böyüyəm –
Özümdən balacayam!

Fəlakətdən güc alıram,
Mətanəti dost sayıram,
Kiçildirlər – böyüyürəm,
Alçaldırlar – ucalıram.

Göy sənindir – qanad mənim!
Zor sənindir – inad mənim!
Qüvvətli sən – qüdrətliyəm!
Gün sənindir – həyat mənim!

Aldadanda – aldanmısan!
Aldanışa inanmısan!
Aldatmırsan, aldanmırsan!
Yuxudaydın, oyanmısan!

Cəza tapır güclünü.
Qəza tapır güclünü.
Əzab tapır güclünü.
Savab tapır güclünü.

Can qorxuya əsirsə,
Ürək tir-tir əsirsə,
Dizlərin titrəyirsə, –
Özündən ayrılmısan!

Vahiməli gözündə
Düşmən dağa dönürsə,
Ümid odu sönürsə, –
Özündən ayrılmısan!

Çirkabı bəzədilər,
Günahı gözədilər,
Hamıdan ləyaqətli,
Hamıdan gözəldilər!

İnsan harda gizlənib?
Vicdan harda gizlənib?
İman harda gizlənib?
İnam harda gizlənib?

Çirkabdan azad oldum.
Günahdan azad oldum.
Riyadan azad oldum.
Boyadan azad oldum.
Körpəydim, yaşa doldum!

Yaxşıya yağı dünya,
Yamanın dağı dünya,
Sənə ölü gərəkdir,
Neynirsən sağ, dünya!

Qorxaq qorxur cəsarətdən,
Xain qorxur sədaqətdən,
Nadan qorxur həqiqətdən,
Qəddar qorxur ədalətdən.

Su – bulağın günahı.
Söz – dodağın günahı.
İz – ayağın günahı.
Nur – çırağın günahı.

Çirkab – bulaq hakimi.
Yalan – dodaq hakimi.
Axsaq – ayaq hakimi.
Zülmət – çırağ hakimi.

Bulud çöküb gözlərə,
Günah çöküb üzlərə,
Çirkab çöküb sözlərə,
Qar ələnilib izlərə.

Zülmət ziyaya güldü,
Riya həyaya güldü,
Külək qayaya güldü...
Ürək dünyaya güldü!

Kölə – azad göründü.
Kədərli – şad göründü.
Zəllilləşən dünyada
İgidlər yad göründü.

Dərdə düşən ağlamaz!
Sınəsini dağlamaz!
Bahar mütləq gələcək –
Qış baharı saxlamaz!

Yadlıq – ərzin işində,
Lovğanın yerləşində,
Saxtanın gülüşündə,
Zamanın gedişində.

Çiçəklər sinə dağlar,
Sellər nərildər, çağlar,
Külək dil deyib ağlar!
Qartalsız qaldı dağlar!

Göy imdada çatmadı,
Yatanı ayıltmadı.
Gələnlər gedər oldu,
Gedənlər qayıtmadı.

Qaranlıqlar söküldü.
Torpağa nur töküldü,
Ölüm gecə gəlmişdi, –
Səhər çağı çəkildi!

Qartal göydə süzmədi,
Maral dağda gəzmədi,
Ruh cəfaya dözəcək –
Bəlkə bədən dözmədi!

Nurdan duruydu bulaq,
Dağdan uluydu bulaq,
İnsana həmdəm oldu –
Dərddən qurudu bulaq!

Zəlil deyil – dəlidir.
Zəli deyil – dəlidir.
Zail deyil – dəlidir.
Qafil deyil – dəlidir.

Titrəyə-titrəyə sevinir,
Titrəyə-titrəyə öyünür,
Titrəyə-titrəyə söyülür,
Titrəyə-titrəyə döyülür.

Yalanı sevməmişəm,
Yamanı sevməmişəm,
Olmayanı sevmişəm –
Olanı sevməmişəm.

El yiyəsi, sayma məni!
Çöl yiyəsi, sayma məni!
Zor yiyəsi, sayma məni!
Diri-diri soyma məni!
Öz yerinə qoyma məni!

Çirkabla salamlaşdım!
Günahla salamlaşdım!
Niqabla salamlaşdım!
İnsandım – adamlaşdım!

Ormanlarda böyümüşəm,
Xırmanlarda döyülmüşəm,
Adi gündə söyülmüşəm,
Çətin gündə sevilmişəm.

Bağladılar gözünü,
Dağladılar sözünü,
Tanımadın dünyanı –
Tanımadın özünü.

Qaya uçur – görən yox,
Çıraq keçir – görən yox,
Karvan köçür – görən yox,
Ölüm biçir – görən yox.

Bəd çağlarla görüşdüm,
Qorxaqlarla görüşdüm,
Alçaqlarla görüşdüm,
Qaçaqqlarla görüşdüm.

Ucalar alçaq oldu,
Sağlamlar naçağ oldu,
Qeyrət məqamı gəldi,
Qoçaqlar qaçaq oldu.

Qorxaq deyil – dəlidir!
Alçaq deyil – dəlidir!
Yaltaq deyil – dəlidir!
Sarsaq deyil – dəlidir!

Gəlirlər – heç olurlar.
Ölürlər – heç olurlar.

Çirkabda doğulanlar!
Günahdan yoğrulanlar!
Qorxuda qovrulanlar,
Namusdan qorunanlar!

Azğınlıqla barışdıq,
Pozğunluqla barışdıq,
Quzğunluqla barışdıq,
Mütilərlə yarışdıq.

Can verənlər yaşayır!
Xalqsevənlər yaşayır!
Haqq deyənlər yaşayır!
Qəm yeyənlər yaşayır!

İlan daxilimizdə,
Yalan daxilimizdə,
Yaman daxilimizdə,
Dərman daxilimizdə.

Həyatın yükü – Yalan!
Çirkabın kökü – Yalan!
Günahın ilki – Yalan!
İdrakın çirki – Yalan!

Əzab qoruyur məni.
Qəzəb qoruyur məni.
Qəza qoruyur məni.
Cəza qoruyur məni.

Surətində sünilik.
Ülfətində sünilik.
Qüdrətində sünilik.
Xilqətində sünilik.

Zaman düşdü yadıma,
Cavan düşdü yadıma,
Yaman düşdü yadıma,
Çatmadı imdadıma.

Zülmün qaşu çatıldı,
Mərd namərdə satıldı,
Düzlərə dolu yağdı,
Dağlara daş atıldı.

Dərdə dərman dərd olur,
Dərd dərmandan mərd olur,
Həmdərdi olmayana –
Dərd özü həmdərd olur.

Zülmətdə alış, könül!
Günəşlə yarış, könül!
Həmsöhbət tapmayanda
Özünlə danış, könül!

Sabah öləcək gecə,
Nura dönəcəkdir gecə,
Söz yığır ürəyinə,
Nə vaxt dinəcəkdir gecə?

Gecənin ömrünə baxt
Dərd yazıb varaq-varaq,
Nə dinir, nə danışır,
Gecədə dözümə bax!

Könül dağlayır gecə!
Yara bağlayır gecə!
Hamı aşkar ağlayır –
Pünhan ağlayır gecə!

Qəlbim qəmə yar oldu,
Günüm ahu-zar oldu,
Rəngim ağ idi bir vaxt,
Dərd çəkməkdən qaraldı.

Neçə dəfə sinəm üstə çökdü ölüm,
Son məqamda pəncəsini çəkdi ölüm,
“Qoy yaşasın! – dedi – hələ, arzuludur!”
Həm sərtlikdə, həm mərdlikdə təkdir ölüm!

Davadayam – düyündəyəm!
Vətənimlə – bir gündəyəm!
Vətənimdə – sürgündəyəm!

Arif oldum aqillərin dünyasında!
Zərif oldum adillərin dünyasında!
Hərif oldum zaillərin dünyasında!
Qərib oldum cahillərin dünyasında!

Mən cəfanı sevmişəm!
Səfa qoy sənin olsun!
Dərdim dünyadan böyük,
Dərdsiz düşmənin olsun!

Cəsarətdən ayıldı,
Həqiqətdən ayıldı,
Ədalətdən ayıldı,
Yetkin insan sayıldı.

Ədalətə ölüm yardıdır,
Haqq ölümə tərəfdardır,
Bütün bəşər günahkardır,
Günah varsa – cəza vardır!

Xəbis ilqarlı olmur,
Hərıs vüqarlı olmur,
Vıcdansızdır varlılar –
Vıcdanlı varlı olmur.

Qarlı dağlar aşmışam!
Sellər kimi daşmışam!
Qışda yaşa dolmuşam –
Yazda cavanlaşmışam!

Köpükləşən dünyamız!
Kəpəkləşən dünyamız!
Kötəkləşən dünyamız!
Köpəkləşən dünyamız!

Sevdaı sevdasızlar!
Sədaı sədasızlar!
Həyalı həyasızlar!
Atalı atasızlar!

Ürəkli ürəksizlər!
Diləkli diləksizlər!
Gərəkli gərəksizlər!
Köməkli köməksizlər!

Korsan – xəbərın varmı?
Karsan – xəbərın varmı?
Kalsan – xəbərın varmı?
Lalsan – xəbərın varmı?

Ölüdür – sağ görünür.
Qaradır – ağ görünür.
Çəpərdır – bağ görünür.
Çınqıldır – dağ görünür.

Yalan dərdık – bar yerınə,
Yalan sevdık – yar yerınə,
Yalan yedık – bal yerınə,
Yalan tapdıq – var yerınə.

Yalan gəzdi qayalarda,
Yalan axdı dəryalarda,
Yalan bitdi səhralarda,
Yalan çaxdı səmalarda.

Sağ ol, bədən, odlanmadın!
Sağ ol, ağıl, aldanmadın!
Sağ ol, ürək, dayanmadın!
Qızıl qana boyanmadın!

Sağ ol, dodaq, yarılmadın!
Sağ ol, ayaq, yorulmadın!
Sağ ol, səbr, darılmadın!
Sağ ol, ömür, qırılmadın!

Sağ ol, vüqar, əyilmədin!
Sağ ol, inam, döyülmədin!
Sağ ol, vıcdan, söyülmədin!
Ayaqlara sərilmədin!

FƏLSƏFİ HEKAYƏT

Əsatir əsasında fəlsəfi-bədii yaradıcılığın tarixi qədimdir. Mifoloji təfəkkür ilə daxili dünyam arasında doğmalığ gördüm.

*Əsatir toxumundan fəlsəfi bədiyyat meyvəsi yetirdim.
Əsatir pətəklərini fikir balımla doldurdum.*

ƏKS-SƏDA

Əks-sədanın öz sözü yoxdur. Özgə sözünün təkrarıdır əks-səda. Ona görə də ürəyindəkiləri deyə bilmir.

İçəridən yanır, göynəyir, ancaq dərđini izhar edə bilmir.

Əks-sədanın peşəsi özgələrin son sözünü təkrarlamaqdır.

Özgələrin son sözündə başlayır və qurtarır əks-səda.

Özgələr qurtaranda başlayır əks-səda!

Özgələrin sonunda yaşayır əks-səda!

Özgələrin sonunu dağlara, daşlara yayır, çəmənlərə səpir, sulara qatır əks-səda!

Özgələrə yararlı olur, özünə yad əks-səda!

Qəlbindəkiləri heç kəs eşitmir, deməli, onu heç kəs tanımır, bilmir!

Qəlbindəki qəlbində qalır, deməli, həyatda özü olmur!

Sevdiyi əks-sədanı görmür, çünki onu dinləmir, özünü dinləyir.

Əks-sədanın səsində sevgili özünün kölgəsini görür, əks-sədanı görmür.

Kölgə sevilməz!

“Səni sevirəm!” – demək istəyir əks-səda sevgilisinə, – deyə bilmir.

Əks-səda dünyaya gəlib ki, özgə sözünü aləmə yaysın.

Özü üçün mövcud olmayan özgə üçün mövcud olarmı?

Sən, əks-səda ürəyindəkiləri sevdiyinə deməliydin, bulud kimi boşalmalıydın, şimşək kimi çaxmalıydın, bulaq kimi qaynamalıydın!

Onda sevgilin səni görəcəkdin!

Sən son sözün arxasında yox, ilk sözün bərabərində dayanmalıydın.

Onda sevilərdin!

Sevmək qismətinmiş, əks-səda!

Həm də dəhşətin, fəlakətin!

Sevdiyin – ürəyinə dağ boyda yük götürdün və yük həmişəlik ürəyində qaldı.

“Tale həmişə haqlıdır” – deyirlər.

Sənə münasibətdə o, haqsız idi.

Dərd vermişdisə, dərman da verməliydi, duyğu zənginliyi vermişdisə, izhar imkanı da verməliydi.

Tale sənə qiymişdi, əks-səda!

Sevirsən – bilən yox, kədərlənirsən – bilən yox, heyətlənirsən – bilən yox, səsləyirsən – eşidən yox!

Məşəqqətdə qovrulursan – duyan yox!

Balaca səsləri, balaca sözləri böyütdün, artırdın, yüksəltidin, yaydın, ancaq özün görünmədin.

Özgələri yaşatdın, özün yaşamadın.

Hamıya bənzədin, özünə bənzəmədin.

Hamını təkrar etdin, özün olmadın.

Hamıyla bir oldun, özünlə bir olmadın.

Öz sözün yoxsa – yaşamırsan!

Ömürlərə, talelərə, arzulara, fikirlərə, sözlərə əlavəsənsə – artıqsan!

Fədailər – dünyada ən çox özü olanlardır.

Çünki fədai özünü Amalda Mütləq mənada təsdiq edir.

Fədai Amalda öz sözünü söyləyir.

Fədai son söz olanda belə ilk söz olur.

Fədai sədəsi əks-sədanı qabaqlayır!

Yox deyilsən, əks-səda, ancaq gerçəklik üçün yoxsan!

Lal deyilsən, əks-səda, ancaq gerçəklik üçün lalsan!

Batində dolusan, zahirdə boşsan!

Batində zənginsən, zahirdə səfilsən!

Özgə sözündən, özgə səsindən asılısan!

Özgə kəlməsinin son sözünü gözləyirsən!

Həmin sözün özünə də yadsan!

Çünki özündən uzaqsan!

Sevgilinin son sözünü təkrarlayırsan. Ancaq həmin sözdə istədiyini tapmır, istədiyinə çatmırsan.

Həmin sözdə məhəbbət yoxdur.

Çünki sevgilin səni tanımır.

Sevgilinin son sözünü ümidlə, riqqətlə gözləyirsən, bəlkə o, mən arzuladığımı dedi – deyə düşünürsən, ancaq o, sən deyəni demir, deməz, çünki o, səni görmür, əks-səda adlanan varlıq dünyada yoxdur.

Səni səndən başqa görən yoxdur.

Taleyinə hiddətlənirsən, aqibətini lənətləyirsən, ancaq özün ola bilmirsən.

Çünki öz sözün yoxdur.
Özünü dağa-daşa çırpıb həlak olursan.
Görünməzdin, yenə də görünməz olursan.

28 Şöbə 5-ci il.
(28 iyun 1984-cü il).

KASSANDRANIN MONOLOQU

– Mən – sizin divanə saydığınız, Aqamemnon əsiri **Kassandra** – deyirəm ki, Troya məhv olacaq, onun xarabazarlığında bayquşlar ulayacaq.

Fəqət siz – ağıllılar mən – divanəyə inanmayın!

Həyatın gözünə düz baxmayın! Gerçəkliyi uydurun! Şən, rahat, firavan yaşayın!

Siz ağıllılar, qorxmayın, sizdən döyüş rəşadəti tələb olunmayacaq, siz düşmən ordusunun qarşısında əsim-əsim əsməyəcəksiniz, ölümün pəncəsi sinənizə çökməyəcək!

Divanə Kassandra sayıqlayır. Ona inanmayın!

Siz ağıllılar, nəşənizdən, işrətinizdən qalmayın, usanmayın! Şəhvət şirnisindən doyunca qidalanın!

Divanə Kassandra sayıqlayır. Ona inanmayın!

Siz ağıllılar, rütbə, hakimlik dəbdəbəsindən, var-dövlət həvəsindən əl çəkməyin, qoy onlar sizi sərsəri həqiqətdən qorusun.

Divanə Kassandra sayıqlayır. Ona inanmayın!

Siz ağıllılar, güzəran xoşhallığından, məişət xoşbəxtliyindən ayrılmayın.

Peyğəmbərlik – dəlilikdir. Kassandraya inanmayın!

Siz ağıllılar, fitnənizdən, fəndgirliyinizdən çəkinməyin, ömrün ahəngini, axarını dəyişməyin!

Divanə Kassandra sayıqlayır. Ona inanmayın!

Siz ağıllılar, zamanın havasına coşğunluqla oynayın, qoy sevinc sədası həqiqətin səsinə batırsın.

Kassandra sərsəridir, onu eşitməyin!

Siz ağıllılar, böyük fikri, böyük kədəri, böyük əzabı qəlbinizə yaxın qoymayın.

Qoy hərcayilik ürəyinizi düşüncə hücumundan qorusun.

Peyğəmbərlik dəlilikdir. Kassandraya inanmayın!

Siz ağıllılar, yaratdıqlarınızın əbədiliyinə, bənzərsizliyinə, əvəzsizliyinə sönməz inamınızdan dönməyin.

Divanə hıçqırıqlarına gülün!

Xülya badəsindən aralanmayın.

Fərəh olmayan yerdə o, sizə fərəh gətirəcək, səadət olmayan yerdə səadət!

Bugünün qapısını sabahın üzünə bərk bağlayın.

Elə edin ki, sabah bugünün üzərinə işıq sala bilməsin.

Divanə Kassandraya inanmayın, o sayıqlayır.

Özünüzə məftunluğunuz, heyranlığınız bir an da azalmasın, daxilinizdəki zülməti görməyin.

Divanə Kassandra sayıqlayır. Ona inanmayın!

Yalandan qaçmayın. Aldadın, aldanın, aldanışla yaşayın, yaşadın.

Divanə Kassandra sayıqlayır. Ona inanmayın!

Əxlaqı könül evindən qovun, vicdanı ömrünüzdən sürgün edin, xəbisliyi əsillik sayın.

Divanə Kassandra sayıqlayır. Ona inanmayın!

Yırtıcı ehtirasları alışıdırın, qoy onun işığında fəlakət görünməsin.

Divanə Kassandra eşitməyin, susdurun, susmasa – öldürün!

Ancaq Troya mütləq məhv olacaq...

28 Şöbə 5-ci il.
(28 iyun 1984-cü il).

NARSİS HƏSRƏTİ

Bir dəfə İnsan oğlu – Narsis özünü çayın sularında gördü.

Bu, onun cismani surəti idi.

Ancaq Narsis cismanidə cismanidən böyük Mahiyyəti görə bilməmişdi.

Həmin mahiyyət onun real mövcudluğundan hədsiz dərəcə gözəl, mənalı və ülvi idi.

Narsis ona vuruldu.

Onun heyranlığının həddi-hüdudu yox idi.

Mahiyyət əbədi, sonsuz və kamil idi.

Real Narsis keçici, qeyri-kamil və ölümlü idi.

Adi Narsis – ali Narsisi, natam Narsis – bütöv Narsisi, naqis Narsis – xalis Narsisi sevmişdi.

O, vüsəl arzulayırdı, özünə yetişmək diləyirdi.

Yollara çıxırdı. Sevgilisini uzaqdan görürdü.

“Gözlə məni, gəlirəm”, – deyə dillənirdi.

“Sənsiz yaşaya bilmirəm”, – deyə fəryad qoparırdı.

Küləkdən tez əsirdi, quşdan tez uçurdu, ancaq Mahiyyətə çata bilmirdi.

Narsis sevgilisinə yaxınlaşdıqca, sevgilisi ondan uzaqlaşdı.

– Sən mənə qovuşa bilməzsən, – deyirdi...

Sən zahirsən, mən daxiləm!

Sən nöqsanlısan, mən kamiləm!

Sən bəsisən, mən ülviyəm!

Sən nisbisən, mən Mütləqəm!

Sən mənə çata bilməzsən!

Sən mən ola bilməzsən!

Sənin qismətin – cəhddir, səydir, hicrandır – vüsəl deyil!

Sən mahiyyət ola bilməzsən!

Ancaq özündə də qala bilmirsən, daim özünlə mənim aramda addımlayırsan.

Mənə can atacaqsan, öz can evindən çıxacaqsan, ancaq mənə çatmayacaqsan!

Qismətin budur.

Narsis iradəsinə güc elədi, eşqini qəlbindən qoparıb atmaq istədi, öz balaca Məninə pərçimlənmək istədi, ancaq bacarmadı, məhəbbət ömrünə hakim oldu.

Yenə yola düzəldi.

Sevgilisini dağ zirvəsində gördü, zirvəyə çatdı – sevgilisinə çata bilmədi, istəklisini səma ucalığında gördü, səmaya çatdı, istəklisinə çatmadı, naləsi yerə-göyə sığmadı:

– **Bircə anlıq dayan.** Sifətim sifətinin, əllərim əllərinin, dodağım dodağının əsiridir.

Ya da öldür məni.

Sənsiz yaşaya bilmirəm, – dedi.

– Dayana bilmərəm. **Dayansam, sən olaram.** Öldürə də bilmərəm səni. Sən mənim gerçəkliyimsən.

Sənsiz mən gerçəklikdən məhrum olaram.

Sən yaşamalısən, mənim eşqimlə alışıb-yanmalısən, mənə şiddətli həvəslə can atmalısən, ancaq mən olmamalısən, mənə çatmamalısən!

Mən sənin əbədi həsrətin, izzirabın və bəxtiyarlığınam.

Sən mənim arxamca gəlməlisən, gəlirsən, gəlməyə bilməzsən!

Ancaq sən mənə ən yaxın olanda belə məndən uzaq olacaqsan!

Çünki gerçəklik Mahiyyətə bərabər ola bilməz!

Ancaq sən özündə də qala bilməzsən.

Həmişə vüsəla can atan və həmişə hicranda yaşayan xilqət.

Sən busan.

Mahiyyətdən aşağı, özündən yüksək.

Bu səddi aşma bilməzsən.

II

Neçə min ildir ki, Narsis yollardadır.

Vüsəl istəyir, hicrana çatır.

Sevgilisinə yaxınlaşdıqca, sevgilisi ondan uzaqlaşır.

Ancaq aşiq yolundan dönmür.

30 Şöbə 5-ci il.
(30 iyun 1984-cü il).

GÜNƏŞ OĞLU

– Oğlum İkar, indi biz səmaya uçacağıq. Məni, ustadın Dedalı dinlə.

Çox yüksəklərə qalxma, günəş səni yandırır. Onun şüalarının hərərəti dağı, daşı əridir. Yandırır kül eləyər səni günəş.

Orta ölçüdə kənara çıxma.

Nicat ondadır.

Orta ölçüyə riayət edənlər salamat qalırlar.

Özünə yazığın gəlsin. Günəşə yaxın getmə. Yanıb külə dönərsən. Aman günüdür!

Səmanın üzərinə iki qanadlı insan qalxdı.

Ənginlik və ucalıq fərəh qanadını qollara caladı və İkarın ürəyində anası Günəşə çatmaq istəyini alışırdı.

Günəş balasını çağırırdı, onu bağrına basmaq, öpmək, oxşamaq istəyirdi, neçə vaxt idi ki, o, övladının həsrətiylə qovrulurdu.

İkar indi, yalnız səmada pərvazlanarkən anlamışdı ki, o, yerdə yaşasa da, əslində Günəşin oğludur, yerdə böyümüş, yaşa dolmuş olsa da, göydə doğulmuşdur.

O, mütləq Anası Günəşin ağışuna atılacaq, atılmalıdır, bu – qismətdir, aqibətdir.

– Oğlum, əhdi pozursan, orta ölçüdə kənara çıxırsan!

Günəşin təbəssümünə uyma!

O, özünü tanımır.

Hərərətinin dəhşətini hiss etmir.

Səni bağrına basanda səni öldürəcəyini bilmir.

Onun hərərəti ölümcüldür, oğul!

Həsrət hərərəti daha da artırır.

Günəşə çatan kimi məhv olacaqsan!

Aşağı en, oğul. Özünə yazığın gəlsin!

–Enə bilərəmmi, ustad?

Anama qovuşmaq ehtirasına qalib gələn qüdrət varmı?

Təhlükə həvəsindən gücsüzdür, ustad.

Anamsız yaşaya bilərəmmi?

Bağışla məni. Orta ölçüyə əməl edə bilmədim, onda qala bilmədim, dayana bilmədim.

Anam – Günəş məni çağırır.

Əlvida!

II

Günəş balasını bağrına basdı.

Günəşin hərərəti İkarın cisminə yayıldıqca, onun qəlbinə sevinc atəşi doldururdu.

Yanıb külə dönən İkar bəxtiyarlığın zirvəsinə çatmışdı.

30 Şöbə 5-ci il.

(30 iyun 1984-cü il).

TANTAL AQBƏTİ

– Su, məndən niyə qaçırsan? Yangımı söndürmərsən?

Qaya, mənim başımın üstündən niyə çəkilmərsən, məni niyə qorxudursan? Zevsdənmi qorxursan?

Mən Zevsdən qorxmadım, özümü ona bərabər saydım.

Zevs məni əbədi yangıya və əbədi qorxuya məhkum etdi.

O bilirdi ki, sən su və sən qaya onu eşidəcəksiniz. Onun hökmünə tabe olacaqsınız.

Siz Zevsə baş əyməsəydiniz, o mənə qalib gələ bilməzdi.

Onu Zevs eləyən sizsiniz, sizin köləliyiniz, mütiliyinizdir.

Zevs ona görə var ki, siz yoxsunuz.

Sən, su, yoxsan. Zevsin əmriylə yox olmusan, çünki sən əsl təbiətin, dünyada yerin – yangı söndürməkdir.

Sən isə yangını söndürmərsən, alışıdırсан, çağırırsan, cəlb edirsən və yoxa çıxırsan, susuzluq yaradırsan.

Sən susan, ancaq Zevsin havasıyla susuzluq oyunu oynayırsan.

Özünə yad olursan.

Xilaskarsan – günahkar olursan, nicat verənsən – fəlakət gətirərsən.

Qaya, sənın qismətin göylərə baş vurmaqdır, mənım başımın üstündə əyilmək deyil.

Sən dünyaya Tantalı qorxuzmaq üçün gəlməmişən, torpağın, yerin vüqarı olmaq üçün gəlmisən.

Sən yüksəkliyi, saflığı, sonsuzluğu təsdiq eləmək üçün yaranmışan.

Ancaq cəlladlığı təsdiq eləyirsən.

Mən həmişə sənın kimi olmağa can atırdım.

İndi sən mənım qəddimi əyirsən.

Zevs səni fəlakətli günə saldı. Özünə oxşamırsan. Başımın üstündə durursan və “başına uçaçağam” deyər mənı hədələyirsən.

Sənın isə dünyanı bəzəmək imkanın var idi.

Bir an, bir məqam üçün Zevsi eşitmə, su! Qoy səndən bir qurtum içim, yangım bir az azalsın.

İnan ki, Zevs səndən güclü deyil, o səni cəzalandıra bilməz. Onun buna qüdrəti çatmaz. Təlqin tilsimindən ani də olsa qurtar.

Zevsin gücü yalnız ondadır ki, özünün səndən güclü olduğunu sənə təlqin edə bilib.

Səni inandırır ki, səni məhv edə bilər.

Bircə dəfə cürət göstər, tərpan və görəcəksən, biləcəksən ki, Zevsin qüdrəti hədsiz deyil, onu hədsiz eləyən sənın və sənın kimilərinin zəifliyi, zəilliyi, təlqinə uymalarıdır.

Sən, qaya, bircə anlıq Zevsi eşitmə, görəcəksən ki, o, sən qayaya heç nə edə bilməz.

Sən, qaya, Zevsin qüdrətindən kənardasan.

O səni özünün hüdudsuz Qüdrətinə inandırır, bunu sənə təlqin edib.

Bir məqam, bir an daxilində özünə inan, Zevsə baş əymə, qaya vüqarını özünə qaytar; onda görəcəksən, biləcəksən ki, Zevsin hökmünə baş əymədən də yaşamaq olur və əsl yaşamaq elə budur.

Kiçik bir addım atmalısən, lap kiçik, sonra həqiqəti biləcəksən.

xxx

Su Tantalı eşitmədi, Qaya Tantalı eşitmədi, Tantalın yangısı sönmədi, əzabı azalmadı.

30 Şöbə 5-ci il.

(30 iyun 1984-cü il).

EDİPİN DEMƏDİKLƏRİ

– Atam Layı mən öldürməmişəm, Zevs öldürüb. Anamı mən özümə arvad eləməmişəm, Zevs eləyib. Mən hələ dünyaya gəlməmişdən Zevs mənım əlimlə atamı məhv edib.

Mən hələ dünyaya gəlməmişdən Zevs anamın namusuna toxunub. Mən dünyada yaşamamışam, Zevsin aldanışında yaşamışam.

Mən qoca bir kişini atdan salmışam, atamı öldürməmişəm.

Mən mərhum şahın yaşlı qadınına evlənmişəm – anama evlənməmişəm.

Mən atamı axtarmışam, Zevs atamı öldürüb.

Mən anamı axtarmışam, Zevs onu mənə arvad eləyib.

Mən yaşamamışam – Zevs yaşayıb.

Dünyada yaşayan yalnız Zevsdir.

Mənı atamın yuxusuna gətirən də Zevsdir, öldürməyən, salamat qoyan da Zevsdir, özgə əllərdə böyüdən də Zevsdir, atamı axtarmağa yola salan da Zevsdir, qatil edən, rüsvay edən də Zevsdir.

Dünyada Zevsdən başqa yaşayan yoxdur.

Atam Laya müdhiş cəza göndərən də odur, həmin cəzanı qətiyyətlə həyata keçirən də odur.

Biz insanlar yaşamırıq. Yaşayan Zevsdir.

Atam yaşamaq istədi, cəzanı taledən qovmaq istədi.

Zevs ona sübut etdi ki, yaşamır, yaşaya bilməz, cəza mütləq onu tapacaq, çünki Zevsin iradəsinin qarşısında heç nə dura bilməz.

İnsanlar yaşamırlar, yaşayan yalnız Zevsdir.

İnsanlar yaşamır, çünki istəkləri özlərindən asılı deyil, Zevsdən asılıdır.

İnsanlar yaşamır, çünki özlərinin sahibi deyillər.

Təhlükədən xilas olmaq istəyirdi Lay, “taleyim öz əlimdədir”, – deyirdi Lay, “Edipi öldürün, Zevsin hökmü həyata keçməsin!” – söyləyirdi Lay. Ancaq o unutmışdu ki, əsl hökm Zevsindir, çünki Layın sahibi odur.

Atam özünü müstəqil saymışdı, yadından çıxarmışdı ki, Zevslər dünyaya onların iradələrini əllərindən almaq üçün gəlirlər.

Zevs varsa, sən yoxsan.

Zevs dünyaya hər şey olmaq üçün gəlir.
Bu, sənin və sənin kimilərinin yox olması deməkdir.
Hər şey olmaq üçün gələnlərin yanında sən heç olmalısan.
Olmasan, Zevsin qəzəbinə düşər olarsan.

Zevs gəlir və sən heç olursan.

Yaşayırsan, fəqət əslində yaşamırsan, düşünürsən, fəqət əslində düşünmürsən, duyursan, fəqət əslində duymursan, görürsən, fəqət əslində görmürsən.

Səndə nə varsa – sən deyil, Zevsindir. Sən yerimirsən, – o yerir, sən sevinmirsən – o sevinir, sən arzulamırsan, o arzulayır, sən qərar vermirsən, o qərar verir.

Dünyada yalnız onun istədiyi olur.

Ancaq o, öz istəyini sən istəyin kimi sənə tanıdır.

Hər şey olmaq istəyən hamını heç şeyə çevirməlidir.

Hamı hər şeyin kölgəsi olmalıdır.

Olmasa – cəzalanmalıdır.

Hər iki halda dünyada yalnız Zevs yaşamalıdır.

Zevsin hakimiyyətinə niyə razı oldum?

Ona mən yox, mənim ulu əcdadlarım razı oldular. Özlərinə inanmadılar, Möhtəşəm Qüvvə aradılar, ona tapındılar.

Öz naqisliyindən, natamlığından, zəifliyindən qorxdular, əzəmətə sığındılar.

“Gəl, həyatımızı nizamladıq, təbiətimizi ram et, ömrümüzə mənə ver, başımıza ağıl qoy, üzərimizdə hakim ol” – dedilər.

Əcdadlar bilmədilər ki, insanın hakimi özüdür, insan özünün hakimi olmalıdır.

Özünə hakim olmaq haqqını əcdadlar Zevsə verdilər və Zevs onları heçə çevirdi.

Zevs insanların taleyini əlindən aldı – “Siz yoxsunuz, mən varam!” – dedi.

Mənim siz insanlara göndərdiyim ən dəhşətli şər belə – xeyirdir, çünki onu sizə Mən göndərirəm, mənim siz insanlara bəxş etdiyim ən qəddar zülm belə – bəxtiyarlıqdır, çünki onu sizə Mən bəxş edirəm; mənim sizə gətirdiyim ölüm – həyatdır, çünki onu Mən sizə gətirirəm,

mənim sizə tələq etdiyim köləlik – azadlıqdır, çünki onu sizə Mən tələq edirəm.

Mənim sizə söylədiyim yalan – həqiqətdir, çünki onu Mən söyləyirəm.

Mənim törətdiyim cinayətlər – ləyaqətdir, çünki onları Mən törədirəm.

Dünyaya mənim gözümlə baxın, dünyanı mənim ağımla dərk edin, mənim qəlbimlə duyun!

Çünki dünyada məndən başqa heç kəs yoxdur.

Atam Lay Zevsə “mən də varam!” – demişdi.

Bu səbəbdən də Zevs ona qatil oğul göndərdi, həmin qatilin əliylə onu öldürdü, namusuna toxundu. Bununla da o, Laya dedi ki, sən özünə özünün gözümlə baxdığın üçün səhv etməsən, özünü var olan saymısan. Var olanın taleyi öz əlində olmalıydı, sən taleyin isə mənim, – Zevsin əlindədir. Mən səni övlad qurbanı edərəm və sən mənim iradəmə tabe olarsan, hökmümdən qaçmazsan!

Çünki sən heçsən, mən isə hər şeyəm!

Zevs mən Edipə də anlatdı ki, sən özünü tanımırsan, sən mən Zevsin əmrini ardıcıl və dürüst yerinə yetirən kölədən başqa heç nə deyilsən, atanı öldürməlisən, çünki mən belə buyurmuşam, anana evlənməlisən, çünki mən belə buyurmuşam.

Sən müstəqil fəaliyyətin əslində fəlakətli asılılığın ifadəsindən başqa bir şey deyilməmiş. Bu səbəbdən də Edip adlı varlıq yoxdur, yalnız Zevs var.

Bəli, günahkar yalnız sənsən, Zevs!

Möhtəşəmsənsə, Qadirsənsə – günahın məsuliyyətindən çəkinmə!

Fəqət qorxursan, günahı bəndələrinin üstünə atırsan.

Qüdrətin – eybəcərliyindən, zülmkarlığından, qəbahətindən azdır!

Özünü təmizə çıxartma!

İndi mən Edip bilirəm və sabah bütün insanlar biləcəklər ki, fəlakətlərin yaradıcısı, səbəbkarı sənsən.

Atamı mən öldürmədim, insanlar, Zevs öldürdü!

Anamı mən özümə arvad eləmədim, insanlar, Zevs elədi!

Nə qədər Zevslər var, günah da var!!!

**Ediplərdə günah olmur, günah Zevslərdədir!
Nə qədər ki, Zevslər var, Edipləri günahlandırmayın!**

Nə qədər ki, Zevslər var, Layların oğulları atalarını öldürüb, analarına ərlək edəcəklər.

1 Od 5-ci il.
(1 iyul 1984-cü il).

PROMETHEY İMTİNASI

– Quzğunlar, bədənimə qana qəltan eləyin, qayalar, üstümə tökülün, küləklər, tufan qoparın, təki mən Zevsin ətrafında dolanan zəiflərə, zəillərə bənzəməyim!

Okean, üzərimə aş, zülmət, gözlərimdə oyna, şaxta, sümüklərimi dondur, təki Zevsin qəzəbindən tir-tir əsən miskinlərə, çirkinlərə bənzəməyim!

İldırım, mənə vur, sel, mənə ud, təki mən Zevsin hüzurunda alçaqlaşan balacalara bənzəməyim!

Qar, mənə suya döndər, günəş, mənə yandırıb kül elə, qeyrətsizlərə, ləyaqətsizlərə bənzəməyim!

Daşa çevrilərəm, ağaca dönərəm, amma məhəbbətsizlərə, ülfətsizlərə tay olmaram!

Qoy əzab caynağı ürəyimi parçalasın, işgəncə oxları bədənimə deşik-deşik eləsin, ancaq vüqarsızlara, ilqarsızlara bənzəməyim!

Qoy əllərim kəsilsin, ayaqlarım qırılsın, gözlərim tökülsün, ancaq Zevsin çəmənlərində otlayan insan biçimli quzulara və qoyunlara bənzəməyim!

Qoy tikə-tikə doğranım, ancaq Zevsin ayaqları altında pilləkən olmayım!

Qoy tənhalıqda yalquzaq kimi ulayım, amma Zevsin ətrafında dəyirman daşı tək fırlanmayım!

Qoy iztiraba alışım, zülmə alışmayım!

Qoy cəfaya alışım, yalana alışmayım!

Qoy təzyiqə alışım, təhqirə alışmayım!

Müsibətə alışım, həqarətə alışmayım!

Vəhşiyə qarşılaşım, naşıyla qarşılaşmayım!

Susuz olum, namussuz olmayım!

Cəfaya alışım, fitnəyə alışmayım!

Kölgəyə dönüm, köləyə dönməyim!

Paralanım – sürünməyim!

Şaqqalanım – satılmayım!

Taleyə alışım – riyaya alışmayım!

Zillətə alışım – xəyanətə alışmayım!

– Oğlum, Herakl, mənə xilas eləməyəmi gəlmisən? Söylə görüm, insan dəyişilibmi, dünya dəyişilibmi?

– İnsan həmin insandır, dünya həmin dünyadır, qəhrəman Prometey!

– Onda mənə fəlakətimlə, məşəqqətimlə tək qoy! **Mən nacinslərin yanına qayıtmaram!**

Qartal, gəl sinəmi deş!..

1 Od 5-ci il.
(1 iyul 1984-cü il).

AXİLLES vƏ PRIAM

– Sən qoca Priam və mən gənc Axilles eyni dərəcədə bədbəxtik! Sən istəkli oğlun Hektoru itirdin, mən sadıq dostum Patroklu.

Dünya böyük bir səhv üzərində qurulub.

Gəl, dünyanın halına ağlayaq.

Hektor Patroklu öldürməliydi. Mən də Hektoru. Bunu döyüşün məntiqi tələb edirdi.

Dünya böyük bir səhv üzərində qurulub.

Gəl, dünyanın halına ağlayaq.

Döyüş – rəşadət, şan-şöhrət timsalıdır. Döyüşsüz Axilleslər, Hektorlar yoxdur. Ancaq döyüş həm də yırtıcılıq, qatillik, cəlladlıq rəmzidir.

Döyüşdə insan doğulmur, öldürülür.

Bu, böyük qəbahətdir.

Döyüşün gözəlliyi əslində çirkinliyin təsdiqidir.
Qüdrət – qəddarlıq tələb edir.
Qələbə – ölüm!
Şöhrət – fəryad, nalə!
Əzəmət – nifrət!
Cürət – qan!
Döyüşdə bahar unudulur, çiçək unudulur, məhəbbət unudulur,
mərhəmət unudulur!

Döyüş – həqarətdir.

Ancaq dünya onu sevir.

Dünya böyük səhv üzərində qurulub.

Gəl, dünyanın halına ağlayaq.

Döyüşdə eybəcərlik meydan oxuyur.

Torpağın üzərində meyvə otları qalxır, çaylar qan seli daşıyır, üfünət aləmi bürüyür, əllər quduzlaşır, ürək bədəni tərk edir, heyvan insanı üstələyir, insan ölümü əvəz edir, ölüm nəşəsinə dalır.

Döyüş başkəsənləri ucaldır.

Dünya böyük səhv üzərində qurulub, Priam ata!

Gəl, dünyanın halına ağlayaq.

Döyüş zamanı dağ dağa bənzəmir, yer yerə bənzəmir, insan insana bənzəmir, fəsillər pozulur, ömürlər ahəngini itirir, nalə səsi səmanın qulağını batırır, meşələr qan sızır.

Dünya bunu yüksəklik sayır.

Qalib yırtıcıya səcdə qılır.

Məğlub yırtıcıya acımır.

Deyir ki, düşməndə insanı görmə, insafı unut, hiddəti alışıdır, qan hərisliyinin qarşısına bənd çəkmə, göz yaşına, fəryada məhəl qoyma, məsumluğa, saflığa məhəl qoyma, ümidə, arzuya məhəl qoyma!

Dünya böyük səhv üzərində qurulub.

Gəl, dünyanın halına ağlayaq.

Belə yaşamışıq, belə yaşayırıq!

Qatilliyimizə dünya əhsən oxuyur.

Mən Hektoru yerlə sürüyəndə dünya mənə əhsən dedi.

Əslində o, məni lənətləməliydi.

O, mənə deməliydi ki, Hektorun meyidinə həqarətin – misilsiz qəbahətidir.

Həmin məqamda sən insaniliyindən ayrıldın.

Dünya mənə bunu demədi.

Məni alqışladı.

Mən dünyada qatilliyimə, cəlladlığımə görə yüksəlmişəm.

Sərkərdəliyimi gecə-gündüz mədh edirlər.

Mən isə sevmək və sevilmək üçün dünyaya gəlmişəm.

İnsanilik həsrətindəyəm.

Dünya böyük səhv üzərində qurulub, qoca Priam!

Gəl, dünyanın halına ağlayaq.

Hektor döyüşə çıxmasaydı, Hektor olmazdı. Əslində isə o, döyüşə çıxmamalıydı!

Bunun üçün gərək Troya müharibəsi olmayaydı!

Dava meyindən heç kəs içməyəydi!

Paris Yelenanı qaçırmayırdı, Hektor qəhrəmanlığına ehtiyac yaranmayırdı!

Başqa dünyada yaşamalıydıq.

Dünya böyük səhv üzərində qurulub, qoca Priam!

Gəl, dünyanın halına ağlayaq.

Döyüş olmasa, rəşadət də olmaz!

Onda Axilleslər vəsf olunmaz!

Qoy vəsf olunmasın!

Qoy döyüş rəşadəti olmasın!

Məhəbbət rəşadəti olsun!

Mərifət rəşadəti olsun!

Ülviyyət rəşadəti olsun!

Dünya böyük səhv üzərində qurulub, Priam ata.

Gəl, dünyanın halına ağlayaq!

Dünya kökündən dəyişilməlidir.

Tamam yeni dünya yaranmalıdır.

Ancaq biz onu bacarmırıq.

Bunun üçün dünyaya başqaları gəlməlidir. Gələcəklərmi, bacaracaqlarmı?

Dünya böyük səhv üzərində qurulub, qoca!

Gəl, dünyanın halına ağlayaq!

2 Od 5-ci il.

(2 iyul 1984-cü il).

QABİL ETİRAFI

– Allahı öldürə bilməyəndə, bəndəni öldürürlər.
Habibi öldürməklə mən bəndəliyi öldürmək istəyirdim.
Düşünürdüm ki, Allahları yaşadan bəndəlikdir.
Bəndəlik ölən kimi Allah da öləcək.
Qardaşım Habil ən sadıq bəndə idi.
Ən saf bəndə idi.
Ən məsum, günahsız bəndə idi.
O, məni hiddətləndirirdi.
Allaha düşünmədən səcdə qılırdı.
Düşüncədə şübhə yaşayır.
Habil düşüncəni daxili aləminə yaxın qoymurdu.
Gecə-gündüz Allaha sitayiş edirdi.
Kimə sitayiş etdiyini əməlli-başlı bilmirdi.
Səcdəgahının səcdəyə layiq olub-olmaması qardaşımı düşündür-
mürdü.
Mənə elə gəlirdi ki, o, düşünməkdən qorxur.
Düşünmək narahat olmaqdır.
Habil narahat yaşamaq istəmirdi.
Düşünmək – başqalarından seçilmək, fərqlənməkdir.
Habil fərqlənmək, cəmdən ayrılmaq istəmirdi.
Cəmlə eyniləşmək onun təbiətinə uyğun idi.
Cəmdən kənarında yaşamaq üçün güclü olmalısan!
Habil özünə inanmırdı.
Bu səbəbdən də cəmdən qopmurdu.
O, çayda damla olmağa razı idi, bununla barışırdı, çaydan kənarında
itməyindən qorxurdu.
Buna görə də mən Habilə acıqlıydım.
Qardaşımın daxili aləmində küləklər əsmirdi, göl durğunluğu vardı
onun xilqətində, təlaş burulğanına düşmürdü, düşməyəcəkdi qardaşım,
şübhə odunda yanmırdı, yanmayacaqdı qardaşım, mənim isə içim
göynəyirdi:
Əgər Allah səcdəyə layiqdirsə, o bu dünyanı niyə yaratdı?

Ani səadət – sonsuz fəlakət, ani sevinc – sonsuz izzətlər, ani həqiqət
– sonsuz yalan, həyata keçməyən arzular, azdıran yollar, zalımlıqlar,
çirkinliklər, rəzalətlər dünyasını yaradanı böyük saymaq olarmı?

Nə vaxt əlimizdən tutdu, kömək elədi, nicat yolu göstərdi bizə
Allah?

Nə vaxt ədalətli hökm çıxartdı, yaxşını qiymətləndirdi, pisi pislədi
Allah?

Nə vaxt günahsız günahlının, əsili xəbəsin, gözəli eybəcərin
cəngindən qurtardı?

Nə vaxt alini alçaltmadı, alçağı ucaltmadı?

Nə vaxt ləyaqətini tapdalamadı?

Nə vaxt cəlladı aşıqdən üstün tutmadı?

Nə vaxt vicdanlının aqibətini vicdansıza tapşırmadı?

Nə vaxt göz yaşlarından sel yaratmadı, belləri əymədi, mərdə
qıymadı, ədaləti təqib etmədi, həqiqəti didərgin salmadı?

Hansı suyu bulandırmadı, hansı ocağı söndürmədi, hansı çırağı
keçirmədi, hansı sinəyə dağ çəkmədi, hansı təmizi çirkəbə bulamadı?

Allahın nəyi böyükdür?

Nəyi səcdəyə layiqdir? – deyə yanıb-yaxılırdım.

Bəndələr isə Allaha dua oxuyurdular.

Bunlardır, bu mənəvi əlillər, korlar, karlar, lallardır Allahın
böyüklüyünü yaradan, – deyə düşündüm.

Bəndəlik aqibətidir insanları rəzalətlə barışdıran.

Bəndəliyi öldürmək lazımdır, həm də onun ən parlaq timsalında.

Bu fikir məndən artıq və məndən güclü idi.

O, həyata keçməliydi, keçməyə bilməzdi.

Dünyada qardaşım Habil inamında bəndə yox idi.

Dünyada qardaşım Habil yüksəkliyində möminlik yox idi.

Dünyada qardaşım Habil sədaqətində Allaha xidmət yox idi.

Habil – bəndəliyin misilsiz təcəssümü idi, bəndəlikdən artıq timsalı
idi.

Onun paklığı yalançı böyüklüyün dəhşətinə bərabər idi.

Ona görə də Habil ölməliydi!

Dəhşət dəhşət yaratmalıydı və yaratdı.

Mən həm də Habili rəzil dünyadan xilas etdim.

Gec-tez onun murdar nəfəsi qardaşımın dodaqlarına toxunacaqdı.

Dünya qardaşıma yaraşmırdı.

Mən dünyada mənə ən doğma olanı öldürməliydim.

Mən göstərməliydim, sübut etməli, anlatmalıydım ki, bəndəliyə nifrətim doğmama, əzizimə, təkimə məhəbbətimdən artıqdır.

Habildən qiymətli heç kimim yox idi.

Onu özümdən çox istəyirdim.

Ona görə də öldürdüm!

Fəqət Habil öldü – bəndəlik ölmədi, ən yaxşı bəndə öldü – mütilik ölmədi. Fəlakətli səhvimi anladım.

Allah yaşayırsa – bəndə tapılacaq!

Allah bəndəsini tapacaq.

Bəndəliyə tapınanların sayı-hesabı yoxdur!

Allah bəndəliyi özüylə gətirir.

Anladım ki, Habili nəhaq öldürmüşəm.

Allahı öldürməliydim. Ya da özüm ölməliydim!

İndi ölmək istəyirəm, ölə bilmirəm.

Allah məni dünya adlanan çirkəbdə əbədi yaşamağa məhkum edib.

Bundan ağır cəza olmazmı!

Allahın yaratdığı dünyada yaşamaq dəhşətdir.

Ölüm isə məndən qaçır.

Heç kəs məni yaşamaq işgəncəsindən qurtara bilməz.

Dünyaya düşmüşəm, çıxa bilmirəm.

Məşəqqətim dözülməzdir!

Əlacım Allahu öldürməkdir.

Onu öldürə biləcəyəmmi?

2 Od 5-ci il.

(2 iyul 1984-cü il).

MUĞAM FƏLSƏFƏSİ

MUĞAM FƏLSƏFƏSİ

Muğama Qaydışı

*Musiqi barmaqla çalınan deyil,
Ölçü qalibına salınan deyil,
O, Ruhun Göylərə qovuşmasıdır,
İlahi Məqamdır, adi an deyil.*

Səhər çağı layla gəlir, mehr gəlir, ülfət gəlir isti ana nəfəsiylə ömrümüzə.

Biz Muğama qaydırıq.

Bahar çağı gənclik gəlir, sevgi gəlir, hicran gəlir, vüsal gəlir qəlbimizə.

Biz Muğama qaydırıq.

Böyüyürük, dərk edirik həyat adlı bir hikməti: sevinciylə, kədəriylə, yoxuşuyla, enişiyə, gəlişiyə, gedişiyə.

Biz Muğama qaydırıq.

Ətaləti, cəhaləti, neçə-neçə qəbahəti, cinayəti rədd edirik, qərq edirik hiddət, qəzəb dənizində.

Biz Muğama qaydırıq.

Ömür sona yetən zaman tapşırıq körpələrə əsilliyi, məğrurluğu, həssaslığı, kamilliyi.

Biz Muğama qaydırıq.

Birinci Hissə

MAHİYYƏT

İlk Söz

Muğam Fəlsəfədir – Bədii, Şairanə, Atəşin.

Şərq – Fəlsəfanə Oxuyub, Şairanə Düşünüb – və bu onun Gücüdür, – Zəifliyi deyil, Üstünlüyüdür, – Əskikliyi deyil.

Şərq Fəlsəfəsi Vəhyə əsaslanır, Vəcdə əsaslanır, İlham əsaslanır, Ehtizaza əsaslanır – Peyğəmbərliyə daxilən, üzvi surətdə Doğmadır – **Peyğəmbərliyi yaradıb, Peyğəmbərlikdən Yaranıb.**

Muğam Fəlsəfəsi haqqında Kitab – Şərq Filosofluğunun Özünə-məxsusluğu haqqında Kitabdır – Zəkanın, Hissin, Əxlaqın, İradənin Vəhdəti haqqında Kitabdır.

*Şölə Ayı, 11-ci il. Bakı.
(iyun, 1990-cı il).*

Birinci Fəsil

MUĞAM – FƏLSƏFİ HADİSƏ KİMİ

1

Muğam Ülvi həyat konsepsiyasını təsdiq edir.

Muğam əsil ruhani mövcudiyət haqqında dahiyənə musiqi hekayətidir. Onda **Kamil Yaşamağın** bütün zənginliyi, pillələri, keçidləri, mürəkkəb idraki-hissi əlaqələri öz ifadəsini tapıb.

Həyat muğamda İnsanın Dünyaya, onun Kədərinə, Əzabına, müxtəlifliyinə, ziddiyyətlərinə, təzadlarına qovuşması kimi mənalandırılır.

Şəxsiyyətin miqyası burada taleyini ruhunda daşımaqla, əxlaqi qorxmazlıqla, idraki mütləqiliklə, Mahiyyətin, Əbədiliyin, İdealın dərkilə ölçülür.

Həyatla qaynayıb-qarışan, həyata qovuşan, İdeala can atan Şəxsiyyəti təsdiq edir Muğam.

Həmin Şəxsiyyətin əsas xassəsi – Dünyanın mənasına qovuşmağa Güclü, Ülvi, Gərgin Ehtirasdır.

Muğamda İnsanilik – Möhtəşəm, Miqyaslı, Əhəmiyyətli hadisə kimi təqdim olunur.

Muğam – pillə sənətidir.

Muğamın hər bir pilləsi insan həyatının bir mərhələsidir.

Muğam İnsanı həyat pillələri vasitəsilə İdeala qaldırır.

Bu hadisənin əsas xassəsi ehtizaz səviyyəsinə yetən Daxili İdraki hissi Gərginliyin ardıcıl şəkildə artmasıdır.

Muğama görə İnsani həyat ülvidir, çünki insan həyatın zərbələrinə tab gətirir və bununla da İdeala yüksəlir.

Muğama görə İnsani həyat ülvidir, çünki İnsan Zirvə səviyyəli Duyğulara – bəsit hisslərə yad olan həyəcanlara ucalır.

Muğama görə İnsani həyat ülvidir, çünki Ruhaniyyət bir səviyyədə qalmır, daim mürəkkəbliyə, kamilliyə, mahiyyətə doğru hərəkət eləyir.

Muğama görə İnsani həyat ülvidir, çünki İnsan son nəticədə həyatdan yuxarı, özündən yuxarı qalxa bilir, İdeala, Mütləqə qovuşa bilir.

2

İdeala Yüksəlmə hadisəsi Muğamda Qəmdən – Qəmin inkarına, Həyatdan – İdeala qovuşmaya Qanunauyğun, Zəruri, Təbii keçidlə səciyyələnir.

Qəm Muğamda hərtərəfli tədqiq olunur, dərindən dərk edilir və əsaslı şəkildə aradan qaldırılır; İdeal – Qəmdən kənara çıxmaq, Qəmin fəlsəfi inkarı kimi təqdim olunur.

İdeal Qəmin üzərində ucalır.

Muğam sübut eləyir ki, Həyat Kədərlə məhdudlaşmır; o, Kədərdən artıqdır; Kədəri aradan qaldırmaqla Həyat İdeala çatır.

İdeal – Həyatdan artıqdır; Həyat özündə qala bilmir, labüd şəkildə özündən kənara çıxır; – Kamilə, Mütləqə qovuşur – Muğamdakı İdeal konsepsiyasının mahiyyəti bundan ibarətdir.

İdealla görüş Muğamda xüsusi, qeyri-adi, sirli, sehrli, vəhyli, ehtizazlı hadisə kimi meydana çıxır.

Həyat – Ali Həyata keçir.

Qəhrəmani Şəxsiyyət Dünyanın Faciəvi Mənasını dərk edir, duyur, həmin Məna ilə birgə yaşayır; ancaq son nəticədə onun üzərində Yüksəlir və Kamilliyə çatır.

Dünya bütün zənginliyiylə dərk olunur, ancaq İnsan Dünyayla kifayətlənmir, ondan kənara çıxır.

Həyatdan Ali Həyata – Qəhrəmani, Ülvi Şəxsiyyətin Ruhani Yolu budur.

Həyatı iztirablara qarşı qorxmazlıq, Kamillik Ehtirasında Qorxmazlıq, Kamilliyə Qovuşma Qətiyyətində qorxmazlıq – əsil İnsani mövcudluğun başlıca keyfiyyətləri bunlardır!

Muğamda İnsan Ülvi Məqsədinə yetmək üçün Yetişir, o, həyatın bütün keşməkeşlərindən keçib müdriklik, ruhani güc qazanır.

Ruhani Yetkinliyə nail olan İnsan Ali, İdeal, Mütləq Kamilliyə can atır.

Həyatı dərk eləyib, İdeala ucalır.

Həyatı dərk etməklə İdeala ucalmaq arasında əsaslı fərq var: ikincidə Duyğular, Ehtiraslar tüğyan edir, Hadisənin Müqəddəsliyi, Bənzərsizliyi, Əlçatmazlığı təsdiq olunur.

3

Muğamda Həqiqi və Əxlaqi bərabərləşir.

Yalnız Kamil Şəxsiyyət həqiqəti dərk edə bilər.

Yalnız Həqiqət Kamil Şəxsiyyət yetirə bilər.

Əxlaqi Kamillik Tələbi Muğamda Həqiqəti dərk etmək Tələbiylə birləşir.

Həqiqəti dərk etmək burada Əxlaqi Kamilliyə çatmaq demək olur.

Əxlaqi Kamillik Həqiqəti dərk etmək demək olur.

Varlıq və İdrak Muğamda vəhdət təşkil eləyir: Xeyirin və Müdrikliyin, Əməlin və Biliyin üzvi birliyi yaranır.

«Yalnız Əxlaqi olan – Həqiqidir.

Yalnız bilən Əxlaqidir.

Yalnız Həqiqi – Kamildir!» – deyir Muğam.

Həm Kamillik, həm də Həqiqilik özünü İdealda, Mütləqdə hərtərəfli təsdiq eləyir.

«Yalnız İdeal olan (Mütləq olan) – Kamildir.

Yalnız İdeal olan (Mütləq olan) – Həqiqidir!» – deyir Muğam.

4

Muğamın dialektik məzmunu onun bədii biçimini (strukturasını) müəyyən eləyib.

Muğam ilk növbədə Vahidliyin və Müxtəlifliyin dialektikasına dahiyənə nümunə sayılmalıdır.

Musiqi konsepsiyası Vahid mövzudan doğur; dəyişir, inkişaf edir, variasiyalaşır, öz əksinə çevrilir və son nəticədə yenidən yeni şəkildə özünə qaydır.

Dialektik inkişafın mahiyyətini ifadə eləyən hadisə baş verir:

Vahidlik dialektik şəkildə Özündən Özünə qaydır.

Muğam əsas motivin (Leytmotivin) idraki-hissi zənginliyini, dinamizmini parlaq şəkildə, hərtərəfli göstərir...

Müxtəliflik Vahidliyin təzahürü kimi meydana çıxır.

Vahidlik Müxtəlifliyin Mahiyyəti kimi meydana çıxır.

Bu səbəbdən də Muğam həm Vahid Fəlsəfi İdeyadır, həm də müxtəlif Fəlsəfi İdeyalar Sistemidir.

Muğamda Musiqi ideyasının daxili inkişafı öz yüksək bədii ifadəsini tapıb.

Muğamın hər bir pilləsi labüd, təbii, üzvi şəkildə, ardıcıl surətdə digər pilləni hazırlayır, təzə mövzu rüşeym halında onun daxilində yetişməyə başlayır, yeni xassələrlə zənginləşir və son nəticədə İdeyanın təzə pilləsini yaradır.

Bütün pillələr bir yerdə Ali, xüsusi Pilləni hazırlayır – özlərinin Əksi, İnkarı kimi və həmin Pillə Əzələ Qayıtmaqla başa çatır.

Beləliklə də, Muğam 4 qanunauyğunluqla səciyyələnir:

1. Əsas mövzunun təsdiqiylə.
2. Onun inkişafı və yeni keyfiyyət kəsb eləməsiylə.
3. Yüksək pilləyə qalxmasıyla.
4. Yeni şəkildə özünə qayıtmasıyla.

Vahid Musiqi İdeyası aşkarlaşaraq, inkişaf eləyərək özünün əks varlığı kimi Yüksək Pilləyə çatır və öz Əzəli vəziyyətinə qaydır.

İdeya öz əksinə çevrilir və yeni şəkildə özünə qaydır – musiqidə dialektik dərk etmənin dahiyənə nümunəsiylə rastlaşırıq Muğamda.

5

Muğam – İnsanın ruhani mahiyyətinin Zirvə səviyyəsində ifadəsidir.

Sənət tarixində Muğam səviyyəli İnsanı dərk etmə qüdrətinə rast gəlmək çətindir.

Bənzərsiz idraki, hissi zənginliklə rastlaşırıq Muğamda: Kədər, Ülvilik Ehtirası, Heyrət, Özünü təsdiq harayı, Vəcd, Özünü dərk etmə, Özünü təmizləmə, Vəhy kimi Ruhani keyfiyyətlər özünün bənzərsiz ifadəsini tapır Muğamda.

Aydınlıq və mürəkkəbliyə, Coşğunluq və Mehr – bütöv Ruhanilik, İdeallıq, Ülvilik – Muğamda Vahidləşir.

Hədsiz dərəcədə Hissi sənət olan Muğam, həm də hədsiz dərəcədə İdraki sənətdir – Həqiqəti, həqiqi Həyatı, həqiqi İnsanı dərk edən.

Hisslərin İdrak tərəfindən idarə olunmasına əlçatmaz nümunə, dahiyənə arxitektonika kamilliyinə, tamla hissənin vəhdətinə, üzvi keçidlər ahənginə çatmış Sənət.

Hisslə İdrakın, Müdrikliklə İlhamın birliyi.

Dahiyənə sintez zirvəsi!

Bir tərəfdən – Rica, Etiraf musiqisi.

Digər tərəfdən – Möhtəşəm Ehtizaz musiqisi.

Duyğu, Zəka və İradə vəhdəti.

«Həqiqət Ehtiraslı Zəkada dərk olunur» – deyir Muğam.

«Ali Ehtiras – Zəkaldır» – deyir Muğam.

«İradə Ehtiraslı Zəkayı aşkara çıxarır» – deyir Muğam.

Muğam Fəlsəfə dilində danışır.

6

Muğam Sabitliyin və Dəyişkənliyin qarşılıqlı əlaqəsi əsasında qurulur. Əvvəldə əsas təqdim olunmuş musiqi İdeyası daim təkrar olunur.

Eyni zamanda hər şöbənin musiqi mövzusu təkrar olunur.

Həm əsərin bütöv ideyası, həm də hər şöbənin mövzusu daim dəyişir, variasiyalaşır, zənginləşir və son nəticədə yenidən özlərinə, öz əzəli Mahiyyətlərinə («Substratlarına») qayıdırlar...

Muğamda **dəyişkənlik** Mahiyyətin daxili imkanlarının, potensialının **aşkarlanma** biçimi kimi meydana çıxır, **sabitlik** – Üzə çıxanın, Zahirinin daxili Mənasını ifadə eləyir.

Mahiyyət Dəyişkənlik vasitəsiylə aşkara çıxır.

Dəyişkənlik Mahiyyət vasitəsiylə Mənalandır.

Həyat Muğamda Daxiliylə Aşkarın birliyi kimi qiymətləndirilir.

Mahiyyət – Aşkarlıq imkanındır.

Aşkarlıq – Mahiyyətin ifadəsidir.

İnkişaf, dəyişkənlik, variasiyalar vasitəsiylə Mahiyyət aşkarlanır.

Əsas İdeyaya yenidən qayıtmaq – Mahiyyətə qayıtmaqdır...

İdeala, Kamilliyə, Mütləqiliyə yüksəlmək İnsani Mahiyyəti təsdiq etmək deməkdir.

İnsan Mütləqə çatanda özünə çatır.

Muğam İnsanın öz Mahiyyətinə çatmaq ehtirasını, həm də onun gerçək mövcudluğuyla İdeal Mahiyyəti arasında nəhəng səddi göstərir...

Muğam Mahiyyət Sabitliyi və Mövcudluq dəyişkənliyi haqqında hekayətdir.

Beləliklə də Muğamda Sabitliyin və Dəyişkənliyin qarşılıqlı əlaqəsi, dialektikası aşağıdakı məqsədlərə xidmət eləyir:

1. Musiqi İdeyasının çoxcəhətli imkanlarını aşkara çıxarır.
2. Həmin müxtəlifliyin Mahiyyətini açıb göstərir.
3. Mahiyyətlə Mövcudluq arasındakı Ümumi və Fərqli keyfiyyətləri mənalandırır.
4. İnsani həyatın musiqi rəmzini yaradır.

7

Muğam – həm Eposdur, həm Dramdır, həm də Lirikadır.

Eposdur, çünki İnsan Ruhunun hünərindən danışır.

Dramdır, çünki İnsanın gərgin, ardıcıl üzvi özüylə döyüşündən danışır.

Lirikadır, çünki Kamillik eşqinin rıqqətindən danışır.

Muğam tək Leytmotiv, Baş mövzu vasitəsilə yox, həm də Nəqlədən surətilə vahidləşir.

Nəqlədən mütəfəkkir və şairdir, dünyanın ağıni-qarasını görmüş, Müdrikliyi Ehtirasla, Biliyi Təblə birləşdirən...

Muğamın əvvəlində o, hekayətdən ayrılır, hadisələrin obyektiv təsvirçisi səviyyəsindən kənara çıxmır.

Sonrakı pillələrdə o, hekayətlə birləşir, onun Qəhrəmanına çevrilir, Ruhani Kamillik dərəcəsinə qalxır; – Muğamın sonunda o, təzədən obyektiv təsvirçi roluna qayıdır.

Beləliklə də Nəqlədən Yolunu Muğamın dialektik Quruluşuna uygundur.

Obyektiv təsvirçi sonralar nəqlətmə subyektinə çevrilir, öz əvvəlki rolunu inkar eləyir, ancaq nəticədə yenidən öz əvvəlki səciyyəsinə qayıdır...

Əsərin əvvəlində o, adi hekayətçidir, başqa pillələrdə hekayətin Qəhrəmanına çevrilir, sonra öz nəqləddici xassəsinə.

Muğam Mütəfəkkir ağıyla dərk olunmuş, Şair qəlbiylə duyulmuş İnsani dünyadır.

Muğam – səsle ifadə olunmuş Şairanə Fəlsəfədir.

8

«İztirabdan Sevincə!» – deyir Qərb klassik musiqisi Bethovenin diliylə.

«İztirabdan – Kamilliyə!» – deyir Muğam.

«İztirabın Qiyməti Sevincdir!» – deyir klassik Qərb musiqisi.

«İztirabın qiyməti – Kamillikdir!» – deyir Muğam.

İradənin Qələbəsiylə aradan qaldırılır Faciə Qərb klassik musiqisində.

İdeala yüksəlməklə aradan qaldırılır Faciə Muğamda...

İnsandan kənar güclə müəyyən olunurdu Faciəvi münəqişə Qərb klassik musiqisində.

Özüylə daxili Döyüşlə müəyyən olunur Faciəvi münəqişə Muğamda.

«Tələdən Yüksəyə qalxmaq!» – Qərb klassik musiqisinin meyarı budur.

«Özündən Yüksəyə qalxmaq!» – Muğam meyarı budur.

Özünü təsdiq Qəhrəmanlığını tərənnüm eləyirdi Qərb klassik musiqisi.

Özünü keçmə Qəhrəmanlığını tərənnüm eləyir Muğam.

«İztirab – özgələşmə Pilləsidir!» – deyir klassik Qərb musiqisi.

«İztirab – İdrak Pilləsidir!» – deyir Muğam.

«Faciə – antiinsanidir!» – deyir klassik Qərb musiqisi.

«Faciə – Ülvi Ruhun Təbii Vəziyyətidir!» – deyir Muğam.

«Faciə – qeyri-idrakidir!» – deyir klassik Qərb musiqisi.

«Faciə – Zəruridir!» – deyir Muğam.

Faciəvilinin iki biri-birinə zidd konsepsiyaları!..

Birincidə İradə Möhtəşəmliyi, ikincidə İradə Ruhaniliyi təsdiq olunur.

Muğam Ehtizazı bənzərsizdir.

Bu nə Bethovenin məşhur Kreşendosu (coşğun ahəngi), nə də Baxın Sonsuzluq Patetikasıdır.

Bu, müxtəlif hissələrin Vahid bir Tamda birləşməsidir.

Bu, Hissələrin, Fikirlərin Xüsusi, Yeni xassəsidir.

Bu, tədricilik həddini aşmaq, qeyri-adilik mərhələsinə yetişməkdir.

Bu, Ruhani Carın, Çağırışın ifadəsidir.

Ruhani Carda, Çağırışda İnsan özünə Sahib olur: Heyrət hissi, Vəhy hissi, Təmizlənmə hissi, Azadlıq hissi yaranır.

Ehtizazda Kədər öz Zirvəsinə çatır və Kədərdən böyük olur.

Ehtizazda Heyrət öz Zirvəsinə çatır və Heyrətdən böyük olur.

Ehtizazda Vəhy öz Zirvəsinə çatır və Vəhydən böyük olur.

İnsanın Duyğuları, Fikirləri, Əməlləri Ehtizazda Adilik həddini aşır.

«İnsan özündən böyükdür!» – deyir Muğam Ehtizazı.

«İnsanın Duyğuları həyata sığmayır!» – deyir Muğam Ehtizazı.

«Yalnız özündən kənara çıxanda İnsan özünə çatır!» – deyir Muğam Ehtizazı.

Bu səbəbdən də Muğamın Təmizlənmə, Katarsis gücü sonsuzdur.

Muğam İnsanı hərtərəfli təmizləyir.

Böyük izzət vasitəsilə onu kiçik izzətlərdən təmizləyir.

Kamillik vasitəsilə onu qeyri-kamilikdən təmizləyir.

Ruhanilik vasitəsilə Ruhsuzluqdan təmizləyir.

İnam vasitəsilə İnamsızlıqdan təmizləyir.

İdeal Duyğular vasitəsilə Duyğusuzluqdan təmizləyir.

Həqiqət vasitəsilə Naşılıqdan təmizləyir.

İradə vasitəsilə İradəsizlikdən təmizləyir.

Ülvilik vasitəsilə Bəsətlikdən təmizləyir.

Sintez səviyyəsində təmizləyir, Zəkanın, Duyğunun, İradənin birgə gücüylə.

Muğam və Simfonizm – biri-birinə yaxın və həm də biri-birindən uzaq hadisələrdir.

Yaxınlıq – həyatın fəlsəfi mənasına meyildə, biçimin dialektik quruluşunda vahidliyin və müxtəlifliyin, İdrakın və Hissin üzvi vəhdətində, ehtirasların miqyasında, musiqi konsepsiyalarının genişliyində aşkara çıxır.

Həm Muğam, həm də simfoniya bir vahid musiqi İdeyasından doğur; – həmin ideya dialektik surətdə təbii şəkildə inkişaf eləyir, dəyişilir və son nəticədə yenidən özünə qayıdır.

Həm Muğam, həm də simfonizm İdeala, Ülviliyə can atır.

Həm Muğam, həm də simfonizm dialektik tənqiddə əsaslanır.

Həm Muğam, həm də simfonizm sənətin bütün növlərini özündə birləşdirir.

Bununla bərabər Muğam simfonizmdən ciddi surətdə fərqlənir.

Muğam simfonizmdən fərqli olaraq, hər pillədə təzadlı mövzuların toqquşmasına meyil eləmir, əksinə, hissənin, mərhələnin tamlığına, bütövlüyünə doğru kamilləşir.

Simfonizm dünyanı əks qüvvələrin toqquşması kimi şərh edir, bu səbəbdən də təzadlıq – onun əsas xassələrindəndir.

Muğam Dünyanın Mənasını İdeala yüksəlmək, Kamilliyə çatmaq sayır.

Bu səbəbdən də Muğamda Yeganə – Bütöv, Ümumi, bütün hissələrə aid olan təzad var: Həyatla İdeal arasındakı Təzad; – hər hissəyə aid olan Təzadlıq Muğama xas deyil.

Muğamda Vahidlik Əsas Musiqi İdeyasının tam, hərtərəfli, ardıcıl, aramsız aşkarlaşması, gerçəkləşməsi vasitəsilə təsdiq olunur.

Bu səbəbdən Əzələ Qayıtmaq hadisəsi Muğamda simfonizmdən fərqli şəkildə həll olunur.

Simfonizmdə Qayıtma təzadlı qüvvələrin döyüşü nəticəsində, Muğamda isə Vahid İdeyanın təsdiqi nəticəsində baş verir.

Muğamda Əzələ qayıtmaq – İnsanın öz mahiyyətinə yetməsi kimi mənalandırılır.

Muğamla simfonizmin arasında fərqlin fəlsəfi mənası, bircə, ondadır ki, simfonizm İnsanın Zamanla əlaqəsini, Muğam isə İnsanın öz Ruhani Mahiyyətiylə əlaqəsini tədqiq edir.

12

Muğamın fəlsəfi dərki təzə başlayır.

Muğam haqqında yazan filosoflar – filosofluqdan daha çox, musiqişünaslığa meyil ediblər.

Bizim məqsədımız Muğamın fəlsəfi tədqiqini başlamaqdır.

Təzə tədqiqatçılar gələcək və əbədiliyimiz olan Muğam haqqında təzə söz söyləyəcəklər!

İkinci Fəsil

MUĞAMIN ÜLVİ HƏYAT KONSEPSİYASI

I. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

Həyatla Görüş – Aydınliqla, Ciddiliklə görüş kimi mənalandırılır. Bu keyfiyyətlər ardıcıl şəkildə zənginləşir, dərinləşir, incələşir, artır, yüksəlir.

Şəxsiyyətin qarşısında Aydın, Ciddi Həyatı üfqlər açılır.

Həm də Dünyayla görüşən İnsanın Ruhani Aydınlığı, Ciddiyyəti aşkara çıxır.

«Həyatda İnsan nəylə rastlaşırsa rastlaşsın – Həyatın Mahiyyəti Aydın və Ciddidir!» – deyir Muğam.

«Həyatda İnsanı nə gözləyirsə gözləsin – onun Ruhu Aydın və Ciddidir!» – deyir Muğam.

Öz dərin mahiyyətiylə Aydın həyat, öz daxili mənasıyla Aydın Ruh.

«RAST» Muğamının ilkin pilləsi bu ideyanı ifadə eləyir.

Həyatın Aydınlığı – Həyat Ülviliyinin İfadəsidir.

Ruhun Aydınlığı – İnsan Ülviliyinin İfadəsidir: qorxudan, şübhədən, yadlıqdan azad olmaq!

Dünyayla görüş – daxili dəyanət, əqli və hissi təmizləmə tələb eləyir.

«*Maye-Rast*» həyatın istisini-soyuğunu duyan, ruhani saflığa can atan müdrik şəxsiyyətdən danışır, sanballı, zəhmli, geniş mahiyyətli, aydın, ciddi!

Həm də onda gələcək gərgin daxili münaqişələrin sədasi eşidilir.

Həmin səda Əzəlini, İlkini, Əbədini, Sonsuzu təsdiq eləyir.

«*Hüseyni*»

Aydınliq, Ciddilik tədrisən, labüd şəkildə Dramatikliyə, Gərginliyə keçir, – **Həyatla təması, üzvi ahəngi saxlamaq çərçivəsində.**

İnsan Dünya Kədəriylə qarşılaşır və ondan çəkinmir, çiyinə dərd yükü götürür...

Burada Ülvilik Mənəvi dəyanət biçimində meydana çıxır.

İnsan həyatı olduğu kimi qəbul eləyir.

Çoxcəhətli, çoxrəngli, çoxsəsli, çoxmənalı, çoxüzlü dünya – dəhşətiylə, fəlakətiylə qəbul olunur.

Aydın olur ki, Ülvilik – mürəkkəb hadisədir, onun fərəhinə bərabər Kədəri var...

Ruh Aydınlığını itirmir, ancaq Aydınliq yeni məna kəsb edir.

Şər – Kədər yaradır, Kədər – Şərdən imtina qətiyyəti.

Ülvi Həyat – Şərə qarşı duran Ali Həyat kimi qiymətləndirilir.

Həyatın Mahiyyəti ilə Təzahürü arasındakı Ziddiyyət aşkar olunur.

«*Vilayəti*»

Şəxsiyyət ilə şər arasında Yağılıq yaranır.

«*Vilayəti*» pilləsində Muğam İnsanın Dünyaya təzə münasibətinin doğrulmasını təsdiq edir.

Ehtiraslı, Döyüşkən sədalar eşidilməyə başlayır, inkar əzmi, daxili patetika, sarsıntılı nidalar – əzəmətli ruhani əməli hazırlayır.

«İrak»

Şər qətiyyətlə, hiddətlə, inadla rədd edilir.

İnkar haraylanır, Qeyz yeri-göyü titrədir, Daxildəki Ağrı hərarətlə aşkara çıxır, hədsiz dərəcədə gərginləşmiş Duyğular Şəri lənətləyir, daxili pafos ən yüksək səviyyəyə çatır, musiqi ahənginin sürəti artır.

Həyatın məhdudluğu dərk olunur, ondan kənara çıxmaq, İdeala çatmaq ehtirası tüğyan edir, ruhani özünüifadə və özünü təsdiq heyrətlə səslənir.

Ülvilik burada Kamilliyə qovuşma şəkildə meydana çıxır.

Həyatla görüşdən, qaynayıb-qarışmaqdan, onun məhdudluğunu dərk etməyə və Ali həyatla qovuşmağa qədər Yol gedir İnsan «Rast»da və bu Yolun bütün mürəkkəbliyi, çətinliyi, ziddiyyətləri, yoxuşları səslənir əsərdə.

Sonda Yeni İşıqlı, Müdrikləşmiş, Zənginləşmiş Aydınlığa Qayıtma baş verir.

Ümumi Qiymət

Rastda ifadə olunan Ülviyyət konsepsiyasının məzmununu aşağıdakı şəkildə nizamlamaq, sistemləşdirmək olar.

1. Ülvilik – Dünyanın və İnsanın mahiyyətindəki Aydınlığın və Ciddiliyin təsdiqidir.

2. Ülvilik – Dünyayla görüş və onunla daxili Təmasdır.

3. Ülvilik – Dünyadan kənara çıxmaq – İdeala Yüksəlməkdir.

Pillə Sənəti olan Muğamda – Ülviyyənin bütün Pillələri səslənir.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Şöbə – Müdrik Kədərlə aşılannmış Mahiyyətli Fikirlər Dünyasına aparır.

Dünyayla Görüş – Daxili İdrakilik, Əzəmət, Əsrarla görüş kimi mənalandırılır.

Fikirləri Vahid bir ahəngdə birləşdirən Kədar – dünyanın fəlsəfi dərki səviyyəsindədir...

Həyata daxil olma – qeyri-adiliyə, sehrə, sirrə qovuşma kimi təqdim olunur.

Ruhani münəqişənin ayrı-ayrı sədaları eşidilir və onlar Fəlsəfi Kədar vasitəsiylə rəvanlaşır.

Şöbə – uvertüranı («girişi») xatırladır, özündə gələcək mövzuların bir çoxunu cəmləşdirir, Rəmzi musiqi İdeyaları səviyyəsində qalxır.

Həyatla Görüş – möhtəşəmçəsinə, müqəddəscəsinə, rıqqətlə hazırlanır.

«Ülvi Həyat – İdraki, Hissi, Ruhani Görüş tələb eləyir – Şöbənin əsas Fəlsəfi İdeyası bundan ibarətdir.

«Bəstə-Nigar»

Kədar çalarları, keçidləri, axarı, labüdlüyü, pillələri, münəqişələri, incəlikləri, əzəməti.

Kədar ensiklopediyası.

Kədar etirafı, Kədar etirazı, Kədar döyüşü, Kədar imtinası, Kədar lənəti – daim artan, yüksələn, gərginləşən, özündən artığa, yüksəyə, böyüyə çevrilən.

Müdrikiyin zəruri pilləsi, Fərəhin başlangıcı.

Kədar Fəlsəfəsi!

«Hasar»

Kədərin aradan qaldırılması, iradənin fəallaşması, duyğuların daşması, hiddətin haykırtısı – Ruhaniyyət Şəri inkar edir, gerçəklik səddini aşır, Kamilliklə, İdealla, Mütləqlə birləşmək üçün yanıb-yaxılır!

Ülvilik burada – Ruhani İradənin Mütləq, Qəti təsdiqi şəkildə meydana çıxır.

«Mənsuriyyə»

Mütləqlə – Qeyri-adi, Əsrarlı, İdeal Görüş!

Qeyri-Adiliyin Dərki, Duyulması, Heyrət, Yangı, Müqəddəs Sarsıntı, Fərəh, Təlaş, Bənzərsizlik, Əlçatmazlıq, çılğın Cəzb, Ruhani Qovuşma Məqamı!

Ümumi Qiymət

«Çahargah»da ifadə olunan Ülvilik konsepsiyasının məzmununu aşağıdakı şəkildə nizamlamaq, sistemləşdirmək olar:

Ülvilik – İnsanın Dünyayla Ruhani Görüşüdür.

Ülvilik – Həyatdakı Şərlə Döyüşdür.

Ülvilik – Mütləqə qovuşmadır.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Ruhani İradəylə Rəvanlaşan Qəm, gah yüksələn, gah alçalan...

Ruhani Ağrı – daim artan və Zəka vasitəsilə ram edilən.

Daxilə enmək və batini məqamları bütün incəliklərinə qədər tədqiq etmək.

Hiss çalarları: melankoliyadan (həzin kədərdən) başlamış Fəryada, Haraya qədər əsrarlı möhtəşəmlik – təbii üzvi şəkildə zərif lirizmə keçən.

İntimlik və Dərin Fəlsəfilik.

Musiqi İdeyasının bənzərsiz incələşməsi.

Çılğın Etiraf və Müdrək Əzəmət.

Zəriflikdən Əzəmətə keçid.

Əlçatmazlığa eşq və İdrakiliyə həvəs.

«Həyat çoxcəhətliliyə, biri-birindən fərqli, bəzən biri-birinə Zidd, ancaq Mahiyyət etibarilə Vahid hadisələrin qarşılıqlı əlaqəsi kimi Ülvidir!» – deyir «Maye-Bayatı-Şiraz».

«Şəxsiyyət qətiyyətlə, cəsarətlə, müdrəkəsinə Həyata qovuşanda, öz qəlbinə onun bütün zənginliyini yığanda, Müdrikliyə çatanda – Həyat Ülvilik kəsb edir!» – deyir «Maye-Bayatı-Şiraz».

Vahidlik Muğamda özünün bütövlüyü və çoxşaxəliliyiylə aşkara çıxır, – Ülviliyə aparan, çatan.

«Bayatı-İsfahan»

Yüksək Kədər Dünyasına qovuşmaq.

Birinci pillənin Rəvan Kədərindən Kədər Zirvəsinə Keçid.

Müdrəklik Məntiqinin Təsdiqi.

Ruhani İradənin Zəruri, Qarşısızalmaz Təzahürü.
Dünyanı dərkətmə və özünü dərkətmə Yüksəkliyi.
Görüm sonsuzluğu.

İdeal möhnəti, Mütləq Çağırışı – aramsız, hökmlü!

Kamillik harayı...

Kədərdən artıq Kədər – Ruhani Əməl səviyyəsində.

Şöbədə Ülviliyyət – Dünya Kədərindən dərk kimi mənalandırılır:

Kədər Zirvəsinin, İdeal İztirabının, Hicrinin təsdiqi kimi.

«Hüzzal»

Kədərini ram edilməsi.

Mütləqə qovuşmaq əsasında yaranan təzə Rəvanlıq.

Kədərini Mütləqə çılğın Qovuşma Ehtirasına çevrilməsi.

Kamilliklə Görüşmək, Kamilliyə qovuşmaq Patetikası.

Ruhani Əməllə İşıqlanmaq.

Əzələ qayıtmaq.

Burada Ülviliyyət – Mütləqə Ülvə Ehtiras, canatma, Mütləqlə Ülvə qovuşma kimi aşkara çıxır.

Ümumi Qiymət

«Bayatı-Şiraz» Muğamındakı Ülvilik konsepsiyası Ülviliyyətin aşağıdakı Pillələrini təsdiq edir:

Dünyanın çoxmənalılığını, çoxcəhətliliyini dərk etmək, görmək, bilmək.

Qəm yüksəkliyi.

Kamilliyə çatma.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Çılğınlığı hazırlayan Rəvanlıq.

Harayı hazırlayan Səbatlıq.

İnkişafı hazırlayan Bitkinlik.

Gələcəyi hazırlayan Əzəlilik – gələcəyi özündə gəzdirən, qoruyan, özündən artıq olan, gələcəyə zəruri şəkildə keçən, bətnində gələcəyi yetirən!

Dünyayla görüş burada potensial İmkanın gerçəkləşməsi, İnsanın özünü ifadəsi kimi aşkara çıxır.

Dünyayla təmasda İnsan özünü dialektcəsinə – təzadcasına (antinomiyacasına) ifadə edir.

İnsanın mövcudluğu, ruhani, idraki vəziyyəti dialektikdir.

İnsanın Görüşdüü, Qovuşduğu Dünya dialektikdir.

Dünyanı özündə gəzdirən, özümləşdirən İnsan son nəticədə yüksək harmoniyaya – Uyğunluğa nail olur – Kamilliyə çatır.

«Həyatdan – Kamilliyə!» – «Şur» Muğamında İnsan bu Ülvi Yolu bütünlüklə keçir və bu keçidin Mahiyyəti ümumi şəkildə «Maye-Şur»da aşkara çıxır.

Burada həm də İnsan hissiyyatının Mahiyyəti ilə Təzahürü arasındakı əlaqələr hərtərəfli göstərilir.

Rəvanlıq – Çılğınlığın, İdrakilik – Hissiliyin əzəli kimi meydana çıxır, hadisələrin mahiyyəti, daxili mənası açılır, Fəlsəfi görünüş təsdiq olunur.

Biri-birindən uzaq görünənlər arasında daxili əlaqə kəşf olunur – daxili gözlə baxır Muğam Dünyaya və **bu səbəbdən də görünməyəni görür.**

«Maye-Şur»da Ülvilik Həyatın dialektik, təzadlı təbiəti kimi şərh edilir...

Ülviliyə İnsan İdeala Qovuşmaq sayəsində nail olur.

Ülvi Həyat burada İnsanın həyatla görüşü, yaxınlığı və qovuşması, həyatdan kənara çıxması və Ali Həyata Yüksəlməsi kimi şərh edilir.

«Zəmin-Xara»

Həyat Yollarıyla aramsız, inadlı, dönməz yerləş, maneələrin, ziddiyyətlərin, xülyaların, şübhələrin aradan qaldırılması.

Ruhani Əzab Gərginliyi.

Qarşısızlıq Yolçuluğu.

Kədərlə birləşmək və Kədərdən kənara çıxmaq, Ruhani enerji.

Ruhani İradə təşəkkülünün pillələri, keçidləri, mərhələləri.

İradənin Mütləqə can atması, Pafosu, Gərginliyi.

Müdrək, Ehtiraslı, Ehtizazlı Yolçu Taleyi.

Ruhani İradə doğruluğu, Həyatı maneələrin aradan qaldırılması və İdeala çatma.

«Hicaz»

Kamillik möhnəti – aramsız, hökmlü, ardıcıl, qarşısızlıq!

Ülvi Ağrı.

Qeyri-adiliyə çılğın ehtiras.

Əsrarlıq Tələşi.

Ruhi səbatlığın pozulması və yeni Ruhani Ahəngin yaranması.

Ürək Səyi.

Kamilliyə vurulmaq Ülviyyəti!

«Bayatı-Kürd»

Kədər Əyyamı.

Hansı qapını açırsan-aç – Kədər evinə düşürsən... –

Qəm dairəsinə...

Kədərdən kənara çıxmaq səyi və təzədən kədəre qayıtmaq aqibəti.

Kədər Zəruriyyəti, Hökmü.

Kamilliyə qovuşmaq qətiyyəti.

«Simai-Şəms»

Heyrət Harayı...

Ali Görüm Heyrəti.

Müqəddəs Fərəh Sədası.

Mütləqə qovuşmaq çılğınlığı.

Yenilməz İradə Carı.

Özünüifadə Vüqarı.

Ruhani Uçuş...

Mütləq Mənəvilik Haqqı...

Bəyan Yanğısı.

Mütləq mənada Əzəliyə qayıtma – Zənginləşmiş, Təzələmiş biçimdə.

Ümumi Qiymət

«Şur» Muğamında Ülvü Həyat aşağıdakı tərzdə mənalandırılır:

1. İnsanın Həyatla görüşü timsalında.
2. Ruhani İradənin Doğuluşu timsalında.
3. Kamilliyə can atan Ürək timsalında.
4. Mütləq Ruhani Haqq timsalında.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kamillik Hicrinin bütün çalarları, hissləri, düşüncələri, sədaları...

Daimi Kədərə qayıtma Ağrısı.

Ruhani Kədər Gözəlliyi və Müqəddəsliyi, dərinliyi, kövrəkliyi, rıqqəti.

Hicran qəminin bütün səsləri, sədaları – rəvan qəmdən başlamış – hərərətli fəryada qədər!

Kədər təkrarı – qərarsız!

«Hicran Kədəri Ülvüdir!» – deyir «Maye-Segah». O, dünyanın və Ülvü Qəlbini əsil Qiymətidir, Ruhun Mütləq Mahiyyətinin, Kamillik Eşqinin İfadəsidir!

«Hicran Kədəri İnsanı Ülviləşdirir!» – deyir «Maye-Segah».

«Ülvilik Qəmində İnsan Yüksəlir!» – deyir «Maye-Segah».

«Ülvilik Ehtirası Ülviləşdirir Kədərini!» – deyir «Maye-Segah».

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi. Kədər Yüku. Kədər Seli.

Kədər İmtinası. Kədər İnkarı.

Kədər Harayı. Kədər Səyi.

Kədər Usanmazlığı. Kədər Alovu.

Kədər Göyü.

Kədər Üfüqü.

Kədər Zəruriliyi.

Müqəddəs Fərəh doğuluşu.

«Ülvü Həyat – Kədər Zirvəsinə ucalan, İdeala can atan həyatdır».

«Kədər Zirvəsi Ülvüdir, çünki oradan Kamillik üfüqləri görünür».
Bunları «Şikəsteyi-Fars» maksimal dərəcədə hissi və idraki, kamil, əbədi söyləyir.

«İrak»

Mütləqlə Görüş, sarsıntılı, zəhmli.

Qəlbini dərinliyindən hissi sel axır: Heyrət, İlham, Səcdə seli.

Hisslər sonsuzlaşır, möhtəşəmləşir, Əzəmətli Ruhani Qüvvə çıxır aşkara.

Həyatdan Mütləqə qeyri-adi Keçid baş verir.

Təzələnməmiş İnsanın Əzələ Qayıtması yaranır.

«İrak»da Ülvilik İdealla Ruhani Vəhdət Halı kimi mənalandırılır.

Ümumi Qiymət

«Segah»da Ülvü Həyat – Ülvü Kədər Müdrəkliyi kimi, Qəm Zirvəsi kimi, İdeala Yüksəlmək Məqamı kimi qiymətləndirilir.

Nəticə

Muğamlar arasında fərq olsa da, onların hamısını ümumi Ülvilik konsepsiyası birləşdirir.

Həmin konsepsiyanın əsas mahiyyətini aşağıdakı şəkildə şərh etmək olar:

Mütləqə bərabər olan Aqibət Ülvüdir.

Mütləqə bərabər olan Ruhanilik Ülvüdir.

Ülviliyin Meyarı Mütləqdır.

Üçüncü Fəsil

MUĞAMDA İDEALA YÜKSƏLMƏK

1. Qanunauyğunluq

İdeala Yüksəlmək Muğamda üç mərhələdən ibarət olur:

1. İdeal Zəruriliyini anlamaq.
2. İdeala can atmaq.
3. İdeala Ucalmaq.

İdeal Zəruriliyini anlamaq – Dünyayla Görüşlə; İdeala can atma – Dünyanı dərk etməklə; İdeala Ucalma isə – Dünyadan kənara çıxmaqla bağlıdır.

Beləliklə də Muğamda İdeal Zəruriliyi – Dünyayla görüş vasitəsiylə anlanır, İdeala can atmaq – Dünyanı dərk etməklə, İdeala Ucalmaq – Dünyadan kənara çıxmaqla gerçəkləşir.

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Dünyayla görüş Dünyanın Ali Mənasıyla görüş kimi qiymətləndirilir.

«Maye-Rast» bu cəhəti qabardır, daim ona qayıdır.

Pillədə ifadə olunan Aydın, Ahəngdar Qüdrət – Varlığın Mahiyyətini, Mənasını ifadə edir.

Beləliklə də Dünyayla görüş burada Dünyanın zahiri tərəfləriylə yox, daxili Mahiyyətiylə təmas səviyyəsində baş verir.

Dünyayla görüş vasitəsiylə İdeala Ucalmaq Zəruriliyi anlanır, İdeal üfüqləri açılır daxili gözün qarşısında.

Ruhani Aydınliq Yüksəliş Üsulu səciyyəsi daşıyır.

İdeala Yüksəlmək Zəruriyyəti üç biçimdə meydana çıxır.

Öz Ali Mənasına can atan Həyat Zəruriliyi.

Mahiyyətin dərkinə can atan Ruhanilik Zəruriliyi.

Mənəvi Kamillik Zəruriliyi.

İdrak, Əxlaq, İradə Mahiyyətə çağırır.

Həmin çağırış aramsız, hökmlü, qarşısızdır.

«Maye-Rast» həmin çağırışı ifadə eləyir.

«Hüseyni»

Həyatı anlamaq – Kədər gətirir;

Həyatın qeyri-kamilliyini, nisbilyini, Şərdən asılı olmasını aşkara çıxarır.

Həyat Kədəri güclənərək, artaraq İdeal Eşqi yaradır – Kədərə əks, Kədərdən kənara çıxan.

Dünya Kədərlə dərk olunur, Varlığın Mahiyyətiylə Təzahürü arasında Uçurum görünür, Mahiyyətə, Mənaya, İdeala Ucalmaq Eşqi yaranır Ruhda.

«Vilayəti»

İdeal Eşqi Həyatla Munaqişə yaradır: – Şərlə döyüş qətiyyəti, İnkâr Pafosu gərgin səslənir şöbədə.

Həyatı ötüb keçmək istəyi yaranır, həyatın üzərində yüksəlmək, İdeala çatmaq, qovuşmaq ehtirası.

«Həyat Şəriylə munaqişədən Ali Həyata!» – «Vilayəti»nin təsdiq etdiyi ideya budur!

«Həyat – dramatikdir, İdeala Yüksəlmək əzəmətlidir!» – deyir «Vilayəti».

İdeal eşqi iki mərhələdən keçir:

Kədər Məqamı və Şərlə munaqişə.

Birinci mərhələ «Hüseyni» pilləsində, ikinci – «Vilayəti» pilləsində təzahür eləyir.

«İrak»

İdeala Yüksəliş, Həyatdan kənara çıxmaq – gərgin Ruhani, İdraki Güc, hərtərəfli (total) özünüifadə və özünü təsdiq bahasına gerçəkləşir.

Dünyanın Mənasıyla Təmas Ürəkdə Müqəddəs Rıqqət yaradır, Qəlbin Mahiyyətlə Qohumluğundan Ülvi Vəhdət doğur, nəticədə Əzəli, Ahəngdar Aydınliğa qayıtma baş verir – Ali Həyatı təsdiq edən.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Dünyayla görüş – Zəkanın, Mənəviyyatın və İradənin Mahiyyətə can atması kimi meydana çıxır.

Fəlsəfi Kədər Ali, İdeal Həyatın Zəruriliyindən bəhs edir.

Dünyayla İdraki, Hissi Təmas Bəsitlikdən kənara çıxmaq Hökmü yaradır.

«Maye-Çahargah» Zəkani İdeala Yöndir, İdeala Yüksəliş Zəruriyyəti yaradır.

Dünyanın zəngin Təzahürləriylə Təmas.

Dünyanın İdeal Mahiyyətinə qarşısızalmaz ehtiras doğur.

İnsanın Dünyayla Görüşünün Əhəmiyyəti, Ziddiyyəti, Ülviyyəti, Qeyri-adiliyi bundadır.

«Bəstə-Nigar»

Həyat Kədər vasitəsiylə dərk olunur; – Kədər – İdeal həsrəti yaradır, Qəm – həyatın Mahiyyətə çatmamasından danışır, zirvə səviyyəsində o, – İdeal Eşqi doğur, ona çevrilir.

Kədərlə dərk olunan Həyat özündən kənara çıxır, İdeala qovuşmaq həsrətiylə çirpır.

«Hasar»

Şərlə münəqişə İdeal Eşqini gücləndirir, onu ən yüksək həddə çatdırır.

Ruhani İradə Dünya Şərini İnkər edir, İdeali ona qarşı qoyur.

Həsrət Vüsal istəyir.

Yangı bulaq arzulayır.

Gərginlik – Yüksəliş Çılgınlığı doğur.

«Mənsuriyyə»

İdeala qovuşmaq – duyğuların, düşüncələrin, Ruhani İradənin, İstəyin coşğun, hiddətli təlatümü biçimində baş verir, Ülvi Mənəvilik, Sarsıntılı Vəhy, Şiddətli Zəka Məqamı, Qəlbin Zirvə halı tüğyan edir.

İdealla Zənginləşmiş Başlanğıcda tamlanır Ehtiras.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Varlığın Vahid Mənasını ifadə eləyən çoxcəhətli, çoxsəsli duyğular.

Dünyayla Görüşdə Dünyadan Böyüklə Görüşmək.

Dünyanın İdeal mənasıyla Görüşmək.

Daxili olanla Görüşmək.

Vəhdətə aparan müxtəliflik!..

Ruhani Vahidlik – Təzə Ölçü, Təzə Ucalıq, Təzə Miqyas.

Həyata İdeal Meyarıyla yanaşmaq.

İdeala Ucalmaq imperativi – Tələbi.

«Bayatı-İsfahan»

Kədərdə Dünyanı görmək və İdeali sevmək.

Təzahürün Mahiyyətdən aşağı olmasını dərk eləmək.

Dünya kədər gətirir, çünki İdeala bərabər deyil: Dünyanı dərk etdikcə İdeal həsrəti artır...

Kədər Zirvəsindən Həyat Zirvəsi görünür, İdeala Yol açılır – Mütəlak, İdeal, Ali, Bənzərsiz, Ruhani Həyata.

«Hüzzal»

İdeala çatmaq – Kədərə üstün gəlmək.

İşıqlanmaq, rəvanlaşmaq.

Kədərin İdealla qovuşmaq eşqinə çevrilməsi. Təzələnmiş İlkinlik, Əzəlilik.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Ciddiyyətdə çılgınlıq yaşayır, Bitkinlikdə Sonsuzluq, Gerçəklikdə – İdeal.

Şöbə İdrakı, Hissi, İradəni Mahiyyətə yönəldir.

İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi Dünyayla görüşün əsas cəhəti kimi mənalandırılır.

Həyatda qeyri-kamillik, ziddiyyət, nisbilik çoxdur.

Onları aradan qaldırmaq üçün İdeala çatmaq gərək.

Həyatın dialektikası İdeala keçid tələb edir.

Dünyayla görüşdə Təzahürlə Mahiyyət arasında Ziddiyyət aşkara çıxır.

Onu İdeala Yüksəlməklə aradan qaldırmaq olar.

Yalnız Ali, İdeal Həyatda – Kamil İdrak, Kamil Mənəviyyət, Kamil İradədə İnsan özünü tam ifadə edə bilər...

Bu səbəbdən də İdeala çatmaq labüd zəruriyyət kimi meydana çıxır.

Dünyayla görüşdə İnsan Dünyadan Yüksəyə qalxmaq Zəruriyyəti ilə qarşılaşır.

«Maye-Şur» həmin Zəruriyyətdən danışır – müdrikcəsinə, Ehtirasla.

«Zəmin-Xara»

Həyat Yollarıyla Yerimək Ruhani İradə Səyi tələb eləyir.

İztirab Yüku, İdeal Həsrəti!

Yorulmaz, İnadlı, Müdrik Yolçu Yolundan dönmür, Mahiyyətə yön alır, Gerçəklik Səddini aşır.

Ruhani Yol yaranır – İdeala aparır!

«Hicaz»

Həyat nə qədər dərinədən dərk olunursa, İdeal həsrəti, eşqi bir o qədər artır.

Həyat özündən artığa, böyüyə, yüksəyə can atır.

Bu, şiddətli daxili gərginlik yaradır.

İdeal Eşqi Ruhani Ağrı, Səy törədir.

Həyatdan Ali Həyat Həsrəti doğur.

«Bayatı-Kürd»

Kədərə aramsız, inadlı, ardıcıl, labüd Qayıtma İdeal Eşqinin Şiddətindən xəbər verir...

Qapalı Kədər Dairəsi İdeal çağırır...

Ruhun Kədərli Halı Həyatın İdeal səviyyəsini gözləyir.

Mütləq Kədərdən qurtarmaq üçün Mütləq Həyata çatmaq gərək!

«Simai-Şəms»

İdeala Yüksəlmək Ruhaniyyətin hərtərəfli, coşğun ifadəsi, Qəlbin Ülvi İstəyi kimi qiymətləndirilir.

Hisslərin tamlığı, gücü hədd tanımır.

İnsan rıqqətli, heyrətli, zəngin yaşayır.

«İdeala Yüksəlmək – Ruhun İdeal halını yaradır!» – deyir «Simai-Şəms» və Əzələ Qayıdır – Yeni Biçimdə.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər vasitəsilə İdeal Zəruriliyini duymaq.

Kədərin artması vasitəsilə İdeal Zəruriliyini dərk etmək.

Kədər Harayı vasitəsilə İdeal Zəruriliyini çağırmaq.

Kədər vasitəsilə – İdeal Zəruriliyinə yüksəlmək.

Kədər Müqəddəsliyi vasitəsilə – İdeal Zəruriliyi Müqəddəsliyinə çatmaq.

Kədər Gözəlliyi vasitəsilə – İdeal Müqəddəsliyi Gözəlliyinə çatmaq.

Kədər Yolu vasitəsilə – İdeala çatmaq.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – İdeal Eşqi.

Kədər Ağrısı – Eşq İztirabı.

Kədər çılgınlığı – Eşq Möhnəti.

Kədər Odu – Eşq Yangısı.

Kədər Səması – Eşq Ucalığı.

Kədər Zənciri – Eşq Usanmazlığı.

«İrak»

İdeala ucalmaq – Kədərin möhtəşəm Qüdrətə çevrilməsi!
Hissi Zənginlik – Ruhaniliyin coşğun Təzahürü!
İdeala çatmaq – Qəlbin Ülvi halının təsdiqi!

Nəticə

İdealla Gerçəkliyin əlaqəsi Muğamda aşağıdakı şəkildə mənalandırılır:

Həyat özündən böyüyü – İdeali doğur.
Həyatla Görüş Həyatdan Böyüyü – İdeal Zəruriliyini doğur.
Həyatı Dərk etmək – İdeal Eşqi doğur.
İdeala Yüksəlmək Ali Həyat yaradır.

Dördüncü Fəsil

MUĞAMDA HƏQİQİLİYİN və ƏXLAQİLİYİN DİALEKTİKASI

1. Qanunauyğunluq

Muğamda Həqiqilik – Mütləqiliyə, Kamilliyə, İdeallığa bərabərdir.
Muğamda Əxlaqilik – Mütləqiliyə, Kamilliyə, İdeallığa bərabərdir.
Həqiqətə çatmaq üçün Əxlaqa çatmaq gərəkdir.
«Həqiqət yalnız Əxlaqca Kamilin üzünə açılır!» – deyir Muğam.
«Yalnız Həqiqəti dərk eləyən əxlaqca kamil olur!» – deyir Muğam.
Həqiqilik və Əxlaqilik – ayrılmazdır.
Həqiqət – Mütləqin dərkidir, Əxlaq – Mütləq Ruhanilidir.
Mütləqi dərk etmək üçün Əxlaqca Kamil olmaq gərəkdir!
Mütləq Əxlaqa çatmaq üçün Mütləqi dərk etmək gərəkdir!
Mütləqi dərk edən Məqamda İnsan Əxlaqca Kamil olur.
Əxlaqca Kamil olan Məqamda İnsan Mütləqi dərk edir.
İdrak və Əxlaq – Vahiddirlər.
Həqiqəti dərk etmədə Kamil Zəka və Kamil İdrak təsdiq olunur.

Kamil Zəka həm də Kamil Əxlaq deməkdir.
Kamil İradə həm də Kamil Əxlaq deməkdir.
Həqiqət Ruhani Səylə qazanılır.
Ruhani Səy – Əxlaqi Kamillik Yaradır.
Həqiqət Ruhaniyyəti təsdiq edir.
Ruhaniyyət Həqiqəti təsdiq edir.
«Yalnız Müdrək – Əxlaqidir!» – deyir Muğam.
«Yalnız Əxlaqi – Müdrəkdir!» – deyir Muğam.

2. «Rast» muğamı

«Məy-Rast»

Ruhani Dözüm, idraki, hissi təmizlənmə – Həqiqət dərkinin əzəli kimi mənalandırılır.

Qorxudan, Şübhədən, Yadlıqdan İmtina müdrəkliyin əzəli kimi qiymətləndirilir.

Ruhani Aydınlıq – Zəka Rəvanlığı kimi təsdiq olunur...

Kamillik Ehtirası – İdrak Ehtirasına bərabər sayılır.

Dünyayla görüş – Mütləqlə görüşün əzəli sayılır.

Dünyanı Duyma – Ruhani Kamilliyin əzəli sayılır.

Həyatla görüş Həqiqət Ehtirası yaradır, Həqiqət Ehtirası İdraki İradə yaradır, hər ikisi Ruhani təmizlənmə (katarsis) yaradırlar.

Dərk edən Kamilləşir, Kamil Dərk edir.

Şöbə Əxlaqi Kamilliyə çatmış Həqiqətçi təşəkkülündən bəhs edir.

«Hüseyni»

Həyatı dərk edən İnsan həm Həqiqət, həm də Əxlaq pillələrinə qalxır.

Daha çox bildikcə, daha Əxlaqi olur...

İdrakın yeni pilləsinə qalxdıqca, Əxlaqın yeni pilləsinə qalxır.

Kədərlər İnsanı həm Müdrək, həm də Əxlaqi eləyir.

Həqiqət Kədəri – Həqiqəti olduğu kimi qəbul eləmək Qətiyyəti yaradır.

Kədərlər vasitəsilə Zəka Həqiqətə yön alır, İradə onu Qəbul edir.

Həyat Kədəri – Həyat haqqında Həqiqətdir, həm də onu Qəbul etmək əzmidir.

Kədər vasitəsilə Həyat dərk olunur və Ruhani İradə təsdiq edilir.

«Həyat Kədərli!» – deyir Həqiqət...

Həyat Özmi Kədərdə Yetişir.

Həqiqət Kədəri dərk edir, Əxlaq Kədərdə dərk olunur.

Həyat Kədərli, çünki İnsan – Əxlaqıdır, Ruhanıdır; Xeyirə, Ədalətə meyillidir.

İnsan qeyri-əxlaqi olsaydı, – Kədərli olmazdı.

Bu səbəbdən də Kədərlə görüşmək – Əxlaqla görüşməkdir.

Bu səbəbdən də Həyatı Kədər vasitəsilə dərk etmək Əxlaqın mahiyyətini dərk etməkdir.

O, həm də Kədərin Kədərdən böyüyə çevrilməsi Zəruriliyini dərk etməkdir.

Zəka Həqiqəti açır, İradə Əxlaqı təsdiq edir, nəticədə İnsan özü üzərində yüksəlir: Zəkalı İradə və İradəli Zəka, Həqiqi Duyğu və Həqiqət Duyğusu təsdiq olunur.

İdrakilik və Əxlaqı Kamillik biri-birinə qovuşur.

«Hüseyni» şöbəsi həmin möhtəşəm Ruhani hadisə haqqında müdrikcəsinə, ehtirashlı danışır.

«Vilayəti»

İdeal Eşqi – Həqiqət Pilləsi kimi mənalandırılır.

İdrak Eşqi – Əxlaq Eşqi kimi qiymətləndirilir.

İdrak Eşqi vasitəsilə Həqiqət dərk olunur və Əxlaqı İradə təsdiq edilir.

Əxlaqı İradə vasitəsilə Ürək təmizlənilir.

Beləliklə də Həqiqət həm İdrak, həm Əməl, həm də Duyğu hadisəsi kimi meydana çıxır.

Həqiqət Şəxsiyyətin həyatıyla dərk olunur.

Şöbədə Kədərli Həqiqət Dramatik Həqiqətə çevrilir, İradə, Hiss gərginləşir.

İdrak bir pillə yüksəlir, eyni zamanda İradə də, Hiss də bir Pillə ucalırlar.

Kamillik Eşqi – Həqiqətin dərkinə tələb eləyir, Mütləq Həqiqət Tələb eləyir – Mütləq haqqında Həqiqət Tələb eləyir.

Mütləq Eşqi – Mütləq Eşq kimi – yəni Mütləq Həqiqət Mütləqə canatma kimi mənalandırılır.

«İrak»

İdeala çatmaq Mütləq Həqiqətə və Mütləq Əxlaqa çatmaq kimi, ömrün Ali Mənasına yüksəlmək kimi, Ruhaniliyin qələbəsi kimi təsdiq olunur.

Duyğu seli çağlayır.

3. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Qeyri-adi, Əsrarlı, Daxili Dünyayla Görüş Yüksək Əxlaqı həyat tələb eləyir:

Ruhaniliyin Yüksək səviyyəsini: Duyğu Dərinliyini, İradə Qətiyyəti!

Dünyanı dərk etmək Zəruriyyəti Ali İnsani keyfiyyətlər Zəruriyyəti doğur.

Zəka Əxlaqın daxilində yetişir, Əxlaq Zəkalaşır.

Dünyayla Görüş – Əxlaqı Zəka yaradır.

«Bəstə-Nigar»

Kədər ensiklopediyası – Həqiqətin və Əxlaqın yeni Pilləsinin dərki: Müdriqliyin, İradənin, Duyğunun...

Dünya haqqında Kədərli Həqiqət – Ürək haqqında, İradə haqqında.

Fəlsəfi Kədər vasitəsilə Zəka İdrakın təzə Üfüqlərinə çatır, Ruh – Duyğuların, İradə – Əməllərin təzəliyində.

Kədər Müdriqliyi, Hiss Tamlığını və Ülviliyyətini, İradə Ucalığını təsdiq edir...

Kədər Zirvəsinə çatan Zəka, Ürək və İradə Kədərdən yüksəyə qalxır: onların qarşısında Həqiqətin və Əxlaqın təzə Üfüqləri, təzə Vəhdəti görünür.

«Hasar»

Dünya haqqında Həqiqət zənginləşir, dərinləşir, yeni miqyas kəsb edir.

Ruh yeni Kamillik Ucalığı qazanır, İradə yeni Qüdrət.

Mütləq Həqiqətin dərki Zəruriliyi yaranır – Mütləq Kamilliyə Ucalmaq Zəruriliyi.

«Mənsuriyyə»

Mütləq Həqiqətin dərki Zəkanın, Hissin və İradənin Mütləq Vəhdətini tələb eləyir.

Ehtiraslı Zəka, Müdrik Ürək, Zəkalı İradə yaranır və bu yaranış İnsan ömrünü Mütləq Ruhani İşığa qərq edir.

4. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Dünyanın çoxcəhətliliyi, çoxtərəfliyi, çoxsəsliyi, çoxahəngliyi haqqında Həqiqət və onun Tam, bütün çalarlarıyla qəbul edilməsi.

Müdrilik və Ruhani Güc.

İdrak və Qəlb Pilləsi.

Çoxcəhətlilik Zəkayla açılır, İradəylə qəbul olunur, Ürəklə duyulur.

Dünyanın çoxcəhətliliyi haqqında Həqiqət Şəxsiyyətin özünüifadəsinə yol açır.

Özünüifadənin yüksək Hissiyat səviyyəsi Qəlbi təmizləyir.

Yüksək Bilik – Yüksək İradə və Duyğu yaradır.

Çoxcəhətliliyin arxasındakı Vahid Mahiyyət aşkara çıxır.

Ruhani Əməl çoxcəhətliliyinin arxasındakı Kamil Ruhanilik bilinir.

Bütün Bilik Yolları Ruhaniliyə aparır.

Ruhanilik Bilik saçır.

Ruhanilik Bilikdən yaranır və Bilik yaradır.

«Bayatı-İsfahan»

Kədəre çatmaq – Həqiqətin Təzə Pilləsinə ucalmaq.

Kədəre çatmaq – Həyatın Mahiyyətinə yüksəlmək.

İradə Həqiqət vasitəsilə yetkinləşir, Hiss təmizlənir, zənginləşir, qətiyyət artır, Ruhanilik miqyaslaşır.

Kədərin daxilində Həqiqətin təzə Ucalığına – İdeala eşq yaranır.

Zəka gerçəkliyi ötməyə çalışır, Duyğu Gerçəklik səddini aşır, İradə gerçəkliyə sığmır.

İdrak istəyi – İdrak yaradır; Duyğu istəyi – Duyğu yaradır;

İdrak – İradə qətiyyəti, Duyğu coşğunluğu yaradır.

Həyatın Dərki – Mütləqin Dərkinə Yol açır – Kamilin, İdealın, Mütləq Əxlaqın Dərkinə.

«Hüzzal»

Kədərin ram edilməsi.

Həqiqi Həyatın, yəni Ali, İdeal, Mütləq Həyatın Dərki – Həqiqi Əxlaqın Təsdiqi vasitəsilə.

Həqiqətin Dərki – Ali Həyatın Dərki vasitəsilə.

İdrak və Əxlaqın Vəhdəti – Mütləq səviyyədə.

5. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Zəka Hadisələr arxasında Mahiyyət açır, Əxlaq – Ali Kamilliyə can atır...

Müxtəliflik arxasında Vəhdət görünür, İradə qətiləşir, Duyğular dərinləşir.

Vahidliyə meyil – İdeala, Aliyə keçid tələb edir: Mütləq Həqiqətə, Mütləq Əxlaqa.

Ali – Ali vasitəsilə dərk olunur.

Ali Zəka Əxlaqdan yaranır.

Ali Zəka Əxlaq yaradır.

Əxlaq Zəkaldır, Zəka Əxlaqlıdır və hər ikisi Mütləqə can atır.

«Zəmin-Xara»

Həyat Yollarıyla – Həqiqətin təzə mərhələsinə doğru getmək – Mütləq Həqiqətə və Mütləq Ruhaniyyətə doğru.

Zəka və İradə səyi nəticəsində Zəkanın və İradənin güclənməsi.

Zəka əxlaqi Kamilliklə bağlı olan Həqiqətə can atır...

Mənəvi naqisliyi aradan qaldırmaq, İdraki naqisliyi aradan qaldırmaqla Birdir.

İdrak Eşqi – Kamillik Eşqiylə Birdir və hər ikisi Vahid Ruhani Yol yaradır.

«Hicaz»

Mütləq Eşqi tüğyan edir.

Zəka can atır ki, Həqiqəti dərk etsin!

İradə can atır ki, Kamilliyə çatsın!

Əxlaq Zəkanı Kamilləşdirir.

Yalnız Əxlaqi Kamillik İdraki Kamillik yarada bilər.

Yalnız Kamil Zəka Həqiqəti dərk edə bilər.

İradə gərginliyi – Zəka gərginliyiylə Birdir.

Kamillik Eşqi – İdrak Eşqiylə Birdir.

Kamillik Eşqi – Kamil İdrak Eşqi yaradır.

«Bayatı-Kürd»

Kədəre qayıtmaq – qeyri-həqiqilik və qeyri-əxlaqilik səddini aşmaq.

Qapalı Kədəre Dairəsi – Həqiqilik və Kamillik Həsrəti.

Kədəre səddi – Həqiqilik və Kamillik Sədsizliyi.

«Simai-Şəms»

Həqiqilik və əxlaqilik dərk olunur.

Mütləq – Zəkayla aşkara çıxır, Ürəklə duyulur, İradəylə gerçəkliyə müdaxilə eləyir.

İdrak Əməlləşir, Duyğulaşır, Vəhdət möhtəşəm Düşüncələr, Duyğular, Qətiyyət seli yaradır...

2. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədəre dalmaq – Həyata dalmaqdır, İdeala açılan Yoldur – Kamilliyə, Həqiqətə.

Güclənən Kədəre – İdeal Həyat, Kamil İnsan Zəruriliyinin Güclənməsidir.

Kədəre Harayı – İdeal Həyat, Kamil İnsan Harayıdır.

Kədəre Ülviliyi – İdeal Həyat, Kamil İnsan Ülviliyidir.

Kədəre Müqəddəsliyi – İdeal Həyat, Kamil İnsan Müqəddəsliyidir.

Kədəre Güzəlliyi – İdeal Həyat, Kamil İnsan Güzəlliyidir.

Ürəyin Kədəre Məqamı – Ali Həyat Həsrətidir.

Kədəre Yolu – Həqiqət və Kamillik Yoludur.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədəre Zirvəsi – Qeyri-həqiqinin və Qeyri-kamilin dərk və Həqiqiliyə və Kamilliyə Keçid.

Kədəre Ağrısı – Qeyri-həqiqinin və Qeyri-kamilin verdiyi əzab və Həqiqiliyə və Kamilliyə keçid.

Kədəre Çılğınlığı – Həqiqiliyə və Kamilliyə keçid Ehtirası.

Kədəre Odu – Həqiqiliyə və Kamilliyə keçid Atəşi.

Kədəre Göyü – Həqiqiliyə və Kamilliyə can atma Ucalığı.

Kədəre Zənciri – Həqiqiliyə və Kamilliyə keçid Aramsızlığı.

«İrak»

İdeal Həyat və Həqiqi Ruhaniyyənin Təsdiqi – İdrak möhtəşəmliyinin və Əxlaq Həqiqətinin.

Mütləqə qovuşma – Kamil Həqiqətə və Həqiqi Kamilliyə.

Nəticə

«Əxlaq – gerçəkləşmiş Həqiqətdir.

Həqiqət – dərk olunmuş Əxlaqdır!»

Həqiqiliyin və Əxlaqiliyin dialektikası haqqında Muğam konsepsiyasının mahiyyəti bundan ibarətdir.

Bəşinci Fəsil

MUĞAMIN DİALEKTİK QURULUŞU

1. Qanunauyğunluq

Muğamın Dialektik Quruluşu aşağıdakı xüsusiyyətlərə malikdir:

a) Əsas mövzunun hərtərəfli, ardıcıl, aramsız inkişafı və yeni keyfiyyət kəsb etməsi.

b) Əzələ dialektik qayıtma.

c) Son Pillə Mövzusunun bütün başqa mövzularla Təzad təşkil etməsi.

2. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Aydın, Rəvan Əsas Mövzu – incələşərək, zənginləşərək, dəyişərək özünə qayıdır.

Təzahür kimi başqalaşır – Mahiyyət kimi Özümlüyünü saxlayır.

Özündən kənara çıxaraq – Özünə qayıdır.

Öz gələcək inkişafının mənasını, əsas xassəsini ifadə eləyərək, əzəli cövhərini qoruyur.

Vahidliyi müxtəlif biçimdə təsdiq eləyir.

Özündən Özünə yol gedir.

Müxtəlif özünüifadə biçimlərindən Vahid özünüdərketməyə doğru.

Özünügerçəkləşdirmə Ehtirası və Özünüdərketmə Müdriqliyi.

Sonsuzluq Eşqi və Əzəlilik Tələbi.

Sabitliyin Dəyişkənlik vasitəsilə Təsdiqi.

«Hüseyni»

Gərginlik yaranır – Aydınlıq əvəzi.

Kədərləşmə mövzusu doğulur – əsas mövzunu inkişaf etdirən, onun özünüifadə mərhələsi.

İdraki və Hissi cəhətdən zənginləşərək o, Kədərdən artıq olur, – İradə qətiyyəti ifadə eləyir.

Əzəli Qayıtmada Ruhani mətanət öz bütöv, tam təsdiqini tapır.

İnsani Mahiyyət Həyat Şəriylə Təmasda – Yeni Müdriqlik – Şəri aradan qaldırmaq Qətiyyəti əldə edir.

Kədərdən İradə qətiyyəti – yol gedir Ruh.

«Vilayəti»

Tədricən, ardıcıl şəkildə Şərlə döyüş Zəruriliyi yaranır.

Şərin İnkarı Mövzusu doğulur – əsas mövzunun özünüifadəsi şəkildə; – leytmotiv zənginləşir, dərinləşir və eyni zamanda özünün təzə mövcudluğunu hazırlayır.

Şərin Həqiqi, Ardıcıl, İdraki-hissi İnkarı – İdeali, Kamilliyin təsdiqini labüdləşdirir.

Musiqi İdeyasının Başqalaşması zəruryyəti təsdiq olunur.

Şərin inkarında İdeala qovuşmaq Zəruriliyinə qədər Yol gedir İnsan – pillə-pillə.

«İrak»

Əsas Mövzu öz əksinə çevrilir – Ehtizaza keçir.

İdrak Gerçəklik səddini aşır – İdeala keçir.

Əxlaq Gerçəklik səddini aşır – İdeala keçir.

İradə Gerçəklik səddini aşır – İdeala keçir.

Əsas mövzu İdeal Ülvilik kəsb edir – İdeal Ahəng, İdeal Duyğu, İdeal Zəka və təzələnmiş şəkildə Əzələ qayıdır.

Aydın olur ki, Musiqi İdeyası özünü Başqalaşma, özünüinkar, Təzad vasitəsilə ifadə eləyir və özünüifadənin İdeal biçimində özünü tam gerçəkləşdirir:

Əsas mövzu özünü hər Pillədə natam təsdiq eləyirsə, son Pillədə Bütöv təsdiq eləyir.

Həyat özündə dayanmır, özünün Başqa halı olan İdeala can atır – Ali Həyata!

İnsan özündə dayanmır, İdeala can atır – Ali Həyata!

Muğamın əvvəlində səslənən əsas mövzu özündə dayanmır, İdeala keçir – Ali Ahəngə!

3. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Dünyayla Görüşün ciddiliyini, əzəmətini ifadə eləyən Müdrik Kədər – artan, yüksələn, incələşən – özünə qayıdan!

İlkinlik, Dərinlik, Əzəlilik çalarları.

Əsas Mövzu genişlənir, zənginləşir, Çoxcəhətlik Vahidliyi aşkara çıxır; Başlangıç Davam edir, Dəyişkənlik Sabitləşir.

Əsas Mövzu Dərinləşir – Daxilə çatır.

Daxili üzə çıxır.

Özündən özünə doğru Yol gedir Musiqi İdeyası.

Zahiri daxilini təsdiq edir – Qarşıdakı Əzəlini.

Baş motiv (leytmotiv) zənginləşdikcə – müəyyənləşir.

«Bəstə-Nigar»

Kədər şeiriyəti.

Müdrik Qəmin patetik, çılğın məqamı, özünüifadəsi.

Musiqi İdeyasının Kədər pilləsi...

Kədər Kədərdən artığa, böyüyə, yüksəyə çatması – Şərlə Döyüş qətiyyətinin doğrulması.

«Hasar»

Şərlə Döyüşmək qətiyyəti İdeala, – Yeni, Xüsusi Ruhani Hala keçid tələb eləyir – İdraki, Hissi!

«Mənsuriyyə»

Başqa Duyğular, Həyəcanlar, Düşüncələr – Bənzərsiz, Əlçatmaz, Heyrətli, Sehrli, Sirli.

Başqa Həqiqət, Zəka, İradə, Ölçü.

Əzəliyə oxşamayan və bu səbəbdən də Əzəlinin mahiyyətinə oxşayan!

Əzəlidən ən çox Uzaq olan, Ayrılan və bu səbəbdən də Əzəlinin Mahiyyətinə ən yaxın olan...

Öz əksinə çevrilən və bu səbəbdən də öz mahiyyətinə ən çox bənzəyən.

Əzəlidən Əzəliyə!

4. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Ruhani İradəylə ram edilən Kədər gah artır, gah azalır; gah ucalır, gah enir – əlvan biçimdə – gah möhtəşəm, gah zərif, gah əzəmətli, gah əsrarlı səslənir.

Vahidlik zənginliyi, müxtəlifliyi, Sabitlik dəyişkənliyi.

Özündən kənara çıxmaq və özünə qayıtmaq.

Dəyişdikcə özümləşmək.

«Bayatı-İsfahan»

Müdrikliyin Çılğınlığa keçidi.

Kədər yeni pilləsi: əzəli mövzunun Təzələşməsi.

Kədər Fərəh harayı!

«Hüzzal»

Kədərdən Yüksəyə qalxmaq.

Baş motivin («Leytmotivin») özündən kənara çıxması.

Baş motivlə təzad təşkil eləyən motivin yaranması və Yeni Biçimdə Əzəliyə Qayıtmaq.

Leytmotivdən Ayrılma və Leytmotivə çatma.

Özündənayrılma vasitəsilə özünüdərk etmə .

5. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Özündə daxili Çılğınlıq gəzdirən Rəvanlıq.

Özündə daxili Hissiyat gəzdirən Zəkallıq.

Özündə Ziddiyyət gəzdirən Bütövlük.

Özündə Müxtəliflik gəzdirən Vahidlik.

Rəvanlığın Daxilindən Çılğınlıq qalxır.

Zəkallığın Daxilindən Hissiyat qalxır.

Rəvanlıqda Çılğınlıq gizlənilir.

Zəkallıqda Hissiyat gizlənilir.

Dəyişilən, Zənginləşən, Dərinləşən Leytmotiv yenidən doğulur;
özündən özünə doğru yol gedir – Həyatı, Dialektik!

«Zəmin-Xara»

Ruhun Əzab, Möhnət keçidləri...
Əsas mövzunun Təzə pilləsi: Uzaq Yol ideyasının Təsdiqi –
Usanmayan, Yorulmayan Yolçu timsalında...
Qətiyyət Pafosu.

«Hicaz»

Qeyri-adilik Həsrəti.
Həsrət Ehtirası, İdrakiliyi, Ağrısı, Yanğısı.
Leytmotivdən kənara çıxmaq və onu yüksək səviyyədə Təsdiq
eləmək.
Sabitlikdən kənara çıxmaq və onu yüksək səviyyədə Təsdiq
eləmək.

«Bayatı-Kürd»

İdrakın Kədər Mərhələsi – Baş motivin təzə məqamı.
Qapalı Kədər Dairəsi – Kədərdən çıxmaq istəyi.
Əsas mövzu Mütləq mənada Kədərləşir – **Mütləq Kamillik
istəyində!**
Kədər əsas mövzunu Təsdiq edir – Kamillik Yolu səviyyəsində.

«Simai-Şəms»

Kamilliyə çatmış İradə Hökmü.
Kamilliyə çatmış Zəka Heyrəti.
Kamilliyə çatmış Ürək Harayı.
**Baş motivin özündən kənara çıxması və öz Əzəli Mahiyyətinə
çatması.**

6. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Leytmotivi – daim güclənən, artan, dərinləşən.
Kədər çalarları:
Kədər gözəlliyi – Leytmotivin gözəl özünüifadəsi.
Kədər müqəddəsliyi – Leytmotivin müqəddəs özünüifadəsi.
Kədər harayı – Leytmotivin haraylı özünüifadəsi.
**Leytmotiv Kədər müxtəlif hallarından keçib özünə qayıdır.
Mahiyyət müxtəlif hallarda təzahür edir ki, özünü hərtərəfli
təsdiq etsin.**
Mahiyyət müxtəliflik vasitəsiylə Vahidliyi təsdiq edir.

«Şikəste-Fars»

Kədər Zirvəsi – Leytmotivin təzə Məqamı.
Kədər Ağrısı – Leytmotivin gərgin özünüifadəsi.
Kədər Harayı – Leytmotivin özünüifadə Zəruriliyi.
Kədər Odu – Leytmotivin özünüifadə Yanğısı.
Kədər Göyü – Leytmotivin özünüifadə Ucalığı.

«İrak»

İşıqlanmış, Təzələşmiş Leytmotivin təsdiqi əvvəlki mərhələlərdən
Fərqli, onlara qarşı Təzadlı idraki-hissi Keyfiyyətlər vasitəsiylə.

Nəticə

Əsas Mövzu dəyişərək, zənginləşərək, öz əksinə çevrilərək və
özünə qayıdaraq, özünü dialektikcəsinə, hərtərəfli təsdiq edir.
Muğam Quruluşunun (strukturasının) əsas xüsusiyyəti bundan
ibarətdir.

Altıncı Fəsil

MUĞAMDA İDRAKİLİYİN və HİSSİLİYİN DİALEKTİKASI

1. Qanunauyğunluq

Muğamda Duyğu İdraki təzahür edir, Duyğu Məntiqi təsdiq olunur. Muğamda İdrak Hissi təzahür edir, İdrak Hissiliyi təsdiq olunur. İdraklı Duyğu, Duyğulu İdrak yaranır.

2. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Əsas mövzu ardıcıl şəkildə dəyişir, inkişaf eləyir, variasiyalaşır – emosionallaşır, duyğulaşır.

Əzəmətli, möhtəşəm hiss – maksimal dərəcədə idraki səciyyə daşıyır...

Zəka Duyğu yaradır, Duyğu İdraki Təzahür edir, İdrakla idarə olunur.

Zəka Duyğuyla zənginləşir, Duyğu Zəkayla nizamlanır.

Əsas mövzu idraki-hissi şəkildə ifadə olunur – yəni Zəkalı, Məntiqli, Ardıcıl, Zəruri, həm də Duyğulu, Qarşısızalmaz halda.

Zəka Duyğunu buxovlamır – daxili mənaya yönəldir!

Duyğu Zəkaya psixoloji təsir gücü verir.

Zəka Hisslə idraklı – yəni məntiqli, ardıcıl, zəruri bəhrələnilir: Duyğu Məntiqi Duyğulu olur...

Hiss nə qədər artırsa – bir o qədər İdraklı olur.

İdrak nə qədər artırsa – bir o qədər Hissi olur.

Rəvan, Ahəngdar Mövzu – İdraki-hissi səciyyə kəsb edir.

Təzə Zəka və Təzə Duyğu yaranır – Duyğulu Zəka və Zəkalı Duyğu!

«Hüseyni»

İdraki Duyğu gərginləşir...

İdraki-hissi Kədər yaranır – Kədər İdrakiliyi.

Kədər İdraki, yəni Məntiqi, Zəruri, Ardıcıl yaranır.

Kədər – İdrakidir, çünki Dünya haqqında Həqiqəti söyləyir.

Kədər – Duyğuludur, çünki Həqiqət İnsanı sarsıdır.

Kədər nə qədər Həqiqətdirsə – bir o qədər Duyğuludur.

Hissilik – Həqiqətin Atributuna çevrilir.

Həqiqət – Duyğulu ifadə olunur, bu səbəbdən də o, maksimal dərəcədə təsirlidir.

Kədər Həqiqəti Kərdəndən yüksəyə qalxmaq tələb edir.

Bu tələb İdrakidir və eyni zamanda Duyğuludur.

İdraki-duyğulu Tələb yaranır.

Bu Tələb nə qədər İdrakidirsə, bir o qədər Duyğuludur.

Duyğu İdrakiliyin Atributuna, əsas xassəsinə çevrilir.

İdrak Duyğu vasitəsilə aşkara çıxır.

Şərə Müqavimət Qətiyyəti təsdiq olunur.

Bu qətiyyət İdrakidir – yəni Zəruridir, Labüddür.

Eyni zamanda o, Hissidir.

Ruhani İradə nə qədər İdrakidirsə, bir o qədər Hissidir.

Duyğulu Zəka Ruhani İradə yaradır.

Zəkalı Duyğu Ruhani İradə yaradır.

İdraki-hissi İradə yaranır.

«Vilayəti»

Şərin İnkarı İdeyası İdraki yaranır – yəni Zəruri, Qanunauyğun, Məntiqli.

İdrakilik Duyğulu təzahür eləyir.

Şər İdraki-hissi İnkər olunur.

Duyğu artır, güclənir, gərginləşir və daha müdrik, daha idraki olur.

Zəka dərinləşir, güclənir və daha hissi olur.

Hiss məntiqi ifadə olunur.

Məntiq hissi aşkarlanır.

Zəkalı Duyğu təzə pilləyə qalxır: İdeal Zəruriliyi Dərk olunur.

Həmin Zərurilik İdrakidir – musiqi İdeyasının üzvi, daxili İnkişafından doğub...

Zəkayla idarə olunan Hiss İdrakiləşir.

Duyğulu ifadə olunan İdrak – Duyğulaşır.

İdeal Yanğısı yaranır Zəkali – Hissi!

«İrak»

Təzə Hiss yaranır – Ehtizaz – hədsiz dərəcədə mənalı, idraki...

Xüsusi Ehtiras – xüsusi İdrakilik yaradır.

Xüsusi Hiss – xüsusi İdraki səviyyədə təzahür edir.

Xüsusi Hissi idarə edən İdrak xüsusi dərəcədə Duyğulaşır.

Nadir Hissiyat – Nadir İdrakilik aşkara çıxarır.

Hiss nə qədər qeyri-adi, ideal, parlaqdırsa – bir o qədər İdrakidir.

Ali Ehtiras Ali Məntiq yaradır – Hissin Ali Məntiqi təsdiq olunur.

Nadir Ehtiras gücü – nadir Zəka möhtəşəmliyi yaradır.

Zəka hissi – İdraki təsdiq edir.

Hiss Zəkayla möhkəmlənir...

İdeala Yüksəlmək – Kamil Ehtiras yaradır – yəni Kamil Zəkali Ehtiras və Kamil Zəka yaradır – yəni Kamil Duyğulu Zəka.

3. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Müdrək Kədər güclənərək, artaraq, dərinləşərək, özünə qayıdaraq – daha da İdrakiləşir.

Zəka – hissi təzahür edir.

Kədər – İdraki-Hissi aşkarlanır.

Hissi təzahür eləyən İdrak Hissə çevrilir.

İdraki təzahür eləyən Hiss İdraka çevrilir.

İdrak özünə Hissi İdrak kimi qayıdır.

Hiss özünə İdraki Hiss kimi qayıdır.

Hiss İdrakın təsir gücünü ifadə eləyir.

İdrak Hissin Daxili Mahiyyətini ifadə eləyir.

Hissin artması İdrakın güclənməsini müəyyən eləyir.

İdrakın artması hissın güclənməsini müəyyən eləyir.

Zəkali Duyğu adi Duyğudan böyükdür.

Duyğulu Zəka adi Zəkadan böyükdür.

Zəkali Hiss, Hissli Zəka pafosu yaranır.

«Bəstə-Nigar»

Mövzu idraki şəkildə Kədərə keçir – İdraki Kədər yaranır.

İdraki Kədər Ehtirasla təzahür edir: – İdraki-Hissi Kədər yaranır.

Kədər idraki-hissi şəkildə güclənir, artır, dərinləşir, gərginləşir və təzələnmiş tərzdə Əzələ qayıdır.

Kədərdən – Fərəh həsrəti yaranır – Ehtiraslı – Zəkali.

Zəkali Ehtiras – sarsıdır!

«Hasar»

Şərlə Döyüş Ehtiraslı səslənir.

Şərlə Döyüş Ehtirası – İdrakidir.

Şər Ehtirasla inkar edilir.

Şəri İnkər Ehtirası – İdrakidir, çünki həqiqidir və Zəkayla idarə olunur.

İdrakilik Ehtirası Zəruri eləyir: – Hiss Zəkası yaranır – Zəka Hissi...

Zəkali-Hissi İradə yaranır – İdeala can atan.

«Mənsuriyyə»

İdeala Ruhani Qovuşma – İdeal Ehtirasın Təzahürü.

İdeal İdrakiliyin Təsdiqi – İdeal Ehtirasın Təzahürü.

İdraki İdeal Ehtiras – İdeal Ehtiraslı Zəka.

İdeal Ehtiras – İdeal Zəkayla idarə edilən.

İdeal Zəka – İdeal Ehtirasa çevrilən...

Hissin təzahürü olan – Zəkaliq.

Zəkanın təzahürü olan – Hissilik.

Zəka gücünün, möhtəşəmliyinin təzahürü olan Ehtizaz və həmin təzahürün Ehtirası!

Adi ağıldan kənara çıxmaq və həmin çıxışın Hissiliyi!

İdeala Yüksəlmək Ehtirası və həmin Yüksəkliyin İdrakiliyi!

Hiss, həyəcan, hal qeyri-adiliyi və onların nadir İdrakiliyi!

Nadir haray və onun qeyri-adi İdrakiliyi.
Qeyri-adi Heyrət və onun qeyri-adi İdrakiliyi.
Qeyri-adi Vəcd və onun qeyri-adi İdrakiliyi.
Qeyri-adi Zəka İdrakiliyi – qeyri-adi Hiss səviyyəsində!

4. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Qüssə İradəylə **İdraki** ram edilir.
Zəka **Hissi** zənginləşir.
Qüssə **İdraki** güclənir.
İdrak **Ehtiraslı** güclənir.
Qüssə **İdraki** dərinləşir.
İdrak **Ehtiraslı** güclənir.
Hiss müxtəlifliyi – İdrakidir.
Zəka – çoxcəhətli Hissidir...
Qəm əsrarı – idrakidir.
Qəm idrakiliyi – əsraridir.
Hiss – İdraki təzahür edir.
İdrak – Hissi təzahür edir.

«Bayatı-İsfahan»

Müdrək Qüssə İdraki, Məntiqi, Zəruri surətdə Kədər harayına çevrilir.

İdrakilik çılgınlaşır.

İdraki surətdə Qüssənin Təzə Pilləsi yaranır.
İdrakilik Təzə Pilləyə qalxır.
Qəmli Duyğu doğulur.
Zəka – Ehtiraslı – Kədərli.
Hiss gərginliyi yaranır.
Fərəh Harayı İdrakidir.
İdrakilik Fərəh Haraylayır.
Zəkali Ehtiras – Ehtiraslı Zəka yaradır.

«Hüzzal»

Qəm – məntiqi surətdə özündən kənara çıxır.
Məntiq Qəmlidir.
Leytmotiv Məntiqi surətdə özündən kənara çıxır.
Məntiq – sonsuzdur.
Təzadlı Mövzu məntiqi surətdə yaranır.
Mövzunun Məntiqi Təzadlıdır.
Əzələ Qayıtma Məntiqi surətdə baş verir...
Qayıtma Məntiqi – Əzəlidir.
Məntiqi Ehtiras təsdiq olunur – Ehtiraslı Məntiq.

5. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Hiss Rəvanlığı – İdrakidir, İdrakilik – Rəvandır.
Hissin Haray imkanı – İdrakidir, İdrak Haray imkanlıdır.
İmkan – İdraki gerçəkləşir.
İdrakilik – Gerçəkləşən İmkandır.
Haray Rəvanlıqdan İdraki Yüksəlir.
İdrakilik – Rəvan və Haraylıdır.
Ehtiras Təmkinlikdən İdraki Yüksəlir.
İdrak – Təmkinli – Ehtiraslıdır.
Dialektik Müdrəklik Əsas mövzudan İdraki səslənir...
İdrakilik – Dialektikəsinə Müdrəkdir.
Haray Rəvanlıqda İdraki yaşayır.
İdrakilik – çoxmənalıdır.
Duyğu Təmkinlikdə İdraki yaşayır.
İdrakilik – Təmkinli – Duyğuludur.
Təbiilik İdrakilikdə İdraki yaşayır.
İdrakilik Təbiidir.
Leytmotiv təzədən İdraki doğulur.
İdrak həmişə təzədir.
Leytmotivin özündən özünə Yolu İdrakidir.
İdrak – Həqiqət Yoludur.

Şöbə – Varlıq dialektikasını İdraki Təmsil eləyir...
Varlığın Dialektikası – İdrakidir.

«Zəmin-Xara»

Ruh iztirabı, işgəncəni, maneəni İdraki aradan qaldırır.
İdrak – Ruhanıdır.
Mövzu İdraki Dəyişilir.
İdrak mövzu vasitəsilə Dəyişilir...
Hiss gücü – İdrakidir.
İdrak gücü – Hissidir.
Hiss enerjisi – İdrakidir.
Hiss gərginliyi – İdrakidir.
İdrak – Hissi gərgindir.
Ehtiras Pafosu – İdrakidir.
İdrak – Pafoslu – Ehtiraslıdır.
Yol – İdrakidir.
İdrak – Yoldur.
İradə Qətiyyəti – İdrakidir.
İdrak – İradədir.

«Hicaz»

Qeyri-adilik Harayı – İdrakidir.
İdrakilik – Qeyri-adi Haraylıdır.
Haray Ağrısı – İdrakidir.
İdrak – Ağrılı Haraydır.
Məchulluq Yanğısı – İdrakidir.
İdrak – Məchulluqla Yanır.
Dəyişkənlik Zəruriyyəti – İdrakidir.
İdrakilik – Zəruri Dəyişkəndir.

«Bayatı-Kürd»

Kədər – İdrakidir, İdrak Kədərli. Əsas mövzu Mütləq Kədərə keçir. İdrak Mütləq Kədərli olur.
Qapalı Kədər Dairəsi – İdrakidir.
İdrakilik – Kədər Dairəsidir.

Leytmotivin özünüifadəsi olan Kədər – İdrakidir.
Zəka – Kədərin özünüifadəsidir.
Kamilliyə aparan Yol – İdrakidir.
İdrak – Kamil Yoldur.

«Simai-Şəms»

Leytmotiv təzə keyfiyyətə İdraki keçir.
İdrakilik keyfiyyətə yeni məna kəsb edir.
İradə Hökmü – İdrakidir.
Qəlb Coşğunluğu – İdrakidir.
İdrak – Hökmlü və Coşğundur.
Leytmotivin özündən kənara çıxması – İdrakidir.
İdrak özündən kənara çıxır.
Leytmotivin özünə qayıtması – İdrakidir.
İdrak özünə qayıdır.

6. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Qəm leytmotivi Məntiqidir.
Məntiq Qəmlidir.
Qəmin güclənməsi, dərinləşməsi məntiqidir.
Məntiq – güclü, dərin Qəmdir.
Leytmotivin Qəm vasitəsilə özünüifadəsi məntiqidir.
Məntiq Qəmli ifadə olunur.
Qəm gözəlliyi – Məntiqidir.
Məntiq – gözəl Qəmdir.
Qəm Müqəddəsliyi – Məntiqidir.
Məntiq – Müqəddəs Qəmdir.
Qəm Harayı – Məntiqidir.
Məntiq – Haraylı Qəmdir.
Qəmin əlvan Təzahürü – Məntiqidir.
Məntiq – əlvan Qəmdir.
Mahiyyətin müxtəliflikdə Təzahürü – Məntiqidir.
Məntiq – Müxtəliflik Mahiyyətidir.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – İdrakidir.

İdrak – Zirvə Kədəridir.

Kədər Ağrısı – İdrakidir. İdrak – Ağrı Kədəridir.

Kədər Harayı – İdrakidir. İdrak – Haray Kədəridir.

Kədər Odu – İdrakidir. İdrak – Od Kədəridir.

Kədər Göyü – İdrakidir. İdrak – Göy Kədəridir.

Kədər Zənciri – İdrakidir. İdrak – ardıcıl surətdə Kədərliyədir.

Kamillik Yolu – İdrakidir. İdrak – Kamillik Yoludur.

«İrak»

Leytmotivin İşıqlanması İdrakidir. İdrak İşıqlıdır.

Leytmotivin Təzələnməsi İdrakidir. İdrak Təzədir.

Leytmotiv Ehtirası İdrakidir. İdrak Ehtiraslıdır.

Musiqi İdeyasının Təzadlı İnkişafı İdrakidir.

Zəka Təzadlıdır.

Varlığın Həqiqi Mahiyyəti – İdrakidir.

İdrak – Həqiqidir.

Nəticə

Muğamda İdrakla Hiss Təzadı («Ya İdrak, ya Hiss» Qaydası) aradan qaldırılır.

Ülvi, Dərin İdraki olan Muğam, həm də Üzvi Ehtiraslıdır – İdraki Ehtiraslıdır, Ehtiraslı İdrakidir.

Yeddinci Fəsil

MUĞAMIN SINKRETİK TƏBİƏTİ

1. Qanunauyğunluq

Muğam həm Epik, həm Dramatik, həm də Lirikdir.

Muğam Epikdir, çünki İnsanın Ruhani əməlləri haqqında hekayətdir.

Muğam Dramatikdir, çünki İnsanın Kamillik uğrunda Ruhani Döyüşünü göstərir.

Muğam Lirikdir, çünki İnsan Qəlbinin tərcümanıdır.

Muğam sinkretikdir, çünki onda Epos, Dram, Lirika birləşir.

2. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Rəvan, Ahəndar, Ciddi Həyat haqqında Hekayət nəql edilir.

Nəqlətmə tərzini Aydınlandır, Ahəngdardır, Ciddidir.

Həyatın çoxcəhətli Təzahürü haqqında danışılır – İdrak Ləyaqətindən, Kamillik zəruriliyindən...

Nəql edən Müdrik bilinir Muğamda – Həyatın acısını-şirini dadmış, Kamilliyə yüksəlmiş.

«Hüseyni»

İnsan Qəlbi Kədər İzhar edir.

Kədər Qəlbin dəruni halı kimi şərh edilir.

Kədər vasitəsilə İnsan dərindən aşkarlanır...

Kədərli Həyatı dərk etmiş lirik qəhrəman yaranır.

Nəql edən – Həyatı Kədər vasitəsilə duyan Qəhrəmana çevrilir.

Kədərli Ürək Bilinir.

Lirika Eposu əvəz eləyir.

Ürək Dünyaya dalır.

Dünya Ürəkləşir.

«*Vilayəti*»

Qəhrəman Şərlə Toqquşur.
Daxili – Qəlbi Dram yaranır.
Şər Dramatik, Gərgin inkar edilir.
Gərgin Duyğular seli çağlayır.
Gərgin münaqişə Ehtiraslı aradan qaldırılır.
Dram geniş, hərtərəfli təzahür edir, dramatik pafos öz yüksək məqamına çatır.

Dünyanı Dramatikcəsinə Duyan İnsan Aqibəti təsdiq olunur.

«*İrak*»

Epiklik lirikcəsinə aşkarlanır.
Lirika epikcəsinə ifadə olunur.
Dram – lirik-epik tərzdə təzahür edir.
Epos lirikaya çevrilir.
Lirika Epos olur, – Dram – lirik-epos.
İdeala qovuşmaq – sənət növlərinin biri-birinə qovuşmalarını yaradır.

Həyatdan kənara çıxmaq – Sənətin növ sərhədlərini yaradır.

İdeala Yüksəlmək – Bədii Sintezə – Birliyə Yüksəlməyi yaradır.

Əzələ qayıtmaq – Lirika və Dramla zənginləşmiş Eposa, Lirik və Dramatik keyfiyyətlərlə zənginləşmiş Epik Qəhrəmana Qayıtmaq olur.

3. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Həyat haqqında Hekayət – Müdrik Kədərlə, Mahiyyətli Düşüncələrlə başlanmış.

Həyatla görüş haqqında – Dünyayla Təmas haqqında Hekayət.

Hekayət Müqəddəsliyi, Möhtəşəmliyi, Rıqqəti.

Müdrik nəql edən Surəti – Həyatın Mahiyyətini Dərk etmiş!

«*Bəstə-Nigar*»

Kədər vasitəsiylə – Qəlbi görmək.

Kədər Ensiklopediyası – Qəlb Kitabı.

Kədərə dalmaq – Qəlbə çatmaq.

Kədər lirikası.

Özünüdərkətmə lirikası.

Kədər Gücü – Qəlb Qüvvəti.

Özünü Kədər vasitəsiylə dərk etmiş lirik Qəhrəman.

«*Hasar*»

Şərlə Döyüş Gərginliyi.

Dramatik Vəziyyətin, Pafosun, İradənin yaranması.

Lirikanın Dramı əvəz eləməsi.

Qəm Qəzəbi...

Dramatik Ehtiras Tamlığı.

İstəyin Qətiyyətlə çevrilməsi.

Maneələr Dramatizmi.

Dramatik Xarakter Doğuluşu.

«*Mənsuriyyə*»

Epiklik – Ehtiraslı Lirikaya çevrilir.

Liriklik – Müdrikcəsinə Epikləşir.

Dram – lirik-epik səciyyə kəsb edir.

İdealla qovuşma Sənət növlərinin biri-birinə qovuşmasını yaradır.

Əzələ Qayıtma – Dramatik və Lirik Xarakter kəsb etmiş Nəql edənə Qayıtmaq olur.

4. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Dünyanın Çoxcəhətliliyi haqqında Hekayət.

İnsanın Müdrikliyi və Ruhani Gücü haqqında Hekayət.

Bilik və Qəlb Pillələri haqqında Hekayət.

Özünütəmizləmə Pillələri haqqında Hekayət.

Kamil Ruhanilik haqqında Hekayət.

Dünyagörmüş Müdrik Nəqlədən haqqında Hekayət.

«Bayatı-İsfahan»

Kədər – Qəlb Həqiqəti.
Kədərə Dalmaq – Qəlbi dərk etmək.
Kədər Duyğusu – Qəlb Ehtirası.
Kədər İdrakı – Qəlb İdrakiliyi.
İdeal Zəruriliyi – Qəlbi Zəruriyyət.
Şərlə Döyüş Dramatizmi – Ehtiras, İradə, İdrak gərginliyi...
Kədər – dramatikləşir.
Lirika – dramlaşır.
Dramatik Xarakter yaranır.

«Hüzzal»

İdeala Yüksəlmə – Sənətin Növ Sədlərini aşmasını müəyyən eləyir.
Epos Lirikaya çevrilir.
Lirika epikləşir.
Dram – lirik-epikləşir.
Nəql edən lirik-epik Hekayət söyləyir İnsanlara.

5. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Haray haqqında Rəvan Hekayət.
Coşğun Duyğu haqqında təmkinli Hekayət.
İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi haqqında Hekayət.
Həyatın əzabları, dərdləri, maneələri haqqında Hekayət.
Nəql edən Surəti – Həyat bilən!

«Zəmin-Xara»

Həyat Yollarıyla addımlamaq və Kədərə düçar olmaq.
Qeyri-kamilliyə qarşı Döyüş və Ehtiras seli.
Qəlbində Dünya Kədərini gəzdirən Müdrik Yolçu surəti.

«Hicaz»

Kamillik Həsrəti – Gərgin, Dramatik.
Həsrətin Dramatik İztirabı.
Qeyri-kamilliklə döyüşən Dramatik İradə Doğuluşu.
İdeala can atan Dramatik Xarakter Doğuluşu.
Ülviliyə can atan Dramatik Pafos Doğuluşu.

«Bayatı-Kürd»

Qəlb inadla, aramsız Kədərə qayıdır, özünü onda ifadə etmək üçün.
Qapalı Kədər Dairəsi – Kədərdə təzahür eləyən Qəlb.
Qəlbin Kədərli Halı – Həqiqi Qəlb Halı.
Qəlbin Kədər izharı yaranır.
Qəlbini Kədərdə izhar eləyən Lirik Qəhrəman yaranır.

«Simai-Şəms»

İnsanilik – Ruhanilik hərtərəfli – yəni həm epik, həm lirik, həm də dramatik tərzdə aşkara çıxır.
Epiklik İdeal Lirizmə Yüksəlir.
Lirizm İdeal Epikliyə çatır.
Dramatizm İdeal lirik-epik səciyyə kəsb edir.
Lirik Epos, Epik Lirika, Lirik-Epik Dram yaranır...
Nəql edən surəti – lirik-dramatik keyfiyyətlərlə zənginləşir.

6. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Mahiyyəti haqqında, onun müxtəlif Halları haqqında Hekayət!
Kədər Güzəlliyi, Müqəddəsliyi, Əlvanlığı haqqında Hekayət!
Kədəri dərk etmiş Şəxsiyyət haqqında Hekayət!

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – Qəlb evi.
Kədər Ağrısı – Qəlb İztirabı.
Kədər Harayı – Qəlb Möhnəti.

Kədər Odu – Qəlb Rıqqəti.
Kədər Göyü – Qəlb Ülviliyi.
Kədər Zənciri – Qəlb Zənginliyi.
Qəlb – Kədər dilində danışır.

Kədər vasitəsilə yenidən doğulan və kədər doğan lirik Qəhrəman yaranır – epik vüsətli, dramatik taleli!

«İrak»

İşıqlanmış, təzələnmiş Qəlb – Epikcəsinə Əzəmətli, Lirikcəsinə Rıqqətli, Dramatikcəsinə Gərgin!

Lirikcəsinə Epik, Epikcəsinə Lirik, Dramatikcəsinə Lirik-Epik.

Nəticə

Muğamda Epos lirik olmaya bilməz, çünki Muğam Əzəli Fəlsəfidir.

Muğamda Lirik epik olmaya bilməz, çünki Muğam Əzəli Fəlsəfidir.

Muğamda Dram lirik-epik olmaya bilməz, çünki Muğam Əzəli Fəlsəfidir.

Fəlsəfilik – daxilən, üzvi, təbii surətdə Sintetiktir.

Səkkizinci Fəsil

MUĞAMDA FACİƏVİLİK

1. Qanunauyğunluq

Muğamda Faciəvilik Əzəldən Hazırlanır, Başlanır, İnkişaf eləyir və Aradan qaldırılır.

Faciəvilik Bilik kimi Hazırlanır, Kədər kimi Başlanır, Şərlə Döyüş kimi İnkişaf eləyir və Ehtizaz kimi Aradan qalxır.

2. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Faciəvilik Aydınlığa, Rəvanlığa Əks kimi hazırlanır.

Aydınlıqda, Rəvanlıqda – Qaranlıq, Qeyri-ahəngdarlıq, Tələş Duyulur.

Ahəngdarlıq, Rəvanlıq özündə Özünəəks gəzdirir:

Rəvanlıq, Ahəngdarlıq yolu – Qeyri-rəvanlığın, Qeyri-ahəngdarlığın aradan qalxmasını Tələb edir.

Aydınlıq, Rəvanlıq – Qaranlığın, Qeyri-rəvanlığın əks varlığı kimi qiymətləndirilir – Anti-şübhə, Anti-sarsıntı, Anti-özləşmə kimi.

Dəyanət Zəruriliyi təsdiq olunur – Ruhani təmizlənmə Tələbi.

Həyatın mürəkkəb, ziddiyyətli təbiəti dərk olunur.

İnsan Həyat haqqında Aydınlıq və Ahəngdarlıqdan artıq şey öyrənir.

İnsan Həyat haqqında Aydınlığa və Ahəngdarlığa zidd şey öyrənir.

Aydınlıq özündən mürəkkəb görünür.

Ahəngdarlıq özündən mürəkkəb görünür.

Bilik Faciə haqqında danışır – gərgin maneələr, ziddiyyətlər, münaqişələr haqqında.

Əzələ Qayıtmada – Həyat qəbul olunur – faciəviliklə birgə.

Faciəvilik – Həyat atributu kimi hazırlanır.

Faciəvi qavrama hazırlanır.

Bilik özündə Faciəvi həqiqət gəzdirir.

«Hüseyni»

Faciə Kədərdən başlayır.

«Çoxcəhətli, çoxtərəfli Dünya – faciəvidir!» – deyir Kədər.

«Dünya Ülvi surətdə Faciəvidir!» – deyir Kədər.

«Dünya Şəri – labüddür!» – deyir Kədər.

Qəm özünə əks olanı – Anti Qəmi yetirir və bununla da faciəvi drammatizmi gücləndirir.

«*Vilayəti*»

Şərlə döyüş hədsiz Faciəvilik doğur.

Döyüşkənlik – antifaciə yönlüdür və buna görə də ən çox Faciəvidir.

Qətiyyət – antifaciə yönlüdür və buna görə də ən çox Faciəvidir.

Faciəylə döyüş Ülvi surətdə Faciəvidir.

Faciəylə döyüşdə Faciə öz zirvəsinə çatır.

«*İrak*»

Faciə İdealın Təsdiqi vasitəsilə aradan qaldırılır, –
İdeala Yüksəlməklə, Qovuşmaqla.

Kədər yalnız İdeal vasitəsilə aradan qalxır!

Faciəvi Dramatizm yalnız İdeal vasitəsilə aradan qalxır!

Yalnız Kamillik Şəri məğlub eləyir.

3. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Müdrük Qüssə Faciədən xəbər verir, onda Faciəvilik duyulur.

Mahiyyətli Düşüncələr Faciədən xəbər verir, onda Faciəvilik duyulur.

Ruhani Əməl Yolu özündə Faciəvilik gəzdirir...

Daxili Aləm Ucalığı özündə Faciəvilik gəzdirir.

Müxtəliflik Zənginliyi Faciəvilikdən xəbər verir.

Müdrük Əzəmət Faciəvilikdən xəbər verir.

Əsrarlı Sədalar Faciəvilikdən xəbər verir.

Ruhani Münaqişələr Faciəvilikdən xəbər verir.

Dünyayla görüş Rıqqəti Faciəvilikdən xəbər verir.

«*Bəstə-Nigar*»

Faciəvilik Kədərdən başlayır, İmtina Faciəsində gerçəkləşir,
Şərə qarşı durur – Kədərin əks varlığına çevrilir.

«*Hasar*»

Şəri rədd eləyən İnsan maksimal dərəcədə Faciəviləşir.

Şərlə Döyüş Qətiyyətinə Yüksələn İnsan – maksimal dərəcədə Faciəviləşir.

Faciə Faciə vasitəsilə inkar edilir.

«*Mənsuriyyə*»

Faciə yalnız İdealla görüş vasitəsilə aradan qaldırılır.

Yalnız İdeal Faciəviliyi aradan qaldırır.

Yalnız Ehtizaz Faciəviliyi aradan qaldırır.

Faciəvilik Həyatda doğulur – İdealda aradan qaldırılır.

4. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Hiss, Düşüncə çoxcəhətliyi, çoxtərəfliyi özündə Faciəvilik gəzdirir.

Varlığın Vahid Mənası özündə Faciəvilik gəzdirir.

Dünyayla Görüş özündə Faciəvilik gəzdirir.

İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi özündə Faciəvilik gəzdirir.

Müxtəliflikdən Vahidliyə keçid özündə Faciəvilik gəzdirir.

Faciəvilik – gerçəklik imkanı kimi Mənalandırılır.

«*Bayatı-İsfahan*»

Faciəvilik Kədərə qovuşmadan başlanır: – Faciəvi İdrakın,
İradənin, Əməlin yaranmasından.

İdeal Çağırışından. Kamillik Hökmündən.

Faciəvi Gərginliyin təsdiqindən.

Şərlə Döyüş Faciəvilik yaradır və ondan kənara çıxır.

«*Hüzzal*»

İnsan İdeala çatanda Faciə aradan qaldırılır.

İdeal Mövcudluq yaranır.

İdrak Işıqlanır, Qəlb təmizlənir, İradə Ülviləşir.

5. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Rəvanlıq özündə Faciəvi Haray gəzdirir.
Təmkinlik özündə Faciəvi Çılgınlıq gəzdirir.
İdrak özündə Faciəvi Hiss gəzdirir.
Həyatla görüş özündə Faciəylə görüş gəzdirir.
Yaşamaq özündə Faciə gəzdirir.
Mahiyyətlə Təzahür arasındakı Ziddiyyət özündə Faciə gəzdirir.
Müxtəliflikdən Vahidliyə keçid özündə Faciə gəzdirir.
Daxilinin Dərki özündə Faciə gəzdirir.
Faciə təbii, qanunauyğun surətdə yetişir – qarşısıalınmaz, labüd şəkildə.

«Zəmin-Xara»

Faciə Dünya kədərinin Dərki kimi başlayır.
Maneələrin, ziddiyyətlərin, xülyaların, şübhələrin.
Ruhani Əzab kimi.
İdeala gedən Yol kimi.
Ruhani İradənin təşəkkülü kimi.
Ruhani Yolçu Aqibəti kimi.

«Hicaz»

Şərlə döyüş gərginliyi.
Qətiyyət Ehtirası – Faciəvi.
İdeal Harayı – Faciəvi.
Bilməzlik Fəlakəti.
Faciəviliklə Faciəvi münaqişə.

«Bayatı-Kürd»

Faciəvi Kədər Yüku.
Faciəvi Kədər Dairəsi.
Faciədən kənara çıxmaq Faciəsi.
Faciəyə qayıtmaq Faciəsi.
Kədər möhtəşəmliyi Faciəsi.

«Simai-Şəms»

İdeala Qovuşmaq – Faciədən qurtarmaq Heyrəti.
Ruhani İradə hökmü – Faciəni inkar eləyən...
Ruhani Fərəh... Möhtəşəm Vüqar Faciədən üstün!

6. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Faciəvilik Kədər Halının çoxcəhətliyi kimi hazırlanır.
Faciəvilik Kədər Biliyi kimi hazırlanır.
Faciəvilik Kədər Biliyilə hazırlanır.
Faciəvi Bilik təsdiq olunur.

«Şikəsteyi-Fars»

Faciəvilik Kədər təsdiqindən başlanır.
Kədər Zirvəsi, Kədər Yüku yaranır Ehtiraslı: Kədər Usanmazlığı,
Qətiyyəti, Zənciri, Zəruriliyi.
Faciə kədərli gerçəkləşir, kədərli gərginləşir...
Şərlə döyüş Faciəni gücləndirir.
Faciəvi Qətiyyət, İradə, Qüvvət yaranır.

«İrak»

Qəlb İdeala Qovuşanda, Faciə aradan qalxır.
İdeal Qəlbin Gücünü tam aşkara çıxaranda, Faciə aradan qalxır.
İnsan Kamilliyə çatanda, Faciə aradan qalxır.

Nəticə

Muğamda Faciə gerçəkliyin İdeala uyğun gəlməməsindən yaranır
və İdealın təsdiqi vasitəsilə aradan qalxır.

Doqquzuncu Fəsil

MUĞAM EHTİZAZI

1. Qanunauyğunluq

Muğam Ehtizazı çoxcəhətlidir: – Vəhy, Heyrət, İlham, Fərəh, Vüqar, Hökm!

Muğam Ehtizazı – Müxtəlif Hisslərin Cəmi deyil – Sintezidir, Birliyidir, yəni Cəmdən artıqdır, böyükdür, yüksəkdir.

Ehtizaz Muğamın bütün Şöbələri tərəfindən hazırlanır və son, Ali Pillədə aşkara çıxır.

Ehtizaz – Alinin, Kamilin, İdealın ifadəsidir və buna görə də Qəlbin Ali, Kamil, İdeal Halıdır.

2. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Rəvan, Ahəngdar, Ciddi Duyğular Ehtizazı hazırlayır – Rəvanlıqdan, Ahəngdarlıqdan, Ciddilikdən artıq, böyük, yüksək!

Ruhani Dəyanət Ehtizazı hazırlayır – Səbatlıqdan artıq, böyük, yüksək!

Qorxunun, Tərəddüdün, Sarsıntının, Özgələşmənin süqutu Ehtizazı hazırlayır – Süqutdan artıq, böyük, yüksək!

Dünyaya qovuşmaq Ehtizazı hazırlayır – Qovuşmadan artıq, böyük, yüksək!

Ehtizazda Rəvanlıq var, ancaq Ehtizaz Rəvanlığa sığmır, ondan kənara çıxır, Başqalaşır.

Ehtizazda Ahəngdarlıq var, ancaq Ehtizaz Ahəngdarlığa sığmır, ondan kənara çıxır, Başqalaşır.

Ehtizazda Ruhani Dəyanət var, ancaq Ehtizaz Ruhani Dəyanətə sığmır, ondan kənara çıxır, Başqalaşır.

Ehtizazda Qorxunun, Tərəddüdün, Sarsıntının, Özgələşmənin süqutu var, ancaq Ehtizaz həmin süquta sığmır, ondan kənara çıxır, Başqalaşır.

Ehtizazda Dünyaya qovuşma var, ancaq Ehtizaz ona sığmır, ondan kənara çıxır, Başqalaşır.

Ehtizaz onu hazırlayan Ehtizazlıq İmkanından, Potensiyasından artıqdır, böyükdür, yüksəkdir.

«Hüseyni»

Gərgin Dramatik Duyğu Ehtizazlıdır, ancaq Ehtizaz deyil!

Dünya Kədəri Ehtizazlıdır, ancaq Ehtizaz deyil!

Dəyanət Ehtizazlıdır, ancaq Ehtizaz deyil!

Ehtizaz Ehtizazlıqdan artıqdır, böyükdür, yüksəkdir!

«Vilayəti»

Şəxsiyyətlə Şər arasındakı Munaqişə Ehtizazlıdır, ancaq Ehtizaz deyil!

Hiss coşğunluğu Ehtizazlıdır, ancaq Ehtizaz deyil!

İradə hökmlüyü Ehtizazlıdır, ancaq Ehtizaz deyil!

Ehtizaz üçün Ehtizazlıq kifayət deyil!

«İrak»

Ahəngdarlıq Ahəngdarlıqdan artıq olur – Ehtizaz yaranır.

Rəvanlıq Rəvanlıqdan artıq olur – Ehtizaz yaranır.

Kədar Kədərən artıq olur – Ehtizaz yaranır.

Coşğunluq Coşğunluqdan artıq olur – Ehtizaz yaranır.

Qəlbin xüsusi Halı Doğur: Ülvi-Heyrətli, Qəmli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqət İşığıyla İşıqlanmış!

3. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Mahiyyətli düşüncələr Ehtizazı hazırlayır – Mahiyyətli düşüncələrdən yüksək olanı!

Dünyayla görüş Ehtizazı hazırlayır – Dünyayla görüşdən yüksək olanı!

Müxtəliflik Ehtizazı hazırlayır – Müxtəliflikdən yüksək olanı!

Qəm Ehtizazı hazırlayır – Qəmdən yüksək olanı!

Ehtizaz Ehtizazlıqla hazırlanır.

«Bəstə-Nigar»

Kədər çalarları Ehtizazı hazırlayır – Kədər çalarlarından yüksək olanı!

Kədər labüdlüyü Ehtizazı hazırlayır – Kədər labüdlüyündən yüksək olanı!

Kədər Ensiklopediyası Ehtizazı hazırlayır – Kədər Ensiklopediyasından yüksək olanı!

Ehtizaz Ali Ehtizazlıq Tələbindən yaranır!

«Hasar»

Kədərdən yüksəyə qalxmaq – Ehtizaz imkanını artırır.

İradə Qətiyyəti – Ehtizaz imkanını artırır.

Ehtizaz – Ehtizazlıq imkanının artmasından yaranır.

«Mənsuriyyə»

Düşüncələr Düşüncədən artıq olur – Ehtizaz yaranır.

Kədər Kədərdən artıq olur – Ehtizaz yaranır.

İradə İradədən artıq olur – Ehtizaz yaranır.

Qəlbin xüsusi vəziyyəti Doğur: Ülvə-Heyrətli, Qəmli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə işıqlanmış!

4. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Ruhani İradəylə ram edilmiş Qəm – Ehtizazlıdır.

Ruhani Ağrı – Ehtizazlıdır.

Ehtiras Möhtəşəmliyi – Ehtizazlıdır.

Duyğu İncəliyi – Ehtizazlıdır.

Düşüncə Fəlsəfilisi – Ehtizazlıdır.

Etiraf Çılğınlığı – Ehtizazlıdır.

Ehtizazlıq Ehtizazı hazırlayır.

«Bayatı-İsfahan»

Kədər Dünyasına dalmaq – Ehtizazlıdır.

Təmkinli Qəmdən Qəm Zirvəsinə ucalmaq – Ehtizazlıdır.

İdeal Yangısı – Ehtizazlıdır.

Ehtizazlıq Ehtizaz Zəruriliyi hazırlayır.

«Hüzzal»

Qəm Qəmdən artıq olur.

Ruhani Ağrı Ağrıdan artıq olur.

Etiraf Etirafdən artıq olur.

Düşüncə Düşüncədən artıq olur.

Ehtizaz Yaranır – Ruhun xüsusi Halı: Ülvə-Heyrətli, Qəmli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqət Işıqla Işıqlanmış!

Ehtizaz Birdir, Ehtizazlıq – müxtəlif!

5. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Rəvanlıq Çılğınlıq kimi Ehtizazlıdır.

Təmkinlik Coşğunluq kimi Ehtizazlıdır.

İdrak Hissiyat kimi Ehtizazlıdır.

Əzəli Davam kimi Ehtizazlıdır.

İmkan Gerçəklik kimi Ehtizazlıdır.

Ehtizaz Ehtizazlıq İmkanı kimi hazırlanır!

«Zəmin-Xara»

Həyat Yollarında Ehtizazlıq var.
Maneələr, Ziddiyyətlər, Xülyalar, Şübhələr İztirabında Ehtizazlıq var.
Ruhani Səydə – Ehtizazlıq var.
İradə Qətiyyətinə – Ehtizazlıq var.
Ehtizazlıqda Ehtizaz var.

«Hicaz»

Kamillik Yangısı, Hökmü, Qarşısızlıq Ehtizazlıdır.
Ruhani Ağrı Ehtizazlıdır.
Qeyri-adilik Eşqi – Ehtizazlıdır.
Sonsuzluq Odu – Ehtizazlıdır.
Qəlb Gücü – Ehtizazlıdır.
İdeal Həsreti – Ehtizazlıdır.
Ehtizaz İstəyi Ehtizazlıdır!

«Bayatı-Kürd»

Kədər üzvi surətdə Ehtizazlıdır.
Kədər Dairəsi üzvi surətdə Ehtizazlıdır.
Kədərdən kənara çıxmaq Səyi üzvi surətdə Ehtizazlıdır.
İdeala yüksəlmək Zəruriliyi üzvi surətdə Ehtizazlıdır.
Ehtizaz – İdeal təbiətlidir.

«Simai-Şəms»

Yangı Yangıdan artıq olur.
Kədər Kədərdən artıq olur.
İradə İradədən artıq olur.
Ehtizaz yaranır – xüsusi Ruhani hal: Ülvi-Heyrətli, Qəmli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış!

6. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Qəm Müqəddəsliyi Ülvi Ehtizazlıdır.
Qəm Aramsızlığı Ülvi Ehtizazlıdır.
Qəm Qarşısızlıq Ehtizazlıdır.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – Zirvə Ehtizazı.
Kədər Ağrısı – Ağrı Ehtizazı.
Kədər Yangısı – Yangı Ehtizazı.
Kədər Aramsızlığı – Aramsızlıq Ehtizazı.
Kədər Qarşısızlıq Ehtizazı – Qarşısızlıq Ehtizazı.
Kədər Odu – Od Ehtizazı.
Kədər Göyü – Göy Ehtizazı.
Kədər Zənciri – Ardıcılıq Ehtizazı.
Kədər Hədsizliyi – Hədsizlik Ehtizazı.
Kədər Ehtizaz diləyir.

«İrak»

Kədər Kədərdən artıq olur.
Kədər Aramsızlığı Aramsızlıqdan artıq olur.
Kədər Ağrısı Ağrıdan artıq olur.
Kədər Zirvəsi Zirvədən artıq olur.
Kədər Odu Oddan artıq olur.
Ehtizaz yaranır – Ruhun Xüsusi Halı: Ülvi-Heyrətli, Qəmli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış!

Nəticə

Muğamda İdeal Ehtizaz vasitəsilə dərk olunur, vəsf olunur, təsdiq edilir.

Onuncu Fəsil

MUĞAMDA GERÇƏKLIYIN və İDEALIN DİALEKTİKASI

1. Qanunauyğunluq

Muğam Gerçəkliklə İdealın təzadlı qarşılaşdırılması əsasında qurulur.

Təzad şöbələrdə hazırlanır, İdeal Həsrəti ifadə eləyir, – İdeala Yüksəlmə Yoluyla aradan qaldırılır.

Gerçəklik Əhəmiyyətlidir, ancaq İdealla Təzad təşkil edir.

2. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Rəvanlıq – gerçək məziyyətlərə malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, İdeala Ali Rəvanlıq gərəkdir – Rəvanlıqla Təzad təşkil eləyən.

Ciddilik – gerçək məziyyətlərə malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, İdeala Ali Ciddilik gərəkdir – Ciddiliklə Təzad təşkil eləyən.

Ahəngdarlıq – gerçək məziyyətlərə malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, İdeala Ali Ahəngdarlıq gərəkdir – Ahəngdarlıqla Təzad təşkil eləyən.

Dünyayla görüş – gerçək məziyyətlərə malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, İdeala Mütləqlə görüş gərəkdir – Dünyayla görüşlə Təzad təşkil eləyən.

İdeal gərəkdir İnsana – gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən.

«Hüseyni»

Dramatizm gerçək məziyyətlərə malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, İdeal üçün Ali Dramatizm gərəkdir – Dramatizmlə Təzad təşkil eləyən.

Qəm gerçək mənaya malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, İdeal üçün Ali Qəm gərəkdir – Qəmlə Təzad təşkil eləyən.

Dəyanət gerçək əhəmiyyətə malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, İdeal üçün Ali Dəyanət gərəkdir – Dəyanətlə Təzad təşkil eləyən.

İdeal gərəkdir İnsana – gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən.

«Vilayəti»

Şərlə münaqişə gerçək təsirə malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, İdeala Şərin Ali İnkarı gərəkdir – adi münaqişəylə Təzad təşkil eləyən.

İradə – gerçək Qüdrətə malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, – Ali İdrak gərəkdir, – adi İradəylə Təzad təşkil eləyən.

«İrak»

Ali Rəvanlıq yaranır – gerçək Rəvanlıqla Təzad təşkil eləyən.

Ali Ruhanilik yaranır – gerçək Ruhaniliklə Təzad təşkil eləyən.

Ali İradə yaranır – gerçək İradəylə Təzad təşkil eləyən.

Ali Kədər yaranır – gerçək Kədərlə Təzad təşkil eləyən.

İdeal yaranır – gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən.

3. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Düşüncələr gerçək mənaya malikdirlər, ancaq İdeal üçün kifayət deyillər, – Ali Düşüncə gərəkdir İdeala, – Düşüncələrlə Təzad təşkil eləyən...

Düşüncələri birləşdirən Qüssə gerçək mənaya malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Qüssə gərəkdir İdeala – Qüssəylə Təzad təşkil eləyən.

Gerçəkliyə İdeallıq çatışmır – gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən...

«Bəstə-Nigar»

Kədər çeşidləri gerçək məziyyətlərə malikdirlər, ancaq İdeal üçün kifayət deyillər – İdeala Ali Kədər gərəkdir – Kədərlə Təzad təşkil eləyən.

«Hasar»

İradə gerçək məziyyətlərə malikdir, ancaq İdeal mənada kifayət deyil – Ali İradə gərəkdir – İradəylə Təzad təşkil eləyən.

Gerçək Ruhanilik əhəmiyyətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Ruhanilik gərəkdir – İradəylə Təzad təşkil eləyən.

Gerçəklik qeyri-kamilliyi İdeal Tələb eləyir – gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən.

«Mənsuriyyə»

Ali Zəka yaranır – Gerçək Zəkayla Təzad təşkil eləyən.

Ali Duyğu yaranır – Gerçək Duyğuyla Təzad təşkil eləyən.

Ali Ruhanilik yaranır – Gerçək Ruhaniliklə Təzad təşkil eləyən.

İdeal təsdiq olunur – Gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən.

4. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Ruhani İradəylə ram olunmuş **Kədər** – gerçək mənaya malikdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – **Ali Kədər** gərəkdir, – Kədərlə Təzad təşkil eləyən.

Gerçək İdrak – əhəmiyyətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali İdrak gərəkdir, – onunla Təzad təşkil eləyən.

Gerçək Mənəviyyət – zəruridir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Mənəviyyət gərəkdir, – onunla Təzad təşkil eləyən.

Gerçəklik İdealdan aşağıdır, ona görə İdeala can atır.

«Bayatı-İsfahan»

Kədər Dünyası gerçək mənada Ülvidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Kədər Dünyası gərəkdir, onunla Təzad təşkil eləyən.

Gerçək Əməl bəhrəlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Əməl gərəkdir, onunla Təzad təşkil eləyən.

Gerçəklik İdeal üçün kifayət deyil, – Ali Gerçəklik gərəkdir, onunla Təzad təşkil eləyən.

«Hüzzal»

Ali Kədər yaranır, – Gerçək Kədərlə Təzad təşkil eləyən.

Ali İdrak yaranır, – Gerçək İdrakla Təzad təşkil eləyən.

Ali Mənəviyyət yaranır, – Gerçək Mənəviyyətlə Təzad təşkil eləyən.

Ali Həyat yaranır, – Gerçək Həyatla Təzad təşkil eləyən.

5. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Təmkinli Ehtiras gerçək mənada qüdrətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Ehtiras gərəkdir, – onunla Təzad təşkil eləyən.

Gerçək İdrak əhəmiyyətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali İdrak gərəkdir, onunla Təzad təşkil eləyən.

Dünyayla Təmas gerçək mənada əzəmətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Mütləqə qovuşmaq gərəkdir – onunla Təzad təşkil eləyən.

İdeal Gerçəklik gərəkdir – Gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən!

«Zəmin-Xara»

Həyat Yollarıyla addımlamaq zəruridir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Mütləqə Yüksəlmək gərəkdir – onunla Təzad təşkil eləyən.

Ziddiyyətlər, Maneələr, Xülyalar, Şübhələr üzərində Qələbə Zəruridir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Gerçəkliyin İdeallaşması gərəkdir, Gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən.

Gerçək İradə Qüdrətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali İradə gərəkdir, İradəylə Təzad təşkil eləyən.

Gerçəklik İdeal deyil, bu səbəbdən də kifayət deyil.

«Hicaz»

Kamillik Həsrəti gerçək mənada əhəmiyyətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Kamillik Tələb olunur – Kamilliklə Təzad təşkil eləyən.

Qeyri-adilik Yanğısı gerçək mənada şiddətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Qeyri-adi Yanğı tələb olunur – Yanğıyla Təzad təşkil eləyən.

Qətiyyət gerçək mənada siqlətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Qətiyyət tələb olunur – Qətiyyətlə Təzad təşkil eləyən.

Gerçəklik əhəmiyyətlidir, ancaq İdeal deyil, bu səbəbdən də İdeal Tələb eləyəndir.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Yüku gerçək mənada siqlətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Kədər Yüku gərəkdir – onunla Təzad təşkil eləyən.

Kədər Dairəsi gerçək mənada möhtəşəmdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Kədər Dairəsi gərəkdir – onunla Təzad təşkil eləyən.

Kədərdən kənara çıxmaq Səyi gerçək mənada Qüdrətlidir, – ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Gerçəklikdən kənara çıxmaq gərəkdir – Gerçəkliklə Təzad təşkil eləyən.

«Simai-Şəms»

Gerçək Harayla Təzad təşkil eləyən Ali Haray!

Gerçək İdrakla Təzad təşkil eləyən Ali İdrak!

Gerçək İradəylə Təzad təşkil eləyən Ali İradə!

Gerçəkliklə Təzad təşkil edən İdeal.

6. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədəre Düşmək gerçək mənada Zəruridir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Kədəre düşmək gərəkdir – onunla Təzad təşkil edən.

Kədərin güclənməsi gerçək mənada təsirlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Kədərin güclənməsi gərəkdir – onunla Təzad təşkil edən.

Kədər Gözəlliyi gerçək mənada qüdrətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Kədər Gözəlliyi gərəkdir – onunla Təzad təşkil edən.

Kədər Yolu gerçək mənada möhtəşəmdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil – Ali Kədər Yolu gərəkdir – onunla Təzad təşkil edən.

İdeal Yol gərəkdir gerçəkliyə – İdeala çatdıran.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – gerçək mənada Zirvədir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, – Ali Kədər Zirvəsi tələb olunur – onunla Təzad təşkil edən.

Kədər Yüku – gerçək mənada ağırdır, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, – Ali Kədər Yüku tələb olunur – onunla Təzad təşkil edən.

Kədər Harayı – gerçək mənada sarsıntılıdır, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, – Ali Kədər Harayı tələb olunur – onunla Təzad təşkil edən.

Kədər Odu – gerçək mənada Şəfqətlidir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, – Ali Kədər Odu tələb olunur – onunla Təzad təşkil edən.

Kədər Göyü – gerçək mənada Yüksəkdir, ancaq İdeal üçün kifayət deyil, – Ali Kədər Göyü tələb olunur – onunla Təzad təşkil edən.

«İrak»

Ali Kədər təsdiq olunur – Gerçək Kədərlə Təzad təşkil edən:

Ali Kədər Yüku.

Ali Kədər Gözəlliyi.

Ali Kədər Harayı.

Ali Kədər Ucalığı.

Ali Kədər Odu.

Kədər İdealı.

Nəticə

Muğamda **Gerçəklik** dərk olunur, **İdeal** təsdiq edilir.

On Birinci Fəsil

MUĞAM TƏMİZLƏNMƏSİ (KATARSİSİ)

1. Qanunauyğunluq

Muğam İnsanı hərtərəfli Təmizləyir.
Bilik vasitəsiylə Naşılıqdan təmizləyir.
Duyğu vasitəsiylə Duyğusuzluqdan təmizləyir.
Əməl vasitəsiylə Əməlsizlikdən təmizləyir.
Kamillik vasitəsiylə Qeyri-kamillikdən təmizləyir.

2. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Aydınlıq – Qaranlıqdan təmizləyir.
Ahəngdarlıq – Qeyri-ahəngdarlıqdan təmizləyir.
Əhəmiyyətli – Əhəmiyyətsizlikdən təmizləyir.
Ruhanilik – Ruhsuzluqdan təmizləyir.
Müdrilik – Naşılıqdan təmizləyir.
Yol – Yolsuzluqdan təmizləyir.

«Hüseyni»

Kədər – Arsızlıqdan təmizləyir.
Dəyanət – Dəyanətsizlikdən təmizləyir.
Qətiyyət – Qətiyyətsizlikdən təmizləyir.
İradə – İradəsizlikdən təmizləyir.

«Vilayəti»

Şərlə Döyüş – Şərdən təmizləyir.
Hiddət – Mütilikdən təmizləyir.
Hissiyyət – Hissizlikdən təmizləyir.

«İrak»

Kamillik – Qeyri-kamillikdən təmizləyir.
Kamil Aydınlıq – Aydınlıq Qeyri-kamilliyindən təmizləyir.
Kamil Ahəngdarlıq – Ahəngdarlıq Qeyri-kamilliyindən təmizləyir.
Kamil Müdrilik – Müdrilik Qeyri-kamilliyindən təmizləyir.
Kamil İradə – İradə Qeyri-kamilliyindən təmizləyir.
Qeyri-kamil – Kamilləşir.

3. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Düşüncələr Düşüncəsizlikdən təmizləyir.
Böyüklük Alçaqlıqdan təmizləyir.
Möhtəşəmlik Cılızlıqdan təmizləyir.
Rıqqət Ürəksizlikdən təmizləyir.
Kədər Hərcayilikdən təmizləyir.

«Bəstə-Nigar»

Qəm Hissizlikdən təmizləyir.
Qəmli məqamlar Hissizlik məqamlarından təmizləyir.
Qəm çalarları Hissizlik çalarlarından təmizləyir.
Qəmdən çıxmaq – Qəm müstəbidliyindən təmizləyir.

«Hasar»

Şərlə Döyüş Şərdən təmizləyir.
İradə İradəsizlikdən təmizləyir.
Şəri İnkər – Şərlə bərişdən təmizləyir.

«Mənsuriyyə»

Kamil – Qeyri-kamili təmizləyir.

Kamil Müdrilik – Qeyri-kamil Müdrikliyi təmizləyir.
Kamil Böyüklük – Qeyri-kamil Böyüklüyü təmizləyir.
Kamil Möhtəşəmlik – Qeyri-kamil Möhtəşəmliyi təmizləyir.
Kamil Qəm – Qeyri-kamil Qəmi təmizləyir.
Kamil İradə – Qeyri-kamil İradəni təmizləyir.
Kamil Təmizlənmə – Qeyri-kamil Təmizlənməni təmizləyir.

4. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Müdrük Kədər – Naşı Fərəhdən təmizləyir.
Daxili – Zahirilikdən təmizləyir.
İdrak – Xurafatdan təmizləyir.
İdeal Eşqi – Həyatla barışmaqdan təmizləyir.

«Bayatı-İsfahan»

Böyük Kədərə çatan – kiçik Kədərdən təmizləyir.
Kədər İnsanı Xülyadan təmizləyir.
İdeal Həsrəti İnsanı Bəsitlikdən təmizləyir.

«Hüzzal»

Kamillik – Qeyri-Kamili təmizləyir.

Kamil Ehtiras – Qeyri-Kamil Ehtirası təmizləyir.
Kamil Bilik – Qeyri-Kamil Biliyi təmizləyir.
Kamil Əməl – Qeyri-Kamil Əməli təmizləyir.
Kamil Təmizlənmə – Katarsis – Qeyri-Kamil Təmizlənməni təmizləyir.

5. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Eşq Eşqsizlikdən təmizləyir.
İdrak İdraksızlıqdan təmizləyir.
Vahid Qeyri-müəyyənlikdən təmizləyir.
Müxtəliflik Yeknəsəqlikdən təmizləyir.
Ülvi Həqarətdən təmizləyir.

«Zəmin-Xara»

Həyat Yollarıyla addımlamaq – Cəhalətdən təmizləyir.
Maneələri aradan qaldırmaq – İradəsizlikdən təmizləyir.
Ruhani Səy – Gücsüzlükdən təmizləyir.

«Hicaz»

Kamillik Həsrəti – Qeyri-kamilliyə alışmaqdan təmizləyir.
Kamillik Yanğısı – Ruhani ətalətdən təmizləyir.
Qətiyyət – Tərəddüddən təmizləyir.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Yüku – Hərcayi Fərəhdən təmizləyir.
Kədərə Qayıtma – Yüngül Nəşədən təmizləyir.
Kədər Labüdlüyü – İdraksız İnamdan təmizləyir.
Kamilə Qovuşmaq – Qeyri-kamilə Uymaqdan təmizləyir.

«Simai-Şəms»

Kamil – Qeyri-kamilliyi təmizləyir.
Kamil Yanğı – Qeyri-kamil Yanğını təmizləyir.
Kamil İdrak – Qeyri-kamil İdrakı təmizləyir.
Kamil Vahidlik – Qeyri-kamil Vahidliyi təmizləyir.
Kamil Müxtəliflik – Qeyri-kamil Müxtəlifliyi təmizləyir.
Kamil Təmizlənmə – Qeyri-kamil Təmizlənməni təmizləyir.

6. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Ülvi Kədər – bəsit Qəmdən təmizləyir.
Qüdrətli Kədər – gücsüz Qəmdən təmizləyir.
Müqəddəs Kədər – hərcəyi Qəmdən təmizləyir.
Kədər Yolu – Yolsuz Qəmdən təmizləyir.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – bəsit Qəmdən təmizləyir.
Kədər Yüku – yüngül Qəmdən təmizləyir.
Kədər Harayı – zəlil Qəmdən təmizləyir.
Kədər Odu – sönük Qəmdən təmizləyir.
Kədər Zənciri – ani Qəmdən təmizləyir.

«İrak»

Kamillik – Qeyri-kamili təmizləyir.

Kamil Kədər – Qeyri-kamil Kədəri təmizləyir.
Kədər Zirvəsi – Kədər ətəyini təmizləyir.
Kədər Yüku – Yüngül Kədəri təmizləyir.
Kədər Odu – Sönük Kədəri təmizləyir.
Kədər Göyü – Qanadsız Kədəri təmizləyir.
Kamil Təmizlənmə – Qeyri-kamil Təmizlənməni təmizləyir.

Nəticə

Muğamda İdrak təmizlənilir, Mənəviyyat təmizlənilir,
İradə təmizlənilir – Təmizlənmə özü Təmizlənilir.

ƏSAS

Muğam Dərindən Düşünölmüş və Yüksək bədii biçimdə ifadə olunmuş Ülvi Fəlsəfi ideyalar sistemidir...

Onun məzmununu aşağıdakı şəkildə tənzim etmək (sistemləşdirmək) olar:

1. Əsil İnsani Həyat – İdealın Dərk olunması, Duyulması, Gerçəkləşməsidir.

2. İnsanilik – İdeala Layiq olan Ruhaniyyat deməkdir.

3. İdeal Həyatda yaranır, ancaq Həyatdan artıqdır, onunla Təzad təşkil eləyir.

Gerçəkləşmə İdealın əlaqəsi Faciəvilik yaradır – İdeala yüksəlmək nəticəsində aradan qalxan.

4. Əsil İnsani həyat – Gərgin Səylər, Axtarışlar Yoludur – qanunauyğun surətdə İdrakın, Hissin və İradənin birliyini – Ehtizazlığı yaradan.

5. İnsani Mövcudluq Muğamda Katarsislər, Təmizlənmələr, Vəhylər, Təblər silsiləsi kimi mənalandırılır – Kamil Ruhaniyyatda tam gerçəkləşən!

6. Muğamın üzvi, ardıcıl, dəruni fəlsəfiləyinə Biçim, Quruluş, Struktura Dialektikliyi uyğun gəlir: hissələrin, düşüncələrin, ideyaların qanunauyğun surətdə keyfiyyət dəyişikliyinə məruz qalması və son nəticədə təzələnmiş halda özünə qayıtması.

7. Bütün bu deyilənlər tədqiq olunan hadisənin İdeya-bədii xüsusiyyətlərini «Muğam Fəlsəfəsi» adlandırmağa haqq qazandırır.

Muğam İnsan həyatının Mahiyyətini dərk edən Unikal, Misilsiz Sənət nümunəsidir – Daxilən, Üzvi, hərtərəfli, Total Fəlsəfilik səviyyəsində!

*İşıq ayı, 7-ci il. Bakı.
(may, 1986).*

İKİNCİ HİSSƏ

MƏNŞƏ

Birinci Fəsil

HÜRMÜZD İŞIĞI

Qanunauyğunluq

Zərdüşçülüyn Mahiyyəti – Əhrimən Qaranlığıyla Döyüşən Hürmüzd İşığında peyda olur.

Muğam – Hürmüzd İşığı Yoludur – Yanğısıdır; Hürmüzd İşığına çatmaqdır.

I. ÜLVİ HƏYAT İŞIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Dünyayla Təmas İşığı – Aydınlıqla, Ciddiliklə.
Dünyayla Təmasda olan Aydın Ruh İşığı.
Aydın, Ciddi Həyata İnam İşığı.
Varlığın Mahiyyətindən Doğan İşıq.
Qorxunun, Şübhənin Süqutundan yaranmış Aydın Ruh İşığı.
Dünyayla Qovuşmadan yaranmış Yüksək Təmas İşığı.
Bilik və Təmizlənmə İşığı.

«Hüseyni»

Labüd Gərginliyə, Dramatizmə keçid İşığı.
Dünya Kədəriylə Təmas İşığı.
Şərlə Döyüş Qətiyyəti İşığı.

«Vilayəti»

Ruhani Hökm, Haray İşığı.
Ruhani Sarsıntı İşığı.

«İrak»

Şərin hərtərəfli İnkərindən yaranan Ali İşıq.
Ruhani İradənin, Hissin, İdrakın Tüğyanından yaranan Ali İşıq.
Gerçəkliyi ötmək, Mütləqə Yüksəlmək İstəyindən yaranan Ali İşıq.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Müdrək Qəmlə aşılannmış Ali Düşüncələr İşığı.
Qeyri-Adiliyin Qeyri-Adi İşığı.
Möhtəşəm, rıqqətli, Müqəddəs Duyğular İşığı.

«Bəstə-Nigar»

Kədər İşığı – keçidləri, saçmalarıyla.
İzhar Kədəri, İnkər Kədəri, Lənət Kədəri İşığı.
Ülviyyət Kədəri, Müdrəklik Kədəri İşığı.
Müqəddəs Fərəh Kədəri – İşığı.

«Hasar»

Kədər İnkarı – İşığı.
Ruhani Əməl İşığı.
Ruhani İradə İşığı.

«Mənsuriyyə»

Mütləqlə Görüşün Ali İşığı.
Qeyri-Adi Duyğular İşığı.
Vəcdin, Heyrətin, Müqəddəs Fərəhin, Ülvi Sarsıntının, Tələşli özünütdədiqin, özünüifadənin Ali İşığı.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Ruhani İradəylə Ram olunmuş Qəm İşığı.
Zəka Ahəngi İşığı.

Sirli Möhtəşəmlik və Rıqqətli İncəlik İşığı.
Atəşin İzhar və Müdrək Hekayət İşığı.
Zəriflikdən Əzəmətə keçid İşığı.
Əsrərə meyil və İdraka Eşq İşığı.

«Bayatı-İsfahan»

Ali Kədərə Qapılma İşığı.
Adi Qəmdən Ali Qəmə keçid İşığı.
Mütləq Çağırış İşığı.

«Hüzzal»

Kədərdən Azad olmaq İşığı.
Mütləqə Qovuşma İşığı.
Müqəddəs Hal İşığı.
İlkinliyə Qayıtma İşığı.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Daxilində Coşğunluq gəzdirən Təmkinlik İşığı.
Daxilində Ehtiras gəzdirən İdrak İşığı.
Daxilində Gələcək gəzdirən İlkinlik İşığı.
Daxili Görüm İşığı.

«Hicaz»

Ağrı İşığı.
Labüd Yol İşığı.
Əzab İşığı.
Ruhani İradə İşığı.
Mütləq Yönü – İşığı.

«Zəmin-Xara»

Kamillik Həsrəti – İşığı.
Qeyri-Adilik İstəyi – İşığı.
Kamilliyə yetmək Yanğısı – İşığı.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Yüku – İşığı.
Kədər Dairəsi – İşığı.
Kədəri ötmək Ehtirası – İşığı.

«Simai-Şəms»

Vəcd, Vəhy, Ruhani Hökm, Görüm İşığı.
Müqəddəs Fərəh İşığı.
İradə Çağırışı – İşığı.
Özünü İfadə İşığı.
Özünü Təsdiq İşığı.
İzhar İşığı.
Mütləq Ruhani Hal İşığı.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kamillə Ayrılıq – Hicran İşığı.
Kədər Müqəddəsliyi İşığı.
Ürək Yanğısı İşığı.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – İşığı.
Kədər Ağrısı – İşığı.
Kədər Yanğısı – İşığı.
Kədər Göyü – İşığı.
Kədər Qatarı – İşığı.

«İrak»

Mütləqə Qovuşma İşığı: – Heyrət, Sarsıntı, Vəcd, Vəhy İşığı.
İlkinliyə Qayıtma İşığı.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ülvi Həyat İşığı Yoludur, Ali İşığa çatmaq Yoludur: –
İnsanın Özündən Özünə getdiyi Yoldur.

II. İDEALA YÜKSƏLMƏK İŞIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Əzəli Mahiyyət İşığı.

İdeala Yüksəlmək Zəruriyyəti – İşığı.
Ruhani Kamillik Labüdlüyü – İşığı.

«Hüseyni»

İdeal Yanğısı – İşığı.
Mahiyyətə Yüksəlmək Zəruriyyəti – İşığı.

«Vilayəti»

Şərlə Döyüş Qətiyyəti – İşığı.

Şəri İnkâr İşığı.

İdeallaşma İstəyi – İşığı.

«İrak»

Müqəddəsliyə Qovuşmaq İşığı.
Müqəddəs Vəcd İşığı.
Müqəddəs Müdrilik İşığı.
İlkinliyə Qayıtmaq İşığı.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

İdrakın, Mənəviyyatın və İradənin İdeal Yönü – İşığı.

«Bəstə-Nigar»

İdeal Həyat Zəruriliyi – İşığı.
Gerçəkliyi ötmək Zəruriliyi – İşığı.

«Hasar»

İdeal Yanğısı – İşığı.

«Mənsuriyyə»

Coşğun, Hiddətli Ruhani Güc İşığı.
Ülvi Mənəviyyat İşığı.
Ali İdrakilik İşığı.
İlkinliyə Qayıtmaq İşığı.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Vahidliyə aparıcı Müxtəliflik İşığı.
Yeni İdrak Ölçüsü – İşığı.
Yeni Mənəvi Yüksəklik İşığı.
Yeni Ruhani Əməl Miqyası – İşığı.

«Bayatı-İsfahan»

Kədəre Qapılmaq İşığı...
Mahiyyətə çatmaq İstəyi – İşığı.
Mütləq həyat İşığı.

«Hüzzal»

İdeala Yüksəlmək – Kədərdən azad olmaq İşığı.
İdeala Qovuşmaq İşığı.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Təmkinliyin daxilində yaşayan Coşğunluq İşığı.

İdrakın daxilində yaşayan Ehtiras İşığı.

Gerçəkliyin daxilində yaşayan İdeal İşığı.

Kamiliyə yetmək Zəruriyyəti – İşığı.

Kamil Zəka İstəyi – İşığı.

Kamil Duyğu İstəyi – İşığı.

Kamil İradə İstəyi – İşığı.

Ruhani Özünütəsdic İşığı.

Gerçəkliyi Ötmək Zəruriyyəti – İşığı.

«*Hicaz*»

Əzaba qatlaşmaq İşığı.

Müdrilik Yolu – İşığı.

«*Zəmin-Xara*»

İdeala Yetmək Yanğısı.

Mütləq Çağırışı – İşığı.

«*Bayatı-Kürd*»

Kədəre Qayıtmaq İşığı.

Kədərdən Ayrılmaq İstəyi – İşığı.

Mütləq Kədər İşığı.

«*Simai-Şəms*»

Mütləq Ruhaniyyət İşığı.

Ruhun Mütləq Halı – İşığı.

Əzələ Qayıtmaq İşığı.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»

Kədəre Qapılmaq İşığı.

Kədər Müqəddəsliyi – İşığı.

Kədər Güzəlliyi – İşığı.

İdeal Zəruriliyi – İşığı.

«*Şikəsteyi-Fars*»

Kədər Zirvəsi – İşığı.

Kədər Ağrısı – İşığı.

Kədər Coşğunluğu – İşığı.

Kədər Alovu – İşığı.

Kədər Göyü – İşığı.

İdeal Yanğısı – İşığı.

«*İrak*»

Ruhani özünütəsdic işığı.

Ruhani əməl işığı.

İdeal ruhani hal işığı.

İdeala qovuşma işığı.

Ümumi Qiymət

Muğam – İdeal İşığı Yoludur, İdeal İşığa çatmaqdır, –
Gerçəklikdən İdeala gedən Yoldur.

III. HƏQIQƏT İŞIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Ruhani Mətanət, Ruhani Təmizlənmə – İdrakın ilk Şerti – İşığı.
Qorxudan, Tələşdan, Şübhədən İmtina – Müdrikliyin ilk Şerti – İşığı.

Kamillik İstəyi – İdrak İstəyi – İşığı.

Həyatla Görüş – Mütləqlə Görüşün ilk Şerti – İşığı.

Həqiqət Eşqi – İşığı.

Həqiqət Yönü – İşığı.

«Hüseyni»

Yüksələn Bilik və Mənəviyyat İşığı.

Yüksələn Müdriklik və Əxlaq İşığı.

Həqiqət Kədəri – İşığı.

Həqiqətə yönəlmiş Zəka İşığı.

Kədərdə bilinən Həqiqət İşığı.

Kədərdə Yetirilən Əxlaq İşığı.

İdraklı İradə və İradəli İdrak İşığı.

Həqiqi Duyğu və Duyğulu Həqiqət İşığı.

Həqiqi Əxlaq və Əxlaqlı Həqiqət İşığı.

«Vilayəti»

İdeal Yanğısı – Həqiqəti Dərkin Pilləsi – İşığı.

Ruhani İradə İşığı.

İdrakın, Hissin və İradənin Birliyi – İşığı.

Kədərli Həqiqət İşığı.

Kamillik İstəyi – İşığı.

Mütləqilik Yanğısı – İşığı.

Mütləq Yanğı – İşığı.

«İrak»

İdeala Qovuşma – Mütləq Həqiqətə və Mütləq Əxlaqa Yetmək – İşığı.

Dünyanın Ali Mənasına Yetmək – İşığı.

Ruhaniyyatın Təntənəsi – İşığı.

Ali, Möhtəşəm, Əzəli Duyğular İşığı.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Qeyri-adilik, Sırr, Batinlik İşığı.

Əxlaqi Həyat Zəruriliyi – İşığı.

Yüksək Ruhaniyyat İşığı.

Dərin Ehtiraslar İşığı.

İradə Qətiyyəti – İşığı.

Dünyanı dərk etmək Zəruriyyəti – İşığı.

Əxlaqi Kamillik Zəruriyyəti – İşığı.

Əxlaqın daxilində yetişən İdrak İşığı.

İdraklı Əxlaq İşığı.

Əxlaqi İdrak İşığı.

«Bəstə-Nigar»

Kədər İşığı – Həqiqət və İdrakın Yeni Pilləsi.

Ruh İşığı – Duyğuların Yeni Pilləsi.

İradə İşığı – Ruhani Əməllərin Yeni Pilləsi.

Kədərdən Ayrılmaq İstəyi – Həqiqət və Əxlaqın Yeni Pilləsi – İşığı.

«Hasar»

Kədərdən Ayrılmaq İşığı – Bilik Dərinliyi.

Kamilliğin Yeni Pilləsi – İşığı.

İradənin Yeni Gücü – İşığı.

Mütləq Həqiqəti dərk etmək Zəruriliyi – İşığı.

Mütləq Kamilliyə Yetmək Zəruriliyi – İşığı.

«Mənsuriyyə»

Mütləq Həqiqət Işığı.

İdrak, Duyğu və İradə Birliyi – Işığı.

Duyğulu İdrak, İdraklı Duyğu Birliyi – Işığı.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Müdrilik və Ruhani Qüvvət Işığı.

Bilik və Ehtiras Işığı.

Zəka və İradə Işığı.

Vahid Mahiyyət Işığı.

Kamillik Eşqi – Işığı.

«Bayatı-İsfahan»

Kədərə Qapılmaq – Həqiqət Pilləsi – Işığı.

Kədərdə Yetişən İradə Işığı.

Kədərdə Təmizlənən Duyğu Işığı.

Təzə Ruhaniyyət Miqyası – Işığı.

Təzə Həqiqət Yüksəkliyi Yanğısı – Işığı.

Təzə Əxlaq Yüksəkliyi Yanğısı – Işığı.

Mütləqi Dərketmə – Mütləq Əxlaqa Yetmə – Işığı.

«Hüzzal»

Həqiqi, İdeal, Mütləq Həyata çatmaq – Həqiqi, İdeal, Mütləq Əxlaqa Yetmək – Işığı.

İdrakla Ruhaniyyətin Mütləq Birliyi – Işığı.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Hadisələrin arxasında dayanmış Mahiyyət Işığı.

Müxtəlifliyin arxasında dayanmış Vahidlik Işığı.

Müqəddəs İradə Işığı.

İdeal İstəyi – Işığı.

Ali İdrak Işığı.

Ali Əxlaq Işığı.

Əxlaqi İdrak, İdraklı Əxlaq Işığı.

Ruhun Mütləq Yönü – Işığı.

«Hicaz»

İdrakın və Əxlaqın Yeni Pilləsi – Işığı.

İdrak Eşqi – Işığı.

Kamillik Eşqi – Işığı.

İdrak və Əxlaq Birliyi – Işığı.

«Zəmin-Xara»

Mütləqilik Yanğısı – Işığı.

İdrak Əməli – Işığı.

İradə Əməli – Işığı.

«Bayatı-Kürd»

Kədərə Qayıtma Işığı.

Həqiqəti dərk etmə Zəruriliyi – Işığı.

Kamilliyə çatma Zəruriliyi – Işığı.

«Simai-Şəms»

Həqiqətin və Əxlaqın Yüksək halı – Işığı.

Mütləqilik Işığı – Zəkayla dərk olunan, Hisslə Duyulan, İradəylə həyata keçirilən.

Ehtirasların, Düşüncələrin, Əməllərin Möhtəşəmliyi, Gücü, Təmizliyi – Işığı.

4. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədərə Qapılmaq İşığı – İnsanın Daxili Aləminə Enmək.
Güclənən Kədər İşığı – İdeal Həyat və Kamil İnsan İstəyi.
Kədər Müqəddəsliyi – İşığı.
Kədər Gözəlliyi – İşığı.
Kədər Yolu – İşığı.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – İşığı – Həqiqiyə və Kamilə yetmə Yönü.
Kədər Ağrısı – İşığı – İdraki, Əxlaqi.
Kədər Yanğısı – İşığı – İdraki, Əxlaqi.
Kədər Göyü – İşığı – İdraki, Əxlaqi.

«İrak»

Mütləqə Qovuşma İşığı – Kamil Həqiqət və Həqiqi Kamillik Birliyi.

Ümumi Qiymət

Muğam – Həqiqət İşığına Yoldur. Ali Həqiqətə çatmaqdır;
Gerçəklikdən İdeala aparən Ruhani Əməldir.

IV. İŞIQ YOLU

(Muğam Quruluşu)

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Əsas Musiqi İdeyasının – dəyişmələri, incələşmələri (variasiyaları, nyuansları) – İşığı.
Musiqi İdeyasının özünə Qayıtması – İşığı.
İlkinlik İşığı.
Müxtəliflik İşığı.
Özünüifadə və özünüötədiq İşığı...
Sonsuzluq Ehtirası – İşığı.
Sabitlik İşığı.
Dəyişkənlik İşığı.

«Hüseyni»

Kədər Mövzusunun Yaranması – İşığı.
Kədərdən Ayrıılma Mövzusunun Yaranması – İşığı...
Şərlə Döyüş Qətiyyətinin Yaranması İşığı.
İlkinliyə qayıtmaq İşığı.

«Vilayəti»

Şərin İnkarı Mövzusunun Yaranması İşığı.
Əsas Musiqi İdeyasının Dərinləşməsi...
Yeni Mövcudluğu – İşığı.

«İrak»

Əsas Musiqi İdeyasının – Ehtizaza çevrilməsi – İşığı.
İdrakin Gerçəkliyi ötməsi, İdeala Yüksəlməsi – İşığı.
Mənəviyyətin gerçəkliyi ötməsi, İdeala Yüksəlməsi – İşığı.
İradənin gerçəkliyi ötməsi, İdeala Yüksəlməsi – İşığı.
Əsas Musiqi İdeyasının İdeal Ülviliyə çatması – İşığı.
Əsas Musiqi İdeyasının İdeal Ahəngdarlığa çatması – İşığı.

Əsas Musiqi İdeyasının İdeal Ehtirasa çatması – İşığ.
Əsas Musiqi İdeyasının İdeal İdraka çatması – İşığ.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Qəm İdeyasının öz Mahiyyətinə Qayıtması – İşığ.
İlkinlikdən İdeala keçid İşığ.
Müxtəliflikdən Vahidliyə keçid İşığ.
Dəyişkənlik yaradan Əzəlilik İşığ.
Qayıtma yaradan Dəyişkənlik İşığ.

«Bəstə-Nigar»

Kədər in hərtərəfli Musiqi Təhlili – İşığ.
Müdrək Qəmin Atəşin Kədərə Çevrilməsi İşığ.
Əsas Musiqi İdeyasının Yeni Pilləsi – İşığ.

«Hasar»

İdeala Yetmək Zəruriyyəti – İşığ.

«Mənsuriyyə»

Ali Duyğular, Ehtiraslar İşığ.
Ali Həqiqət, İdrakilik, İradə İşığ.
Əzəli Mahiyyət İşığ.
Təzə İlkinlik İşığ.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Qəm İşığ – Təkrarlanan, Təzələnen.
Vahidlik Zənginliyi – İşığ.
Əsas Musiqi İdeyasının Özünüifadəsi – İşığ.
Vahid Dəyişkənlik İşığ.

«Bayatı-İsfahan»

Müdrək Qəmin Odlu Kədərə çevrilməsi – İşığ.
Yeni Kədər Pilləsi – İşığ.
Əsas Musiqi İdeyasının İnkişafı – İşığ.
Özündən Yüksəyə qalxan Kədər İşığ.

«Hüzzal»

Kədərdən Ayrıılma İşığ.
Əsas Musiqi İdeyasının özünü ötməsi – İşığ.
Əsas Musiqi İdeyasının Təzadı – İşığ.
Yeni İlkinlik İşığ.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Özündə Haray gəzdirən Rəvanlıq İşığ.
Özündə Tüğyan gəzdirən Təmkinlik İşığ.
Özündə Müxtəliflik gəzdirən Vahidlik İşığ.
Özündən Özünə Yüksələn Musiqi İdeyası – İşığ.

«Hicaz»

Əzab İşığ.
Musiqi İdeyasının Yeni Pilləsi – İşığ.

«Zəmin-Xara»

Qeyri-Adilik Yanğısı – İşığ.
Yanğı İdrakiliyi – İşığ.
Yanğı Ağrısı – İşığ.
Musiqi İdeyasının Özündən Yüksəyə Səyi – İşığ.
Dəyişkənlik Zəruriyyəti – İşığ.

«Bayatı-Kürd»
Mütləq Kədar İşığı.

«Simai-Şəms»

Musiqi İdeyasının Ali Pilləsi – İşığı.
Kamil İradə hökmü – İşığı.
Kamil Vəcd hökmü – İşığı.
Kamil Vəhy hökmü – İşığı.
Musiqi İdeyasının öz Əzəli Mahiyyətində Qayıtması – İşığı.

5. «Segah» muğamı

«Maye-segah»

Kədar Leytmotivi (Əsas Musiqi İdeyası) – İşığı.
Kədar Gücü, Dərinliyi – İşığı.
Kədar halları – İşığı.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədar Zirvəsi – Musiqi İdeyasının Pilləsi – İşığı.
Kədar Ağrısı – Musiqi İdeyasının özünüifadəsi – İşığı.
Kədar Yanğısı – Musiqi İdeyasının Labüdlüyü – İşığı.
Kədar Alovu – Musiqi İdeyasının Coşğunluğu – İşığı.
Kədar Göyü – Musiqi İdeyasının Yüksəkliyi – İşığı.
Kədar Qatarı – Musiqi İdeyasının Aramsızlığı – İşığı.

«İrak»

Yeniləşən, Işıqlanan Musiqi İdeyasının Təsdiqi...
Musiqi İdeyasının Mahiyyəti – İşığı.

Ümumi Qiymət

Muğam – Musiqi İdeyasının Təsdiqi, İnkişafı və Özünə Qayıtması
Yoludur – İşığıdır.

V. İDRAK VƏ DUYĞU BİRLİYİ İŞIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Ehtiraslı İdrak İşığı.
İdraklı Ehtiras İşığı.
Ehtiras Yaradan İdrak İşığı.
İdrak Yaradan Ehtiras İşığı.
Ehtiras Məntiqi İşığı.
Yeni İdrak və Yeni Ehtiras İşığı.

«Hüseyni»

Kədar İdrakiliyi – İşığı.
İdraklı, Ehtiraslı İradə İşığı.

«Vilayəti»

Şər İnkarı İdrakiliyi – İşığı.
Şər İnkarı Ehtirası – İşığı.
Müdrıkləşən Ehtiras İşığı.
Ehtiraslı Müdriklik İşığı.
Məntiqi Duyğu İşığı.
Duyğulu Məntiq İşığı.
İdraklı-Ehtiraslı Mütləq Yanğısı – İşığı.
İdrakla Nizamlanan Ehtiras İşığı.
Ehtirasla qanadlanan İdrak İşığı.

«İrak»

Ali Ehtiras – Ehtizaz İşığı – İdraki Təzahür edən.
Ali Ehtiras – Ehtizaz İşığı – İdrakilik Yaradan.
Ali Ehtiras İşığı – Ali Məntiq Yaradan.
Ehtirasın İdraki Təsdiqi – İşığı.
İdrakın Ehtiras Alovu – İşığı.
Kamil İdraki Ehtiras İşığı.
Kamil Ehtiraslı İdrak İşığı.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»
Müdrük Qəm – İdrakiliyi – İşıǵı.
Ehtiraslı İdrak İşıǵı.
İdraklı-Ehtiraslı Qəm İşıǵı.
Ehtirasa çevrilən İdrakilik İşıǵı.
İdraka çevrilən Ehtiras İşıǵı...
İdraklı Ehtiras Pafosu – İşıǵı.
Ehtiraslı İdrak Pafosu – İşıǵı.

«*Bəstə-Nigar*»

İdraki Kədər İşıǵı – Ehtiraslı Təzahür edən – İdraklı-Ehtiraslı
Kədər İşıǵı.
İdraklı-Ehtiraslı İradə İşıǵı.

«*Hasar*»

Şərlə Döyüş İşıǵı – İdraklı, Ehtiraslı.
İradənin İdeal Yönü – İdraklı, Ehtiraslı.

«*Mənsuriyyə*»

İdeala Ruhani Qovuşma İşıǵı – İdeal Ehtiras İşıǵı.
İdeal İdrakilik Təsdiqi – İşıǵı – İdeal İdrak İşıǵı.
İdeal İdraki Ehtiras İşıǵı.
İdeal Ehtirasa çevrilmiş İdeal İdrak İşıǵı.
İdraklı və Ehtiraslı Təzahür edən Ehtiraz İşıǵı.
İdeala İdraklı-Ehtiraslı İstək İşıǵı.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

İdraki İradəylə Ram olunmuş Qəm İşıǵı.
Ehtirasla Zənginləşmiş İdrak İşıǵı.
İdraki Güclənən Qəm İşıǵı.

Ehtirasla Güclənən İdrak İşıǵı.
İdraki Qəm Rıqqəti – İşıǵı.
İdraki Təzahür edən Ehtiras İşıǵı.
Ehtiraslı Təzahür edən İdrak İşıǵı.

«*Bayatı-İsfahan*»

Odlu Kədər İdrakiliyi – İşıǵı.
İdraki-Ehtiraslı Kədər İşıǵı.
İdraklı Ehtiras İşıǵı.
Ehtiraslı İdrak İşıǵı.

«*Hüzzal*»

Kədərdən Ayrılma Məntiqi – İşıǵı.
Kədərli Məntiq İşıǵı.
Kədər in özünü ötməsi Məntiqi – İşıǵı.
Təzadlı Mövzunun Yaranması Məntiqi – İşıǵı.
Məntiqli Ehtirasın, Ehtiraslı Məntiqin Yaranması – İşıǵı.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

İdraklı Ehtiras Təmkini – İşıǵı.
İdraklı Ehtiras Odu – İşıǵı.
İdraklı Vahid Duyğu İşıǵı.
Təmkinliyin dərinliyindən Yüksələn İdraklı Ehtiras İşıǵı.

«*Hicaz*»

Əzabın İdraklı İşıǵı.
İdrakın Ruhani İşıǵı.
İdraklı Ehtiras Gücü – İşıǵı.
Ehtiraslı İdrak Gücü – İşıǵı.
İdraklı Yol İşıǵı.
İdrak Yolu – İşıǵı.

«Zəmin-Xara»

Mütləq İdraklı Yangı Işığı.
İdrak Yangısı – Işığı...

«Bayatı-Kürd»

İdraklı Kədər Işığı –

Mütləq Kədər Işığı – İdraklı, Ehtirashlı.
Kədər Dairəsi Işığı – İdraklı, Ehtirashlı.
Kədər Özünüifadəsi – İdraklı, Ehtirashlı.
Kədər Özünütəsdiqi – İdraklı, Ehtirashlı.

«Simai-Şəms»

Əsas Musiqi İdeyasının Yeni Halı.
İdrakın Yeni Mənası – Işığı.
Ehtirashın Yeni Mənası – Işığı.
İradənin Yeni Hökmü – Işığı.
Gerçəkliyi ötmək Işığı – İdraklı, Ehtirashlı.
Mütləq Qovuşmaq Işığı – İdraklı, Ehtirashlı.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Məntiqinin Işığı.
Kədərli Məntiqin Işığı.
Kədərin Məntiqi Güclənməsi, Dərinləşməsi – Işığı.
Kədər Gözəlliyinin Məntiqi – Işığı.
Kədər Müqəddəsliyinin Məntiqi – Işığı.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsinin İdrakiliyi – Işığı.
Kədər Ağrısının İdrakiliyi – Işığı.
Kədər Yangısının İdrakiliyi – Işığı.
Kədər Göyünün İdrakiliyi – Işığı.
Kədər Qatarının İdrakiliyi – Işığı.

«İrak»

Leytmotivin Təzə Mövcudluğu – Işığı.
Təzələşən İdrak Işığı.
Təzələşən Duyğu Işığı.
Mahiyyətin İfadəsi – Işığı.
İdrakın Həqiqiliyi – Işığı.

Ümumi Qiymət

Muğam – İdrak və Duyğu Birliyi – Işığıdır, – İdraklı Duyğu,
Duyğulu İdrak – Işığıdır.

VI. FACİƏ İŞIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Ahəngdarlıqda gizlənən Fəlakət Işığı.
Faciəvi Bilik Işığı.
Faciəvi Həqiqət Işığı.

«Hüseyni»

Kədərdən başlayan Faciə Işığı.
Həyatın Ülvi Faciəviliyi – Işığı.
Kədər Işığı.

«Vilayəti»

Döyüşkənlik Faciəsi – Işığı.
Faciəylə Döyüş Işığı.

«İrak»

İdeala Qovuşma – Faciədən Ayrılma İşığı.
İdeal İşığı.
İdeal İşıq.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Müdrük Qəmdə bilinən Faciə İşığı.
Mahiyyətli Düşüncələrdə bilinən Faciə İşığı.
Dünyayla Görüş Rıqqətində bilinən Faciə İşığı.

«Bəstə-Nigar»

Kədər Məcrasında başlanan Faciə İşığı.
İmtina Faciəsi – İşığı.
İntizar Faciəsi – İşığı.

«Hasar»

Şər İnkarı Faciəsi – İşığı.
İradə Qətiyyəti Faciəsi – İşığı.
Faciəylə Döyüş Faciəsi – İşığı.

«Mənsuriyyə»

Mütləqə Qovuşma – Faciədən Ayrılma İşığı.
Mütləq İşığı.
Mütləq İşıq.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Özündə Faciə yaşadan Müxtəliflik İşığı.
Özündə Faciə yaşadan Vahidlik İşığı.
Özündə Faciə yaşadan İdeala Yüksəlmək İstəyi – İşığı.
Özündə Faciə yaşadan Gerçəklik İşığı.

«Bayatı-İsfahan»

Kədərə Qapılmaq İşığı.
Faciəvi İdrakın yaranması İşığı.
Faciəvi İradənin yaranması İşığı.
Faciəvi Əməlin yaranması İşığı.
Faciəvi Dramatizm İşığı.
Faciədən Ayrılma İstəyi – İşığı.

«Hüzzal»

İdeala Yüksəlmə – Faciədən Ayrılma İşığı.
Kamilləşmiş İdrak İşığı, Təmizlənmiş Mənəviyyat İşığı, Yüksəlmiş İradə İşığı.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Təmkində yaşayan Faciəvi Yangı İşığı.
İdrakda yaşayan Faciəvi Ehtiras İşığı.
Dünyayla Görüşdə yaşayan Faciəylə Görüş İşığı.
Mövcudluqda yaşayan Faciə İşığı.
Müxtəliflikdən Vahidliyə keçiddə yaşayan Faciə İşığı.

«Hicaz»

Dünya Kədərini Dərk etmək Faciəsi – İşığı.
Ağrı İşığı.
İdeala Faciəvi Həsrət İşığı.
Ruhani Əməl Faciəvililiyi – İşığı.

«Zəmin-Xara»

Şərlə Döyüşmək Faciəsi – İşığı.
Faciədən Ayrılma İstəyi – İşığı.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Yüku Faciəsi – İşığı.
Kədər Dairəsi – Faciəsi – İşığı.
Kədərə Aramsız Qayıtma Faciəsi – İşığı.

«*Simai-Şəms*»

İdeala Qovuşma – Faciədən Ayrılma İşığı.

İdeal İradə Hökmü – İşığı.

Müqəddəs Fərəh İşığı.

Kamil Ruhanilik İşığı.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»

Zəngin Kədər Halları – İşığı.

Kədərə Ardıcıl Qayıtma İşığı.

Faciəvi Bilik İşığı.

«*Şikəsteyi-Fars*»

Kədər Zirvəsi – İşığı.

Kədər Harayı – İşığı.

Faciəvi İradə İşığı.

«*İrak*»

Ürəyin Mütləqə Qovuşması – İşığı.

Faciədən Ayrılma İşığı.

Kamilliyə Yetmə İşığı.

Ruhani Mütləqilik İşığı.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ruhun Faciəylə İşıqlanması, Faciədən Ayrılması
Yoludur – İdeala aparar.

VII. İDEAL İŞIĞI

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

Ali Aydınlıq Zəruriliyi – İşığı.

Ali Ciddilik Zəruriliyi – İşığı.

Ali Ahəngdarlıq Zəruriliyi – İşığı.

İdeal Zəruriliyi – İşığı.

«*Hüseyni*»

Ali Kədər Zəruriliyi – İşığı.

Ali Mətanət Zəruriliyi – İşığı.

İdealhq Zəruriliyi – İşığı.

«*Vilayəti*»

Ali İnkər Zəruriliyi – İşığı.

Ali Ehtiras Zəruriliyi – İşığı.

Ali İradə Zəruriliyi – İşığı.

Alilik İşığı.

«*İrak*»

Ali Aydınlıq İşığı.

Ali Ruhaniyyət İşığı.

Ali İradə İşığı.

Ali Həyat İşığı.

İdeal İşığı.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Ali Düşüncələr Zəruriliyi – İşığı.

Ali Duyğular Zəruriliyi – İşığı.

Ali İradələr Zəruriliyi – İşığı.

«*Bəstə-Nigar*»
Ali Kədər Zəruriliyi – İşıǵı.
İdeallıq Zəruriliyi – İşıǵı.

«*Hasar*»
Ali Ruhaniyyat Tələbi – İşıǵı.
Mütləqilik Tələbi – İşıǵı.

«*Mənsuriyyə*»
Ali İdrak İşıǵı.
Ali Ehtiras İşıǵı.
Ali Ruhaniyyat İşıǵı.
İdeal İşıǵı.

3. «*Bayatı-Şiraz*» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»
Ali Ahəngdarlıq Zəruriliyi – İşıǵı.
Ali Müdrilik Zəruriliyi – İşıǵı.

«*Bayatı-İsfahan*»
Ali Kədər Zəruriliyi – İşıǵı.
Ali İradə Zəruriliyi – İşıǵı.
Ali Həyat Zəruriliyi – İşıǵı.

«*Hüzzal*»
Ali Kədər İşıǵı.
Ali Ahəngdarlıq İşıǵı.
Ali Ruhaniyyat İşıǵı.
İdeal İşıǵı.

4. «*Şur*» muğamı

«*Maye-Şur*»
Ali Yanǵı Zəruriliyi – İşıǵı.
Ali İdrak Zəruriliyi – İşıǵı.
İdeal Zəruriliyi – İşıǵı.

«*Hicaz*»
İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi – İşıǵı.
Ali İradə Zəruriliyi – İşıǵı.

«*Zəmin-Xara*»
Ali Qətiyyət Zəruriliyi – İşıǵı.
Ali Möhnət Zəruriliyi – İşıǵı.

«*Bayatı-Kürd*»
Ali Kədər Yüku – İşıǵı.
Ali Kədər Dairəsi – İşıǵı.
Gerçəkliyi Ötmək Zəruriliyi – İşıǵı.

«*Simai-Şəms*»
Ali Haray İşıǵı.
Ali İdrak İşıǵı.
Ali İradə İşıǵı.
İdeal İşıǵı.

5. «*Segah*» muğamı

«*Maye-Segah*»
Ali Kədərə Qapılma Zəruriliyi – İşıǵı.
İdeal Zəruriliyi – İşıǵı.

«*Şikəsteyi-Fars*»
Ali Kədər Yanǵısı – Zəruriliyi – İşıǵı.
Ali Kədər Harayı – Zəruriliyi – İşıǵı.

«İrak»

Ali Kədər İşığı.
Ali Kədər Ağrısı – İşığı.
Ali Kədər Yanğısı – İşığı.
Ali Kədər Ucalığı – İşığı.
Ali Kədər İdeallığı – İşığı.
İdeal İşığı.

Ümumi Qiymət

Muğam – İdealla İşıqlanmaq, İdeala çatmaq – İdeal Özünüifadə Yoludur.

VIII. EHTİZAZ İŞIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Aydınlıqdan, Ahəngdarlıqdan Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – İşığı.
Qorxu, Şübhə, Sarsıntı üzərində Qələbədən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – İşığı.
Ehtizaz Zəruriliyi İşığı.

«Hüseyni»

Daxili Ehtizazlığa malik olan Dramatik Duyğular İşığı.
Daxili Ehtizazlığa malik olan Qüssə İşığı.
Daxili Ehtizazlığa malik olan Mətanət İşığı.
Ehtizaz Zəruriliyi İşığı.

«Vilayəti»

Daxili Ehtizazlığa malik olan Ruhani Döyüşkənlik İşığı.
Daxili Ehtizazlığa malik olan Ehtiras Atəşi – İşığı.
Daxili Ehtizazlığa malik olan İradə Hökmlüyü – İşığı.

«İrak»

Ehtizaz İşığı: Ahəngdarlıq – Ahəngdarlıqdan Artıq olur;
Kədər – Kədərdən Artıq olur;
Gərginlik – Gərginlikdən Artıq olur;
Atəş – Atəşdən Artıq olur.
**Ruhun xüsusi halı Yaranır: Ülvi-Vəcdli; Kədərli-Fərəhli;
Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.**

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Mahiyyətli Düşüncələrdən Artıq olan – Ehtizaz Başlanğıcı – İşığı.
Dünyayla Görüşdən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – İşığı.
Ehtizaz Zəruriliyi – İşığı.

«Bəstə-Nigar»

Daxili Ehtizazlığa malik olan Kədər İşığı.
Ehtizazlıq İşığı.

«Hasar»

Daxili Ehtizazlığa malik olan İdeal Yanğısı – İşığı.

«Mənsuriyyə»

Ehtizaz İşığı: – Düşüncələr Düşüncədən Artıq olur; Kədər Kədər-
dən Artıq olur; İradə İradədən Artıq olur; Ruhun Xüsusi halı yaranır:
Ülvi-Vəcdli; Kədərli-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Müdrük Qüssənin Daxili (Potensial) Ehtizazlığı – İşıǵı.
Möhtəşəmlik və mərhəməliyin Daxili Ehtizazlığı – İşıǵı.
İzharın Daxili Ehtizazlığı – İşıǵı.
Ehtizazı hazırlayan – Ehtizazlıq İşıǵı.

«Bayatı-İsfahan»

Kədəre Qapılmanın Daxili Ehtizazlığı – İşıǵı.
İdeala Ehtizazlı Yanǵı İşıǵı.
Ehtizaz Zəruriliyi yaradan Ehtizazlıq İşıǵı.

«Hüzzal»

Qüssədən Artıq olan Qüssə İşıǵı.
Aǵrıdan Artıq olan Aǵrı İşıǵı.
İzhardan Artıq olan İzhar İşıǵı.
Ehtizaz İşıǵı.
Ruhun Xüsusi Halı: Ülvi-Vəcdli; Kədərlı-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Təmkində Yaşayan Coşǵunluq Ehtizazı – İşıǵı.
İdrakda Yaşayan Duyǵu Ehtizazı – İşıǵı.
Ehtizazı hazırlayan Ehtizazlıq İşıǵı.

«Hicaz»

Həyat Yolunda yaşayan Ehtizaz İşıǵı.
Ruhani İradədə yaşayan Ehtizaz İşıǵı.
Ehtizazlıqda yaşayan Ehtizaz İşıǵı.

«Zəmin-Xara»

Ehtizazlı Kamillik Həsrəti – İşıǵı.
Ehtizazlı Ruhani Aǵrı İşıǵı.
Ehtizazlı Ruhani Qətiyyətlə İşıǵı.
Ehtizazlı İdeal Yanǵısı – İşıǵı.
Ehtizaz İstəyi – İşıǵı.

«Bayatı-Kürd»

Ehtizazlı Kədərlə İşıǵı.
Ehtizazlı Kədərlə Dairəsi – İşıǵı.
İdeal Ehtizazlıq Nisgili.

«Simai-Şəms»

Coşǵunluqdan artıq olan Coşǵunluq İşıǵı.
Kədərdən artıq olan Kədərlə İşıǵı.
İradədən artıq olan İradə İşıǵı.
Yanǵıdan artıq olan Yanǵı İşıǵı.
Ehtizaz İşıǵı.
Ruhun Xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli; Kədərlı-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Müqəddəs Kədərlə Ehtizazlığı – İşıǵı.
Haraylı Kədərlə Ehtizazlığı – İşıǵı.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədərlə Zirvəsi – Ehtizazlığı – İşıǵı.
Kədərlə Aǵrısı – Ehtizazlığı – İşıǵı.
Kədərlə Yanǵısı – Ehtizazlığı – İşıǵı.
Kədərlə Göyü – Ehtizazlığı – İşıǵı.
Kədərlə Qatarı – Ehtizazlığı – İşıǵı.
Ehtizazı hazırlayan Ehtizazlıq İşıǵı.

«İrak»

Kədərdən Artıq olan Kədər İşığı.
Yanğıdan Artıq olan Yanğı İşığı.
Ağrıdan Artıq olan Ağrı İşığı.

Ehtizaz İşığı: – Ruhun xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli; Kədərli-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ehtizazla İşıqlanmaq – Ehtizaza çatmaq, Ehtizazdan Ehtizaza Yüksəlmək Yoludur.

IX. KATARSİS İŞIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Qaranlıqdan Təmizləyən Aydınlıq İşığı.
Ruhsuzluqdan Təmizləyən Ruhanilik İşığı.
Naşılıqdan Təmizləyən Müdriklik İşığı.
Yolsuzluqdan Təmizləyən Yol İşığı.

«Hüseyni»

Arsızlıqdan Təmizləyən Kədər İşığı.
İradəsizlikdən Təmizləyən İradə İşığı.

«Vilayəti»

Mütilikdən Təmizləyən Döyüşkənlik İşığı.
Duyğusuzluqdan Təmizləyən Ehtiras İşığı.

«İrak»

Qeyri-Kamillikdən Təmizləyən Kamillik İşığı.
Qeyri-Kamil Müdriklikdən Təmizləyən Kamil Müdriklik İşığı.
Qeyri-Kamil İradədən Təmizləyən Kamil İradə İşığı.
Mütləq Təmizlənmə İşığı.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Düşüncəsizlikdən Təmizləyən Düşüncə İşığı.
Qayğısızlıqdan Təmizləyən Qüssə İşığı.
Alçaqlıqdan Təmizləyən Yüksəklik İşığı.
Cılızlıqdan Təmizləyən Möhtəşəmlik İşığı.

«Bəstə-Nigar»

Hissizlikdən Təmizləyən Kədər İşığı.

«Hasar»

İradəsizlikdən Təmizləyən İradə İşığı.

«Mənsuriyyə»

Qeyri-Kamillikdən Təmizləyən Kamillik İşığı.
Qeyri-Kamil Müdriklikdən Təmizləyən Kamil Müdriklik İşığı.
Qeyri-Kamil Qüssədən Təmizləyən Kamil Qüssə İşığı.
Qeyri-Kamil Möhtəşəmlikdən Təmizləyən Kamil Möhtəşəmlik İşığı.
Qeyri-Kamil İradədən Təmizləyən Kamil İradə İşığı.
Mütləq Təmizlənmə İşığı.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Naşı Fərəhdən Təmizləyən – Müdrik Kədər İşığı.
Biliksizlikdən Təmizləyən – Bilik İşığı.
İnamsızlıqdan Təmizləyən – Mütləq İstəyi – İşığı.

«Bayatı-İsfahan»

Cılız Kədərdən Təmizləyən Böyük Kədər İşığı.
Xülyadan Təmizləyən Kədərli Həqiqət İşığı.
Bəsətlikdən Təmizləyən İdeal Yanğısı İşığı.

«Hüzzal»

Qeyri-Kamillikdən Təmizləyən Kamillik İşığı.

Qeyri-Kamil Ehtirasdan Təmizləyən Kamil Ehtiras İşığı.

Qeyri-Kamil Bilikdən Təmizləyən Kamil Bilik İşığı.

Qeyri-Kamil Əməldən Təmizləyən Kamil Əməl İşığı.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Hissizlikdən Təmizləyən Coşğunluq İşığı.

İdraksızlıqdan Təmizləyən İdrak İşığı.

Qeyri-Müəyyənlikdən Təmizləyən Vəhdət İşığı.

Bayağılıqdan Təmizləyən Ülvilik İşığı.

«Hicaz»

Yolsuzluqdan Təmizləyən Yol İşığı.

«Zəmin-Xara»

Hərcayilikdən Təmizləyən Kamillik Yanğısı – İşığı.

«Bayatı-Kürd»

Hərcayi Fərəhdən Təmizləyən Kədər Yüku – İşığı.

«Simai-Şəms»

Kamilliyə Qovuşma – Qeyri-Kamillikdən Ayrılma İşığı.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Səthi Kədərdən Təmizləyən Dərin Kədər İşığı.

Zəif Kədərdən Təmizləyən Güclü Kədər İşığı.

Hərcayi Kədərdən Təmizləyən Müqəddəs Kədər İşığı.

Yolsuz Kədərdən Təmizləyən Kədər Yolu – İşığı.

«Şikəsteyi-Fars»

Ötəri Kədərdən Təmizləyən Kədər Ağrısı – İşığı.

Qanadsız Kədərdən Təmizləyən Kədər Göyü – İşığı.

«İrak»

Qeyri-Kamillikdən Təmizləyən Kamillik İşığı.

Kamil Təmizlənmə İşığı.

Ümumi Qiymət

Muğam – Hərtərəfli (Total) Ruhani Təmizlənmə İşığıdır, ona Çatmaq Yoludur.

İkinci Fəsil

XÜRRƏMİDİN MÜQƏDDƏS FƏRƏHİ

Qanunauyğunluq

Xürrəmizmin Mahiyyəti – Fərəh Müqəddəsliyinin Təsdiqidir.

Muğam – Müqəddəs Fərəh Yoludur, Mütləqə Qovuşma vasitəsilə Müqəddəs Fərəhə çatmaqdır.

I. ÜLVİ HƏYAT FƏRƏHİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Dünyayla Görüş Fərəhi.

Qorxudan, Şübhədən, Sarsıntıdan xilas olmuş Aydın Ruh Fərəhi.

Mətanət Fərəhi.

«Hüseyni»

Dünya Qəmini Anlamaq Fərəhi.

Dünya Qəmindən Ayrılmaq Fərəhi.

Şərlə Döyüş Qətiyyəti – Fərəhi.

«*Vilayati*»

Ruhani Döyüşkənlik Fərəhi.
Ruhani Hökm Fərəhi.

«*İrak*»

Şəri İnkâr Fərəhi.
Müqəddəs Hiddət Fərəhi.
Müqəddəs Heyrət Fərəhi.
Ali Həyata Qovuşma Fərəhi.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Mahiyyətli Düşüncələr Fərəhi.
Ülvi Niyətlər Fərəhi.
Ruhani Möhtəşəmlik Fərəhi.
Ruhani Rıqqət Fərəhi.

«*Bəstə-Nigar*»

Dünya Kədərini Duymaq Fərəhi.
İmtina Kədəri – Fərəhi.
Lənət Kədəri – Fərəhi.
Ülvilik Pilləsi – Fərəhi.
Kədərdən Ayrılma İstəyi – Fərəhi.

«*Hasar*»

Ruhani İradə – Əməli – Fərəhi.
Kamillik Həsreti – Fərəhi.

«*Mənsuriyyə*»

Mütləqlə Görüş Fərəhi.
Müqəddəs Heyrət Fərəhi.
Müqəddəs Vəcd Fərəhi.
Müqəddəs Sarsıntı Fərəhi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Ruhani Ahəngdarlıq Fərəhi.
Sirlı Möhtəşəmlik Fərəhi.
Zərif Rıqqət Fərəhi.
Müqəddəs Mərhəmlik Fərəhi.
Coşğun İzhar Fərəhi.

«*Bayatı-İsfahan*»

Ali Kədər Anlağı – Fərəhi.
Müdrıkklik Fərəhi.
Kamillik İstəyi – Fərəhi.
Mütləq Çağırış Fərəhi.
Ruhani Əməl Fərəhi.

«*Hüzzal*»

Kədərdən Ayrılma Fərəhi.
İdeal Yangısı – Fərəhi.
Mütləqə Qovuşma Fərəhi.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Özündə Coşğunluq Gəzdirən **Təmkinlik** Fərəhi.
Özündə Ehtiras Gəzdirən **İdrakilik** Fərəhi.
İdeal Yangısı – Fərəhi.

«*Hicaz*»

Ruhani Zəhmət Fərəhi.
Ruhani Yol Fərəhi.
İradənin Mütləq Yönü – Fərəhi.

«*Zəmin-Xara*»

Kamillik Möhnəti – Fərəhi.
Qeyri-Adilik Yangısı – Fərəhi.
Ülvi Ruhani Hal Fərəhi.

«*Bayatı-Kürd*»
Kədər Yüku – Fərəhi.
Kədər Evi – Fərəhi.
Mütləqə Qovuşma Atəşi – Fərəhi.

«*Simai-Şəms*»
Vəcd Fərəhi.
Daxili Hökm Fərəhi.
Daxili Görüm Fərəhi.
Ruhani Özünü təsdiq Fərəhi.
Ruhani İzhar Fərəhi.
Mütləq Ruhanilik halı – Fərəhi.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»
Kədər Müqəddəsliyi – Fərəhi.
Kədər Gözəlliyi – Fərəhi.
Kədər Ülviliyi – Fərəhi.

«*Şikəsteyi-Fars*»
Kədər Zirvəsi – Fərəhi.
Kədər Ağrısı – Fərəhi.
Kədər Odu – Fərəhi.
Kədər Qatarı – Fərəhi.

«*İrak*»
Mütləqlə Görüş Fərəhi.
Duyğu Seli – Fərəhi...
Vəcd, Vəhy, İlham Fərəhi...
Mütləqlə Vəhdət halı – Fərəhi.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ülvi Həyat Fərəhidir, – Kamilliyə Qovuşma Fərəhidir – Müqəddəs.

II. İDEALA YÜKSƏLMƏ FƏRƏHİ

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»
Dünyanın Ali Mənasına dalmaq Fərəhi.
Varlığın Mahiyyətini anlamaq Fərəhi.
İdeala Yüksəlmək Zəruriyyəti – Fərəhi.

«*Hüseyni*»
Kədəri Dərk Etmək Fərəhi.
İdeal Yangısı – Fərəhi.

«*Vilayəti*»
Şərlə Döyüş Qətiyyəti – Fərəhi.
İnkar Pafosu – Fərəhi.
Mütləqə Çatma İstəyi – Fərəhi.

«*İrak*»
İdeala Yüksəlmək Fərəhi.
Kamil Özünüifadə Fərəhi.
Müqəddəs Vəcd Fərəhi.
İdealla Mütləq Vəhdət Fərəhi.

2. «Çahargah» Muğamı

«*Maye-Çahargah*»
İdrakın, Duyğunun, İradənin İdeal Yönü – Fərəhi.
İdeal həyat Anlağı – Fərəhi.
İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi – Fərəhi.

«*Bəstə-Nigar*»
İdeal Möhnəti – Fərəhi.

«Hasar»
Şərlə Döyüş Fərəhi.
İdeala Yetmək Eşqi – Fərəhi.

«Mənsuriyyə»
İdeala Yüksəlmək Fərəhi.
Ülvi Ruhaniyyət Fərəhi.
Ali İdrak, Ali Mənəviyyət – Ali Ruhani Hal Fərəhi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»
İdealı Anlamaq Fərəhi.
Təzə İdrak Ölçüsü – Fərəhi.
Təzə Əxlaq Yüksəkliyi – Fərəhi.
İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi – Fərəhi.
Təzə Əməl Miqyası – Fərəhi.

«Bayatı-İsfahan»
İdeala Yetmək Möhnəti – Fərəhi.
Ali Kədər Fərəhi.

«Hüzzal»
İdeala Yetmək Fərəhi.
Ruhani İşıqlanma Fərəhi.
Təzə Ahəngdarlıq Fərəhi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»
İdrakın, Duyğunun və İradənin Mahiyyət Yönü – Fərəhi; İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi – Fərəhi.

«Hicaz»
Ruhani İradə Yüku – Fərəhi.
Əzabla Döyüş Fərəhi.
İdeal Yol Fərəhi.

«Zəmin-Xara»
İdeal Həsərəti – Fərəhi.
Ruhani Döyüşkənlik halı – Fərəhi.
Ali Həyata çatmaq Yangısı – Fərəhi.

«Bayatı-Kürd»
İdeala Yetmək – Fərəhi.
Ruhani Özünütədiq Fərəhi.

«Simai-Şəms»
Duyğu Tələtümü – Fərəhi.
Ruhani İdeal halı – Fərəhi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»
Kədər vasitəsilə Ruhani Ucalma Fərəhi.
Kədər Müqəddəsliyi – Fərəhi.
Kədər Gözəlliyi – Fərəhi.
Kədər vasitəsilə İdeala Yetmə Yolu – Fərəhi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – İdealı Görən.
Kədər Ağrısı – İdealı Duyan.
Kədər Yangısı – İdealı İstəyən.
Kədər Göyü – İdeal Ucalıq.
Kədər Qatarı – İdeal Aramsızlıq.
Kədər Fərəhi – İdeala aparar.

«İrak»

İdeala Yetmək Fərəhi.
Ruhani Əməl Fərəhi.
Ruhun İdeal halı – Fərəhi.

Ümumi Qiymət

Muğam – İdeala Yetmək Fərəhidir – İdeal Ruhaniyyət Yoludur.

III. HƏQİQƏT FƏRƏHİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Aydın İdrak Fərəhi.
İdrak Eşqi Fərəhi.
Həyatla Görüş Fərəhi.
İdrak Fərəhi.
Əxlaq Fərəhi.

«Hüseyni»

Həqiqətin Yeni Pilləsi – Fərəhi.
Kədər Müdrikliyi – Fərəhi.
İdrakın Həqiqət Yönü – Fərəhi.
İradənin Həqiqət Yönü – Fərəhi.
Kədərli Həqiqət Fərəhi.

«Vilayəti»

İdeal Yangısı Həqiqəti – Fərəhi.

«İrak»

Mütləq Həqiqətin Dərki – Fərəhi.
Mahiyyətin Dərki – Fərəhi.
Ruhaniyyətin Mütləq Təsdiqi – Fərəhi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Əxlaqlı İdrak Fərəhi.
İdraklı Əxlaq Fərəhi.

«Bəstə-Nigar»

Həqiqətin Kədər Pilləsi – Fərəhi.

«Hasar»

Kədərdən Ayrılmaq İstəyi – Fərəhi.
Mütləqi Dərk Etmək Eşqi – Fərəhi.

«Mənsuriyyə»

Mütləq Həqiqətin Dərki – Fərəhi.
İdrakın, Duyğunun, İradənin Mütləq Birliyi – Fərəhi.
Mütləq Ruhaniyyət Fərəhi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Bilik və Əxlaq Birliyi – Fərəhi.
Yüksək İradə və Duyğu Yaradan – Yüksək Bilik Fərəhi.
Kamil Ruhanilik Dərki – Fərəhi.

«Bayatı-İsfahan»

Kədər Dərki – Fərəhi.
İdeal Yangısı Dərki – Fərəhi.
Mütləqi Dərki Etmə Yolu – Fərəhi.

«Hüzzal»

Ali, İdeal, Mütləq – Həqiqi Həyatı Dərki Etmə Fərəhi.
Ali, Mütləq, Həqiqi Əxlaqı Dərki Etmə Fərəhi.
Həqiqi İdrakı Təsdiq Etmə Fərəhi.
Həqiqətlə Əxlaqın Mütləq Birliyini Təsdiq Etmə Fərəhi.

3. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Mahiyyətin Dərki Fərəhi.
Ali Mahiyyətə çatmaq Fərəhi.
İdeala keçid Qətiyyəti – Fərəhi.
Əxlaqı İdrak, İdraklı Əxlaq Fərəhi.
Mütləq Yöni – Fərəhi.

«Hicaz»

Təzə İdrak Pilləsi – Fərəhi.
İdrak və İradə Əməli – Fərəhi.
Həqiqət Möhnəti – Fərəhi.

«Zəmin-Xara»

Mütləqin Kəşfi Yangısı – Fərəhi.
Ruhani Kamillik Yangısı – Fərəhi.
İdrak Ehtirası – Fərəhi.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Həqiqəti – Fərəhi.
Kədərdən Ayrılma Həqiqəti – Fərəhi.
Kədərə Qayıtma Həqiqəti – Fərəhi.

«Simai-Şəms»

Mütləq Həqiqətin Dərki – Fərəhi.
Mütləqin Dərki – Fərəhi.
İdrak Əməli – Fərəhi.

4. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Biliyi – Fərəhi.
Kədər Ülvyyəti – Fərəhi.
Kədər Müqəddəsliyi – Fərəhi.
Kədər Gözəlliyi – Fərəhi.
Kədər Yolu – Fərəhi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi Həqiqəti – Fərəhi.
Kədər Ağrısı Həqiqəti – Fərəhi.
Kədər Atəşi Həqiqəti – Fərəhi.
Kədər Göyü Həqiqəti – Fərəhi.
Kədər Qatırı Həqiqəti – Fərəhi.

«İrak»

Mütləq Həqiqətin Dərki – Fərəhi.
Mütləq İdrak Fərəhi.
Mütləqə Qovuşma Fərəhi.

Ümumi Qiymət

Muğam – Həqiqət Fərəhi Yoludur, – İdrak və Əxlaq Yoludur; –
Həqiqət Fərəhinə Yetməkdir.

IV. FƏRƏH YOLU (Muğam Quruluşu)

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Aydın, Ahəngdar Baş Motivın özünə Qayıtması Fərəhi.
Baş Motivın özünüifadəsi, özünütəsdiqi – Fərəhi.
Sonsuzluq Ehtirası – Fərəhi.

«Hüseyni»

Kədər Müdriqliyi – Fərəhi.
Musiqi İdeyasının Yeni Mərhələsi.

«Vilayəti»

Baş Motivın Təzə Mövcudluğa Çatmaq Səyi – Fərəhi.

«İrak»

Baş Motivın Ehtizaza çevrilməsi: İdeal Üvlilik, İdeal İdrakilik,
İdeal Ahəngdarlıq Fərəhi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

İlkinlik, Əzəlilik Leytmotivi – Fərəhi.

«Bəstə-Nigar»

Musiqi İdeyasının Kədər Pilləsi – Fərəhi.

«Hasar»

Kədərdən Ayrılmmaq Səyi – Fərəhi – Leytmotivin Təzə Mərhələsi.

«Mənsuriyyə»

Mütləq Duyğular, Düşüncələr Fərəhi – Baş Motivın Təzə
Mövcudluğu.

**Ali Həqiqət, Ali İradə, Ali Ölçü Fərəhi...
Təzə Başlanğıc Fərəhi.**

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Vahidliyin Özünüifadəsi – Fərəhi.
Əsas Musiqi İdeyasının Təsdiqi – Fərəhi.

«Bayatı-İsfahan»

Baş Motivın Yeni Pilləsinin Yaranması – Fərəhi.

«Hüzzal»

Baş Motivın Yeni Mövcudluğu: – Özündən Yüksəyə qalxmaq –
Mütləqə çatmaq Məqamı – Fərəhi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Leytmotivin Özündən Özünə aparın Yolu – Fərəhi.
Təmkinliyin Daxili Coşğunluğu – Fərəhi...

«Hicaz»

Leytmotivin Təzə Pilləsi: Ruhani Əzabkeşlik Fərəhi.

«Zəmin-Xara»

Leytmotivin İdeallaşma Vədəsi.

«Bayatı-Kürd»

Leytmotivin Mütləq Kədər Məqamı.

«Simai-Şəms»

Leytmotivin Mütləq Özünüifadəsi – Təzə Mövcudluğu – Fərəhi.
Kamil İradə Hökmü – Fərəhi.
Kamil İdrak Vəcdi – Fərəhi.
Kamil İzhar Atəşi – Fərəhi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Leytmotivin Müqəddəs Kədər Halı – Fərəhi.
Gözəl Kədər Halı – Fərəhi.

«Şikəsteyi-Fars»

Leytmotivin Kədər Zirvəsi – Fərəhi.
Leytmotivin Kədər Ağrısı – Fərəhi.
Leytmotivin Kədər Odu – Fərəhi.
Leytmotivin Kədər Göyü – Fərəhi.

«İrak»

Təzələnmiş, Kamilləşmiş – Mütləqə çatmış Musiqi İdeyası – Fərəhi.

V. İDRAK VƏ DUYĞU BİRLİYİ FƏRƏHİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

İdraklı Ehtiras Fərəhi.
Ehtiraslı İdrak Fərəhi.

«Hüseyni»

Ehtiraslı Həqiqət Fərəhi.
Ehtiraslı-İdraklı İradə Fərəhi.

«Vilayəti»

Şərin İdraklı-Ehtiraslı İnkarı – Fərəhi.
Ali İdrak Yangısı – Fərəhi.
Ali Ehtiras Yangısı – Fərəhi.

«İrak»

Ali Ehtiras – Ehtizaz Fərəhi.
Ali İdrak – Ehtizaz Fərəhi.
Ehtirasın xüsusi halı – Fərəhi.
İdrakın xüsusi halı – Fərəhi.
Mütləq Ehtiras – Fərəhi.
Mütləq İdrak – Fərəhi.
Kamil Ehtiraslı İdrak Fərəhi.
Kamil İdraklı Ehtiras Fərəhi.
İdrakla Duyğunun Mütləq Birliyi – Fərəhi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Müdrək Qəm İdrakiliyi – Fərəhi.
Ehtiraslı İdrakilik Fərəhi.
İdraklı Ehtiras Fərəhi.
Ehtiraslı İdrak Fərəhi.

«Bəstə-Nigar»

İdraklı, Ehtiraslı Kədər Fərəhi.

«Hasar»

İdraklı, Ehtiraslı İradə Fərəhi.

«Mənsuriyyə»

İdeala Qovuşma Fərəhi – İdraklı, Ehtiraslı.
İdeal İdrakilik – Fərəhi.
İdeal İdraklı Ehtiras Fərəhi.

İdeal Ehtiraslı İdrak Fərəhi.
İdeal İdrak Möhtəşəmliyi – Fərəhi.
İdeal Ehtiras Möhtəşəmliyi – Fərəhi.
İdeal İdraklı-Ehtiraslı İradə Möhtəşəmliyi – Fərəhi.
Mütləq İdraklı Ehtiras Fərəhi.
Mütləq Ehtiraslı İdrak Fərəhi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Ehtirasın İdraklı Ram olunması – Fərəhi.
İdraklı Ehtiras Fərəhi.
Ehtirasın İdraklı Təzahürü.
İdrakın Ehtiraslı Təzahürü.

«Bayatı-İsfahan»

Həzin Qəmin Çılğın Kədərə çevrilməsi – Fərəhi.
Ehtiraslı İdrakilik Fərəhi.
Yeni İdrakilik Pilləsi – Fərəhi.

«Hüzzal»

Kədər Məntiqi – Fərəhi.
Təzad Məntiqi – Fərəhi.
Məntiqli Ehtiras, Ehtiraslı Məntiq Fərəhi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Ehtiraslı İdrakilik Fərəhi.

«Hicaz»

İztirab İdrakiliyi – Fərəhi.

«Zəmin-Xara»
Ruhani Ağrı İdrakiliyi – Fərəhi.

«Bayatı-Kürd»
Mütləq Kədər İlahiliyi – Fərəhi.

«Simai-Şəms»
İdrakın Mütləq halı – Fərəhi.
Ehtirasın Mütləq halı – Fərəhi.
Mütləq İdrak Fərəhi.
Mütləq Ehtiras Fərəhi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Məntiqi – Fərəhi.
Kədərli Məntiq Fərəhi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi İdrakiliyi – Fərəhi.
Kədər Yangısı İdrakiliyi – Fərəhi.
Kədər Göyü İdrakiliyi – Fərəhi.
Kədər Qatarı İdrakiliyi – Fərəhi.

«İrak»

Mütləq İdrakilik Fərəhi.
Mütləq İdraklı Ehtiras Fərəhi.
Mütləq Ehtiraslı İdrak Fərəhi.
Mütləq İdrak Fərəhi.
Mütləq Ehtiras Fərəhi.

Ümumi Qiymət

Muğam – İdrak və Duyğu Birliyidir; Ehtiraslı İdrak, İdraklı Ehtirasdır.

VI. FACİƏ FƏRƏHİ

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»
Faciəvi Bilik Fərəhi.

«*Hüseyni*»
Faciədən Ayrılma Zəruriyyəti – Fərəhi.

«*Vilayəti*»
Ruhani Döyüşkənlik Fərəhi.

«*İrak*»
İdeala çatma – Faciədən Ayrılma Fərəhi.
İdeal Fərəh.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»
Dünyayla Faciəvi Təmas – Fərəhi.

«*Bəstə-Nigar*»
İmtina Faciəsi – Fərəhi.
Ruhani Özünütəsdیق Faciəsi – Fərəhi.

«*Hasar*»
Faciəylə Döyüş Faciəsi – Fərəhi.

«*Mənsuriyyə*»
Mütləq Qovuşma – Faciədən Ayrılma – Fərəhi.
Ehtizaz Fərəhi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»
Faciəvi Məna – Fərəhi.
Faciəvi İdeal Həsrəti – Fərəhi.

«*Bayatı-İsfahan*»
Faciəvi Zəka Fərəhi.
Faciəvi İradə Fərəhi.
Faciəvi Çağırış Fərəhi.

«*Hüzzal*»
İdeala çatmaq – Faciədən Ayrılmaq Fərəhi.
Ruhaniyyətin İdeal Pilləsi – Fərəhi.
İdeal Zəka, İdeal Duyğu, İdeal İradə Fərəhi.
Ehtizaz Fərəhi.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»
Faciəvi Müdrilik Fərəhi.

«*Hicaz*»
Kədər Biliyi – Fərəhi.

«*Zəmin-Xara*»
Faciədən Ayrılmaq Qətiyyəti – Fərəhi.

«*Bayatı-Kürd*»
Kədər Yüku – Fərəhi.

«*Simai-Şəms*»
Mütləq Qovuşma – Faciədən Ayrılma – Fərəhi.
Mütləq İradə Hökmü – Fərəhi.
Mütləq Ruhaniyyət Fərəhi.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»
Kədərli Bilik Fərəhi.

«*Şikəsteyi-Fars*»
Kədərli Həqiqət Zirvəsi – Fərəhi.
Kədərli Həqiqət Ağrısı – Fərəhi.
Kədərli Həqiqət Göyü – Fərəhi.

«*İrak*»
Mütləqə Qovuşma – Faciədən Ayrılma Fərəhi.
Ruhani Kamillik Fərəhi.

Ümumi Qiymət
Muğam – Faciə Fərəhi Yoludur – Faciəvi Fərəh Yoludur.

VII. İDEAL FƏRƏH

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»
Ali Aydınlıq Zəruriliyi – Fərəhi.
Ali Ahəngdarlıq Zəruriliyi – Fərəhi.
Ali Ciddilik Zəruriliyi – Fərəhi.
İdeal Zəruriliyi – Fərəhi.

«*Hüseyni*»
Ali Kədər Zəruriliyi – Fərəhi.
Ali Mətanət Zəruriliyi – Fərəhi.
Ali Həyat Zəruriliyi – Fərəhi.

«*Vilayəti*»
Ali İnkər Zəruriliyi – Fərəhi.
Ali Ruhani Döyüşkənlik Zəruriliyi – Fərəhi.
Ali İradə Zəruriliyi – Fərəhi.

«*İrak*»

Ali Aydınlıq Yaranması – Fərəhi.
Ali Ruhaniyyət Yaranması – Fərəhi.
Ali Həyat Yaranması – Fərəhi.
İdeal Fərəh Yaranması.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»
Ali Düşüncələr Zəruriliyi – Fərəhi.
Ali Ruhaniyyət Zəruriliyi – Fərəhi.

«*Bəstə-Nigar*»
Ali Kədər Zəruriliyi – Fərəhi.

«*Hasar*»
Ali İradə Zəruriliyi – Fərəhi.

«*Mənsuriyyə*»
Ali İdrak Yaranması – Fərəhi.
Ali Ehtiras Yaranması – Fərəhi.
İdeal Fərəh Yaranması.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»
Ali Ahəngdarlıq Zəruriliyi – Fərəhi.
İdeal Zəruriliyi – Fərəhi.

«*Bayatı-İsfahan*»
Ali Ehtiras Zəruriliyi – Fərəhi.
Ali Gerçəklik Zəruriliyi – Fərəhi.

«Hüzzal»

Ali Ahəngdarlıq – Fərəhi.
Ali Ruhaniyyat – Fərəhi.
İdeal Fərəh – Fərəhi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Ali Ehtiras Zəruriliyi – Fərəhi.
İdeal Zəruriliyi – Fərəhi.

«Hicaz»

Kamillik Tələbi – Fərəhi.

«Zəmin-Xara»

Ruhani Qətiyyət Tələbi – Fərəhi.

«Bayatı-Kürd»

Ali Kədər Zəruriliyi – Fərəhi.

«Simai-Şəms»

Ali Ehtiras Fərəhi.
Ali İdrak Fərəhi.
Ali Kədər Fərəhi.
Ali İradə Fərəhi.
İdeal Fərəh.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Müqəddəsliyi Zəruriyyəti – Fərəhi.
Kədər Gözəlliyi Zəruriyyəti – Fərəhi.
Ali Kədər Yolu Zəruriyyəti – Fərəhi.

«Şikəsteyi-Fars»

Ali Kədər Yanğısı Zəruriyyəti – Fərəhi.

«İrak»

Ali Kədər vasitəsilə İdeala çatmaq Fərəhi.
Ali Kədər Ağrısı – Fərəhi.
Ali Kədər Ucalığı – Fərəhi.
İdeal Fərəh.

Ümumi Qiymət

Muğam – İdeal Fərəhi Yoludur – İdeal Fərəh Yoludur.

VIII. EHTİZAZ FƏRƏHİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Ahəngdarlıqdan, Ciddilikdən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı Fərəhi.
Qorxu, Şübhə, Sarsıntı üzərində Qələbədən Artıq olan Ehtizaz
Başlanğıcı Fərəhi.

Ehtizaz Zəruriliyi Fərəhi.

«Hüseyni»

Daxili Ehtizazlığa malik olan Dramatik Duyğular Fərəhi.
Daxili Ehtizazlığa malik olan Mətanət Fərəhi.

Ehtizaz Zəruriliyi Fərəhi.

«Vilayəti»

Daxili Ehtizazlığa malik olan Ruhani Döyüşkənlik Fərəhi.
Daxili Ehtizazlığa malik olan Duyğu coşğunluğu – Fərəhi.
Daxili Ehtizazlığa malik olan İradə Hökmlüyü – Fərəhi.

«İrak»

Ehtizaz Fərəhi: Ahəngdarlıq – Ahəngdarlıqdan Artıq olur; Aydınlıq Aydınlıqdan Artıq olur; Yanğı Yanğıdan Artıq olur.

Ruhun xüsusi halı: Ülvı-Vəcdli; Kədərli-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Mahiyyətli Düşüncələrdən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – Fərəhi.

Dünyayla Görüşdən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – Fərəhi.

Qəmdən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – Fərəhi.

Ehtizaz Zəruriliyi – Fərəhi.

«Bəstə-Nigar»

Daxili Ehtizazlığa malik olan Kədər Fərəhi.

«Hasar»

Daxili Ehtizazlığa malik olan İdeal Yanğısı – Fərəhi...

«Mənsuriyyə»

Ehtizaz Fərəhi: – Düşüncələr Düşüncələrdən Artıq olur; Kədər Kədərdən Artıq olur; İradə İradədən Artıq olur; Ruhun xüsusi halı yaranır: Ülvı-Vəcdli; Kədərli-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Müdrək Qüssənin Daxili Ehtizazlığı – Fərəhi.

Ruhani Möhtəşəmliyin Daxili Ehtizazlığı – Fərəhi.

Ruhani Rıqqətin Daxili Ehtizazlığı – Fərəhi.

İzhar Ehtirazlığı – Fərəhi.

Ehtizaz Zəruriliyi – Fərəhi.

«Bayatı-İsfahan»

Çılğın Kədər Ehtizazlığı – Fərəhi.

İdeal Yanğısı Ehtizazlığı – Fərəhi.

Ehtizaz Zəruriliyi – Fərəhi.

«Hüzzal»

Ehtizaz Fərəhi: Qüssə Qüssədən Artıq olur.

İzhar İzhardan Artıq olur.

Ağrı Ağrıdan Artıq olur.

Ruhun xüsusi halı Yaranır: Ülvı-Vəcdli; Kədərli-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Təmkində Yaşayan Çılğınlıq Ehtizazlığı – Fərəhi.

İdrakda Yaşayan Ehtiras Ehtizazlığı – Fərəhi.

Ehtizazı hazırlayan Ehtizazlıq Fərəhi.

«Hicaz»

Həyat Yolunda Yaşayan Ehtizazlıq Fərəhi.

İradədə Yaşayan Ehtizazlıq Fərəhi.

Ehtizazlıqda Yaşayan Ehtizaz Fərəhi.

«Zəmin-Xara»

Kamillik Həsəti – Ehtizazı – Fərəhi.

Qətiyyət Ehtizazı – Fərəhi.

İdeal Yanğısı – Ehtizazı – Fərəhi.

Ehtizaz İstəyi – Fərəhi.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Ehtizazlığı Fərəhi.

İdeal Möhnəti Ehtizazlığı – Fərəhi.

«Simai-Şəms»

Ehtizaz Fərəhi: Çilgınlıq Çilgınlıqdan Artıq olur.

İradə İradədən Artıq olur.

Yangı Yangıdan Artıq olur.

Xüsusi Ruhani hal yaranır: Ülvi-Vəcdli; Kədərli-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Müqəddəs Kəderin Ülvi Ehtizazlığı – Fərəhi.

Kədər Harayının Ülvi Ehtizazlığı – Fərəhi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi Ehtizazlığı – Fərəhi.

Kədər Yangısı Ehtizazlığı – Fərəhi.

Kədər Qatarı Ehtizazlığı – Fərəhi.

«İrak»

Ehtizaz Fərəhi: Kədər Kədərdən Artıq olur. Yangı Yangıdan Artıq olur. Ağrı Ağrıdan Artıq olur.

Ruhun xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli; Kədərli-Fərəhli; Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ehtizaz Fərəhi Yoludur – Ehtizazlıqdan Ehtizaza aparan Yoldur.

IX. KATARSİS FƏRƏHİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Qaranlıqdan Təmizləyən Aydınlıq Fərəhi.

Ruhsuzluqdan Təmizləyən Ruhanilik Fərəhi.

Naşılıqdan Təmizləyən Müdrilik Fərəhi.

Yolsuzluqdan Təmizləyən Yol Fərəhi.

«Hüseyni»

Arsızlıqdan Təmizləyən Kədər Fərəhi.

İradəsizlikdən Təmizləyən İradə Fərəhi.

«Vilayəti»

Mütillikdən Təmizləyən Döyüşkənlik Fərəhi.

Duyğusuzluqdan Təmizləyən Ehtiras Fərəhi.

«İrak»

Qeyri-Kamillikdən Təmizləyən Kamillik Fərəhi.

Qeyri-Kamil Müdrilikdən Təmizləyən Kamil Müdrilik Fərəhi.

Qeyri-Kamil İradədən Təmizləyən Kamil İradə Fərəhi.

Kamil Təmizlənmə Fərəhi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Düşüncəsizlikdən Təmizləyən Düşüncə Fərəhi.

Qayğısızlıqdan Təmizləyən Qüssə Fərəhi.

Alçaqlıqdan Təmizləyən Yüksəklik Fərəhi.

Cılızlıqdan Təmizləyən Möhtəşəmlik Fərəhi.

«Bəstə-Nigar»

Hissizlikdən Təmizləyən Kədər Fərəhi.

«Hasar»
İradəsizlikdən Təmizləyən İradə Fərəhi.

«Mənsuriyyə»
Qeyri-Kamillikdən Təmizləyən Kamillik Fərəhi.
Qeyri-Kamil Müdrilikdən Təmizləyən Kamil Müdrilik Fərəhi.
Qeyri-Kamil Kədərdən Təmizləyən Kamil Kədər Fərəhi.
Qeyri-Kamil İradədən Təmizləyən Kamil İradə Fərəhi.
Kamil Təmizlənmə Fərəhi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»
Naşı Fərəhdən Təmizləyən Müdrük Qəm Fərəhi.

«Bayatı-İsfahan»
Cılız Qüssədən Təmizləyən Böyük Kədər Fərəhi.

«Hüzzal»
Qeyri-Kamillikdən Təmizləyən Kamillik Fərəhi.
Qeyri-Kamil Ehtirasdan Təmizləyən Kamil Ehtiras Fərəhi.
Qeyri-Kamil Bilikdən Təmizləyən Kamil Bilik Fərəhi.
Qeyri-Kamil Əməldən Təmizləyən Kamil Əməl Fərəhi.
Kamil Təmizlənmə Fərəhi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»
Duyğusuzluqdan Təmizləyən Coşğunluq Fərəhi.
İdraksızlıqdan Təmizləyən İdrak Fərəhi.
Qeyri-müəyyənlikdən Təmizləyən Vəhdət Fərəhi.
Bəsitlikdən Təmizləyən Ülvilik Fərəhi.

«Hicaz»
Yolsuzluqdan Təmizləyən Kədərli Yol Fərəhi.

«Zəmin-Xara»
Hərcayilikdən Təmizləyən Müqəddəslik Yangısı – Fərəhi.

«Bayatı-Kürd»
Hərcayi Fərəhdən Təmizləyən Kədər Yüku – Fərəhi.

«Simai-Şəms»
Kamilliyə Qovuşma – Qeyri-Kamillikdən Ayrılma Fərəhi.
Kamil Təmizlənmə Fərəhi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»
Səthi Kədərdən Təmizləyən Dərin Kədər Fərəhi.
Hərcayi Kədərdən Təmizləyən Müqəddəs Kədər Fərəhi.

«Şikəsteyi-Fars»
Ötəri Kədərdən Təmizləyən Kədər Zirvəsi – Fərəhi.

«İrak»
Qeyri-Kamillikdən Təmizləyən Kamillik Fərəhi.
Kamil Təmizlənmə Fərəhi.

Ümumi Qiymət
Muğam – Kamil Katarsis Fərəhidir – Müqəddəs.

Üçüncü Fəsil

SUFİ TANRISI

Qanunauyğunluq

Sufiliyin Mahiyyəti – İnsanın Tanrıya Qovuşmasıdır.
Muğam Tanrı Yoludur – İnsaniliklə İlahiliyin Birliyinə aparan.

I. ÜLVİ HƏYAT İLAHİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Ruhun İlahi Aydınlığı.
Ruhani Mətanət İlahiliyi.
Dünyayla Görüş İlahiliyi...
Ruhani Yol İlahiliyi.

«Hüseyni»

Kədər İlahiliyi.
Ruhani Qətiyyət İlahiliyi.

«Vilayəti»

Ruhani Döyüşkənlik İlahiliyi.
Ruhani Hökm İlahiliyi.

«İrak»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.
Müqəddəs Vəcd, Müqəddəs Vəhy, Müqəddəs Heyrət İlahiliyi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Mahiyyətli Düşüncələr İlahiliyi.
Sırlı Mənalər İlahiliyi.
Ruhani Möhtəşəmlik İlahiliyi.
Ruhani Rıqqət İlahiliyi.

«Bəstə-Nigar»

Ali Kədər İlahiliyi.
İzhar Kədəri – İlahiliyi.
İnkar Kədəri – İlahiliyi.
Lənət Kədəri – İlahiliyi.

«Hasar»

Kədərdən Ayrılma İlahiliyi.
Tanrıya Qovuşma İstəyi – İlahiliyi.

«Mənsuriyyə»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi...

İlahi Ruhani hal: Vəcd, Heyrət, Sarsıntı, Yanğı, Ağrı...

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Müdrük Qəm İlahiliyi...
Atəşin İzhar İlahiliyi.
İdeal Möhnəti – İlahiliyi.
İdrak Möhtəşəmliyi – İlahiliyi.

«Bayatı-İsfahan»

Çılgın Kədər İlahiliyi.
Mütləq Çağırış İlahiliyi...

«Hüzzal»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.
Kədərdən Ayrılma İlahiliyi.
Bənzərsiz Məqam İlahiliyi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Daxilində Coşğunluq gəzdirən Təmkinlik İlahiliyi.
Daxilində Ehtiras gəzdirən İdrakilik İlahiliyi.
Daxilində Gələcək gəzdirən İlkinlik İlahiliyi.

«Hicaz»

Ruhani İradə İlahiliyi.
Ruhani İztirab İlahiliyi.
Ruhun Mütləq Yönü – İlahiliyi.

«Zəmin-Xara»

Tanrıya Qovuşma Yanğısı.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Yüku – İlahiliyi.
Kədər Dairəsi – İlahiliyi.
Kədər Mütləqliyi – İlahiliyi.

«Simai-Şəms»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.
Vəcd İlahiliyi.
Müqəddəs Fərəh İlahiliyi.
Mütləq Ruhani Hal İlahiliyi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Tanrı Hicranı – İlahiliyi.
Müqəddəs Kədər İlahiliyi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – İlahiliyi.
Kədər Ağrısı – İlahiliyi.
Kədər Odu – İlahiliyi.
Kədər Göyü – İlahiliyi.
Kədər Qatarı – İlahiliyi.

«İrak»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.
Müqəddəs Heyrət İlahiliyi.
Müqəddəs Vəcd İlahiliyi.
Müqəddəs Vəhy İlahiliyi.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ülvi Həyatın Tanrıyla Qovuşması Yoludur.

II. İDEALA YÜKSƏLMƏ İLAHİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

Ali Məna İlahiliyi.

İdeala Çatma Zəruriliyi – İlahiliyi.

«*Hüseyni*»

İdeal Möhnəti – İlahiliyi.

«*Vilayəti*»

Şərin İnkarı Pafosu – İlahiliyi.

Tanrıya Qovuşma Ehtirası.

«*İrak*»

İdeala Yetmək – Tanrıya Qovuşmaq İlahiliyi.

Mütləq Özünüifadə və Özünütəsdiq İlahiliyi.

Müqəddəs Ruhani Hal İlahiliyi.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

İdrakın, Duyğunun, İradənin Mahiyyət Yönü – İlahiliyi.

İdeala Yetmək İstəyi – İlahiliyi.

«*Bəstə-Nigar*»

Kədər İlahiliyi.

İdeal Təşnəsi – İlahiliyi.

«*Hasar*»

İdeala Yetmək Qətiyyəti – İlahiliyi.

«*Mənsuriyyə*»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.

Mütləq Ruhani Hal İlahiliyi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Dünyanın Mənasına Qapılmaq İlahiliyi.

İdeala Çatmaq Hökmü – İlahiliyi.

«*Bayatı-İsfahan*»

Kədərə Dalmaq – İlahiliyi.

İdeal Möhnəti – İlahiliyi.

«*Hüzzal*»

İdeala Yetmə – Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.

Ruhani Rəvanlıq İlahiliyi.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Mahiyyətin Ehtiras İlahiliyi.

İdeala Yetmə İstəyi – İlahiliyi.

«*Hicaz*»

Ruhani İradə İlahiliyi.

«*Zəmin-Xara*»

İdeal Təşnəsi.

«*Bayatı-Kürd*»

Mütləq Kədər İlahiliyi.

«*Simai-Şəms*»

İdeala Çatma – Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.

Ruhaniyyətin Ehtiraslı özünüifadəsi – İlahiliyi.

Vəcdli, Vəhyli, İlhamlı, Vüqarlı, Heyrətli Müqəddəs Hal İlahiliyi.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»

Kədər Müqəddəsliyi – İlahiliyi.

Kədər Gözəlliği – İlahiliyi.

«*Şikəsteyi-Fars*»

Kədər Zirvəsi – İdeal Yanğısı – İlahiliyi.

Kədər Ağrısı – İdeal İztirabı – İlahiliyi.

Kədər Atəşi – İdeal Ehtirası – İlahiliyi.

Kədər Göyü – İdeal Ucalığı – İlahiliyi.

«*İrak*»

İdeala Yetmə – Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.

Ruhun İlahi halı.

Ümumi Qiymət

Muğam – İnsanın Tanrıya Qovuşması Yolu – İdeal Ruhaniyyat Yoludur.

III. HƏQİQƏT İLAHİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

İdrak Aydınlığı – İlahiliyi.

Duyğu Aydınlığı – İlahiliyi.

Həqiqət İstəyi – İlahiliyi.

«*Hüseyni*»

Kədər Müdrikliyi – İlahiliyi.

Kədər Həqiqəti – İlahiliyi.

Kədərli Həqiqət İlahiliyi.

Həqiqi İdrak İlahiliyi.

Həqiqi Duyğu İlahiliyi.

Həqiqət Duyğusu – İlahiliyi.

«*Vilayəti*»

Tanrıya Qovuşma Təşnəsi.

Mütləq Həqiqətə çatma Təşnəsi.

«*İrak*»

Mütləq Həqiqətə Yetmə – Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.

Ruhani Mütləqlik İlahiliyi.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Mənayla Görüş İlahiliyi.

«*Bəstə-Nigar*»

Kədər Biliyi – İlahiliyi.

«*Hasar*»

Ruhani İradə Həqiqəti – İlahiliyi.

«*Mənsuriyyə*»

Mütləq Həqiqətə Yetmə – Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.

Müdrik Duyğu İlahiliyi.

Duyğulu Müdriklik İlahiliyi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Müdrüklük İlahiliyi.
İdrakın, Duyğunun, İradənin Birliyi – İlahiliyi.
Ruhani Vəhdət İlahiliyi.

«*Bayatı-İsfahan*»
Kədər İdrakiliyi – İlahiliyi.

«*Hüzzal*»

Mütləq Həqiqətə Yetmə – Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.
Mütləq İdrak İlahiliyi.
Mütləq Mənəviyyat İlahiliyi.
Mütləq İdrakla Mütləq Mənəviyyat Birliyi – İlahiliyi.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

İdrak İlahiliyi.
Tanrıya Qovuşma Təşnəsi – İlahiliyi.

«*Hicaz*»
İdrakın Həqiqət Eşqi – İlahiliyi.
Ruhani Yol Həqiqəti – İlahiliyi.

«*Zəmin-Xara*»
Ruhani İradə İztirabı – İlahiliyi.

«*Bayatı-Kürd*»
Mütləq Kədər Həqiqəti – İlahiliyi.

«*Simai-Şəms*»
Mütləq Həqiqətə çatma – Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.
Mütləq Ruhani Hal – İlahiliyi.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»

Kədər Müqəddəsliyi Həqiqəti – İlahiliyi.
Kədər Gözəlliyi Həqiqəti – İlahiliyi.

«*Şikəsteyi-Fars*»
Kədər Zirvəsi Həqiqəti – İlahiliyi.
Kədər Ağrısı Həqiqəti – İlahiliyi.
Kədər Göyü Həqiqəti – İlahiliyi.
Kədər Qatarı Həqiqəti – İlahiliyi.

«*İrak*»

Mütləq Həqiqətə Yetmə – Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.
Mütləq Həqiqət İlahiliyi.

Ümumi Qiymət

Muğam – İnsanı Tanrıya Qovuşduran İlahi Həqiqət Yoludur.

IV. İLAHİ YOL (Muğam Quruluşu)

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»
Baş Mövzu İlahiliyi.
Başlangıç İlahiliyi.

«*Hüseyni*»
Baş Mövzunun Kədər Pilləsi – İlahiliyi.

«*Vilayəti*»
Baş Mövzunun Ruhani İradə Pilləsi.

«İrak»

Baş Mövzunun Ehtizaz Mərhələsi – İnsanın Tanrıya Qovuşması – İlahiliyi.

Musiqi İdeyasının İdeal Ülvilik Məqamı – İlahiliyi.
Baş Mövzunun Əzələ Qayıtməsi – İlahiliyi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Leytmotivin öz Əzəli, İlkin Mahiyyətindən İlahiliyə, İlkinliyə, Əzəliyə Keçidi – İlahiliyi.

Özündə Vəhdət gəzdirən çoxcəhətlik İlahiliyi – Daxilinin dərki – İlahiliyi...

Zənginləşmə vasitəsiylə Özünütəsdiq İlahiliyi.

«Bəstə-Nigar»

Leytmotiv Pilləsi olan Kədər İlahiliyi.
Kədər İnkari Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Hasar»

İdeala Yüksəlmə Zəruriliyi – Leytmotivin yeni Pilləsi.
İlahi Ehtiras İlahiliyi.

«Mənsuriyyə»

Allaha Qovuşma İlahiliyi – Leytmotivin Yüksək Pilləsi.
Yeni Başlanğıc, Yeni Qayıtma İlahiliyi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Musiqi İdeyası İlahiliyi.
İlkinlik İlahiliyi.

«Bayatı-İsfahan»

Musiqi İdeyasının Çılğınlıq Məqamı.

«Hüzzal»

Musiqi İdeyasının Ehtizaz Məqamı: – İnsanın Tanrıya Qovuşması İlahiliyi.

Musiqi İdeyasının Əzələ Qayıtməsi İlahiliyi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Ruhani Hallar Birliyi – İlahiliyi.

«Hicaz»

Musiqi İdeyasının Ruhani Yangı Mərhələsi – İlahiliyi.

«Zəmin-Xara»

Musiqi İdeyasının Ruhani İnkari Məqamı – İlahiliyi.

«Bayatı-Kürd»

Musiqi İdeyasının Mütləq Kədər Məqamı – İlahiliyi.

«Simai-Şəms»

Musiqi İdeyasının Ehtizaz Məqamı:
İnsanın Tanrıya Qovuşması – İlahiliyi.
Kamilliyə Yetmiş İdrak İlahiliyi.
Kamilliyə Yetmiş Duyğu İlahiliyi.
Kamilliyə Yetmiş İradə İlahiliyi.
Musiqi İdeyasının Əzələ Qayıtməsi – İlahiliyi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Motivi – İlahiliyi: Kədər Müqəddəsliyi – Güzəlliyi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – Musiqi İdeyasının Yeni Məqamı – İlahiliyi.

«İrak»

Təzələnən, Işıqlanan Musiqi İdeyası – İnsanın Tanrıya Qovuşması.
Müqəddəs, Möhtəşəm, Rıqqətli – İlahi Məqam.
Musiqi İdeyasının Əzələ Qayıtması – İlahiliyi.

Ümumi Qiymət

Muğam – Musiqi İdeyasının Özündən Özünə doğru getdiyi İlahi Yoldur.

V. İDRAK VƏ DUYĞU BİRLİYİ İLAHİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Ehtiraslı İdrak İlahiliyi.
İlahi İdrak Ehtirası.
İdraklı Ehtiras İlahiliyi.

«Hüseyni»

Kədər İdrakiliyi – İlahiliyi.
Həqiqət Ehtirası – İlahiliyi.

«Vilayəti»

Şərin İdraklı-Ehtiraslı İnkarı – İlahiliyi.
Məntiqli Ehtiras İlahiliyi.
Ehtiraslı Məntiq İlahiliyi.

«İrak»

Ehtizaz İlahiliyi.
Mütləq İdrak, Mütləq Duyğu Birliyi – İnsanın Tanrıya Qovuşması – İlahiliyi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Ülvi Məna İlahiliyi.
Müqəddəs Ehtiras İlahiliyi.

«Bəstə-Nigar»

İdraklı Kədər İlahiliyi.
Kədər İdraklı-Ehtiraslı çılğınlığı – İlahiliyi.

«Hasar»

İdrak Ehtirası – İlahiliyi.
Ehtiras İdrakı – İlahiliyi.

«Mənsuriyyə»

İdeal İdrak, İdeal Duyğu Birliyi – İnsanın Tanrıya Qovuşması – İlahiliyi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

İradəylə Ram olunmuş Qəm İlahiliyi.
Duyğuyla Zənginləşmiş İdrak İlahiliyi.
Ehtiraslı Təzahür edən İdrak İlahiliyi.
İdraklı Təzahür edən Ehtiras İlahiliyi.

«Bayatı-İsfahan»

Çılğın Kədər İdrakiliyi – İlahiliyi.

«Hüzzal»

İnsanın Tanrıya Qovuşması – Mütləq İdrak və Mütləq Duyğu Birliyi – İlahiliyi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

İdrakın daxili Ehtirası – İlahiliyi.
Ehtirasın daxili İdrakı – İlahiliyi.

«Hicaz»

Ehtiraslı, İdraklı İradə İlahiliyi.

«Zəmin-Xara»

Mütləq Yangısı İdrakiliyi – İlahiliyi.
İdrak Ehtirası – İlahiliyi.

«Bayatı-Kürd»

Mütləq Kədər İdrakiliyi – İlahiliyi.

«Simai-Şəms»

İnsanın Tanrıya Qovuşması – İdrakın Mütləq Mənası, Duyğunun Mütləq Mənası. İdrakla Duyğu Birliyinin Mütləq Mənası – İlahiliyi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Məntiqi – İlahiliyi.
Kədərli Məntiq İlahiliyi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi İdrakiliyi – İlahiliyi.
Kədər Ağrısı İdrakiliyi – İlahiliyi.
Kədər Atəşi İdrakiliyi – İlahiliyi.
Kədər Göyü İdrakiliyi – İlahiliyi.
Kədər Qatarı İdrakiliyi – İlahiliyi.

«İrak»

İnsanın Tanrıya Qovuşması – Mütləq İdrak və Mütləq Duyğu Vəhdəti – İlahiliyi.

Ümumi Qiymət

Muğam – İdrak və Duyğu Birliyidir – İnsanı Tanrıya Qovuşduran.

VI. FACİƏ İLAHİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Faciəvi Bilik İlahiliyi.
Faciəvi Həqiqət İlahiliyi.

«Hüseyni»

Kədər Yolu – İlahiliyi.

«Vilayəti»

Döyüşkənlik Faciəsi – İlahiliyi.
Qətiyyət Faciəsi – İlahiliyi.

«İrak»

Tanrıya Qovuşmaq – Faciədən Ayrılmaq İlahiliyi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Özündə Faciə gəzdirən Müdrik Kədər İlahiliyi.
Özündə Faciə gəzdirən Mahiyyətli Düşüncələr İlahiliyi.

«Bəstə-Nigar»

İmtina Faciəsi – İlahiliyi.
Faciədən Ayrılma İstəyi – İlahiliyi.

«Hasar»
Faciəvi İradə İlahiliyi.

«Mənsuriyyə»
Tanrıya Qovuşmaq – Faciədən Ayrılmaq İlahiliyi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»
Ali Məna Faciəsi – İlahiliyi.

«Bayatı-İsfahan»
Faciəvi İdrak İlahiliyi.
Faciəvi Duyğu İlahiliyi.
Faciəvi İradə İlahiliyi.
Faciəvi Əməl İlahiliyi.

«Hüzzal»
Tanrıya Qovuşmaq – Faciədən Ayrılmaq İlahiliyi.
İdeal Ruhaniyyət İlahiliyi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»
Faciəvi Müdriklik İlahiliyi.

«Hicaz»
Faciəvi İdrak Yolu – İlahiliyi.

«Zəmin-Xara»
İdeal Yanğısı – Faciəsi – İlahiliyi.

«Bayatı-Kürd»
Kədər Yüku Faciəsi – İlahiliyi.
Kədər Dairəsi Faciəsi – İlahiliyi.
Kədərə Qayıtma Faciəsi – İlahiliyi.

«Simai-Şəms»
Tanrıya Qovuşmaq – Faciədən Ayrılmaq İlahiliyi: – Mütəlq İradə
Əməli, Mütəlq Ruhaniyyət Qələbəsi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»
Kədər Biliyi Faciəsi – İlahiliyi.
Faciəvi Kədər Biliyi – İlahiliyi.

«Şikəsteyi-Fars»
Kədər Zirvəsi Faciəsi – İlahiliyi.

«İrak»
Tanrıya Qovuşmaq – Faciədən Ayrılmaq – Ruhani Kamillik
Müqəddəsliyi.

Ümumi Qiymət
Muğam – Faciə İlahiliyi Yoludur – İnsanı Tanrıya çatdıran.

VII. İDEAL İLAHİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»
Ali Aydınlıq Zəruriliyi – İlahiliyi.
Ali Ahəngdarlıq Zəruriliyi – İlahiliyi.
İdeal Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Hüseyni»

Ali Kədər Zəruriliyi – İlahiliyi.
Ali Mətanət Zəruriliyi – İlahiliyi.
İdeallıq Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Vilayəti»

Ali İnkər Zəruriliyi – İlahiliyi.
Ali Döyüşkənlik Zəruriliyi – İlahiliyi.
Ali İradə Zəruriliyi – İlahiliyi.

«İrak»

Tanrıya Qovuşmaq İlahiliyi – Ali Ruhaniliyin Təsdiqi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Ali Düşüncələr Zəruriliyi – İlahiliyi.
Ali Həyat Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Bəstə-Nigar»

Ali Kədər Zəruriliyi – İlahiliyi.
İdeal Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Hasar»

Ali İradə Zəruriliyi – İlahiliyi.
Ali Ruhaniyyət Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Mənsuriyyə»

Tanrıya Qovuşmaq İlahiliyi – Ali İdrak, Ali Ehtiras – Ali Ruhani
Əməl Müqəddəsliyi.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Ali Məna Zəruriliyi – İlahiliyi.
İdeal Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Bayatı-İsfahan»

Ali Kədər Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Hüzzal»

Tanrıya Qovuşmaq Zəruriliyi – İlahiliyi: Ali Kədər, Ali Ahəng,
Ali Ruhaniyyət Müqəddəsliyi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Ali Ehtiras Zəruriyyəti – İlahiliyi.
Ali İdrak Zəruriyyəti – İlahiliyi.

«Hicaz»

Ali İradə Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Zəmin-Xara»

Ali Yangı Zəruriliyi – İlahiliyi.
Ali Qətiyyət Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Bayatı-Kürd»

Ali Kədər Yüku Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Simai-Şəms»

Tanrıya Qovuşmaq İlahiliyi – İdeala Yetmək Müqəddəsliyi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Ali Kədərə Dalmaq Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi Zəruriliyi – İlahiliyi.

«İrak»

Tanrıya Qovuşmaq İlahiliyi – Ali Kədər Ağrısı, Ali Kədər Gözəlliyi, Ali Kədər Ucalığı – Müqəddəsliyi.

Ümumi Qiymət

Muğam – İdeal İlahiliyi Yoludur – İnsanı Tanrıya çatdıran.

VIII. EHTİZAZ İLAHİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Aydınlıqdan, Ahəngdarlıqdan Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – İlahiliyi.

Ruhani Rəvanlıqdan Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – İlahiliyi.

Ehtizaz Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Hüseyni»

Daxili Ehtizazlığa malik olan Ülvi Kədər İlahiliyi.

Ehtizaz Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Vilayəti»

Daxili Ehtizazlığa malik olan İradə Hökmü – İlahiliyi.

«İrak»

Tanrıya Qovuşma Ehtizazı: Ruhun Xüsusi halı – Ülvi-Vəcdli, Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Mahiyyətli Düşüncələrdən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – İlahiliyi.

Dünyayla Görüşdən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – İlahiliyi.

Ehtizaz Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Bəstə-Nigar»

Daxili Ehtizazlığa malik olan Kədər Ülviliyi – İlahiliyi.

«Hasar»

Daxili Ehtizazlığa malik olan İdeal Möhnəti – İlahiliyi.

«Mənsuriyyə»

Ehtizaz İlahiliyi: Ruhun xüsusi halı – Ülvi-Vəcdli, Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Müdrük Qəmin Daxili Ehtizazlığı – İlahiliyi.

Ruhani Möhtəşəmliyin Daxili Ehtizazlığı – İlahiliyi.

Ruhani Rıqqətin Daxili Ehtizazlığı – İlahiliyi.

Ehtizaz Zəruriliyi – İlahiliyi.

«Bayatı-İsfahan»

Kədərə Qapılma Ehtizazlığı – İlahiliyi.

«Hüzzal»

**Tanrıya Qovuşma Ehtizazı: Ruhun xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli,
Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.**

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Təmkində Yaşayan Coşğunluq Ehtizazlığı – İlahiliyi.
İdrakda Yaşayan Ehtiras Ehtizazlığı – İlahiliyi.

«Hicaz»

Ruhani İradə Ehtizazlığı – İlahiliyi.

«Zəmin-Xara»

Kamillik Yanğısı Ehtizazlığı – İlahiliyi.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Ehtizazlığı – İlahiliyi.
Kədər Dairəsi Ehtizazlığı – İlahiliyi.
Kədərdən Ayrılma Səyi – İlahiliyi.
İdeala Yüksəlmə Ehtizazlığı – İlahiliyi.

«Simai-Şəms»

**Tanrıya Qovuşma Ehtizazı: Ruhun xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli,
Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.**

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Müqəddəs Fərəhin Ülvi Ehtizazlığı – İlahiliyi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – Ehtizazlıq İlahiliyi.
Kədər Ağrısı – Ehtizazlıq İlahiliyi.
Kədər Qatarı – Ehtizazlıq İlahiliyi.

«İrak»

Ehtizaz Fərəhi: Ruhun xüsusi halı – Ülvi-Vəcdli, Kədərli-Fərəhli,
Hökmlü-İlhamlı, – Həqiqətlə İşıqlanmış.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ehtizaz İlahiliyi Yoludur – İnsanı Tanrıya Qovuşduran.

IX. KATARSİS İLAHİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Qaranlıqdan Təmizləyən Aydınluq İlahiliyi.
Ruhsuzluqdan Təmizləyən Ruhanilik İlahiliyi.
Naşılıqdan Təmizləyən Müdrilik İlahiliyi.
Yolsuzluqdan Təmizləyən Yol İlahiliyi.

«Hüseyni»

İdraksızlıqdan Təmizləyən Kədər İlahiliyi.
İradəsizlikdən Təmizləyən İradə İlahiliyi.

«Vilayəti»

Mütildən Təmizləyən Döyüşkənlik İlahiliyi.
Hissizlikdən Təmizləyən Ehtiras İlahiliyi.

«İrak»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi: Müdrilik, Duyğu, İradə Kamilliyi.
Kamil Təmizlənmə.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Düşüncəsizlikdən Təmizləyən Düşüncələr İlahiliyi.
Alçaqlıqdan Təmizləyən Yüksəklik İlahiliyi.

«Bəstə-Nigar»

Hissizlikdən Təmizləyən Kədər İlahiliyi.

«Hasar»

Şərlə Döyüş Qətiyyəti – Şübhədən Təmizləyən.

«Mənsuriyyə»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi: Düşüncə, Kədər, Qətiyyət Kamilliyi,
Kamil Təmizlənmə.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Naşı Fərəhdən Təmizləyən Müdrək Qəm İlahiliyi.
Səthilikdən Təmizləyən Batinlik İlahiliyi.
Gerçəkliyi ötmə Ehtirası – İlahiliyi.

«Bayatı-İsfahan»

Xülyadan Təmizləyən Kədər İlahiliyi.

«Hüzzal»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi: Qəm, Batinlik, Ruhani Əməl Kamilliyi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Hissizlikdən Təmizləyən Ruhani Yanğı İlahiliyi.
İdraksızlıqdan Təmizləyən İdrak İlahiliyi.
Bəsitlikdən Təmizləyən Ülvilik İlahiliyi.

«Hicaz»

Biliksizlikdən Təmizləyən Kədərli Bilik İlahiliyi.
Gücsüzlükdən Təmizləyən Ruhani Əməl İlahiliyi.

«Zəmin-Xara»

Naqislikdən Təmizləyən Kamillik Həsəti – İlahiliyi.

«Bayatı-Kürd»

Hərcayi Fərəhdən Təmizləyən Kədər Yüku – İlahiliyi.

«Simai-Şəms»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi: Ruhani Yanğı, Kədərli Bilik,
Qəm Yüku – Kamilliyi.
Kamil Təmizlənmə.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Səthi Kədərdən Təmizləyən Dərin Kədər İlahiliyi.
Hərcayi Qəmdən Təmizləyən Müqəddəs Kədər İlahiliyi.
Yolsuzluqdan Təmizləyən Kədər Yolu – İlahiliyi.

«Şikəsteyi-Fars»

Məzlumluqdan Təmizləyən Kədər Zirvəsi – İlahiliyi.

«İrak»

Tanrıya Qovuşma İlahiliyi.
Kədər Kamilliyi.
Kamil Təmizlənmə.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ruhani Təmizlənmə Yoludur – Tanrıya Qovuşduran.

Dördüncü Fəsil

HÜRUFİ İNSANI

Qanunauyğunluq

Hürufiliyin Mahiyyəti – İnsanı Allah saymaqdır.

Muğam: İnsanın Allahlıq Yoludur.

I. İNSANIN – ALLAHIN ÜLVİ HƏYATI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

İdraki, Hissi Aydınlıq, Ciddilik – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Aydın Ruhani Yol: Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Hüseyni»

Dünyəvi Kədər: Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Mətanət: Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Ülvilik: Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Şəri İnkâr Qətiyyəti: Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Vilayəti»

Ruhani Döyüşkənlik – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Ruhani Hökmlük – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«İrak»

İnsanı Allah saymaq – İnsanın Mütləq Özünüifadəsi, Özünütəsdiqi.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Mahiyyətli Düşüncələr – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
Gerçəkliyi ötmə Ehtirası – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Bəstə-Nigar»

Ali Kədər – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Hasar»

Ruhani İradə – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Mənsuriyyə»

İnsanı Allah saymaq: Ruhun İdeal halı.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Duyğu Möhtəşəmliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Duyğu Rıqqəti – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Duyğu Ahəngdarlığı – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Bayatı-İsfahan»

Ali Kədər Aləmi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Mütləq Çağırış – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Hüzzal»

İnsanı Allah saymaq – Mütləq Ruhani Ülvilik.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Özündə Ehtiras gəzdirən İdrak – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Hicaz»

İztirab Biliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Zəmin-Xara»

Kamillik Yangısı – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Yükü – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Simai-Şəms»

İnsanı Allah saymaq – Müqəddəs Fərəh, Coşğun İzhar, Vəcd Ülviliyi – Mütləq Ruhaniyyat.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Müqəddəsliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Kədər Gözəlliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

İdeal Yangısı – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Kədər Atəşi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

Kədər Göyü – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«İrak»

İnsanı Allah saymaq – Duyğu Seli: Vəcd, Heyrət – Ruhaniyyat Möhtəşəmliyi.

Ümumi Qiymət

Muğam – İnsanın Ülvi Həyat Allahlığıdır.

II. İNSANIN İDEALA YETMƏK ALLAHLIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Həyatın Ali Mənası – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

İdeala Yetmək Zəruriliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Hüseyni»

İdeal Yangısı – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Vilayəti»

Şəri İnkâr Pafosu – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«İrak»

«İnsanı Allah saymaq» – İdeala Yetmək...

İnsanın Ali Özünüifadəsi – Özünüitədiqi: Müqəddəs Vəcd, Vəhy.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

İdrakın, Duyğunun və İradənin Mahiyyət Yönü – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Bəstə-Nigar»

Kamillik Həsəti – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Hasar»

Şər İnkarı – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Mənsuriyyə»

İnsanı Allah saymaq – İdeala Yetmək: Ülvi Ruhaniyyat, Əxlaqilik, İdrakilik Zirvəsi, Ruhun Ali halı.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Varlığın Vahid Mənası – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
İdrakiliyin Ali Ölçüsü – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
Əxlaqın Ali Ölçüsü – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
Əməlin Ali Ölçüsü – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Bayatı-İsfahan»

Ali Kədər – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Hüzzal»

«İnsan – Allahdır» – Həqiqəti, İdeala Yetmək – Mütləq Ahəngdarlıq.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

İdraklı Duyğular – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Hicaz»

Ruhani İradə Əməli – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Zəmin-Xara»

İdeal Yanğısı – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Mütləqiliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Simai-Şəms»

«İnsan – Allahdır!» – Həqiqəti, İdeala Yetmək, Mütləq Ruhani hal.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Müqəddəsliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
Kədər Gözəlliyi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
Kədər Yolu – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
Kədər Ağrısı – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
Kədər Göyü – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.
Kədər Qatırı – Allahın İnsandakı Atributu, Xassəsi.

«İrak»

«İnsan Allahdır» – Həqiqəti, İdeala Yetmək. Ruhani Əməl Mütləqiliyi, Ruhani Hal Ucalığı.

Ümumi Qiymət

Muğamda İnsan Allahlığına çatır, İdealına Yetir.

III. HƏQİQƏT ALLAHLIĞI

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

İdrak Aydınlığı – Allahın İnsandakı Xassəsi.
Duyğu Aydınlığı – Allahın İnsandakı Xassəsi.
Həqiqət Eşqi – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Hüseyni*»

Kədər Müdrikliyi – Allahın İnsandakı Xassəsi.
Həqiqət Kədəri – Allahın İnsandakı Xassəsi.
İdraki İradə – Allahın İnsandakı Xassəsi.
İradəli İdrak – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Vilayəti*»

Mütləq Möhnəti – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*İrak*»

«İnsan – Allahdır!» – Həqiqəti. Mütləq Həqiqətə Yetmək.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Ülvi Kədər Müdrikliyi – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Bəstə-Nigar*»

Ruhani İradə Möhtəşəmliyi – Allahın İnsandakı Xassəsi.
Həqiqət Yangısı – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Hasar*»

İdrakın, Duyğunun, İradənin Mütləq Həqiqət Yönü.

«*Mənsuriyyə*»

«İnsan Allahdır!» – Həqiqəti. Mütləq Həqiqətə çatmaq.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Müdrilik – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Bayatı-İsfahan*»

Kədər Həqiqəti – Allahın İnsandakı Xassəsi.
Mütləq Eşqi – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Hüzzal*»

«İnsan – Allahdır!» – Həqiqəti. Mütləq Həqiqətə Yetmək:
Mütləq Əxlaq, Mütləq İradə Allahlığı.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Mahiyyət Mütləqiliyi – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Hicaz*»

Həqiqət Yangısı – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Zəmin-Xara*»

Ruhani İradə İztirabı – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Bayatı-Kürd*»

Kədər Həqiqəti – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«*Simai-Şəms*»

«İnsan – Allahdır!» Həqiqəti. Mütləq Həqiqətə çatmaq.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Yüksək Kədər – Allahın İnsandakı Xassəsi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi Həqiqəti.

Kədər Ağrısı Həqiqəti.

Kədər Atəşi Həqiqəti.

Kədər Göyü Həqiqəti.

Kədər Qatarı Həqiqəti.

«İrak»

«İnsan Allahdır!» – Həqiqəti. Mütləq Həqiqətə çatmaq.

Ümumi Qiymət

Muğam – İnsanın Allahlığı haqqında Mütləq Həqiqətdir.

IV. ALLAH YOLU (Muğam Quruluşu)

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

İlahi Xassəni ifadə eləyən Musiqi İdeyası (Baş Motiv) inkişaf edərək, zənginləşərək, incələşərək özünə qayıdır.

Ruhun İlahi halı Yaranır.

«Hüseyni»

Musiqi İdeyasının Təzə Pilləsi – İlahi Qəm ifadə eləyir.

İlahi Qəm Ruhani İradə Təsdiqinə Yetir.

«Vilayəti»

Musiqi İdeyası Ehtizaz Yönünə Düşür.

«İrak»

Ehtizaz İnsanın Allahlığını Təsdiq edir: İdeal Ülvilik, İdeal İdrakilik, İdeal Ehtiras Təsdiq olunur.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

İlahi Xassəni ifadə eləyən Musiqi İdeyası zənginləşərək, incələşərək, artaraq, yüksələrək özünə qayıdır.

İlkinlikdən İlkinliyə doğru Yol gedir Leytmotiv.

«Bəstə-Nigar»

Musiqi İdeyasının Təzə Pilləsində Kədər Həqiqəti İfadə olunur – İnkərar Qətiyyətinə aparan.

«Hasar»

İdeala Yüksəlmək Zəruriliyi yaranır – Leytmotivin yeni Pilləsi.

«Mənsuriyyə»

İnsanın Allahlığı Təsdiq olunur: İdeal Duyğular, İdeal Düşüncələr Tüğyan edir: İdeal Ehtiras, İdeal İdrak Təsdiq olunur, İdeal İlkinlik çağırılır.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

İlahi xassəni ifadə eləyən Musiqi İdeyası Dəyişərək özümləşir.

«Bayatı-İsfahan»

Leytmotivin Yeni Pilləsində Müdrik Qəm Çılğın Kədərə Dönür.

«Hüzzal»

«İnsan – Allahdır!» – Həqiqəti Təsdiq olunur. Leytmotiv Ehtizaza çevrilir.

Ruhaniyyət çağlayır.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

İlahi xassəni ifadə eləyən Musiqi İdeyası Dəyişərək İlahiləşir.

«Hicaz»

Leytmotivin Yeni Pilləsində Qətiyyət Pafosu Səslənir – İlahi.

«Zəmin-Xara»

Leytmotiv Təzə Hal Zəruriliyini ifadə eləyir – Təzə mövcudluq istəyini.

«Bayatı-Kürd»

Mütləq Kədər Mütləq Möhnəti çağırır.

«Simai-Şəms»

«İnsan Allahdır!» – Həqiqəti Təsdiq olunur.
Musiqi İdeyası Ehtizaz Pilləsinə çatır.
İdrakın Kamil Vəcdi, İdrakın Kamil Hökmü, Duyğunun Kamil İzharı səslənir.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

İlahi xassəni ifadə eləyən Kədər Leytmotivi.

«Şikəsteyi-Fars»

Leytmotivin Yeni Pilləsi Kədər Zirvəsinə qalxır.

«İrak»

«İnsan Allahdır!» – Həqiqəti Təsdiq olunur: Leytmotiv Ehtizaza Yüksəlir.

Ümumi Qiymət

Muğam İnsanın Allahlığını İnsana Bildirən Musiqi Yoludur.

V. İDRAK VƏ DUYĞU ALLAHLIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Ehtiraslı İdrak.
Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən İdraklı Ehtiras.
Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Ehtiras Məntiqi.
Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Ehtiraslı Məntiq.

«Hüseyni»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən İdraklı-Ehtiraslı Kədər.
Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən İdraklı-Ehtiraslı İradə.

«Vilayəti»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən İdraklı-Ehtiraslı İnkər.

«İrak»

İnsanın Allahlığını Təsdiq etmək: – Mütləq İdraklı Ehtirasın,
Mütləq Ehtiraslı İdrakın – Yaranması.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən İdrakilik.
Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Ehtiras.

«Bəstə-Nigar»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən İdraklı-Ehtiraslı Kədər.
Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Kədər Məntiqi.

«Hasar»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən İdraklı-Ehtiraslı İradə.

«Mənsuriyyə»

İnsanın Allah çağırılması – İdrakın İdeal Ehtiraslığı, Ehtirasın İdeal İdraklığı.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə eləyən Müdrik Qəm.

«Bayatı-İsfahan»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə eləyən Atəşin Kədər.

«Hüzzal»

İnsanın Allah çağırılması: İdrakın İdeal Hissiyatı, Hissiyatın İdeal İdrakiliyi.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə eləyən İdraki Ehtiraslıq.

«Hicaz»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə eləyən İdraki Nisgil.

«Zəmin-Xara»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə eləyən Mütləqilik Yangısı.

«Bayatı-Kürd»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə eləyən Mütləq Kədər.

«Simai-Şəms»

İnsanın Allah çağırılması: Mütləq İdrakilik, Mütləq Ehtiraslıq.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Kədər Məntiqi.
Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Kədərli Məntiq.

«Şikəsteyi-Fars»

Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Müqəddəs Kədər İdrakiliyi.
Allahın İnsandakı xassəsini ifadə edən Gözəl Kədər İdrakiliyi.

«İrak»

İnsanın Allah çağırılması: İşıqlanmış İdrak İlahiliyi – Ehtirası.

Ümumi Qiymət

Muğam – İnsanın İdrak və Duyğu Allahlığıdır – Müqəddəs.

VI. FACİƏVİLİK ALLAHLIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Faciəvi Bilik – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Hüseyni»

Kədər Biliyi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Vilayəti»

Döyüşkənlik Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«İrak»

İnsanın Allah çağırılması – Faciədən aralanma, İdeala qovuşma.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Mahiyyətli Düşüncələr Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Bəstə-Nigar»

İmtina Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Hasar»

Faciəli İnkâr Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Mənsuriyyə»

İnsanın Allah çağırılması: Faciədən Ayrılma – Mütləq Özünü-təsdiq.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Dünyanın Faciəvi Mənası – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Bayatı-İsfahan»

Faciəvi İdrak – Allahın İnsandakı xassəsi.

Faciəvi İradə – Allahın İnsandakı xassəsi.

Faciəvi Əməl – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Hüzzal»

İnsanın Allah çağırılması – Faciədən Ayrılma. Müqəddəs İzhar.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

İdrakiliyin Faciəvi Ehtirası – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Hicaz»

Dünya Kədərinin Faciəvi Dərki – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Zəmin-Xara»

Faciəvi Mütləq Yanğısı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Bayatı-Kürd»

Kədər Yüku – Allahın İnsandakı xassəsi.

Kədər Dairəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

Kədərə Qayıtma Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Simai-Şəms»

İnsanın Allah çağırılması – Faciədən Ayrılma. Mütləq Müdrilik.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Birliyi Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

Kədərli Birlik Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

Kədər Yanğısı Faciəsi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«İrak»

İnsanın Allah çağırılması – Faciədən Ayrılma. Mütləq Müqəddəs hal.

Ümumi Qiymət

Muğam İnsanın İdrak və Duyğu Allahlığıdır – Müqəddəs.

VII. İDEAL ALLAHLIĞI

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

Ali Aydınliq Zəruriliyi – Allahlığı.
Ali Ahəngdarlıq Zəruriliyi – Allahlığı.
İdeal Zəruriliyi – Allahlığı.

«*Hüseyni*»

Ali Kədər Zəruriliyi – Allahlığı.
Ali Mətanət Zəruriliyi – Allahlığı.

«*Vilayəti*»

Ali İnkər Zəruriliyi – Allahlığı.
Ali İradə Zəruriliyi – Allahlığı.

«*İrak*»

İnsanın Allah çağırılması – İdeala Yüksəlməsi.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Ali Düşüncələr Zəruriliyi – Allahlığı.
İdeal Zəruriliyi – Allahlığı.

«*Bəstə-Nigar*»

Ali Ruhanilik Zəruriliyi – Allahlığı.

«*Hasar*»

Ali İradə Zəruriliyi – Allahlığı.

«*Mənsuriyyə*»

İnsanın Allah çağırılması – İdeala çatması.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Ali Qəm Zəruriliyi – Allahlığı.
İdeal Zəruriliyi – Allahlığı.

«*Bayatı-İsfahan*»

Ali Kədər Zəruriliyi – Allahlığı.

«*Hüzzal*»

İnsanın Allah çağırılması – Mütləqə Yüksəlməsi.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Ali İstək Allahlığı.

«*Hicaz*»

Ali Həyat İstəyi Allahlığı.

«*Zəmin-Xara*»

Ali Yanğı Allahlığı.

«*Bayatı-Kürd*»

Ali Kədər Yüku – Allahlığı.

«*Simai-Şəms*»

İnsanın Allah çağırılması – Mütləq Təsdiqi.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Kədər Müqəddəsiyi – Allahlığı.

Kədər Gözəlliği – Allahlığı.

İdeal İstəyi – Allahlığı.

«Şikəsteyi-Fars»

Kədər Zirvəsi – Allahlığı.

«İrak»

İnsanın Allah çağırılması – Mütləq Ruhaniliyi.

Ümumi Qiymət

Muğam – İnsanın İdeal Mahiyyəti Yoludur – Allahlığıdır.

VIII. EHTİZAZ ALLAHLIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Aydınlıqdan, Ahəngdarlıqdan, Ciddilikdən artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı – Allahın İnsandakı xassəsi.

Ehtizazlıqdan Artıq olan Ehtizaz Zəruriliyi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Hüseyni»

Kədərin Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

Mətanətin Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

Ehtizazlıqdan Artıq olan Ehtizaz Zəruriliyi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Vilayəti»

Ruhani Döyüşkənliyin Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

Çılğınlığın Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

Ruhani Hökmlüyün Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«İrak»

İnsanın Allah sayılması Ehtizazı: Ruhun xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli, Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşqlənmiş.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Mahiyyətli Düşüncələrdən Artıq olan Ehtizaz Başlanğıcı: Allahın İnsandakı xassəsi.

Ehtizazlıqdan Artıq olan Ehtizaz İstəyi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Bəstə-Nigar»

Kədər çalarlarının Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

Ali Ehtizazlıq – Ehtizaz İstəyi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Hasar»

İradə Qətiyyətinin Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«Mənsuriyyə»

İnsanın Allah sayılması Ehtizazı: Ruhun xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli, Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşqlənmiş.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayati-Şiraz*»

Müdrük Qəmin Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.
Ruhani Möhtəşəmliyin Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

Ruhani İzharın Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«*Bayatı-İsfahan*»

Çılğın Kədər Daxili Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«*Hüzzal*»

İnsanın Allah sayılması Ehtizazı: Ruhun Xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli, Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

İdrakilik Ehtizazlığı: Allahın İnsandakı xassəsi.
Ehtizaz Zəruriliyi – Allahın İnsandakı xassəsi.

«*Hicaz*»

Həyat Yolu Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«*Zəmin-Xara*»

Möhnət Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«*Bayatı-Kürd*»

Kədər Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«*Simai-Şəms*»

İnsanın Allah sayılması Ehtizazı: Ruhun xüsusi halı: Ülvi-Vəcdli, Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»

Kədər Müqəddəsiyi Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«*Şikəsteyi-Fars*»

Kədər Zirvəsi Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.
Kədər Ağrısı Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.
Kədər Atəşi Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.
Kədər Göyü Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.
Kədər Qatarı Ehtizazlığı – Allahın İnsandakı xassəsi.

«*İrak*»

İnsanın Allah sayılması – Ehtizazı: Ülvi-Vəcdli, Kədərli-Fərəhli, Hökmlü-İlhamlı – Həqiqətlə İşıqlanmış.

«*Ümumi Qiymət*»

Muğam – Ehtizaz Yoludur – İnsanın Allahlığını Təsdiq edən.

IX. KATARSİS ALLAHLIĞI

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

Allahın İnsandakı Xassəsi – Aydınlıq – Qaranlıqdan Təmizləyir.
Allahın İnsandakı Xassəsi – Ruhanilik – Ruhsuzluqdan Təmizləyir.
Allahın İnsandakı Xassəsi – Müdrüklik – Naşılıqdan Təmizləyir.
Allahın İnsandakı Xassəsi – Yol – Yolsuzluqdan Təmizləyir.

«*Hüseyni*»

Allahın İnsandakı Xassəsi – Kədər – Arsızlıqdan Təmizləyir.
Allahın İnsandakı Xassəsi – İradə – İradəsizlikdən Təmizləyir.

«*Vilayəti*»

Allahın İnsandakı Xassəsi – Döyüşkənlik – Mütilikdən Təmizləyir.

«*İrak*»

İnsanın Allah Sayılması Kamilliyi – Naqislikdən Təmizləyir.
Kamil Aydınlıq – Qeyri-Kamil Aydınlıqdan Təmizləyir.
Kamil Ahəngdarlıq – Qeyri-Kamil Ahəngdarlıqdan Təmizləyir.
Kamil Müdrilik – Qeyri-Kamil Müdrilikdən Təmizləyir.
Kamil İradə – Qeyri-Kamil İradədən Təmizləyir.
Təmizlənmə Kamilliyi Yaranır.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Allahın İnsandakı Xassəsi – Düşüncələr – Düşüncəsizlikdən Təmizləyir.

Allahın İnsandakı Xassəsi – Qəm – Qayğısızlıqdan Təmizləyir.

Allahın İnsandakı Xassəsi – Rıqqət – Ruhani Səfalətdən Təmizləyir.

«*Bəstə-Nigar*»

Allahın İnsandakı Xassəsi – Kədər – Hissizlikdən Təmizləyir.

«*Hasar*»

Allahın İnsandakı Xassəsi – İradə – İradəsizlikdən Təmizləyir.

«*Mənsuriyyə*»

İnsanın Allah sayılması Kamilliyi – Naqislikdən Təmizləyir.

Kamil Kədər – Qeyri-Kamil Kədərdən Təmizləyir.

Kamil İradə – Qeyri-Kamil İradədən Təmizləyir.

Təmizlənmə Kamilliyi Yaranır.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Allahın İnsandakı xassəsi – Müdrək Qəm – Naşı Fərəhdən Təmizləyir.

Allahın İnsandakı xassəsi – İdeal İstəyi – İdealsızlıqdan Təmizləyir.

«*Bayatı-İsfahan*»

Allahın İnsandakı xassəsi – Çılğın Kədər – Xülyadan Təmizləyir.

«*Hüzzal*»

İnsanın Allah sayılması Kamilliyi – Qeyri-Kamillikdən Təmizləyir.

Kamil Ehtiras – Qeyri-Kamil Ehtirasdan Təmizləyir.

Kamil Bilik – Qeyri-Kamil Bilikdən Təmizləyir.

Kamil Əməl – Qeyri-Kamil Əməldən Təmizləyir.

Kamil Təmizlənmə Yaranır.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Allahın İnsandakı xassəsi – İdraki Ehtiras – Ehtirassızlıqdan Təmizləyir.

Allahın İnsandakı xassəsi – Ülvilik – Bəsitlikdən Təmizləyir.

«*Hicaz*»

Allahın İnsandakı xassəsi – Ruhani İradə – İradəsizlikdən Təmizləyir.

«*Zəmin-Xara*»

Allahın İnsandakı xassəsi – İdeal Yangısı – Ruhani Qanadsızlıqdan Təmizləyir.

Allahın İnsandakı xassəsi – Qeyri-Adilik Ehtirası – Ruhani İqtidarsızlıqdan Təmizləyir.

«Bayatı-Kürd»

Allahın İnsandakı xassəsi – Kədər Yükü – Hərcayi Sevincdən Təmizləyir.

«Simai-Şəms»

İnsanın Allah sayılması Kamilliyi – Naqislikdən Təmizləyir.

Kamil İdrakilik – Qeyri-Kamil İdrakilikdən Təmizləyir.

Kamil Ehtiras – Qeyri-Kamil Ehtirasdan Təmizləyir.

Kamil Təmizlənmə Yaranır.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Allahın İnsandakı xassəsi – Ülvi Kədər – Bəsit Kədərdən Təmizləyir.

Allahın İnsandakı xassəsi – Kədər Yolu – Yolsuz Kədərdən Təmizləyir.

«Şikəsteyi-Fars»

Allahın İnsandakı xassəsi – Kədər Zirvəsi – Cılız Kədərdən Təmizləyir.

Allahın İnsandakı xassəsi – Kədər Ağrısı – Xülya Nəşəsindən Təmizləyir...

«İrak»

İnsanın Allah sayılması Kamilliyi – Qeyri-Kamillikdən Təmizləyir.

Kamil Kədər – Qeyri-Kamil Kədərdən Təmizləyir.

Kamil Təmizlənmə Yaranır.

Ümumi Qiymət

Muğam – Ardıcıl, Aramsız Katarsis Yoludur – «İnsan Allahdır!»
Həqiqətinə Aparan!

Beşinci Fəsil

MƏCNUNLUQ

Qanunauyğunluq

Məcnunluq:

1. Yarla Görüş Yoludur.

2. Yar Hicranıdır.

3. İkiliyin Aradan Qaldırılmasıdır.

4. Yarda İtmək («Fəna»), Mütləq Ruhani Vəhdətə Yüksəlməkdir.

I. ÜLVİ MƏHƏBBƏT HƏYATI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Yarla Görüşün Aydınlığı, Ciddiliyi, Rəvanlığı.

Görüş Ruhunun Aydınlığı, Ciddiliyi, Rəvanlığı.

Görüş Yolunun Labüdlüyü.

«Hüseyni»

Hicran Dəmi – Dünya Kədərinə Qapılmaq.

Hicran Ülviliyi.

«Vilayəti»

İkilikdən Ayrılmaq Hökmü, Qətiyyəti.

«İrak»

Yarda İtmək – Mütləq Ruhani Vəhdət Müqəddəsliyi, Qeyri-Adiliyi, İdeallığı, Əsrarlığı.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Yarla Görüşün Ülvi Mənası, Əzəli Mahiyyəti – Müqəddəsliyi.
Görüş Ruhunun Ülvi Mənası, Əzəli Mahiyyəti – Müqəddəsliyi.
Görüş Yolunun Labüdlüyü.

«*Bəstə-Nigar*»

Hicran Məqamı – Dünya Kədərini Dərk Etmək.

«*Hasar*»

İkiliyin İnkarı.
Ruhani İradə Qətiyyəti.

«*Mənsuriyyə*»

Yarda İtmək: Mütləq Ruhani Vəhdət Müqəddəsliyi: Bənzərsiz,
İdeal, Ruhani Əməl.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Yarla Görüş Rıqqəti.

«*Bayatı-İsfahan*»

Hicran Kədəri – Çılgın, Siqlətli.
İkilikdən Ayrılmaq Yanğısı.

«*Hüzzal*»

Yarda İtmək: Mütləq Ruhani Birlik Hikməti – Möhtəşəmliyi.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Yarla Görüşün Müdrək Heyrəti.
Görüş Yolunun Labüd, Müqəddəs Cəzbi.

«*Hicaz*»

Hicranda Dünya Kədərinə Dalmaq.

«*Zəmin-Xara*»

İkilikdən Ayrılma Ehtirası.

«*Bayatı-Kürd*»

Aşiqliyin Kədər Yüku.

«*Simai-Şəms*»

Yarda itmək – Mütləq Ruhani Birlik – Vəcdli, Vəhyli.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»

Hicran Kədəri – Müqəddəsliyi.
Hicran Gözəlliyi – Müqəddəsliyi.

«*Şikəsteyi-Fars*»

Hicran Kədəri – Zirvəsi.
Hicran Kədəri – Ağrısı.
Hicran Kədəri – Göyü.
İkilikdən Ayrılmaq Yanğısı.

«*İrak*»

Yarda İtmək – Mütləq Ruhani Vəhdət – Ehtiraslı, Ehtizazlı.

Ümumi Qiymət

Muğam Ülvi Məhəbbət Həyatıdır – Mütləq Ruhani Birliyə çatdırır.

II. MƏHƏBBƏTƏ YÜKSƏLMƏK

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Yarla Görüş – Varlığın Ali Mənasıyla Görüş kimi Qiymətləndirilir.

«Hüseyni»

Hicran – İdeal Yangısı kimi Mənalandırılır.

«Vilayəti»

İkilikdən Ayrılma İstəyi – Şərlə Döyüş kimi Mənalandırılır.

«İrak»

Yarda İtmək – İdeala Yüksəlmək kimi Dəyərləndirilir: Mütləq Ruhani Vəhdət – İdeal özünüifadə və özünütəsdiq kimi mənalandırılır.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Yarla Görüş – İdrakın, Duyğunun, İradənin Mahiyyət Yönü kimi Mənalandırılır.

«Bəstə-Nigar»

Hicran – İdeal Yangısı kimi Mənalandırılır.

«Hasar»

İkilikdən Ayrılmaq İstəyi – Şərin İnkarı kimi Mənalandırılır.

«Mənsuriyyə»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – İdeala Yüksəlmək kimi Mənalandırılır.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Yarla Görüş – Varlığın Mənasıyla Təmas kimi Mənalandırılır.

«Bayatı-İsfahan»

Hicran – Kədər Zirvəsi kimi Mənalandırılır.

«Hüzzal»

Yarda İtmək – İkilikdən Ayrılmaq – İdeala Yüksəlmək kimi Mənalandırılır.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Yarla Görüş – İdraklı Ehtiras, Ehtiraslı İdrak Əməli kimi Mənalandırılır.

«Hicaz»

Hicran – İdeal İstəyi kimi Mənalandırılır.

«Zəmin-Xara»

İkilikdən Ayrılmaq Ehtirası – Ruhani İradə Qətiyyəti kimi Mənalandırılır.

«Bayatı-Kürd»

Ruhani Vəhdət Həsərəti – Mütləq Kədər kimi Mənalandırılır.

«Simai-Şəms»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Birlik – İdeala Yüksəlmək kimi Mənalandırılır.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»

Yarla Görüş – Kədər Müqəddəsliyi, Kədər Gözəlliyi kimi Mənalandırılır.

«*Şikəsteyi-Fars*»

Hicran – Kədər Zirvəsi, Kədər Ağrısı, Kədər Atəşi, Kədər Göyü, Kədər Qatarı kimi Mənalandırılır.

«*İrak*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – İdeala Yüksəlmək kimi Mənalandırılır.

Ümumi Qiymət

Muğam Eşqin Mütləq Həqiqəti – Mütləq Həqiqiliyi Yoludur.

III. EŞQ HƏQİQƏTİ

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

Yarla Görüş – İdrak Aydınlığı.

Yarla Görüş – Ruh Aydınlığı.

«*Hüseyni*»

Hicran – Kədər Müdrikliyi.

«*Vilayəti*»

İkilikdən Ayrılmaq İstəyi – Eşq Həqiqiliyi.

«*İrak*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Həqiqətə çatmaq.

2. «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Yarla Görüş – Əxlaqi İdrakın Təsdiqi.

«*Bəstə-Nigar*»

Hicran – Kədər Yolu.

«*Hasar*»

İkilikdən Ayrılmaq İstəyi – Həqiqət Ehtirası.

«*Mənsuriyyə*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Birlik – Mütləq Həqiqətə çatmaq.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Yarla Görüş – Ruhani Əməl.

«*Bayatı-İsfahan*»

Hicran – Kədər Həqiqətinə Dalmaq.

İkilikdən Ayrılma Möhnəti – Həqiqət İstəyi.

«*Hüzzal*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Həqiqətə çatmaq.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Yarla Görüş – Mahiyyətlə Təmas.

«*Hicaz*»

Hicran – Həqiqət Yangısı.

«Zəmin-Xara»
İkilikdən Ayrılma İstəyi – Ülvi İdrakilik.

«Bayatı-Kürd»
Mütləq Ruhani Vəhdət Nisgili – Kədər Yoxuşu.

«Simai-Şəms»
Başqasında İtmək, Mütləq Ruhani Birlik – Mütləq Həqiqətə çatmaq.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»
Yarla Görüş – Kədər Həqiqəti.

«Şikəsteyi-Fars»
Hicran – Kədər Zirvəsi – Həqiqəti.

«İrak»
Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət.
Mütləq Həqiqətin Dərki.

Ümumi Qiymət
Muğam – Eşqin Mütləq Həqiqəti – Mütləq Həqiqiliyi Yoludur.

IV. EŞQ YOLU

(Muğam Quruluşu)

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»
Leytmotiv Yarla Görüşün Aydın, Ciddi, Rəvan Mənasını İfadə eləyir.

«Hüseyni»
Leytmotiv dəyişərək, Zənginləşərək, Zərifləşərək Hicran motivinə çevrilir.

«Vilayəti»
İkilikdən Ayrılma İstəyi Mövzusu yaranır.

«İrak»
Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət Leytmotivin Ehtizazlı Pilləsini yaradır – əvvəlki Pillələrdən Fərqli, Bənzərsiz.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»
Leytmotiv Yarla Görüşün Əzəli, Daxili Mənasını İfadə eləyir.

«Bəstə-Nigar»
Leytmotiv Zənginləşərək, Dərinləşərək Hicran İdeyasını ifadə eləməyə başlayır.

«Hasar»
İlkinlikdən Ayrılma Möhnəti – mövzusu Yaranır.

«Mənsuriyyə»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Leytmotivin Ehtizazlı Pilləsini Yaradır – Bənzərsiz, Əzəli.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Leytmotiv Yarla Görüşün İlk Müdrikliyini İfadə eləyir.

«Bayatı-İsfahan»

Leytmotiv dəyişərək, Zənginləşərək, Yüksələrək – Çılgın Hicran Motivinə çevrilir.

«Hüzzal»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Leytmotivin Ehtizaz Pilləsini yaradır – Bənzərsiz, Əzəli.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Leytmotiv Yarla Görüşün Ülviliyini ifadə edir.

«Hicaz»

Leytmotiv Hicran çağırır.

«Zəmin-Xara»

Leytmotiv İkilikdən Ayrılma Nisgili çağırır.

«Bayatı-Kürd»

Leytmotiv Eşq Kədəri çağırır – Mütləq.

«Simai-Şəms»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Leytmotivin Ehtizaz Pilləsini yaradır – Bənzərsiz, Əzəli.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Yarla Görüş – Kədər Leytmotivi kimi mənalandırılır – Kədər Müqəddəsliyi, Kədər Gözəlliyi kimi.

«Şikəsteyi-Fars»

Hicran – Kədər Zirvəsi, Kədər Yangısı, Kədər Göyü, Kədər Qatırı kimi Mənalandırılır.

«İrak»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Leytmotivin Ehtizaz Pilləsini Yaradır – Bənzərsiz, Əzəli.

Ümumi Qiymət

Muğam – Musiqi İdeyasının Eşq Yoludur.

V. EŞQDƏ İDRAKLA DUYĞU BİRLİYİ

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Yarla Görüş – Ehtiraslı İdrak, İdraklı Ehtiras Məqamı kimi mənalandırılır.

«Hüseyni»

Hicran – Kədər İdrakiliyi, İradə Ehtirası kimi mənalandırılır.

«Vilayəti»

İkilikdən Ayrılma istəyi – Şərin İdraklı-Ehtiraslı İnkarı kimi mənalandırılır.

«İrak»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Ehtirasın Ali İdrakiliyi, İdrakın Ali Ehtirashığı kimi mənalandırılır.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Yarla Görüş: Müdrilik Məqamı kimi mənalandırılır.

«Bəstə-Nigar»

Hicran – İdraklı-Ehtiraslı Kədər kimi mənalandırılır.

«Hasar»

İkilikdən Ayrılma Möhnəti – Şərlə Döyüş İdrakiliyi – Ehtirası kimi mənalandırılır.

«Mənsuriyyə»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Ali İdraklı Duyğunun, Ali Duyğulu İdrakın Yaranması kimi mənalandırılır.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Yarla Görüş Ehtirasın İdraklı Dərinliyi, İdrakın Dərin Ehtiraslığı kimi mənalandırılır.

«Bayatı-İsfahan»

Hicran – Kədər İdrakiliyi kimi mənalandırılır.
İkilikdən Ayrılma İstəyi – İradənin İdraki Ehtirası kimi mənalandırılır.

«Hüzzal»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Ehtirasın İdeal İdrakiliyi, İdrakın İdeal Ehtiraslığı kimi mənalandırılır.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Yarla Görüş – Təmkinli Ehtiras İdrakiliyi kimi mənalandırılır.

«Hicaz»

Hicran – İdraklı, Ehtiraslı İdeal Yangısı kimi mənalandırılır.

«Bayatı-Kürd»

Məhəbbətin Mütləq Kədəri İdraki Təzahür edir.
İdrak Kədərli Təzahür edir.

«Simai-Şəms»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Birlik İdeal İdrak və İdeal Ehtiras yaradır – İdeal Ehtiraslı İdrak, İdeal İdraklı Ehtiras.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Yarla Görüşmək – İdraklı, Ehtiraslı Kədər Məqamı kimi mənalanır.

«Şikəsteyi-Fars»

Hicran – İdraklı Kədər Zirvəsi kimi mənalanır.
İdrakın Kədər Zirvəsi kimi.

«İrak»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Ehtirasın İdrakla İşıqlanması, İdrakın Ehtirasla Zənginləşməsi Məqamı kimi mənalandırılır.

Ümumi Qiymət

Muğam – Eşqin İdeal İdrak və Ehtiras Birliyi Yoludur.

VI. EŞQ FACİƏVİLİYİ

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

Yarla Görüş – Faciəylə Görüş kimi mənalanır.

«*Hüseyni*»

Hicran – Faciə Həqiqəti kimi mənalanır.

«*Vilayəti*»

İkilikdən Ayrılma Ehtirası – Faciə Hüdudsuzluğu kimi qiymətləndirilir.

«*İrak*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Birlik – Faciədən Ayrılmaq kimi mənalandırılır.

2 . «Çahargah» muğamı

«*Maye-Çahargah*»

Yarla Görüş – Faciə Sədası kimi mənalandırılır.

«*Bəstə-Nigar*»

Hicran – Faciəyə Qapılma kimi mənalandırılır.

«*Hasar*»

İkilikdən Ayrılma İstəyi – Faciə Zirvəsi kimi mənalandırılır.

«*Mənsuriyyə*»

Yarda İtmək – Mütləq Ruhani Vəhdət – Faciədən Ayrılmaq kimi mənalandırılır.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Yarla Görüş – Dünyanın Faciəvi Mənasının Dərki kimi mənalanır.

«*Bayatı-İsfahan*»

Hicran – Faciəvi-Ruhani hal kimi mənalandırılır.

«*Hüzzal*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Faciədən Ayrılma kimi mənalanır.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Yarla Görüş – Faciəylə Görüş kimi mənalanır.

«*Hicaz*»

Hicran – Faciəyə qapılma kimi mənalanır.

«*Zəmin-Xara*»

İkilikdən Ayrılma İstəyi Mütləq Yangısı kimi mənalanır.

«*Bayatı-Kürd*»

Hicran – Kədər Yüku kimi mənalanır.

«*Simai-Şəms*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Birlik – Faciədən Ayrılmaq kimi mənalanır.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Yarla Görüş – Faciə Biliyi – Faciəvi Bilik kimi mənalandır.

«Şikəsteyi-Fars»

Hicran – Faciə Zirvəsi kimi mənalandır.

«İrak»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Birlik – Faciədən Ayrılmaq kimi mənalandır.

Ümumi Qiymət

Muğam – Eşq Faciəsi – Eşqin Faciə üzərində Qələbəsidir.

VII. EŞQ İDEALLIĞI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Yarla Görüş – Aydınlıq İdealını təsdiq edir.

«Hüseyni»

Hicran – Kədər İdeallığını təsdiq edir.

«Vilayəti»

İkilikdən Ayrılma İstəyi – Ruhani İradə İdeallığını təsdiq edir.

«İrak»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Faciədən Ayrılma İdeallığını təsdiq edir.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Yarla Görüş – Mahiyyətli Düşüncələr İdeallığını təsdiq edir.

«Bəstə-Nigar»

Hicran – Kədər İdeallığını təsdiq edir.

«Hasar»

İkilikdən Ayrılma İstəyi Ruhani İradə İdeallığını təsdiq edir.

«Mənsuriyyə»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Birlik – Faciədən Ayrılma İdeallığını təsdiq edir.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Yarla Görüşmək – Müdriklik İdeallığını təsdiq edir.

«Bayatı-İsfahan»

Hicran – Kədər Yolu İdeallığını təsdiq edir.

İkilikdən Ayrılma İstəyi – Ruhani Qətiyyət İdeallığını təsdiq edir.

«Hüzzal»

Yarda İtmək – Mütləq Ruhani Vəhdət – Faciədən Ayrılma İdeallığını təsdiq edir.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Yarla Görüş – Ehtiras İdeallığını təsdiq edir.

«Hicaz»

Hicran – Kədərə Qapılma İdeallığını təsdiq edir.

«Zəmin-Xara»

İkilikdən Ayrılmaq Ehtirası – Mütləq Həsərinin İdeallığını təsdiq edir.

«Bayatı-Kürd»

Eşq İztirabı – Kədər Yükünün İdeallığını təsdiq edir.

«Simai-Şəms»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Faciədən Ayrılma İdeallığını təsdiq edir.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Yarla Görüş – Kədər İdeallığını təsdiq edir.

«Şikəsteyi-Fars»

Hicran – Kədər Zirvəsi İdeallığını təsdiq edir, Kədər Ağrısı İdeallığını təsdiq edir, Kədər Atəşi İdeallığını təsdiq edir.

«İrak»

Başqasında İtmək – Mütləq Ruhani Birlik – Faciədən İdeal aralanma – Ruhaniliyin Mütləq Ucalığı.

Ümumi Qiymət

Muğamda Eşq – İdeallıq Yolu kimi mənalanır.

VIII. EŞQ EHTİZAZI

1. «Rast» muğamı

«Maye-Rast»

Yarla Görüş – Aydınlıq, Ahəngdarlıq Ehtizazlığı kimi mənalanır.

«Hüseyni»

Hicran – Kədər Ehtizazlığı kimi mənalanır.

«Vilayəti»

İkilikdən Ayrılma İstəyi – İradə Ehtizazlığı kimi mənalanır.

«İrak»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Ruhaniyyət Ehtizazı kimi mənalanır.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Yarla Görüş – Düşüncə Ehtizazlığı kimi mənalanır.

«Bəstə-Nigar»

Hicran – Ruhani İztirab Ehtizazlığı kimi mənalanır.

«Hasar»

İkilikdən Ayrılma İstəyi – Qətiyyət Ehtizazlığı kimi mənalanır.

«Mənsuriyyə»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Ruhaniyyət Ehtizazı kimi mənalanır.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«*Maye-Bayatı-Şiraz*»

Yarla Görüş – İdraklı Ehtiras Ehtizazlığı kimi mənalandır.

«*Bayatı-İsfahan*»

Hicran – Kədərə Dalma Ehtizazlığı kimi mənalandır.

«*Hüzzal*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Ruhaniyyat Ehtizazı kimi mənalandır.

4. «Şur» muğamı

«*Maye-Şur*»

Yarla Görüş – Ülvi Ehtiras Ehtizazlığı kimi mənalandır.

«*Hicaz*»

Hicran – Ruhani Əzab Ehtizazlığı kimi mənalandır.

«*Zəmin-Xara*»

İkilikdən Ayrılmaq İstəyi – Mütləq Həsrəti kimi mənalandır.

«*Bayatı-Kürd*»

Eşq Möhnəti – Kədər Yüku Ehtizazlığı kimi mənalandır.

«*Simai-Şəms*»

Yarda İtmək – Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Ruhaniyyat Ehtizazı kimi mənalandır.

5. «Segah» muğamı

«*Maye-Segah*»

Yarla Görüş – Müqəddəs Kədər Ehtizazlığı kimi mənalandır.

«*Şikəsteyi-Fars*»

Hicran – Kədər Zirvəsi, Kədər Ağrısı, Kədər Atəşi, Kədər Göyü, Kədər Qatarı Ehtizazlığı kimi mənalandır.

«*İrak*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Ruhaniyyat Ehtizazı kimi mənalandır.

«*Ümumi Qiymət*»

Muğam – Eşq Ehtizazı Müqəddəsliyidir – Mütləq Ruhani Vəhdətə çatdıran.

IX. EŞQ KATARSİSİ

1. «Rast» muğamı

«*Maye-Rast*»

Yarla Görüş – Aydınlığın, Ahəngdarlığın, Ciddiliyin Katarsis Gücü kimi mənalandır.

«*Hüseyni*»

Hicran – Kədər Katarsis Gücü kimi mənalandır.

«*Vilayəti*»

İkilikdən Ayrılma İstəyi – Ruhani Döyüşkənliyin Katarsis Gücü kimi mənalandır.

«*İrak*»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Ruhani Kamilliyin Ali Katarsis Gücü kimi mənalandır.

2. «Çahargah» muğamı

«Maye-Çahargah»

Yarla Görüş – Mahiyyətli Düşüncələrin Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Bəstə-Nigar»

Hicran – Kədər Rıqqətinin Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Hasar»

İkilikdən Ayrılma – Ruhani İradənin Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Mənsuriyyə»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Ruhani Kamilliyin Ali Katarsis Gücü kimi mənalanır.

3. «Bayatı-Şiraz» muğamı

«Maye-Bayatı-Şiraz»

Yarla Görüş – Müdrikliyin Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Bayatı-İsfahan»

Hicran – Kədər Biliyinin Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Hüzzal»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Ruhani Kamilliyin Ali Katarsis Gücü kimi mənalanır.

4. «Şur» muğamı

«Maye-Şur»

Yarla Görüş – Təmkinli Ehtirasın Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Hicaz»

Hicran – İztirabın Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Zəmin-Xara»

İkilikdən Ayrılmaq İstəyi – Möhnətin Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Bayatı-Kürd»

Eşq Nisgili – Kədər Yükünün Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Simai-Şəms»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Ruhaniyyətin Ali Katarsis Gücü kimi mənalanır.

5. «Segah» muğamı

«Maye-Segah»

Yarla Görüş – Kədər Müqəddəsliyinin Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«Şikəsteyi-Fars»

Hicran – Kədər Zirvəsinin, Kədər Ağrısının, Kədər Atəşinin, Kədər Göyünün, Kədər Qatarının Katarsis Gücü kimi mənalanır.

«İrak»

Yarda İtmək, Mütləq Ruhani Vəhdət – Mütləq Ruhaniyyətin Ali Katarsisi kimi mənalanır.

Ümumi Qiymət

Muğam – İnsanın Aşiqanə Ruhani Təmizlənmə Qismətidir.

NƏTİCƏ

Muğam – Şərq Filosofluğunun Sintezidir: Zərdüşt-lüyün, Xürrəmilinin, Sufilinin, Hürufilinin, Məcnunluğun – Ehtirashı İdrak, İdraklı Ehtiras vasitəsilə gerçəkləşən – Vəcdli, Vəhyli, İlhamlı...

*Şölə ayı, 12-ci il. Bakı.
(İyul, 1991).*

İÇƏRİSİ

Mütləqə İnam Ruhaniyyəti (Soylu Atalı)	5
İnsanlaşmaq	19
Atalıq Xilqəti	
I Fəsil:	
Kəndliyim	22
II Fəsil:	
Şəhərliyim.....	27
III Fəsil:	
Təhsil illəri.....	31
IV Fəsil:	
Atalıq Xilqəti	37
Ömrüm – Günüm	
Günəşli günlərim	46
Baharlı günlərim	46
Yollu günlərim.....	46
Çaylı günlərim	46
Səməli günlərim	47
Dağlı günlərim	47
Səhərli günlərim	47
Yağışlı günlərim	48
Meşəli günlərim	48
Kəndli günlərim.....	48
Çıraqlı günlərim.....	48
Bağçalı günlərim.....	48
Yaylaqlı günlərim	49
Nənəli günlərim	49
Qürub çağlı günlərim	50
Əmili günlərim	50
Nəsilli günlərim	51
DAVALI GÜNLƏRİM	
Qara kağız.....	52
Əmi arvadı	52
Səkil it.....	52
Raykom katibinə moruq	53
Yaralıqlar	53
Bağ oğruları	54
Dünyalaşmaq	54

ŞƏHƏRLİ GÜNLƏRİM	
Patefonda çalınan musiqi.....	54
Şəhər bağı.....	54
Darvazalı məhlə.....	55
Balaca kənd.....	55
Küçə.....	55
Tramvay.....	55
Körpüylə təklidə.....	56
Ata.....	56
Ana.....	57
Məktəb.....	58
PAYTAXTLI GÜNLƏRİM	
Ağcaqayınlar arasında.....	59
Dahilər arasında.....	59
Ədəbiyyat tədrisi.....	60
Fəlsəfə tədrisi.....	60
Özümünkülər.....	61
Kitabxana.....	62
Hiddətli səslər.....	62
Növbədə duranlar.....	62
TƏLƏBƏLİ GÜNLƏRİM	
Müəllimlik.....	63
Müdür.....	63
Katib.....	64
Rektor.....	65
İclas.....	66
Yenilikçi.....	66
Qəbul imtahanı.....	67
Obrazlı təlim.....	67
Sevincim.....	67
“FİLOSOFLAR” ARASINDA	
Nağıl.....	67
Tələlər.....	68
Hesabat.....	68
Baş filosof.....	69
Baş filosofdan bir az aşağı.....	69
Ziyankar.....	70
Xeyirxah.....	70
Şəhid.....	70
İclasda dediklərim.....	71

ƏDƏBİ GÜNLƏRİM	
Böyük tənqidçi.....	71
Fədakar şair.....	72
Yeni şeir.....	72
Yeni nəsr.....	73
Ağbəniz.....	73
Təkərək.....	74
Alabaşnəzərlik.....	74
Dünənkilər.....	74
OCAQLI GÜNLƏRİM	
Universitet zalı.....	76
Dedi-qodu.....	77
Maneələr.....	78
Qəti qərar.....	78
“Bilik” cəmiyyəti.....	78
Sevildik.....	80
Axın.....	80
Kitablar.....	80
TƏQİBLİ GÜNLƏRİM	
Birinci xəbərdarlıq.....	81
İkinci xəbərdarlıq.....	81
Məlumat.....	81
Evladlara ultimatum.....	81
İttilah.....	81
Hökm.....	82
Getmələr, gəlmələr.....	82
Qardaş.....	82
Evladlar.....	83
TƏNHA GÜNLƏRİM.....	
83	
FUADLI GÜNLƏRİM.....	
85	
SABAHLI GÜNLƏRİM.....	
85	
Bədiyyat	
Şeir.....	88
Fəlsəfi Hekayət	
Əks-səda.....	113
Kassandranın monoloqu.....	115
Narsis həsrəti.....	117
Günəş oğlu.....	119
Tantal aqibəti.....	120

Edipin demədikləri.....	122
Prometey imtinası.....	125
Axilles və Priam.....	126
Qabil etirafı.....	129

Muğam Fəlsəfəsi

Muğama Qayıdış	135
-----------------------------	-----

Birinci hissə: MAHİYYƏT

İlk Söz.....	136
Birinci Fəsil: Muğam – Fəlsəfi Hadisə kimi.....	137
İkinci Fəsil: Muğamın Ülvi Həyat Konsepsiyası.....	146
Üçüncü Fəsil: Muğamda İdeala Yüksəlmək.....	156
Dördüncü Fəsil: Muğamda Həqiqiliyin və Əxlaqlıyın Dialektikası.....	162
Beşinci Fəsil: Muğamın Dialektik Quruluşu.....	170
Altıncı Fəsil: Muğamda İdrakiliyin və Hissiliyin Dialektikası.....	176
Yeddinci Fəsil: Muğamın Sinkretik Təbiəti.....	185
Səkkizinci Fəsil: Muğamda Faciəvilik.....	190
Doqquzuncu Fəsil: Muğam Ehtizazı.....	196
Onuncu Fəsil: Muğamda Gerçəkliyin və İdealın Dialektikası.....	202
On Birinci Fəsil: Muğam Təmizlənməsi (Katarsisi).....	208
Əsas.....	213

İkinci Hissə: MƏNŞƏ

Birinci Fəsil: Hürmüzd Işığı

Qanunauyğunluq.....	214
I. Ülvi Həyat Işığı.....	214
II. İdeala Yüksəlmək Işığı.....	218
III. Həqiqət Işığı.....	222
IV. Işıq Yolu (Muğam Quruluşu).....	227
V. İdrak və Duyğu Birliyi Işığı.....	231
VI. Faciə Işığı.....	235
VII. İdeal Işığı.....	239
VIII. Ehtizaz Işığı.....	242
IX. Katarsis Işığı.....	246

İkinci Fəsil: Xürrəmidin Müqəddəs Fərəhi

Qanunauyğunluq.....	249
I. Ülvi Həyat Fərəhi.....	249
II. İdeala Yüksəlmə Fərəhi.....	253
III. Həqiqət Fərəhi.....	256
IV. Fərəh Yolu (Muğam Quruluşu).....	260
V. İdrak və Duyğu Birliyi Fərəhi.....	262
VI. Faciə Fərəhi.....	266

VII. İdeal Fərəh.....	268
VIII. Ehtizaz Fərəhi.....	271
IX. Katarsis Fərəhi.....	275

Üçüncü Fəsil: Sufi Tanrısı

Qanunauyğunluq.....	278
I. Ülvi Həyat İlahiliyi.....	278
II. İdeala Yüksəlmə İlahiliyi.....	282
III. Həqiqət İlahiliyi.....	284
IV. İlahi Yol (Muğam Quruluşu).....	287
V. İdrak və Duyğu Birliyi İlahiliyi.....	290
VI. Faciə İlahiliyi.....	293
VII. İdeal İlahiliyi.....	295
VIII. Ehtizaz İlahiliyi.....	298
IX. Katarsis İlahiliyi.....	301

Dördüncü Fəsil: Hürufi İnsan

Qanunauyğunluq.....	304
I. İnsanın – Allahın Ülvi Həyatı.....	304
II. İnsanın İdeala Yetmək Allahlığı.....	307
III. Həqiqət Allahlığı.....	310
IV. Allah Yolu (Muğam Quruluşu).....	312
V. İdrak və Duyğu Allahlığı.....	315
VI. Faciəvilik Allahlığı.....	317
VII. İdeal Allahlığı.....	320
VIII. Ehtizaz Allahlığı.....	322
IX. Katarsis Allahlığı.....	325

Beşinci Fəsil: Məcnunluq

Qanunauyğunluq.....	329
I. Ülvi Məhəbbət Həyatı.....	329
II. Məhəbbətə Yüksəlmək.....	332
III. Eşq Həqiqəti.....	334
IV. Eşq Yolu (Muğam Quruluşu).....	337
V. Eşqdə İdrakla Duyğu Birliyi.....	339
VI. Eşq Faciəviliyi.....	342
VII. Eşq İdeallığı.....	344
VIII. Eşq Ehtizazı.....	347
IX. Eşq Katarsisi.....	349

Nəticə	352
---------------------	-----

Mütləqim, Müqəddəsim, Ulu Peyğəmbərim
Asif Ataya (İnam Ataya) Ali Səcdəylə!
MÜTLƏQƏ İNAM RUHANIYYATI
Ruhani Sənəd
(Kutsal Bəlgə)

Türkün (ilk) Ruhaniyyat Ocağı – Asif Atanın (İnam Atanın) Mütləqə İnam Ocağı 30-ildə (Miladın 2008–2009-ili) Asif Ata İrsi'ndən özünün, ən uca ümumbəşəri ruhani dəyər kimi, tapındığı hissəni “On Kutsal Bitiq və üç Yan Bitiq (qısaca Onluq)” adı altında nəşrə hazırladı. “Onluq” Atamızın 45 Müqəddəs Kitabını və 7 Müqəddəs Kəlamını özündə birləşdirir.

Bitiqlərin təsnifatı və sistemləşdirilməsi içlərindəki Kitablارın Mütləqə İnam baxışında yerinə görə aparılmışdır; hər Bitiq Ata Təlimindəki məna ifadəsinə əsasən adlandırılmış, Ata Mətnlərinin bütövlüyü, ilkinliyi, məzmunu, dili, üslubu, cümlə quruluşu olduğu kimi saxlanmışdır. İnam Ata İrsinə yönəlmiş bu prinsip həmişə və hər yerdə gözlənilməlidir. Bitiqlərin indi təqdim olunan quruluşu, biçimi, adları, sayı da toxunulmazdır.

Onluq (On Kutsal Bitiq) – hazırkı Mütləqə İnam Ocağı tərəfindən Mütləqə İnam Ruhaniyyatı – Ata Müqəddəsəti sayılır; Yan Bitiqlər (Əlavə Cildlər) – “Kutsal (Müqəddəs) İrs”ə daxil edilir, məzmunlarına görə Onluğa daxil edilmirlər, çünki Onluq Mütləqə İnam Dünyabaxışının Cövhərini və Meyarını birbaşa, Yan Bitiqlər isə onun ayrı-ayrı məqamlarını və dolayısı ilə ifadə edirlər. Bütövlükdə Ata Dilindən, Ata Qələmindən nə çıxıbsa, Mütləqə İnam Dünyabaxışının Kutsal İrsi sayılır, ancaq Onluğa daxil edilmir.

İrsin yiyəsi, qoruyucusu, sorumlusu Asif Atanın Mütləqə İnam Ocağıdır. İrslə bağlı bütün hüquqlar bu Ocağa məxsusdur.

Yükümüzdən Böyük Fərəhimiz yoxdur!
Atamız var olsun!

Soylu Atalı
Mütləqə İnam Ocağının Yükümlüsü

08 Köçəri Ayı, 30-il. Atakənd.

Mütləqimiz, Müqəddəsimiz, Ulu Peyğəmbərimiz
Asif Ataya (İnam Ataya) Ali Səcdəylə!

MÜTLƏQƏ İNAM RUHANIYYATI

Ruhani Sənəd
(Kutsal Bəlgə)

Türkün (ilk) Ruhaniyyat Ocağı – Asif Atanın (İnam Atanın) Mütləqə İnam Ocağı 30-ildə (Miladın 2008–2009-ili) Asif Ata İrsi'ndən özünün, ən uca ümumbəşəri ruhani dəyər kimi, tapındığı hissəni “On Kutsal Bitiq və üç Yan Bitiq (qısaca Onluq)” adı altında nəşrə hazırladı. “Onluq” Atamızın 45 Müqəddəs Kitabını və 7 Müqəddəs Kəlamını özündə birləşdirir.

Bitiqlərin təsnifatı və sistemləşdirilməsi içlərindəki Kitablارın Mütləqə İnam baxışında yerinə görə aparılmışdır; hər Bitiq Ata Təlimindəki məna ifadəsinə əsasən adlandırılmış, Ata Mətnlərinin bütövlüyü, ilkinliyi, məzmunu, dili, üslubu, cümlə quruluşu olduğu kimi saxlanmışdır. İnam Ata İrsinə yönəlmiş bu prinsip həmişə və hər yerdə gözlənilməlidir. Bitiqlərin indi təqdim olunan quruluşu, biçimi, adları, sayı da toxunulmazdır.

Onluq (On Kutsal Bitiq) – hazırkı Mütləqə İnam Ocağı tərəfindən Mütləqə İnam Ruhaniyyatı – Ata Müqəddəsəti sayılır; Yan Bitiqlər (Əlavə Cildlər) – “Kutsal (Müqəddəs) İrs”ə daxil edilir, məzmunlarına görə Onluğa daxil edilmirlər, çünki Onluq Mütləqə İnam Dünyabaxışının Cövhərini və Meyarını birbaşa, Yan Bitiqlər isə onun ayrı-ayrı məqamlarını və dolayısı ilə ifadə edirlər. Bütövlükdə Ata Dilindən, Ata Qələmindən nə çıxıbsa, Mütləqə İnam Dünyabaxışının Kutsal İrsi sayılır, ancaq Onluğa daxil edilmir.

İrsin yiyəsi, qoruyucusu, sorumlusu Asif Atanın Mütləqə İnam Ocağıdır. İrslə bağlı bütün hüquqlar bu Ocağa məxsusdur.

Yükümüzdən Böyük Fərəhimiz yoxdur!
Atamız var olsun!

Soylu Atalı
Mütləqə İnam Ocağının Yükümlüsü

08 Köçəri Ayı, 30-il. Atakənd.

Türkün (İlk) Ruhaniyyat Ocağı
İnam Atanın (Asif Atanın)
Mütləqə İnam Ocağı

Kitab Göylü Atalının yatırımı ilə basılmışdır

ASİF ATA (İNAM ATA)
(Əfəndiyev Asif Qasım oğlu)
On Kutsal Bitiq'in (Onluğun)
Yan Bitiqləri.
İkinci Yan Bitiq: Yollaşan Aqibət
(Türk dilində)

Əlaqə üçün:

www.asifataocagi.com
bilgi@asifataocagi.com

Tel.: (050) 532-80-95
(055) 520-21-95

Atakənd
33-il